

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

GÜZ AUTUMN 2022 • SAYI ISSUE 103

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

GÜZ AUTUMN 2022 • SAYI ISSUE 103

Sahibi Owner
Ahmet Yesevi Üniversitesi Adına Mütavelli Heyet Başkanı
Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK

Yayın Yönetmeni Editor in Chief
Prof. Dr. Firat PURTAŞ • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Yayın Kurulu Editorial Board
Prof. Dr. Yüksel ÇELİK • Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Tuba DURMUŞ • TOBB ETÜ
Prof. Dr. Muhsin KAR • Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ • Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ • Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu Üyesi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor
Emine Sıdıka TOPTAŞ

Teknik Redaksiyon Redaction
Prof. Dr. Tuba DURMUŞ

Özetlerin İngilizcesi English Abstracts
Ahmet Şahin ATA

Özetlerin Rusçası Russian Abstracts
Liliya SATTAROVA

Sekreteryası Secretariat
Harun SARIĞÜL

Yönetim Merkezi Management Center
Aşağı Öveçler Mahallesi, 1314. Cadde, No: 19 Çankaya/Ankara
Tel : (0 312) 216 06 00 • Faks : (0 312) 216 06 09
www.ayu.edu.tr
bilig.yesevi.edu.tr • e-posta: bilig@yesevi.edu.tr

Abonelik Subscription
bilig@yesevi.edu.tr

Abone Bedeli
Yurt içi (Yıllık) : 100 TL (Öğretim üyesi, öğretmen ve öğrencilere %50 indirimlidir)
Yurt dışı (Yıllık) : 150 ABD Doları

Yayın Türü
3 aylık, yaygın, süreli

Tasarım&Baskı Design&Printed by
SfN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
+90 (312) 472 37 73
www.sfn.com.tr

Basım Yeri: ANKARA
Basım Tarihi: 27/10/2022

ISSN: 1301-0549
E-ISSN: 2822-6348

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdıldacan AKMATALIYEV
Millî Bilimler Akademisi / Kırgızistan

Prof. Dr. Ramiz ASKER
Bakü Devlet Üniversitesi/Azərbaycan

Prof. Dr. Viktor BUTANAYEV
Hakas Katanov Devlet Üniversitesi / Rusya Federasyonu

Dr. Serdar ÇAM
Kültür ve Turizm Bakanlığı/Türkiye

Prof. Dr. Nurettin DEMİR
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Edward FOSTER
Talisman/ABD

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Osman HORATA
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Lars JOHANSON
Mainz Üniversitesi/Almanya

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. İbrahim KALIN
Cumhurbaşkanlığı/Türkiye

Prof. Dr. Rafael MUHAMMEDİNOV
Bilimler Akademisi/Rusya Federasyonu

Prof. Dr. Mahir NAKİP
Çankaya Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Mehmet ÖZ
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY
Uludağ Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK
Marmara Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Cengiz TOMAR
Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan

Prof. Dr. Refik TURAN
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Musa YILDIZ
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Makalelerde ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarların olup, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütavelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

The opinions and views expressed in the articles are the authors' solely and do not reflect the views of the Ahmet Yesevi University Board of Trustees.

Değerli Okurlar,

biliğ'in 103. sayısını sizlere sunmaktan mutluluk duyuyoruz.

Birbirinden değerli yedi makale ve bir yayın değerlendirme yazısının yer aldığı 103. sayımızda mutlaka ilginizi çekecek birkaç makale çıkacaktır.

Yaşadığımız döneme enformasyon çağı, dijital çağ, metaverse çağı gibi farklı isimler verilmekte, algının gerçekliğin önüne geçtiği bir dünyanın ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Öte yandan göçler ve göçlerden kaynaklı sorunlar hayatın gerçekliği tüm çıplaklığıyla göz önüne sermektedir. Bu açıdan 21. yüzyılı göçler yüzyılı olarak tanımlamak da mümkündür. Ustabulut, Boylu ve Başar'ın makalesi "Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi" (MIPEX) 2015 ve 2020 çıktıları doğrultusunda Türkiye'nin göçmen politikası puanlamasındaki değişimi, altı Avrupa ülkesiyle (Almanya, Belçika, Fransa, Norveç, Finlandiya, İsveç) karşılaştırmalı bir şekilde incelenmektedir. Makalede, 2015 MIPEX raporunda Türkiye ile söz konusu Avrupa ülkeleri arasında endeks puanı açısından ciddi fark bulunmaktayken 2020 raporunda farkın azaldığı gösterilmektedir.

İran coğrafyasında uzun yıllar Türk kökenli hanedanlar hüküm sürmüştür. Rus Türkolog Barthold'un ifadesiyle İran ile Turan arasında kesin bir sınır çizmek mümkün değildir. "Safevi Devleti'nden Sonra İran'da Siyasal İktidarların Meşruiyet Arayışları" başlıklı çalışmada Safevi Devleti'nin çöküşünden sonraki yetmiş yıl içerisinde kurulan dört farklı Türk hanedanlığının meşruiyet kazanma çabalarını irdelemektedir. Bu dört devletten en uzun ömürlü olan Kaçar Hanedanının dini kimlik, nesep, coğrafi bütünlük ve askeri güç ilkelerini göz önünde bulundurmak suretiyle daha başarılı olduğu üzerinde durulmaktadır. Rus seyyah Mengulov'un raporu doğrultusunda İran'daki Türkmen boylarını ele alan makalede ise Kaçar döneminin idari yapısı, sosyal, ekonomik ilişkilerine dair bilgiler de yer almaktadır. Bu iki makalenin birlikte okunmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

İklim değişikliği küresel bir sorun olarak tüm insanlığı ilgilendirmekte ve devletleri bu konuda işbirliği yapmaya zorlamaktadır. Atvur ve Vural'ın makalesi sürdürülebilir güvenlik çerçevesinde Türkiye'nin iklim politikaları üzerinde durmaktadır. Önsoy ve İvanov'un çalışmasında ise Bulgaristan Komünist Partisi'nin sosyalist sistemin ilkelerine ters bir şekilde Türk azınlığa yönelik asimilasyon ve zorunlu göç politikası anlatılmaktadır.

Ekim ayı üniversitelerde eğitim-öğretim faaliyetleriyle birlikte bilimsel ve kültürel etkinliklerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Türk Devletleri Teşkilatı tarafından "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Günü" olarak ilan edilen "3 Ekim" konusunda da üniversitelerde düzenlenen kutlamaların sayısı her geçen yıl artmaktadır. Türk dünyası gençleri arasındaki ortak kimlik bilincinin güçlenmesi, Türk Devletleri arasındaki gelecek vizyonuna ulaşılmasını kolaylaştıracaktır. 29 Ekim'de ise tüm Türkiye'de ve yurt dışı temsilciliklerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 99. yılı çeşitli etkinliklerle kutlanacaktır. Bu vesileyle kalbi Türklük ve insanlık için atan, ufukta bir güneş gibi paylayan "Türkiye yüzyılı" ve "Türk dünyası asrı"nın inşasına el veren tüm yazar ve okurlarımızın bayramlarını tebrik ediyoruz.

Ekim sayımızın bilim camiasına hayırlı olmasını temenni eder, bilime katkı sağlayan özgün ve yenilikçi çalışmalar için ilham kaynağı olmasını dileriz.

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ

Yayın Yönetmeni

Dear Readers,

We are pleased to present the 103rd issue of *bilig* to you.

There are a number of articles that will certainly draw your interest in our 103rd issue which includes seven invaluable articles and a review.

The period we live in is given different names such as the information age, the digital age, the metaverse age, and it is stated that perception has taken precedence over reality. On the other hand, migrations and the problems they have caused blatantly reveal the reality of life. In this respect, 21st century can also be named as the century of migrations. The change of Türkiye's ranking in the migrant policy in line with 2015 and 2020 outputs – compared with six European countries (Germany, Belgium, France, Norway, Finland, and Sweden) – is analyzed in Ustabulut, Boylu and Başar's article "Immigrant Integration Policy Index" (MIPEX). The article shows that while there was a significant difference between Türkiye and the aforementioned European countries in 2015 in the 2015 MIPEX report in terms of index scores, that difference declined in the 2020 report.

Dynasties of Turkish origin has ruled in Iran for many years. In the words of Russian Turcologist Barthold, it is not possible to draw a clear line between Iran and Turan. In the article titled "Searching for Legitimacy of the Political Powers in Iran after the Safavid Period", the efforts of four different Turkish dynasties – which were established in a seventy-year period following the collapse of the Safavid State - to gain legitimacy is examined. The article emphasizes that the Qajar Dynasty was the longest reigned of these four states as it successfully considered the principles of religious identity, paternity, geographical integrity, and military power. In another article which deals with the Turkmen tribes in Iran in line with the report of the Russian traveler Mengulov, administrative structure, social and economic relations of the Qajar period are analyzed. We are of the opinion that reading these two articles together would be beneficial.

Climate change concerns all people as a global problem and forces countries to collaborate on this issue. Atvur and Vural's article examines Türkiye's climate policies within the framework of sustainable security. As for Önsoy and Ivanov's article, the assimilation and forced migration policy of the Bulgarian Communist Party – contrary to the principles of the Socialism - against the Turkish minority is explained.

October is the time when scientific, cultural, and educational activities intensify at universities. The number of celebrations held at universities on the subject of "October 3" which has been declared as the "Turkish-Speaking Countries Cooperation Day" by the Organization of Turkish States is increasing every year. Strengthening the awareness of common identity among the youth of the Turkic world will facilitate the achievement of the vision of the future among the Turkish States. On October 29, the 99th anniversary of the foundation of the Republic of Türkiye will be celebrated with various activities in Türkiye and in its overseas representations. Hereby, we congratulate all our writers and readers whose hearts beat for Turkishness and humanity and who contribute to the construction of the "century of Türkiye" and the "century of the Turkish world" that shine like a sun on the horizon.

We hope that our October issue will be beneficial for the scientific community and that it will be a source of inspiration for original and innovative studies contributing to science.

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ

Editor in Chief

Уважаемые читатели,

Мы рады представить вам 103-й выпуск журнала «Билиг», в который вошли семь интересных статей и одна рецензия. Среди них обязательно найдутся публикации, которые вас заинтересуют.

Наше время принято называть веком информации, веком цифровых технологий и веком метавселенной, и даже утверждается, что возник мир, в котором восприятие имеет приоритет над реальностью. С другой стороны, миграции и проблемы, связанные с миграцией, раскрывают реальность жизни во всей ее наготе. В этом отношении XXI век можно определить как век миграций. В статье М.Ю.Устабулута, Э.Бойлу и У.Башара «Индекс политики интеграции иммигрантов» (МИРЕХ) за 2015 и 2020 годы рассматриваются изменения в оценке иммиграционной политики Турции в сравнении с шестью европейскими странами (Германия, Бельгия, Франция, Норвегия, Финляндия, Швеция). В статье показано, что хотя между Турцией и указанными европейскими странами в отчете МИРЕХ за 2015 год существует значительная разница с точки зрения индексных баллов, в отчете за 2020 год разница уменьшилась.

В течение многих лет в Иране правили династии тюркского происхождения. По словам российского тюрколога В.Бартольда, провести определенную границу между Ираном и Тураном невозможно. В исследовании «В поисках легитимности политической власти в Иране после периода Сефевидов» рассматриваются усилия четырех различных тюркских династий по обретению легитимности, которые были осуществлены в течение семидесяти лет после распада государства Сефевидов. Авторами подчеркивается, что династия Каджаров, которая является самой долгоживущей из этих четырех государств, была наиболее успешной, с точки зрения религиозной идентичности, родословной, географической целостности и военной мощи. В статье, посвященной туркменским племенам в Иране и основанной на сообщениях русского путешественника Г.В.Мельгунова, также есть сведения об административном устройстве, социально-экономических отношениях каджарского периода. Мы считаем, что совместное чтение этих двух статей принесет пользу.

Изменение климата волнует все человечество как глобальная проблема и вынуждает государства сотрудничать в этом вопросе. Статья С.Атвур и Ч.Вурал посвящена климатической политике Турции в рамках обеспечения устойчивой безопасности. В работе М.Онсоя и И.Иванова объясняется ассимиляционная и принудительная миграционная политика Болгарской коммунистической партии в отношении турецкого меньшинства, противоречащая принципам социалистического строя.

Октябрь – период, когда наряду с образовательной деятельностью в вузах активизируется научная и культурная деятельность. С каждым годом увеличивается количество торжеств, проводимых в вузах по поводу дня 3 октября, объявленного Организацией тюркоязычных государств «Днем сотрудничества тюркоязычных стран». Укрепление осознания общей идентичности среди молодежи тюркского мира будет способствовать достижению видения будущего среди тюркских государств. 29 октября 99-летие основания Турецкой Республики будет отмечаться различными мероприятиями в Турции и в ее зарубежных представительствах. По этому случаю мы поздравляем всех наших авторов и читателей, в чьих сердцах живут идеалы

тюркского мира и человечества, внесших свой вклад в строительство «столетия Турции» и «Века тюркского мира».

Мы надеемся, что наш октябрьский номер будет полезен научному сообществу и станет источником вдохновения для оригинальных и инновационных исследований, которые вносят свой вклад в науку.

Профессор Фырат Пурташ

Главный редактор

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Mete Yusuf Ustabulut, Emrah Boylu, Umut Başar

Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Göçmen Entegrasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi / 01-30

Comparative Analysis of Migrant Integration Policies of Türkiye and Selected European Countries

Ivo Kirilov Ivanov, Murat Önsoy

From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy / 31-58

Entegrasyondan Asimilasyona ve Zorunlu Göçe: Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türk Azınlık Siyasetinin Bir Değerlendirmesi

Senem Atvur, Çağla Vural

Türkiye's Climate Policies in the Context of Sustainable Security / 59-93

Sürdürülebilir Güvenlik Çerçevesinde Türkiye'nin İklim Politikaları

Ata Mohamed Tabriz

Safevi Devleti'nden Sonra İran'da Siyasi İktidarların Meşruiyet Arayışları / 95-118

Searching for Legitimacy of the Political Powers in Iran after Safavid Period

Yasemin Türkkkan Tunalı

Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları / 119-148

Reflections of the Abolition of the Sultanate and the Caliphate in the Spanish Press

Zeynep Yıldırım

Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İran'da Türkmen Boyları / 149-181

Turkmen Tribes in Iran in the 19th Century according to Melgunov

Kayhan İnan

Code-Switching Pattern of Turkish-Russian Bilingual Ahıska Turks and Matrix Language Frame Model / 183-209

Ahıska Türklerinde Türkçe-Rusça Kod Değiştirme Deseni ve Temel Dil Çerçeve Modeli

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Başak Kuzakçı

Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi / Turkish World Cultural History from Ötüken to Crimea.

Ed. Ahmet Kanlıdere and İlyas Kemaloğlu, Ötüken Press, 2021. / 211-223

Yayın İlkeleri / 225-240

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Göçmen Entegrasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*

Mete Yusuf Ustabulut**
Emrah Boylu***
Umut Başar****

Öz

2000’li yıllardan itibaren bölgesel krizler sebebiyle Orta Doğu’da en çok göç alan ülkelerden biri olan Türkiye’nin göçmen entegrasyon politikası da göç alan diğer ülkeler gibi “Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi” (MIPEX) kapsamında değerlendirilmektedir. Söz konusu endeks ülkeleri; iş gücü piyasası hareketliliği, aile birleşimi, eğitim, sağlık, siyasi katılım, daimi ikamet, uyuşma erişim ve ayrımcılıkla mücadele olmak üzere sekiz ana başlıkta puanlandırmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu endeksin 2015 ve 2020 çıktıları doğrultusunda Türkiye’nin göçmen politikası puanlamasındaki değişimi, altı Avrupa ülkesiyle (Almanya, Belçika, Fransa, Norveç, Finlandiya, İsveç) karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. İncelemede, 2015 MIPEX raporunda Türkiye ile söz konusu Avrupa ülkeleri arasında endeks puanı açısından ciddi

* Geliş Tarihi: 18 Kasım 2021 – Kabul Tarihi: 16 Şubat 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Ustabulut, Mete Yusuf vd. “Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Göçmen Entegrasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi.” *bilig*, no. 103, 2022, ss. 01-30.

** Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü – Bayburt/ Türkiye

ORCID: 0000-0002-8864-645X

meteustabulut@bayburt.edu.tr

*** Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü – İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0001-9529-7369

emrahboyly@aydin.edu.tr

**** Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara/Türkiye

ORCID: 0000-0001-5571-7103

umut.basar@asbu.edu.tr

fark bulunmaktayken 2020 raporunda farkın azaldığı tespit edilmiştir. 2020 raporuna göre Türkiye, göçmen entegrasyon politika puanlarında ciddi artış (+17) yapmış ve bunun sonucunda “Biraz Olumsuz” olan politika göstergesi “Yarı Olumlu”ya yükselmiştir. Bu puan ve yükseliş, her ne kadar istenilen düzeyde olmasa da bir sonraki raporda Türkiye’nin entegrasyon politikalarında çok kapsamlı iyileşmelerin görüleceğine işaret olarak algılanabilir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkeleri, göç politikası, entegrasyon, göçmen entegrasyon politikası endeksi.

Giriş

Çeşitli gerekçelerle insanların yaşadıkları yeri terk ederek başka bir yere yerleşmesi olarak tanımlanan göç, “insanların belli bir amaçla, farklı nedenlere bağlı biçimde bir yerden farklı yerlere uzun ya da kısa süre için yer değiştirmesi” (Zhanadilova 117) şeklinde tanımlanmıştır. Göç ile ilgili tanımlara bakıldığında, göçün hem çeşitli nedenlerden kaynaklandığı hem de belirli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle Yılmaz, göçleri; nedenleri (zorunlu ve gönüllü göç), amaçları (çalışma, sığınma) ve hedefe varmakta kullanılan yöntemleri (yasal, yasa dışı) gibi farklı kriterlere uygun olarak tanımlamanın mümkün olduğunu belirtir (1686). Bugün küresel ölçekte yaşanan çeşitli gelişmelerin ülkeleri siyasi, ekonomik, askerî vb. alanlarda derinden etkilediği göz önünde bulundurulduğunda 21. yüzyıl dünyasında son yıllarda başlıca sosyal olayların başında göç gelmektedir (Brewer ve Yüksekler 639). Bu nedenle 21. yüzyıl için *göç yüzyılı* denebilir. Bu görüşü kanıtlamak adına Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan “2020 Dünya Göçmen Raporu” verileri gösterilebilir. Söz konusu veriler incelendiğinde, 1970-2019 arasında geçen yaklaşık 50 yıllık süreçte dünyadaki uluslararası göçmen sayısı ve bu sayının dünya nüfusuna oranı göç olgusunun dünyayı derinden etkileyen uluslararası bir sorun hâline geldiğini açıkça göstermektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle göç veren ve alan ülkelerin bilinmesi göçün nedenlerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Nitekim bazı ülkeler, çeşitli sebeplerle çok fazla verirken bazı ülkeler çok fazla göçe maruz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Ünsal’ın da belirttiği üzere “ulusal ve uluslararası gelir dağılımındaki uçurumlar, istihdam olanaklarının dengesiz dağılımı, siyasi, etnik, dinsel ve benzeri kültürel haklar alanında yaşanan gerilimler göçün itme ve çekme etkenlerini oluşturmaktadır.” (51). Lee de göç etme kararına ve göç sürecine etki eden faktörleri; yaşanan yer (kaynak), gidilecek yer (hedef), araya giren engeller ve kişisel faktörler olmak üzere dört başlık altında açıklamaktadır (50). Bu nedenle özellikle yaşanan yerdeki itici faktörler, bireyleri göçe zorlarken gidilecek yerdeki çekici faktörler de yine aynı şekilde göçü hızlandırır. Erzan ve Kirişçi’ye göre göç, tanımlanması nispeten kolay bir terim gibi durmaktadır ve göçmenleri harekete geçiren faktörler de oldukça basit olsa da göç veren ülke ve ev sahibi ülke

demografik, ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin yanı sıra mevcut stoklar ve yeni akışlar arasındaki ilişkiler kritik öneme sahiptir (3).

Ravlik, ülkeler arasındaki göçün belirleyicisi olarak yukarıdaki itici ve çekici etkiyi; ekonomi, kültürel ve politik olmak üzere üç farklı yaşam alanı bağlamında yorumlar (5). Bir ülkedeki ekonomik imkânların kısıtlı veya yetersiz olması itici, diğer ülkedeki imkânların iyi olması ise çekici bir faktördür. Kültürel bağlamda gidilecek ülkenin dilinin bilinmesi, ortak bir kültür ve tarih birlikteliğinin olması çekici faktör olarak kabul edilebilir. Politik bağlamda ise bir ülkedeki adalet sisteminin herkes için eşit olmaması, ülke yönetimindeki otoriterlik, siyasi belirsizlikler vb. olaylar itici, diğer ülkelerdeki politik gelişmişlik, özgürlük vb. hususlar ise çekici faktörlerdir. Bu açıdan bakıldığında dünyada hem itici hem de çekici faktörlere sahip birçok ülke vardır. Bu ülkeler, itici faktörleri nedeni ile göç verirken; çekici faktörleri olanlar ise göç almaktadır. IOM verilerine göre dünyada en fazla göç veren ve alan ülkelere bakıldığında, sırasıyla en çok göç veren 10 ülkenin Hindistan, Meksika, Çin, Rusya, Suriye, Bangladeş, Pakistan, Ukrayna, Filipinler ve Afganistan olduğu, en çok göç alan 10 ülkenin ise ABD, Almanya, Suudi Arabistan, Rusya, İngiltere, BAE, Fransa, Kanada, Avustralya ve İtalya olduğu görülmektedir. Türkiye ise en çok göç veren ülkeler arasında 20, en çok göç alan ülkeler arasında ise 12. sıradadır. Bu bağlamda Boylu'ya göre özellikle göç alan ülkeler, hem göç akışını kontrol altına alabilmeye yönelik hem de entegrasyonu hızlandırmak için çeşitli kriterler belirleyerek farklı yöntemler izlemektedir. Bu yöntemlerin uygulanış biçimi ise "entegrasyon" meselesini ortaya çıkarmaktadır (263).

Entegrasyon

"Göç, dünya çapında bir fenomen hâline geldikçe dünyanın dört bir yanındaki araştırmacılar ve politika yapıcılar, ulus devletlerin toplumsal bütünlüğü korurken çeşitliliği içeren sağlıklı toplumları nasıl inşa edebileceğine dair sorular sormaktadır." (Ham vd. 641). Bu nedenle entegrasyon kavramı bir çıkış yolu olarak gözükse de Erat'ın da belirttiği üzere gerek siyasi gerekse de akademik açıdan sıklıkla kullanılan ancak üzerinde uzlaşmaya varılmış tanımını bulunmayan bir kavram olan entegrasyonun özellikle karar alıcılar tarafından farklı şekilde yorumlanması hem politikaların içeriğini hem de göçmenlerin beklentilerini etkilemektedir (80). Çünkü Castles ve Miller'in işaret ettiği üzere göçmen entegrasyonu, göçmenlerin ev sahibi bir topluma

ne ölçüde ve nasıl dâhil edildikleriyle ilgilidir ve göçmen entegrasyonu politikası, göçmenlere yönelik sosyal faydalar ve hizmetler sağlar ve genellikle (gelecekteki) haklarını önemli ölçüde etkiler (Kim 210). Bu kapsamda entegrasyon kavramını Kuhlman “göçmenlerin kendi kimliklerini korudukları ancak ev sahibi nüfusuyla birlikte kabul edilebilir bir şekilde yaşayabilecekleri ölçüde ev sahibi toplumun bir parçası hâline geldikleri bir uyum sürecidir.” (7-8) şeklinde tanımlamaktadır.

Göç edilen ülkede, ev sahibi toplumla kabul edilebilir bir düzeyde yaşayabilmek ve ilgili topluma hızlı bir şekilde uyum sağlamak için sadece ev sahibi toplum ve üyelerinin değil göç edenlerin de belirli bir çaba harcamaları gerekmektedir. Yardım’a göre göç sadece fiziki bir mekân değişikliği olmayıp aynı zamanda kendi kültürü dışında yeni bir kültürle tanışmayı da ifade etmektedir. Başarılı bir entegrasyon, başarılı bir sosyal bütünleşme anlamına gelmektedir (130). Bunun yanı sıra Martıkainen, entegrasyonun hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun birbirleriyle etkileşimlerinin bir sonucu olarak yeni durumlara uymaları yoluyla gerçekleşen iki yönlü bir süreç olduğunu belirtmektedir (265).

Göçün nedeni, yapılış şekli, zamanı vb. nasıl olursa olsun göçmenlerin çeşitli hakları güvence altına alınmıştır. Bu nedenle ev sahibi ülkeler bazı yasal sorumluluklarını yerine getirmekle mükelleftir. Bu görev ve sorumlulukların ne derece yerine getirilip getirilmediğinin tespitini ise bazı kurum ve kuruluşlar yapmaktadır. Bu bağlamda özellikle Avrupa Birliği fonuyla finanse edilen ve Barselona Uluslararası İlişkiler Merkezi (Barcelona Centre for International Affairs-CIDOB) ile Göç Politikaları Grubu (Migration Policy Group-MPG) tarafından yürütülerek hazırlanan Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi (MIPEX), son yıllarda Avrupa ülkelerinin uyguladıkları göçmen politikalarını belirli ölçütler ışığında incelemektedir. İlgili raporlardan elde edilen veriler kullanılarak ülkelerin göçmen politikaları ile ilgili birçok bilimsel çalışma (Kondo ve Yamawaki, Niessen, Ruedin, Huddleston, Erat, Can, Kim) ortaya koyulmuştur. Göç politikaları üzerine hazırlanan MIPEX’in bilimsel anlamda veri sağlayan bir özelliğinin olması göç politikalarının ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Zira Van de Vijver (3) göç politikalarının incelenmesinin, kültürleşmenin dinamiklerini anlamak için yeni, gelecek vaat eden yollar sağladığını vurgular.

Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi (MIPEX)

Göçmen Entegrasyon Politika Endeksi (Migrant Integration Policy Index) MIPEX, yukarıda da belirtildiği üzere ülkelerin göçmenlere yönelik uyguladıkları politikaları çeşitli ölçütler bağlamında değerlendirir. Endeks, Avrupa ve dünya genelinde göçmenlerin entegrasyonunu teşvik etmek ve hükûmetlerin göçmenlere ilişkin neler yaptığını karşılaştırmak için en kapsamlı, güvenilir ve sık kullanılan araçtır (MIPEX, 2020). MIPEX, hâlihazırda bir dizi önemli sonuç veren ve hem araştırmacılar hem de politika yapıcılar için değerli bir kaynak sağlayan sağlam bir ölçüm aracıdır. Pasetti de entegrasyon bağlamında en geniş ve en kapsamlı kaynağın MIPEX olduğunu belirtir ve MIPEX göstergelerinin, ulusal entegrasyon politikalarının göçmen sakinlere hak ve fırsat eşitliğini sağlama derecesini ölçtüğünün altını çizerek (39). Nitekim “ülkeler, göçmenlerin haklarının ve görevlerinin politika önlemleri yoluyla nasıl tanımlandığı ve uygulandığı konusunda önemli ölçüde değişiklik gösterir” (Ham vd. 632).

Öte yandan Coninck, entegrasyon konusunda göçmenlerin zengin veya fakir olma, aynı etnik kökene sahip olma, Avrupadaki ülkelere veya diğer ülkelere gelme durumlarına göre farklı tutumlara maruz kalabileceklerini belirtir (1679-1680). Bu da ülkelerin göçmen politikalarının izlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin uyguladığı politikaların tespiti ve belirli ölçütler kapsamında değerlendirmelerin yapılması oldukça önemli bir husustur. Bu bağlamda British Council, Migration Policy Group, Foreign Policy Center ve University of Sheffield’in iş birliği ile ilk olarak 2004 yılında 15 AB ülkesinin uyguladığı politikaları değerlendiren MIPEX, sırası ile 2007 yılında 28, 2010 yılında 31, 2015 yılında 38 ve 2020 yılında 56 ülkeyi uyguladıkları göçmen politikaları bağlamında değerlendirmiştir. Bu kapsamda MIPEX’in ülkeleri eğitim, sağlık, daimî ikamet, siyasi katılım, ayrımcılıkla mücadele, aile birleşimi, uyuşma erişim ve iş gücü piyasası hareketliliği olmak üzere sekiz ana başlık altında incelemektedir. Bu başlıklar altında verilen puanlar neticesinde ülkelerin değerlendirildiği ölçüt puan aralıkları ise Tablo 1’deki gibidir:

Tablo 1
MIPEX Ölçüt Puan Aralıkları ve Değerlendirmeleri

Ölçüt Puan Aralığı	Ülke Göçmen Politikası Değerlendirmesi
80-100	Olumlu
60-79	Biraz olumlu
41-59	Yarı olumlu
21-40	Biraz olumsuz
1-20	Olumsuz
0	Çok olumsuz

Kaynak: MIPEX 14.

Tablo 1'e bakıldığında MIPEX'in ülkeleri uyguladıkları entegrasyon politikaları bağlamında olumlu, biraz olumlu, yarı olumlu, biraz olumsuz, olumsuz ve çok olumsuz olarak sınıflandırdığı görülmektedir.

MIPEX Entegrasyon Alanları

Entegrasyon politikaları "hükümetin, göçmenlerin ev sahibi ülkeye dâhil edilmesiyle ilgili olarak ne yapmayı planladığına dair beyanları (kanunlar, düzenlemeler, kararlar veya emirler dâhil)" olarak kabul edilir (Pasetti 39). Bu bağlamda ülkeleri göçmenlere karşı uyguladıkları entegrasyon politikaları bağlamında değerlendiren MIPEX'in temel aldığı entegrasyon alanları şöyledir:

İş Gücü Piyasası Hareketliliği

Çalışma hakkı bir insan hakkı olduğundan, yabancılar da ikamet ettikleri ülkelerde bu haktan yararlanmaktadır. Her ülkenin, yabancıların çalışma hakkını düzenleyen yasaları bulunmaktadır (Dönmez Kara 151). MIPEX de bu alan başlığı altında ülkeleri, göçmenlerin iş gücü piyasasına erişimleri ve becerilerini geliştirmek için eşit hak ve fırsatlara sahip olup olmama durumları bağlamında iş gücü piyasasına erişim, genel desteğe erişim, hedeflenen destek ve işçi hakları çerçevesinde uyguladıkları politika (Boylu 2020) açısından değerlendirmektedir. MIPEX'e göre göçmenlerin yerel halka benzer şekilde işe erişim sağlayabilmeleri (özel ve kamu sektörlerinde çalışmak için başvuru yapabilmek), yerel çalışanlar gibi aynı haklara sahip olmaları (sosyal güvence vb.) ve becerilerini geliştirebilmeleri için çeşitli fırsatlar

(kurslar vb.) verilmesi, çalışma haklarıyla ilgili bilgilendirilmeleri, diploma tanınırlıkları vb. konular önem arz etmektedir (MIPEX 14). Bu bağlamda MIPEX ülkeleri, çalışma hakkına sahip tüm yabancıların iş gücü piyasasına tam ve eşit erişimi varlığı, kamu sektöründeki işlere eşit erişimin göçmenlere de açık olma durumu, ilgili ülkede geçici olarak ikamet edenlerin ve işçilerin çoğunluğunun, ihtiyaç duydukları eğitim desteğine ve burslarına eşit erişim hakkına sahipliği, ülkeye yeni gelen göçmenlerin çoğunun; kamu istihdam bürolarına, yükseköğrenime ve mesleki eğitime erişebilmesi ve özellikle göçmen kadınların dillerini ve mesleki becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamaların yapılma durumu (MIPEX 19-20) ölçütleri ile değerlendirmektedir.

Aile Birleşimi

Entegrasyonun başlangıcı olarak aile yaşamını güvence altına alma hususu çok önemlidir. Fakat özellikle aile birleşimi konusunda, ülkeler ve partilerin politika yapıcılarında ailenin nasıl tanımlanacağı ve aile üyelerinin birleşimleri için gerekli koşulların neler olacağı konusunda fikir birliği yoktur. Bu nedenle MIPEX, göçmenlerin aileleriyle ne kadar kolay bir şekilde birleşebilecekleri konusuna önem verir ve ülkeleri aile birleşimini sağlamaya yönelik uyguladığı politikalar doğrultusunda değerlendirmektedir (MIPEX 23-29). MIPEX ülkeleri, özellikle geçici olarak ikamet edenler, eşlerine/partnerlerine veya reşit olmayan çocuklarına hemen veya bir yıl sonra yanına alma konusunda yasal haklara sahip olma, ülkelerin aile birleşimi için uyguladıkları ölçütler (dil bilme, ekonomik düzey, sosyal statü, entegrasyon testi vb.), yasal gereklilikleri tamamlayan ailelerin birleşimi ile ilgili ekstra zorluklar öne sürülmesi ve ailelerin ve çocukların ilgili ülkede süresiz oturma iznine sahip olabilmeleri ile ilgili konulan sürelerin (MIPEX 23-24) ne kadar olduğu konusunda değerlendirmektedir.

Eğitim

Göçmen azınlık gençlerinin topluma başarılı bir şekilde entegre edilmesi, birçok ülkede önemli bir politik meseledir. Bu gençlerin entegrasyonu sadece kendi geleceklerini şekillendirmekle kalmayacak aynı zamanda uyumlu ve canlı bir toplum olarak ülkenin geleceğini de belirleyecektir (Ham vd. 631). Bu nedenle göçmenlerin eğitime erişim konusu, göçmen kabul eden ülkeler için önemli bir konudur. Çünkü göçmenlerin entegrasyonunu hızlandıran en önemli unsur, onların eğitime erişimidir. Eğitime erişim

oranı arttıkça göçmenlerin uyum süreçleri de hızlanmaktadır (Boylu 272). Bu bağlamda MIPEX, “Eğitim sistemi, göçmen çocukların ihtiyaçlarına cevap veriyor mu?” sorusu bağlamında eğitimin, birçok ülkede entegrasyon politikalarındaki en büyük zayıflık olarak ortaya çıktığını ve çoğu göçmen öğrencinin doğru okulu ve sınıfı bulmak, geride kalmaları durumunda yetişmek, dili hızlı bir şekilde öğrenmek ve evde kullandıkları dilin bazı kurallarını öğrenmek için fazladan desteklerinin olmadığını belirtir (MIPEX 31). Bu nedenle MIPEX, ilgili ülkeleri göçmen çocuklarının eğitime erişimleri, ihtiyaçları, yeni fırsatlar ve kültürlerarası eğitim bağlamında değerlendirir. Bu kapsamda MIPEX ülkeleri göçmen öğrencilerin; okul öncesi, mesleki ve yükseköğretime erişim veya bu eğitimi tamamlama konusunda destek alması, ülkede resmî olarak kimliği olmayan göçmenlerin, zorunlu ve zorunlu olmayan eğitime erişim konusunda yasal haklara sahip olması, göçmenlerin yükseköğretime erişimlerini ve başarılı katılımlarını artırmayı amaçlayan özel destek programlarının varlığı, göçmen öğrencilerin bulunduğu okullara sistematik akademik rehberlik ve mali kaynak sağlanması, öğretmenlerin, kültürlerarası eğitim ve kültürel çeşitlilik konusunda eğitilmesi, buldukları ülkede hedef dili akademik akıcılığa ulaşana kadar öğrenmeleri için dil desteği alma hakkına sahip olmaları (MIPEX 26-33) gibi temel haklar kapsamında değerlendirmektedir.

Sağlık

Göçmenlerin buldukları ülkede en çok sorun yaşadığı alanlardan biri de hiç şüphesiz sağlıktır. MIPEX de göçmenlerin, sağlık hizmetleri kapsamında ve ülkeler arasındaki hizmetlere erişim becerilerinde büyük farklılıkların ortaya çıkması ve politikaların genellikle belirli sağlık ihtiyaçlarını dikkate alamamasından ötürü entegrasyon politika alanlarından biri olan *sağlık* alanında ülkeleri; yasal haklar, erişim politikaları, duyarlı hizmetler vb. çeşitli kriterler bağlamında değerlendirir. Çünkü göçmenlerin hedef ülkelerin sağlık sistemine dâhil edilmesi, entegrasyonlarının önemli bir bileşeni olarak görülmeye başlandığı anlamına gelir. Göçmen sağlığı, Kimseyi Geride Bırakma zorunluluğuyla Birleşmiş Milletlerin (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gündeminin 15 hedef alanıyla ilgilidir (MIPEX 29). Bu bağlamda MIPEX, sağlık entegrasyonu alanında ülkeleri, sağlık sistemi hizmetlerinden göçmenlerin diğer vatandaşlar gibi eşit bir şekilde yararlanabilmesi, sağlık kuruluşlarında gerekli dil desteği verilmesi, ülkelerin sağlık sistemi-

nin göçmenleri de kapsamı ve göçmenlerin temel sağlık haklarından nasıl yararlanacağına dair bilgilendirmelerin yeterli derecede yapılması (MIPEX 30-31) açısından değerlendirmektedir.

Siyasi Katılım

Siyasi katılım, entegrasyon politikasının en zayıf alanlarından biridir. Zira ev sahibi ülkede bulunan göçmenler genel olarak o ülkelerin yerel halkı gibi seçme ve seçilme haklarına sahip olamaz. Fakat MIPEX'te de belirtildiği üzere ev sahibi ülkede göçmenlerin seçme ve seçilme hakları konusunda kapsayıcı politikalara sahip olunması zamanla göçmenlerin genel halkla benzer düzeyde siyasi bağlılık, güven ve memnuniyetlerini geliştirir. Çünkü kapsayıcı politikalar; daha yüksek düzeyde halk güveni, daha düşük ekonomik tehdit duyguları ve etnik kimlikten ziyade daha büyük bir ortak yurttaşlık duygusuyla ilişkilidir. MIPEX, göçmenlerin siyasi katılımını teşvik etmenin kendinden emin bir göç ülkesinin işareti olduğunu belirtir. Ayrıca siyasi katılımın, ülkeler arasında entegrasyon politikasının zayıf bir alanı olduğunu, çoğu göçmenin günlük olarak kendilerini etkileyen politikalar hakkında bilgi sahibi olma konusunda çok az fırsata sahip olduklarının altını çizer (MIPEX 33). Bu bağlamda MIPEX siyasi katılım entegrasyonu alanında ülkeleri, göçmenlerin seçme ve seçilme hakkına sahip olması, oy kullanma hakkı verilmesinde ne tür prosedür izlendiği, siyasi partilere katılma, üye olma ve dernek kurma hakkına erişimin sağlanması (MIPEX 33-34) gibi konularda değerlendirmektedir.

Daimî İkamet

Göçmenlerin buldukları ülkede geçicilik statüsünden kurtulmaları için almaya çalıştıkları ikamet türlerinden biridir. Buna binaen MIPEX daimî ikameti, tam vatandaşlık ve daha iyi bir entegrasyon için temel adım olarak nitelendirir ve “Kimler daimî ikamet alabilir?” sorusuna her ülke özelinde cevap arar (49). Nitekim her ülkenin daimî ikamet verme prosedürleri birbirinden farklılık gösterdiği gibi bu ikamet türü, göçmen entegrasyon alanları arasında da en zor ulaşılabilen aşamadır. Bu bağlamda göçmenlerin ilgili ülkeye gitme nedenleri, eğitim düzeyleri, iş gücüne katılımlarını destekleyen özellikleri yani kalifiye eleman olma durumları, mal varlıkları vb. hususlar daimî ikamet alma sürecini doğrudan etkileyen temel unsurlardır. Zorunlu göç edenlerin daimî ikamet alabilme durumlarının gönüllü

göç edenlere oranla çok daha zor olduğu söylenebilir. Tabii burada ülkelerin daimî ikamet verme şartları da yine göçmenlerin ilgili ikameti alma süreçlerini etkilemektedir. MIPEX de ilgili ülkelerin göçmenlere daimî ikamet verme durumları üzerinden bir değerlendirme yapar. Nitekim daimî ikamet alan göçmenlerin ülkede yaşayan diğer insanlar gibi çeşitli haklara sahip olma imkânları artar ve bu da entegrasyon sürecini hızlandırır. Bu başlıkta MIPEX, daimî ikamet entegrasyonu alanında ülkeleri, göçmenlerin daimî ikamet alma hakkına sahip olması, daimî ikamet alımına yönelik belirlenen şartların neler olduğu, uygulanan daimî ikamet yenileme prosedürlerinin nasıl olduğu ve daimî ikamet alanların statülerini bütün yaşamları boyunca koruyabilme hakları (MIPEX 36-37) kapsamında değerlendirmektedir.

Uyruğa Erişim

Kimlerin ne kadar sürede vatandaş olabileme hakkına kavuşabileceğine dair bir süreç olan uyruğa erişim, göçmenlerin buldukları ülke vatandaşlığını alma durumlarıyla ilgilidir. Bu bağlamda göçmenlerin vatandaş olabilmelerinin önünde ülkeden ülkeye göre değişen birçok prosedür bulunmaktadır. MIPEX “Kimler vatandaş olabilir?” sorusunun cevabını ülkelerin belirlediği ölçütlere göre değerlendirir ve çoğu Avrupa ülkesinde göçmenlerin vatandaş olacak kadar uzun yaşadıklarını belirtir. Buna ek olarak ilgili raporda, yüksek oranda isteğe bağlı ve maliyetli vatandaşlık yolunun, göçmenleri yeni vatandaşlar olarak başvurmaya ve başarılı olmaya teşvik etmeden ziyade genellikle cesaret kırıcı bir yol olduğu belirtilir (58).

MIPEX, göçmenlerin vatandaş olabileme yolundaki kriterler, ortalama beş-yedi yıl arası bir süre o ülkede yaşamak, belirli seviyede dil bilmek, aylık belirli bir oranda geliri olmak, vatandaş olmayı engelleyecek yasal bir engelin bulunmaması, vatandaşlık sınavından başarılı olmak vb. olarak sıralar (59-60). Bu faktörlerin uygulanma şekli ise ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu nedenle yaşadığı ülkenin uyruğuna erişim sağlayan bir göçmen, yukarıda sıralanan bütün alanlarda, o ülkede yaşayan yerel halkın temelde sahip olduğu bütün haklara sahip olur. Bu nedenle göçmenler için uyruğa erişim aslında nihai amaçtır. Bu bağlamda MIPEX uyruğa erişim entegrasyonu alanında ülkeleri, göçmenlerin uyruğa erişimleri için beklemeleri gereken süre, yabancı ebeveynli olan fakat ülkede doğan veya eğitim gören çocuklar için ülkelerin vatandaşlık haklarının varlığı, göçmenlerin uyruğa erişimleri için ülkeler tarafından konulan dil bilme zorunluluğunun

uygulanması, göçmenlerin, ev sahibi ülkeler tarafından entegrasyon testine tabi tutulması, vatandaşlık için gelir veya istihdam kanıtının istemesi ve göçmenlere yönelik belirlenen vatandaşlık şekli (çifte vatandaşlık vb.) açısından (MIPEX 59-60) değerlendirmektedir.

Ayrımcılıkla Mücadele

MIPEX, ülkeleri “Herkes yaşamın her alanında etnik, din ve milliyet ayrımcılığından etkili bir şekilde korunmakta mıdır?” sorusu bağlamında geliştirdikleri politikalara göre değerlendirir. Bu değerlendirmeleri de ayrımcılığa uğrayanların sayısı, şikâyet için başvuru dilekçeleri ve davaların oranıyla sonuçları vb. veriler üzerinden yapmaya çalışır. Çünkü ayrımcılık, entegrasyon sürecini doğrudan etkileyen en temel faktörlerden biridir. Adalet ve eşitlik kavramları, göçmenlerin yasal haklarının güvenceye alınması konusunda oldukça önemlidir. Göçmenler ayrımcılık ile karşı karşıya kaldıklarında buldukları ülkeye aidiyet kuramamakta, bu da beraberinde çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu başlıkta MIPEX ayrımcılıkla mücadele alanında ülkeleri, göçmenlere yönelik milliyet, ırk, etnik köken ve dine dayalı ayrımcılığı yasaklaması, etnik, ırksal, dinsel ve milliyet temelli ayrımcılığa maruz kalmış mağdurlara yardım etmek için uzmanlaşmış kurum vb. kuruluşların varlığı, ülke kanunlarının, ayrımcılıkla mücadeleyi kapsamaması, ayrımcılıkla mücadeleye yönelik özel bir yasanın varlığı ve hayatın farklı alanlarında; istihdam ve mesleki eğitim, kamu mal ve hizmetlerine erişim ve bunların tedariki ile sosyal koruma gibi kapsamlarda göçmenler ayrımcılığa karşı korunması (MIPEX 42-43) bağlamında değerlendirmektedir.

Araştırmanın Amacı

Özellikle Suriye’de baş gösteren iç savaşla birlikte açık kapı politikası izleyen Türkiye, Orta Doğu’da deyim yerindeyse göçmen akınına uğrayan bir ülkeye dönüşmüştür. İç savaşın uzaması sebebiyle belirli bir göçmen politikası kapsamında devlet kurumları koordinasyonunda, birçok sivil toplum örgütünün de iştirakiyle göçmenler için entegrasyon çalışmalarına başlanmıştır. Türkiye’nin bu çalışmaları, göç olgusu ve göçmenlerle ilgilenen uluslararası derecelendirme kuruluşunun raporlarına da konu olmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı, göçmen entegrasyonu açısından önemli bir referans kaynağı kabul edilen Göçmen Entegrasyon Politika Endeksi’nin (Migrant Integration Policy Index) MIPEX 2015 ve 2020 çıktuları doğrultusunda

Türkiye'nin göçmen politikası puanlamasındaki değişimi, altı Avrupa ülkesiyle (Almanya, Belçika, Fransa, Norveç, Finlandiya, İsveç) karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. İlgili ülkelerin seçilmesinde ise Gregurovic ve Zuparic-Iljic'in MIPEX'in değerlendirdiği ülkelere yönelik tasnifinden yararlanılmıştır. Gregurovic ve Zuparic-Iljic ülkeleri yediye ayırır (110). Bu çalışmaya dâhil edilen Belçika, Fransa ve Almanya uzun zamandır yerleşik ve düşük eğitilmiş göçmenlerin bulunduğu ülkeler; Finlandiya, Norveç ve İsveç ise son zamanlarda göçmenlerin önemli bir paya sahip olduğu ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. Van de Vijver (2018) de bu çalışmaya dâhil edilen 6 Avrupa ülkesini geleneksel göçmen ülkeleri olarak ifade etmektedir. Bu nedenle karşılaştırma yapılacak ülkeler bu özellikleri nedeni ile seçilmiş ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 2015 MIPEX raporuna göre Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin entegrasyon alanlarındaki puan durumu nasıldır?
2. 2020 MIPEX raporuna göre Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin entegrasyon alanlarındaki puan durumu nasıldır?
3. 2015 ve 2020 MIPEX raporlarına göre Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin entegrasyon alt alanlarındaki değişim nasıldır?
4. 2015 ve 2020 MIPEX raporlarına göre Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin genel görünümündeki değişim nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin göçmen entegrasyon politikalarının MIPEX üzerinden incelendiği bu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan doküman analizini Bowen, basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden iletilen) materyalleri incelemek veya değerlendirmek için kullanılan sistematik bir süreç olarak tanımlar ve nitel çalışmadaki diğer analitik yöntemlerde olduğu gibi, doküman analizi de anlam çıkarmak, anlayış kazanmak ve deneysel bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirdiğinin altını çizer (32).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bowen, doküman analizinin gözden geçirme (yüzeysel inceleme), okuma (ayrıntılı inceleme) ve yorumlamayı içeren bir süreç olduğunu belirtir (32). Bu kapsamda ilk olarak araştırmaya konu olan MIPEX, araştırmacılar tarafından incelenmiş ve temel aldığı entegrasyon alanları tespit edilmiştir. Bu tespit işleminden sonra her bir alanda çalışmaya konu olan ülkelerin belirlenen alt ölçütler doğrultusunda almış oldukları toplam puanlar belirlenmiş ve Excele aktarılmıştır. Yapılan bu işlemlerden sonra ülkelerin yukarıda belirlenen sekiz farklı entegrasyon alanına göre 2015-2020 verileri kapsamında ne yönde değişiklik gösterdiğine yönelik tespitler yapılmıştır. Yapılan bu tespitler gerekçeleri ile açıklanarak anlamlı bir bütün halinde sunulmuştur.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak adına Bowen'in belirttiği gibi doküman inceleme tekniğinin kullanılacağı araştırmalarda “araştırmacı/analistin, her belgenin orijinal amacı, üretildiği bağlam ve hedeflenen kitle dikkate alınarak sadece varlığını ve erişilebilirliğini değil, belirli belgelerin gerçekliğini ve kullanılabilirliğini de belirlemesi gerektiğini ve belgelerde yer alan verilerin öznel yorumlayıcısı olarak, araştırmacı analiz sürecini olabildiğince titiz ve şeffaf hâle getirmeli” (38) hususuna dikkat edilmiştir. Bu bağlamda ilgili araştırma çerçevesinde veriler araştırmaya konu olan ülkelerin değerlendirildiği orijinal belgelerden toplanmış ve her araştırmacı tarafından önce bağımsız bir şekilde sıralama ve karşılaştırma yapılmıştır. Daha sonra yapılan bu karşılaştırmalar kontrol edilmiş ve herhangi bir yanlışlık olmadığı tespit edilmiştir. Tüm bu işlemler sonucunda elde edilen veriler objektif bir biçimde değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorum

2015 ve 2020 MIPEX çıktıları doğrultusunda Türkiye'nin göçmen politikası puanlamasındaki değişimine ait bulgular altı Avrupa ülkesiyle karşılaştırmalı olarak verilmiş ve yorumlanmıştır. Raporlar 2015 ile 2020 yıllarında yayımlanmasına karşın söz konusu ülkelerin entegrasyon puanları değerlendirmeleri 2014-2019 yıllarına aittir. Çalışmada raporların yayın yılı esas alınmıştır.

2015 MIPEX Raporuna Göre Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Alanlarındaki Puan Durumu

Araştırmadaki hedef ülkelerin göçmenlere yönelik uyguladıkları entegrasyon politikalarının 2015 yılına ait puan durumları Tablo 2'deki gibidir:

Tablo 2

2015 MİPEX Raporu Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Alanlarındaki Puan Durumu

Ülke	Eğitim	Sağlık	Aile B.	İş gücü P. H.	Daimî İkamet	Uyruğa Erişim	Ayrımcılıkla Mücadele.	Siyasi Katılım	MİPEX Toplam Puan	MİPEX Sıralama
Türkiye	5	32	49	15	27	34	26	11	25	38/38
İsveç	77	62	78	98	79	73	85	78	78	1/38
Norveç	65	67	63	90	70	52	59	82	69	4/38
Almanya	47	43	57	86	60	72	58	63	57	10/38
Belçika	61	53	72	64	86	69	64	57	67	7/38
Finlandiya	60	53	68	80	70	63	77	79	69	4/38
Fransa	36	50	51	54	48	61	77	53	54	17/38

Tablo 2'ye bakıldığında, 2015 MİPEX raporunda değerlendirmeye 38 ülkenin alındığı ve Türkiye'nin 25 puan ile son sırada yer aldığı görülmektedir. Bu bilgiye ek olarak İsveç ilgili raporda 78 puanla birinci, Finlandiya ve Norveç 69 puanla dördüncü, Belçika 67 puanla yedinci, Almanya 61 puanla onuncu ve Fransa 54 puanla on yedinci sırada yer almaktadır. Yukarıda da görüldüğü üzere Türkiye'nin entegrasyon puanı (25), MİPEX tarafından belirlenen ölçütler dikkate alındığında *biraz olumsuz* kategorisinde yer almaktadır. Diğer 6 ülkenin puanları 60-79 aralığında olduğu için *biraz olumlu*; Fransa'nın puanı 54 olması nedeni ile *yarı olumlu* kategorisinde yer almaktadır.

Bu bilgilere ek olarak 8 alt entegrasyon alanı kapsamında bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye eğitim alanında 5, siyasi katılım alanında 11 ve işgücü piyasası hareketliği alanında ise 15 puanla *olumsuz* kategorisinde yer almaktadır. Diğer yedi ülkeden hiçbirinin olumsuz kategoride entegrasyon alanını bulunmamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin *biraz olumlu* (60-79) kategorisinde hiçbir alt entegrasyon alanını bulunmazken Fransa (2), Almanya (3), Nor-

veç (4), Belçika (5), Finlandiya ve İsveç (6) farklı alanda bu kategoride yer almaktadır. Bu karşılaştırma göz önünde bulundurulduğunda özellikle Türkiye'nin eğitim siyasi katılım ve işgücü piyasası hareketliği alanında ciddi eksikliklerin olduğunu, hiçbir alt alanda *biraz olumlu* kategorisinde yer almadığı, bu durumun da MIPEX genel puanını olumsuz etkilediği için *biraz olumsuz* kategorisinde kalmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

2020 MIPEX Raporuna Göre Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Alanlarındaki Puan Durumu

Tablo 3

2020 MIPEX Raporu Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Alanlarındaki Puan Durumu

Ülke	Eğitim	Sağlık	Aile Birleşimi	İş gücü Piyasası H.	Daimi İkamet	Uyruğa Erişim	Ayrımcılıkla M.	Siyasi Katılım	MIPEX Toplam Puan	MIPEX Sıralama
Türkiye	52	69	53	22	42	50	50	5	43	41/56
İsveç	93	83	71	91	90	83	100	80	86	1/56
Norveç	71	75	58	85	71	50	65	80	69	7/56
Almanya	55	63	42	81	54	42	70	60	58	14/56
Belçika	74	73	48	56	75	65	100	65	69	7/56
Finlandiya	88	67	67	91	96	74	100	95	85	2/56
Fransa	36	65	43	52	58	70	79	45	56	19/56

Tablo 3'e bakıldığında 2015 raporunda 38 ülke değerlendirmeye alınmışken 2020 raporunda bu sayının 56 ülkeye çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda karşılaştırma yapıldığında; Türkiye (43), Almanya (58) ve Fransa (56) *yarı olumlu*; Norveç ve Belçika (69) *biraz olumlu*; İsveç (86) ve Finlandiya (85) ise *olumlu* kategoride yer almaktadırlar.

Bu karşılaştırmaya ek olarak entegrasyonun alt alanları üzerinden de bir değerlendirme yapıldığında Türkiye, siyasi katılım alanında (5) *olumsuz* kategoride yer almıştır. Diğer ülkelerden hiçbirinin *olumsuz* kategoride bir alt alanı bulunmamaktadır.

Türkiye işgücü piyasası hareketliliği (22), daimi ikamet (42) ve ayrımcılıkla mücadele (50) alanında en düşük; Finlandiya ise bu alanlarda (91-96-100) en yüksek puana sahiptir. Diğer alt alanlar da dikkate alındığında Türkiye sadece sağlık alanında 69 puanla *biraz olumlu* kategorinde yer almaktadır. Bu kategoride Türkiye; Almanya (63), Finlandiya (67) ve Fransa (65) ile aynı kategoride olsa da daha yüksek bir puana sahip olması oldukça önemlidir.

2015 ve 2020 MIPEX Raporlarına Göre Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Alt Alanlarındaki Değişim Durumu

Tablo 4

2015-2020 MIPEX Raporu Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Alt Alanlarındaki Karşılaştırmalı Puan Durumu

Ülke	Eğitim	Sağlık	Aile Bir.	İşgücü Piyasası H.	Daimî İkamet	Uyruğa Erişim	Ayrımcı. M.	Siyasi Katılım	MIPEX Toplam Puan	MIPEX Sıralama
2015 Türkiye	5	32	49	15	27	34	26	11	25	38/38
2020	52	69	53	22	42	50	50	5	43	41/56
2015 İsveç	77	62	78	98	79	73	85	71	78	1/38
2020	93	83	71	91	90	83	100	80	86	1/56
2015 Norveç	65	67	63	90	70	52	59	82	72	4/38
2020	71	75	58	85	71	50	65	80	69	7/56
2015 Almanya	47	43	57	86	60	72	58	63	57	10/38
2020	55	63	42	81	54	42	70	60	58	14/56
2015 Belçika	61	53	72	64	86	69	64	57	69	7/38
2020	74	73	48	56	75	65	100	65	69	8/56
2015 Finlandiya	60	53	68	80	70	63	77	79	82	4/38
2020	88	67	67	91	96	74	100	95	85	2/56
2015 Fransa	36	50	51	54	48	61	77	53	53	17/38
2020	36	65	43	52	58	70	79	45	56	19/56

2015-2020 MIPEx raporu Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin entegrasyon alt alanlarındaki karşılaştırmalı puan durumlarına bakıldığında Türkiye'nin 2015 raporunda 5 puanla *olumsuz* kategoride yer alan entegrasyon puanını 2020 raporunda 52 puanla *yarı olumlu* kategoriye çıkarmıştır. Bu kategoride diğer ülkeler ile bir kıyaslama yapıldığında Türkiye eğitim entegrasyonunda Fransa'dan 16 puan daha yüksek bir puana sahiptir. Zira ilgili ülkeler içerisinde Fransa en düşük puanla (36) *biraz olumsuz* kategorisinde yer alan tek ülkedir. Eğitim entegrasyonu alanında 2015 raporunda Almanya ile arasında 42 puanlık fark bulunan Türkiye, bu farkı 2020 raporunda 3'e indirmeyi başarmış ve Almanya ile aynı kategoride yer almıştır. Bu bağlamda raporda Türkiye, eğitim entegrasyonu puanını 47 puan artırabilen tek ülkedir. Bu bilgilere ek olarak Finlandiya (88) ve İsveç (93) eğitim entegrasyonu alanında *olumlu*; Belçika (74) ve Norveç (71) ise *biraz olumlu* kategorisinde yer almaktadır.

Sağlık entegrasyonu bağlamında bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye, 2015 raporunda 32 olan puanını 2020 raporunda 37 puanlık bir artışla 69'a çıkarmıştır. Bu bağlamda *biraz olumsuz* kategorisinden *biraz olumlu* kategorisinde yükselmiştir. Diğer ülkeler ile bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye; Almanya'nın (55) bir üst kategorisinde yer alırken Fransa (65), Finlandiya (67) Belçika (73) ve Norveç (75) ile aynı kategoride (*biraz olumlu*) yer almaktadır. İsveç ise 83 puanla *olumlu* kategoride yer alan tek ülkedir.

Aile birleşimi entegrasyon alanı üzerinden bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye, 2015 raporunda 49 olan puanını 2020 raporunda 53'e çıkarmıştır. Bu bağlamda bu alt alan için en dikkat çeken sonuç ise ilgili ülkelerden 2015 raporuna göre puanını pozitif yönde artıran tek ülke Türkiye'dir. Bu bağlamda İsveç 78 olan puanını 71'e, Norveç, 63'den 58'e, Almanya 57'den 42'ye, Belçika 72'den 48'e, Finlandiya 68'den 67'ye ve son olarak Fransa 51'den 43'e düşürmüştür. Özellikle Belçika bu bağlamda *biraz olumlu* kategorisinden *yarı olumlu* kategoriye gerilemiştir. İsveç *biraz olumlu* kategorisinde yer alan tek ülke olurken Türkiye (53), Fransa (43), Finlandiya (63), Belçika (48), Almanya (42) ve Norveç (58) *yarı olumlu* kategoride yer almaktadır.

İşgücü piyasasına katılıma bakıldığında Türkiye 2015 raporundaki puanında (15) sadece 7 puanlık bir artış gerçekleştirebilmiştir. Her ne kadar puan artışı yaşansa da ilgili ülkeler arasında en son sırada ve *biraz olumsuz* katego-

risinde yer almaktadır. Diğer ülkelere bakıldığında İsveç 91, Finlandiya 91, Norveç 85 ve Almanya 81 puanla *olumlu* kategoride yer alırken; Belçika 56 ve Fransa ise 52 puanla *yarı olumlu* kategoride yer almaktadır. Bu bağlamda bu alt alan için en dikkat çeken sonuç ise ilgili ülkelerden 2015 raporuna göre puanını pozitif yönde artıran ülkelerin Finlandiya ve Türkiye olmasıdır. Diğer ülkeler ise puan kaybı yaşamıştır. Fakat 2015’de bulunduğu kategoriden yükselen veya düşen herhangi bir ülke bulunmamaktadır.

Daimi ikamet alanına yönelik bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye, 2015 raporunda 34 olan puanını 2020 raporunda 42’ye çıkarmış ve *olumsuz* kategoriden *yarı olumlu* kategoriye yükselerek Almanya (54) ve Fransa (58) ile aynı kategoride yer almıştır. Bu bağlamda Almanya 2015 raporunda 60 olan puanını 2020 raporunda 54’e indirmiş ve *biraz olumlu* kategorisinden *yarı olumlu* kategoriye; Belçika ise 86 olan puanını 75’e indirmiş ve *olumlu* kategorisinden *biraz olumlu* kategoriye düşmüştür. İsveç ise 2015 raporunda 79 olan puanını 2020 raporunda 90’a çıkaran ve *biraz olumlu* kategoriden *olumlu* kategoriye yükselen tek ülkedir.

Uyruğa erişim entegrasyon alanında Türkiye, 2015 raporunda 34 puanla *biraz olumsuz* kategoride yer alan entegrasyon puanını 2020 raporunda 50 puanla *yarı olumlu* kategoriye çıkarmıştır. İsveç ise 2015 raporunda 73 olan puanını 83’e çıkararak biraz olumlu kategoriden olumlu kategoriye yükselmiştir. Bu bağlamda ilgili entegrasyon alanında en dikkat çeken ülke ise Almanya’dır. Almanya 2015 raporunda 72 puanla *biraz olumlu* kategoride yer alırken 2020 raporunda bu puanı 42’ye düşürmüştür ve *yarı olumlu* kategoriye inmiştir. Fransa, Finlandiya ve Belçika’nın puanlarında kısmi değişiklik olsa da *biraz olumlu* kategorilerini her iki raporda da korumuşlardır.

Ayrımcılıkla mücadele, entegrasyon alanları içerisinde en dikkat çeken sonuçların oluştuğu bir alandır. Öyle ki Norveç hariç bütün ülkeler ilgili alanda puanlarını artırmıştır. Özellikle 2015 raporunda 64 puanla *yarı olumlu* kategoride yer alan Belçika’nın ve 77 puana sahip Finlandiya’nın bu puanını 2020 raporunda alınabilecek en yüksek puana (100) çıkararak *yarı olumlu* kategoriden *olumlu* kategoriye yükselmesi son derece dikkate değer bir durumdur. Yine aynı şekilde İsveç de her ne kadar 2015 raporunda 85 puanla zaten *olumlu* kategoride yer alsada 2020 raporunda bu puanı 100’e çıkarmıştır. Almanya da 58 olan puanını 70’e çıkararak *yarı olumlu* kategoriden *biraz olumlu* kategoriye yükselmiştir. Bu bilgilere ek olarak Türkiye ise 26

olan puanla 2015 raporunda son sırada yer alan Türkiye bu puanı 24 puan artırarak 50'ye çıkarmış ve *biraz olumsuz* kategoriden *yarı olumlu* kategoriye çıkmıştır. Türkiye her ne kadar 24 puanlık bir artış sağlasa da 2020 raporunda da bu alanda yine en düşük puana sahip ülkedir.

Entegrasyon alanlarından sonuncusu olan siyasi katılım ile ilgili bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye, hem 2015 hem de 2020 raporlarında *olumsuz* kategorisinde yer alan tek ülkedir. Öyle ki Türkiye 2015 raporunda 11 olan puanını 5'e düşürmüştür. Bu puan bütün alanlar bağlamında değerlendirildiğinde Türkiye'nin en düşük nota sahip olduğu tek alandır. Diğer ülkelere bakıldığında ise Finlandiya'nın 2015 raporunda 79 olan puanını 95'e, İsveç'in 71'den 80'e çıkararak *biraz olumlu* kategorisinden *olumlu* kategoriye yükseldikleri görülmektedir. Puanlarında kısmi değişiklik olsa da her iki raporda da Fransa *yarı olumlu*; Almanya ve Belçika *biraz olumlu*, Norveç ise *olumlu* kategorilerini korumuşlardır.

2015 ve 2020 MIPEX Raporlarına Göre Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Genel Görünümleri

2015 ve 2020 raporlarında ilgili ülkelerin genel görünümleri ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 5

2015 ve 2020 MIPEX Raporları Bağlamında İlgili Ülkelerin Genel Görünümlerindeki Değişim

Ülke Adı	2020 Toplam Puanı	2015 Yılına Göre Değişim	2015 Durum	2020 Durum
Türkiye	43	+17	Biraz olumsuz	Yarı olumlu
İsveç	86	-1	Biraz olumlu	Olumlu
Norveç	69	-3	Biraz olumlu	Biraz olumlu
Almanya	58	+1	Biraz olumlu	Yarı olumlu
Finlandiya	85	+3	Biraz olumlu	Olumlu
Belçika	69	/0	Biraz olumlu	Biraz olumlu
Fransa	56	+3	Yarı olumlu	Yarı olumlu

Tablo 5'e bakıldığında en dikkat çeken ülkelerden biri Türkiye'dir. Çünkü göçmen entegrasyon politika puanlarında Türkiye hariç ciddi bir atış (+17) gösteren ülke bulunmamaktadır. Ayrıca Türkiye *biraz olumsuz* kategoriden *yarı olumlu* kategoriye yükselmiştir. İsveç ve Finlandiya, 2015 verilerine göre *biraz olumlu* kategorisinde iken 2020 verilerinde *olumlu* kategorisine yükselmiştir. Fransa +3 puan yükselme gösterse de politika göstergesi *yarı olumlu* olarak kalmıştır. Belçika'nın ise iki rapor arasında herhangi bir puan değişimi olmamıştır. Son olarak Norveç ise 3 puanlık bir düşüş yaşamıştır fakat politika göstergesi olarak *biraz olumluda* kalmayı başarmıştır. Almanya politikaları *biraz olumlu* göstergesinden *yarı olumluya* düşmüştür. Bu nedenle Almanya 2015 MIPEX raporunda entegrasyon politika puanı en iyi ilk 10 ülke içindeki sıralamasını 2020 raporunda kaybetmiştir.

Sonuç ve Tartışma

MIPEX'in 2015 raporu doğrultusunda Türkiye ve seçilmiş 6 Avrupa ülkesinin göçmen politika entegrasyon puanları arasında ciddi farklılıkların olduğu görülmekte iken bu farkın 2020 raporunda azaldığı tespit edilmiştir. Türkiye, göçmen entegrasyon politika puanlarında ciddi bir artış göstermiş bunun sonucu olarak da politika göstergesi *biraz olumsuzdan yarı olumluya* yükselmiştir. Fransa, Belçika ve Norveç'in politika puanlarında ciddi bir artış veya azalış olmadığı için buldukları kategorileri korumuşlardır. İsveç ve Finlandiya bir üst kategoriye çıkarken Almanya, bir alt kategoriye gerilemiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin elde ettiği başarı oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye, MIPEX göstergelerinde; kamu istihdam hizmetleri, göçmenleri iş gücüne dâhil etmeye yönelik önlemler, göçmen grupların eğitim durumuna yönelik önlemler, her seviyede eğitim rehberliği, yükseköğretim erişim, sosyal güvenliğe erişim ve daimî ikamet için yardım, çifte vatandaşlık, hukuk, sosyal koruma, ayrımcılıkla mücadele, barınma, kamu mal ve hizmetlerine erişim ve bunların temini, kayıtsız göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişim koşulları gibi konularda ciddi iyileştirme yapmıştır. Bu bağlamda "eğitim ve sağlık" Türkiye'nin çok ciddi gelişmeler kaydettiği iki alan olmuştur. Türkiye 2015 raporunda 5 olan eğitim entegrasyon puanını 47 puan artırarak 2020 raporunda Fransa'dan 16 puan daha yüksek bir puana sahip olmuştur. Ayrıca bu alanda 2015 raporunda Almanya ile arasında 42 puanlık fark bulunan Türkiye, bu farkı 2020 raporunda 3'e indirmeyi başarmış ve Almanya ile aynı kategoride yer almıştır. Söhn ve Özcan'ın da

belirttiği gibi Avrupa’da en fazla Türk göçmenin bulunduğu ülke olan Almanya’nın eğitim sistemi, anadili olmayan ana dilleri konuşan çocuklara yeterli dil eğitimi sağlayamıyor ve sosyal eşitsizliği yeniden üretmeye güçlü bir eğilim gösteriyorken (101), Türkiye’nin son on yılda eğitim entegrasyonu alanında attığı adımların ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye sağlık alanında ise 32 olan sağlık entegrasyon puanını 69’a yükseltmiştir. Böylece Almanya’nın bir üst kategorisinde yer alırken Fransa, Finlandiya, Belçika ve Norveç ile aynı kategoride yer almıştır. Entegrasyon alanlarından daimi ikamet, uyuşma erişim ve ayrımcılıkla mücadelede Türkiye *biraz olumsuz* kategoriden *yarı olumlu* kategoriye çıkmıştır. Siyasi katılımı ise Türkiye, hem 2015 hem de 2020 raporlarında olumsuz kategorisinde yer alan tek ülkedir. İşgücü piyasasına katılıma bakıldığında Türkiye her ne kadar 2015 raporundaki puanında (15) sadece 7 puanlık bir artış gerçekleştirebilmiştir. Her ne kadar puan artışı yaşansa da ilgili ülkeler arasında en son sırada ve *biraz olumsuz* kategorisinde yer almaktadır. Diğer ülkelere bakıldığında İsveç, Finlandiya, Norveç ve Almanya *olumlu* kategoride yer alırken; Belçika ve Fransa ise *yarı olumlu* kategoride yer almaktadır. Her ne kadar Türkiye, ilgili ülkelere göçmenlerin işgücü piyasasına katılımları konusunda çok geride olsa da Avcı’nın da belirttiği gibi 1960’lara dayanan bir deneyime sahip Avrupa ülkelerinin göçmenleri kendilerinde yaşanan işsizlik patlamasına çare bulmak amacıyla ülkelerinde işgücü piyasasına dâhil ettikleri unutulmamalıdır (73).

MIPEX 2015-2020 raporlarına karşılaştırmalı bakıldığında çalışmada seçilen Avrupa ülkelerinin göç konusundaki deneyimleri ile Türkiye’nin eşit şartlarda olduğunu söylemek güçtür. 1950’li yıllarda göç almaya başlayan Avrupa ülkelerinin göç ve entegrasyon konusundaki deneyimleri ile özellikle 2011’den bu yana çoğu Avrupa ülkesinin nüfusuna denk gelecek oranda göç alan Türkiye’nin bu konudaki deneyiminin aynı olmayacağı bilinmelidir. Bu nedenle Türkiye’nin 2014-2020 yılları arasında entegrasyon alanında attığı adımlar çok önemlidir. Türkiye diğer Avrupa ülkelerinin aksine 2011 yılından itibaren ciddi anlamda Suriyeli mültecilerin kitlesel göçlerine maruz kalmıştır. Bu göç hareketi ise Orhan ve Senyücel Gündoğar’ın belirttiği gibi toplumsal, ekonomik, siyasi, güvenlik ve temel hizmetler gibi alanlarda olumsuz etkileri ciddi boyuta ulaşmıştır (2015). Bu nedenle ev sahibi ülkelerin entegrasyon politikalarının etkililiğini etkileyen temel unsur göç

edenlerin göç etme şekli ve niteliğidir. Zira Türkiye bu noktada göçmenleri çeşitli sınıflara ayırmadan hepsine insani bir tutumla yaklaşmaktayken Almanya vb. ülkelerin göçmen politikası, AB vatandaşı olmayanlar karşısında kısıtlayıcı olma eğilimindedir. Castles bu durumu dikkat çeker ve özellikle Avrupa ülkelerinin 2000’li yıllardan itibaren ülkelere vasıfsız göçmenlerin girişini engellerken vasıfların ve ticari geliri yüksek olanların girişlerini teşvik ettiğini belirtir. Bu bağlamda bu çalışmada yer alan ülkeleri ve Türkiye’yi tercih eden göçmenlerin özelliklerine bakıldığında raporlar bağlamında alınan puanlar daha sağlıklı değerlendirilebilir. Her ne kadar Türkiye özellikle entegrasyon politika alanlarından “iş gücü piyasası hareketliliği ve siyasi katılım” noktasında yetersiz politikalara sahip olsa da MIPEX’in bir sonraki raporunda bu alanlarda da politika göstergelerinde ciddi gelişmelerin olacağı düşünülmektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarların herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır. Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Avcı, Gamze. “Comparing Integration Policies and Outcomes: Turks in the Netherlands and Germany.” *Turkish Studies*, vol. 7, no.1, 2006, ss. 67-84.
- Berry, John Widdup. “Immigration, acculturation and adaptation.” *Applied Psychology: An International Review*, vol. 46, no. 1, 1997, ss. 5-68.
- Bowen, Gleen. “Document Analysis As A Qualitative Research Method.” *Qualitative Research Journal*, vol. 9, no. 2, 2009. ss. 27-40.
- Boylu, Emrah. “Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’nin Göçmen Politikalarının Karşılaştırılması: MIPEX Verileri Bağlamında Bir Değerlendirme.” *Göçmenlere Türkçe Öğretimi*, ed. Umut Başar ve Burak Tüfekçioğlu, Nobel Yayınları. 2020, ss. 261-289.
- Brewer, Kelly T., ve Deniz Yüksekser. “A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul.” *Land of Diverse Migrations*. Ahmet İçduygu, ve Kemal Kirişçi, İstanbul Bilgi University Press, 2009, ss. 636-718.

- Can, Özlem. *Değişim Ya Da Devamlılık? Suriye Krizi Sonrası Türkiye ve Almanya'nın Göçmen Entegrasyon Modellerinin Karşılaştırmalı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sabancı Üniversitesi, 2019.
- Castles, Stephen. "Migration and Community Formation under Conditions of Globalization." *International Migration Review*, vol. 36, no. 4, 2002, ss. 1143-1168.
- Coninck, David. "Migrant Categorizations and European Public Opinion: Diverging Attitudes Towards Immigrants and Refugees". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 46, no. 9, 2020, ss. 1667-1686.
- Dönmez Kara, Canan Öykü. "Türkiye'de Yabancıların Çalışma Hakkı: Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Durumu". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, vol. 2, no. 2, 2016. ss. 151-174.
- Ekici, Süleyman, ve Gökhan Tuncel. "Göç ve İnsan." *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, vol. 5, no.1, 2015, ss. 9-22.
- Erat, Veysel. "Çok Kültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı." *Mukaddime*, vol. 9, 2018, ss. 79-94.
- Erzan, Refik ve Kemal Kirişçi (Edt.). *Turkish Immigrants in the European Union: Determinants of Immigration and Integration*. New York: Routledge, 2008.
- Gregurovic, Senjezana, ve Drago Zuparic-Iljic. "Comparing the Incomparable? Migrant Integration Policies and Perplexities of Comparison." *International Migration*, vol. 56, no. 3, 2018, ss. 105-122.
- Ham, Seung-Ham vd. "Towards a Balanced Multiculturalism? Immigrant Integration Policies and Immigrant Children's Educational Performance." *Social Policy & Administration*, vol. 54, no. 5, 2020, ss. 630-645.
- Huddleston, Thomas vd. *Migrant Integration Policy Index 2015-MIPEX*. Migrant Integration Policy Index, Barcelona/ Brussels: CIDOB and MPG, 2015.
- Huddleston, Thomas. *A Regional MIPEX Assessment of the Western Balkans*. 2016. https://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/files/regional_overview_western_balkans.pdf. (03.02.2021).
- Ingleby, David vd. "The MIPEX Health Strand Consortium, The MIPEX Health Strand: a Longitudinal, Mixed-Methods Survey of Policies on Migrant Health in 38 Countries". *European Journal of Public Health*, vol. 29, no, 3, 2018. ss. 458-462.
- IOM. "World Migration Report". International Organization for Migration, 2020. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf. 01.02.2020 (03.02.2021).
- Kim, Kyunghwan. "Welfare and Immigration Regimes: A Fuzzy Set Ideal Type Analysis of Immigrants' Social Rights and Responsibilities in 27 OECD

- Countries”. *Asian Social Work and Policy Review*, vol. 14, no. 3, 2020, ss. 207-221.
- Kim, Sookkyong. “A Study on the French Immigrant Integration Policy through MIPEX”. *Journal of Social Science*, vol. 31, no. 4, 2020, ss. 181-205.
- Kondo, Atsushi, ve Yamawaki, Keizo. “MIPEX and Japan: Findings and Reflections”. *The Journal of Multicultural Societ*, vol. 4, no. 2. 2014, ss. 59-80.
- Kuhlman, Tom. “The economic integration of refugees in developing countries: A research model.” *Journal of Refugee Studies*, vol. 4, 1991, ss. 4, 1-24.
- Lee, Everett. “A Theory of Migration.” *Demography*, vol. 3, no. 1, 1966, ss. 47-57.
- Martikainen T. “Din, Göçmenler ve Entegrasyon.” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Çev. Nebile Özmen), 1, 2010, ss. 263-276.
- Niessen, Jan. “The MIPEX Assessment of the Republic of Korea’s Immigrant Integration Policies.” *The Journal of Multicultural Societ*, vol. 4, no. 2, 2014, ss. 1-26.
- Orhan, Oytun, ve Sabiha Şenyücel Gündoğar. “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri.” ORSAM-TESEV, 2015.
- Pasetti, Francesco. “Configurations of Immigrant Integration Policies in Europe: An Exploratory Appraisal.” *World Affairs*. 182, 2019, ss. 35-60.
- Perruchoud, Richard, ve Redpath-Cross, Jillyanne. “IOM Göç Terimleri Sözlüğü” 2015.
- Ravlik, Maria. “Determinants of International Migration: A Global Analysis.” *National Research University Higher School of Economics (HSE)*, 2015. <https://www.hse.ru/data/2014/10/02/1100265067/52SOC2014.pdf> (Erişim tarihi: 08.02.2021).
- Ruedin, Didier. “Increasing Validity by Recombining Existing Indices: MIPEX as a Measure of Citizenship Models.” *Social Science Quarterly*, vol. 96, no. 2, 2015, ss. 629-638.
- Sam, David Lackland, ve Berry John Widdup. “Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet.” *Perspectives on Psychological Science*, vol. 5, no. 4, 2010, ss. 472–81.
- Solano, Giacomo, ve Thomas Huddleston. “*Migrant Integration Policy Index 2020*.” Barcelona/ Brussels: CIDOB and MPG, 2020.
- Söhn, Janina, ve Veyssel Özcan. “The Educational Attainment of Turkish Migrants in Germany.” *Turkish Studies*, vol. 7, no. 1, 2006, 101-124.
- Türker, Duygu, ve Ayselin Yıldız. “Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik Entegrasyon Analizi.” *Göç ve Uyum*. TP London, 2015.
- Ünsal, Ayşe. “Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, no. 18, 2019, ss. 50-61.

Van de Vijver, Fons. “Immigration Policies: Relevant for Developmental Science.” *Human Development*, no. 61, 2018, ss. 1-3.

Yıldız, Aysin. “Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık.” *Göç Araştırmaları Dergisi*, vol. 3, no. 1, 2017, ss. 36-67.

Yılmaz, Abdurrahman. “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri.” *Turkish Studies*, vol. 9, no. 2, 2014, ss. 1685-1704.

Zhanadilova, Aigul. “Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu.” *Muhakeme Dergisi*, vol. 1, no. 2, 2018, ss. 116-122.

İnternet Kaynakları

<https://www.mipex.eu/finland> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

<https://www.mipex.eu/belgium> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

<https://www.mipex.eu/sweden> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

<https://www.mipex.eu/germany> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

<https://www.mipex.eu/turkey> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

<https://www.mipex.eu/france> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

<https://www.mipex.eu/norway> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

Comparative Analysis of Migrant Integration Policies of Türkiye and Selected European Countries*

Mete Yusuf Ustabulut**

Emrah Boylu***

Umut Başar****

Abstract

Türkiye's migrant integration policy, which is one of the most migration-receiving countries in the Middle East owing to regional conflicts during the 2000s, is assessed alongside that of other receiving nations in the "Migrant Integration Policy Index" (MIPEX). These index ranks nations in eight key categories: labor market mobility, family reunion, education, health, political participation, permanent residence, access to nationality, and anti-discrimination. This study examines Türkiye's change in migration policy ratings by comparing the index 2015 and 2020 with six European countries (Germany, Belgium, France, Norway, Finland, Sweden). It is found that there was a significant disparity in index scores between Türkiye and these European countries in the 2015 MIPEX report; however, this difference has narrowed in the 2020 report. Türkiye's migrant integration policy rankings have improved substantially (+17), according to the 2020

* Date of Arrival: 18 November 2021 – Date of Acceptance: 16 February 2022

You can refer to this article as follows:

Ustabulut, Mete Yusuf et al. "Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Göçmen Entegrasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 01-30.

** Assoc. Prof. Dr., Bayburt University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education – Bayburt/Türkiye
ORCID: 0000-0002-8864-645X
meteustabulut@bayburt.edu.tr

*** Assoc. Prof. Dr., İstanbul Aydın University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education – İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0001-9529-7369
emrahboylyu@aydin.edu.tr

**** Assoc. Prof. Dr., Ankara Social Sciences University Faculty of Social Sciences and Humanities Department of Turkish Language and Literature – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0001-5571-7103
umut.basar@asbu.edu.tr

report. As a result, Türkiye's policy indicator has increased from "slightly unfavourable" to "halfway favourable". Although this score and increase are not at the desired level, they may indicate comprehensive improvements in Türkiye's integration policies in the following report.

Keywords

Türkiye and selected European countries, migration policy, integration, migrant integration policy index.

Сравнительный анализ политики интеграции мигрантов в Турции и некоторых европейских странах*

Мете Юсуф Устабулут**

Эмрах Бойлу***

Умут Башар****

Аннотация

Политика интеграции мигрантов в Турции, которая является одной из стран Ближнего Востока, принимающих больше всего мигрантов из-за региональных конфликтов 2000-х годов, оценивается наряду с политикой других принимающих стран в «Индексе политики интеграции мигрантов» (MIREX). В этих рейтинговых странах используются восемь ключевых категорий для ранжирования: мобильность на рынке труда, воссоединение семей, образование, здоровье, участие в политической жизни, постоянное проживание, доступ к гражданству и борьба с дискриминацией. В этом исследовании рассматривается изменение рейтингов миграционной политики Турции путем сравнения индекса 2015 и 2020 годов с шестью европейскими странами (Германия, Бельгия, Франция, Норвегия, Финляндия, Швеция). В отчете MIREX за 2015 год отмечается значительное расхождение в оценках индексов между Турцией и этими

* Поступило в редакцию: 18 ноября 2021 г. – Принято в номер: 16 февраля 2022 г.

Ссылка на статью:

Ustabulut, Mete Yusuf et al. “Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Göçmen Entegrasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi.” *bilig*, no. 103, 2022, pp. 01-30.

** Доц., д-р, Университет Байбурга, педагогический факультет, кафедра турецкого образования и общественных наук – Байбурт / Турция

ORCID: 0000-0002-8864-645X

meteustabulut@bayburt.edu.tr

*** Доц., д-р, Университет Айдын, Стамбул, педагогический факультет, кафедра турецкого образования и общественных наук – Стамбул / Турция

ORCID: 0000-0001-9529-7369

emrahboylu@aydin.edu.tr

**** Доц., д-р, Университет Общественных наук, Анкара, Факультет социальных и гуманитарных наук, отделение турецкого языка и литературы – Анкара/Турция

ORCID: 0000-0001-5571-7103

umut.basar@asbu.edu.tr

европейскими странами; однако в отчете за 2020 год эта разница сократилась. Согласно отчету за 2020 год, рейтинг Турции по политике интеграции мигрантов значительно улучшился (+17). В результате индикатор политики Турции увеличился с слегка неблагоприятного до полублагоприятного. Хотя этот показатель и увеличение не находятся на желаемом уровне, они могут свидетельствовать о всеобъемлющих улучшениях в интеграционной политике Турции в следующем отчете.

Ключевые слова

Турция и отдельные страны Европы, миграционная политика, интеграция, индекс политики интеграции мигрантов.

Araştırma Makalesi / Research Article

From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy*

Ivo Kirilov Ivanov**

Murat Önsoy***

Abstract

Minority regulations in Bulgaria from the communist takeover to the end of the Stalinist era were shaped under the influence of socialist internationalist policies, which envisaged the preservation of ethnic and cultural differences for generating class solidarity among the Bulgarian citizens. However, in practice, the constitutional safeguards and promises given to them were often ignored by the state for the sake of constructing a modern socialist society. The discrimination increased further during the post-Stalinist years in parallel with the regime's ideological shift away from communist orthodoxy towards nationalism. The state-sponsored discriminatory policies had far-reaching consequences for the Turks, the largest and most culturally aware of all ethnic minorities. Perceived as an alien element of the Bulgarian society, throughout the entire socialist period, Turkish minority was subjected to integrationist/assimilationist policies and

* This article is based on the master's thesis of the first author conducted under the supervision of the second author.

Date of Arrival: 21 December 2021 – Date of Acceptance: 02 August 2022

You can refer to this article as follows:

Ivanov, Ivo Kirilov, and Murat Önsoy. "From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 31-58.

** Independent Researcher - Blagoevgrad/Bulgaria

ORCID: 0000-0003-1158-4470

ivokirilovivanov@yahoo.com

*** Assoc. Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations – Ankara/Türkiye

ORCID: 0000-0002-8990-1547

onsoymurat@hotmail.com

forcibly expelled from the country at times when these policies did not produce the desired results. This article focuses on the discriminatory policies and practices forced upon the Turkish minority by the Bulgarian Communist Party during the era of state socialism, and intends to inquire into their results.

Keywords

Turkish Minority, Bulgarian Communist Party, integration, assimilation, revival process.

Introduction

The coexistence of proletarian internationalism and nationalism under state socialist regimes as two diametrically opposed ideologies is widespread in history. The period of state socialism in Bulgaria (1944-1989) under the pro-Soviet Bulgarian Communist Party (BCP) is a typical example of this type of ideological symbiosis. In theory, Bulgarian policies were guided by the principles of socialist internationalism which disregarded ethnic distinctions in favor of class solidarity and protected ethnic and cultural differences. Nevertheless, in practice the state nurtured ethnic Bulgarian culture along with socialist multiculturalism and pursued discriminatory policies against the minorities.

In the early years of Stalinist Socialism, minority discrimination was implicitly actualized through cultural, economic and religious policies embedded to the totalitarian project of building a modern socialist society. Deviation from the Stalinist ideological reference points in minority policies has become more visible with Todor Zhivkov's rise to power in 1954. In his more than three decades of rule, Zhivkov blended the Marxist values with elements of ethnic and traditional Bulgarian culture, gradually phasing out the former in favor of the latter as evident in the Unified Bulgarian Socialist Nation thesis and the National Revival Process in the 1970's and 1980's respectively.

Turks as the largest of the ethnic minorities living in Bulgaria suffered most from regime's efforts to blend the socialist multiculturalism project with nationalist policies. Turkish minority and their institutions were perceived as alien elements of the society to be assimilated into a mainstream cultural context which was strongly paired with the culture of ethnic Bulgarians. On the other hand, the public use of Turkish was systematically restrained under the pretext of integrating Turkish minority to the Bulgarian society. These policies were complemented with the so-called voluntary migration of them from Bulgaria. Although migration seemed to be a voluntary choice, in practice it was a tool in the hands of the regime to homogenize Bulgaria by lowering down the proportion of the Turkish minority in the general population.

The present research has focused on the discriminatory measures taken against the Turkish minority in socialist Bulgaria. It argues that Turkish minority was perceived as a threat for the Bulgarian society and state, and exposed to various forms of discrimination, over the course of the socialist period. The general hypothesis of the study posits that discrimination against the Turkish minority was a continuous process that has taken place in implicit and explicit ways uninterrupted from 1944 to 1989. In this regard, it is argued that, from the early Stalinist period until the promulgation of the Zhivkov constitution in 1971, discrimination was exercised in more implicit and indirect ways which can be observed in the exclusionary statements of the BCP rulers, as well as their less tolerant and more unlawful attitude, towards the Turkish minority compared to other national minorities. It is also argued that, from 1971 until the end of the regime in 1989, discrimination was exercised in more direct and explicit forms (eg. legislative regulations) and in the shape of open antagonism, as well as, physical attacks and denial of the existence of the Turkish minority identity.

There is an extensive literature on the minority policies pursued under the Socialist regime in Bulgaria which discuss its discriminatory nature (e.g., Savova-Mahon Borden 2001, Büchsenschütz 2004, Bates 1994, Kofos 1961, Mahon 2001, Sygkelos 2011). The relevant literature also focuses on the discrimination against the Turkish minority and gives insights into its various aspects (Aleksandrieva 2019, Bakalova 2006, Bojkov 2004, Dayıoğlu 2005, Dimitrov 2000, Eminov 1983, 1989, 1990 1997, 2000, Kamil 2016, Karpat 1991, Mohan 2001, Şimşir 1988, Tahir 2015). Scholarly discussion about discrimination against the Turkish minority is established and wide-ranging, but as yet it seems that there is still room to round out them by attempting to explore its implicit and explicit forms.

To lay the foundation for this argument, the first section gives a theoretical framework to describe, and analyze the minority policies of the BCP. The second section discusses the main features of the BCP's minority policies during the Communist period with an attempt to emphasize its discriminatory nature. In the third section, BCP's discriminatory policies and practices towards the Turkish minority are investigated to explore both its implicit and explicit forms. To this end, this article draws on various

archival materials in Bulgarian including the excerpts of the minutes of discussion from the BCP Plenums regarding Turkish minority.

Marxism, Nationalism and Ethnic Minorities: A Theoretical Perspective

The minority policies under the Socialist regime in Bulgaria needs to be approached in conjunction with Marxism's relation with nationalism and national/ethnic minorities. Therefore, the main theoretical background for this research draws upon Marxist understanding of the national question. Despite providing valuable insights, neither Marx, nor the subsequent generations of Marxist scholars up to late 19th century have developed a holistic approach to the phenomena (See, e.g., Nairn, Hechter, Orridge). This caused the socialist movements of the later years to face with the absence of a roadmap to deal with either nationalism or the problem of national/ethnic minorities while building modern socialist societies (Avineri 638).

As national movements grew in Russian and the Austro-Hungarian Empires in the early 20th century, the concepts have begun to be discussed more thoroughly by various Marxist theoretical currents including the Austro-Marxists and Bolsheviks (See, e.g., Ezergailis 3). On the other hand, the Bolshevik takeover of Russia in 1917 reinforced the ideas of leading Bolsheviks on the subject. The 1913 conceptualization of the nation by Georgian Bolshevik, Joseph Stalin (12) as: "a historically evolved, stable community of language, territory, economic life, and psychological makeup manifested in a community of culture" has since become accepted as the most orthodox definition (Blaut 143). Stalin also defined nationalities (ethnic minorities) as ethnic groups that have failed to qualify as nation. They are thus fated to dissolve politically through assimilation (Blaut 143). Vladimir Lenin was another crucial figure in the development of Soviet minority policies. He believed that people's cultural differences would be superseded by collective solidarity and patriotism. Until then, however, it was necessary to develop a temporary stage of tolerance for them (Eminov 1990). In this regard, the Soviet Union's early minority policies were known for the slogan "national in form, socialist in content" in reference to the limited linguistic and cultural autonomy provided to the ethnic minorities.

However, such policies proved extremely difficult to maintain on the ground and pushed the Soviet leaders in the opposite direction by the

1930s. Accordingly, the pre- and early revolutionary efforts on building a socialist society on the basis of tolerance, the right to self-determination, cultural autonomy, and federalism were replaced with the policy of Russo-centric Sovietization of non-Russian minorities. This entailed promoting Russian culture and language by making Russian the Soviet Union's *lingua franca*. It then became extremely difficult to differentiate between policies of Sovietization and Russification. Minority policies changed little in the post-Stalin periods as the Soviet Union's leaders continued the policy of Russification of minorities under the banner of Sovietization.

Faced with similar problems, Eastern Europe's state socialist regimes in the early years of their experience with state socialism, attempted to integrate minorities into the society in accordance with communist internationalist principles. However, various obstacles including lack of legitimacy resulting from their poor economic and political performances, prevented them from achieving a universal socialist class identity. Ultimately, the Communist regimes of Eastern Europe, one by one reconciled with nationalism (Sygkelos 9-10). In a pragmatic manner, they generated a political climate in which nationalism became the main dynamic in the society. The rise of nationalism continued with an increasing trend in the Soviet sphere of influence with the consent given by Khrushchev in the mid-1950s to national Communism. Eventually, their minority policies also shared the same destiny with that of the Soviet Union they resigned themselves to the forces of majority nationalism and imposed policies of linguistic and cultural uniformity (Gustavsson 62). All in all, theoretically, the Communist Regimes in Eastern Europe including the BCP followed the Soviet path in ethnic minority issues.

Bulgarian Ethnic/National Minority Policies under State Socialism (1944-1989)

Since the late 19th century, the Bulgarian Communists had been in a constant search for an appropriate response to the minority strategy to be implemented under a future socialist regime in Bulgaria (Bojkov 346). The absence of a Marxist roadmap on the national question, which is discussed in the previous section, has also left them in obscurity about the best policy to be implemented. Despite a certain degree of nationalist deviation from Marxist ideals, they were generally subservient to the principles of Socialist

Internationalism, therefore, remained (until the consolidation of power) committed to the idea of a multi-ethnic communist society with equal citizenship rights irrespective of sex, religion, race, or nation (Sygkelos 112). Accordingly, after the coup of 9 September 1944, the Communist-led anti-fascist Fatherland Front (FF) coalition made no major theoretical revision of the Soviet nationalities model and adopted a non-national communist minority policy. In this regard, their approach to the ethnic minority problem is quite similar to the above discussed ideas of Lenin. In this sense ethnic minorities were given cultural concessions and promised the protection of their ethnic, albeit not religious identities (Sygkelos 113). Besides being a natural outcome of the Marxist thinking, the adoption of a more-or-less tolerant minority policy was a pragmatic move to secure as much support from ethnic minorities as possible for the new communist system (Kamusella).

The brief period of relaxation and political pluralism came to an end in 1947 with the speeding up of Bulgaria's transformation to Soviet model authoritarianism (Warhola and Boteva 260-264). However, the restrictive nature of the regime was barely detectible in the legal documents. Under the Soviet inspired Dimitrov constitution of 1947, named after the Stalinist BCP Party Secretary Georgi Dimitrov, state recognized the existence of national minorities, allowed them to retain their cultural identity through granting of certain rights in the context of Soviet internationalism. Besides the rights such as developing minority-language education and other national characteristics, certain measures were taken as part of the policy of Sovietization/modernization through education to increase minorities' level of education with the intention of creating minority elites loyal to the regime (6-toto Veliko Narodno Sabranie). However, restrictions were placed on the cultural freedoms of the minorities (Dimitrov and Sassoon 7). For example, the provisions protecting the cultural rights of the ethnic minorities were reverted through tightened central government control on minority cultural institutions including schools, and religious institutions (Kofos 40).

The repressive minority policies were furthered by Dimitrov's successor Vulko Chervenkov (1949-1954) who marginalized all the pluralist provisions of the constitution based on Stalinist assumption that the diversity of the

society was threatening the security of the state by increasing foreign claims upon Bulgarian citizens (Crampton 174). One exception to this was the use of the minority languages as the medium of instruction in the schools which was believed to promote better and more effective indoctrination of minority children to communism. On the other hand, Chervenkov started the so-called “cultural revolution” of Bulgaria, a series of modernization efforts aimed at speeding up Sovietization and the building of a classless atheist society devoted to the Communist ideology (Znepolski, et al. 313-314). In this context, the anti-religious campaigns pursued since the beginning of the communist period, developed into a fight with Islam, the faith of the majority of the Bulgarian minorities. Such acts as confiscation of the properties of Islamic charities and the abolishing of Quran schools became common practices across Bulgaria (Jalamov 248). Through the extremely prohibitive Denominations act of 1949, the religious activities of the Muslims were put under strict control of the Office of the Chief Muftiate, which was no more an elected body but a bureaucrat appointed by the BCP, (Mahon 256).

The enforcement of Stalinist orthodoxy in minority policies slowed down when Chervenkov was deposed as BCP party secretary by Todor Zhivkov in 1954 (Nikova) and totally ended two years later with Chervenkov's dismissal as prime minister. Following the footsteps of Khrushchev, Zhivkov embarked on comprehensive changes in the course of Bulgarian minority policies. He was determined to reverse the policies followed by his predecessors, whom he accused, in his memoirs, for leading to a multinational Bulgaria and causing disunity among the Bulgarian people by isolating minorities (Zhivkov 444). Accordingly, the official narrative is transformed to socialist nationalism which was a Marxist-nationalist symbiosis. With this new variant of state socialism, ethnic Bulgarian culture, which was already the de facto dominant culture of Bulgaria, was officially incorporated into the project of building a socialist Bulgarian society (Gruev and Kalionski 27).

The ethnic minority policies of the BCP eventually resigned to the forces of social uniformity and nationalism. Zhivkov began to pursue a Bulgaro-centric Sovietization of the non-Bulgarian minorities through the imposition of linguistic and cultural uniformity. As put by Avramov (34) since the 1960's, minority policies in the country gradually shifted from “tolerant

disintegration” of cultural identity to “intolerant integration”. This shift was predominantly attributed to the legitimacy problem of the BCP that resulted from poor economic and political performance and its subsequent failure in creating a universal socialist class identity. Accordingly, the new party line under Zhivkov was to foster the assimilation of certain minorities like Roma, and Macedonians whose Bulgarian origins were reinforced by state sponsored historians, and alienate other minorities like Turks, who were used as a tool for consolidating Bulgaria’s ethnic majority around Bulgarian nationalism.

In the early 1970’s Zhivkov introduced new social reforms with lasting consequences for the Bulgarian minorities, most important of which was the adaptation of Brezhnev’s thesis of the unified Soviet people to Bulgaria as the unified Bulgarian Socialist people (Stojanov 143). These reforms, which were the formalization of the discriminative policies that de facto existed since the late 1950’s, entailed creating one nation one language Socialist state by eliminating distinguishing features of the minorities.

Bulgaria’s 1971 Constitution, introduced the unified Bulgarian Socialist people thesis, which was the final stage in the marginalization process of ethnic minorities. Opening the era of more explicit and direct discrimination against the minorities, the new constitution, unlike the old one, made no explicit reference to national minorities, and the term itself was replaced by citizens of non-Bulgarian origin (5-o Narodno Sabranie).

The impact of the principles of the 1971 Constitution was felt shortly after its promulgation, through more systematic and explicit assimilation campaigns exercised on ethnic minorities by the BCP according to the constitutions’ homogenously formulated definition of the Bulgarian society. For instance, the old identity cards of the citizens replaced with new ones that do not state nationality (Savova-Mahon Borden 270). The first victims of the assimilationist policies of the 1970s were the Pomaks whose names were attempted to be unsuccessfully changed by the state between 1971 and 1973 (Büchschütz 86).

In 1979, Zhivkov claimed publicly that Bulgaria had no minority problem as the question of minorities had been definitively solved by the people themselves (Eminov 8). His public statement was a prelude to the last act of

the state in the 1980's to achieve linguistically and culturally homogenous Bulgaria. As a product of this idea, large-scale assimilation campaigns have started against the Turkish minority in the last days of 1984 (Mahon 257). The ongoing persecutions in the second half of the 1980's went hand in hand with protests against the regime's resistance to the wave of liberalization in Eastern Bloc countries marking the end of the BCP's decade-long integrationist and assimilationist policies, and its own demise in 1989.

The Era of Implicit Discrimination: Turkish Minority from the Stalinist Period to the Promulgation of the 1971 Constitution

When the communist dominated FF took power in 9 September 1944, there were approximately 750,000 Turks in Bulgaria living primarily as peasant societies mainly in the southeastern provinces of Kardzhali, Haskovo, Stara Zagora, Plovdiv, Sliven and northeastern provinces of Razgrad, Rousse, Shumen, Targovishte, Silistra, Dobriç and Varna. During the pre-Stalinist transition to socialism (1944-1947) the BCP had to win over the members of the Turkish minority to its side in order to consolidate a power base against strong political opponents in the FF. Therefore, a number of concessions were made to the Turkish minority such as giving back their rights that have been taken over the past decades, amelioration of their adverse economic situation prevalent since the early 20th century, as well as giving small size lands to the landless Turkish peasants. However, the mood of optimism did not last long. Soon after, the Stalinist regime started its harsh and punitive ideological homogenization policies (Şimşir 136).

After the signing of the Paris Peace Treaty (February 1947) and promulgation of the Dimitrov constitution (December 1947), the Stalinist BCP, began nationalizing the Turkish minority schools which were then transformed into state-controlled centers of communist indoctrination (Şimşir 155). Bulgarian became a compulsory course in these schools in order to create a bilingual Turkish youth and a Bulgarian speaking Turkish intelligentsia. Moreover, Bulgarian publishing houses opened Turkish branches and published Turkish language books, journals and newspapers with communist propaganda material. On the other hand, a Turkish Philology department was established at the University of Sofia responsible for the standardization of the written and spoken Turkish in line with the communist needs. In

a similar vein the State radio began broadcasting Turkish programs with ideological context (Eminov 140).

In theory the Stalinist BCP has provided the Turks, like all the other minority groups, with constitutional right that protected their ethnic and linguistic identity (TİKA 217). However, in practice, unlike the approach to Roma, Macedonians and to a certain extent Pomaks, the BCP regime implicitly deprived the rights of the Turks to establish cultural institutions of their own (Sygkelos 112). The suppressive policies such as the purges in the Turkish community schools became the order of the day (Crampton 148). The regimes shift in its attitude towards the Turkish minority was evident in the words that Dimitrov spoke in a speech he addressed to the BCP leadership: “Full rights to national minorities, but concerning the Turks - circumspectly” (Kalinova and Baeva 81). Dimitrov was also known for his categorization of minorities as the ones affiliated with a friendly nation and an enemy one (Sygkelos 112), in this regard the Turks as a minority was affiliated with an enemy nation.

On the other hand, the BCP was very concerned with Turkish minorities' ties with neighboring Türkiye (Eminov 140). In 1945, Bulgarian Ministry of Interior reported on Turkish minority's affiliation to a hostile nation (Türkiye) and that Ankara was increasing its engagements in Bulgaria since the end of the Second World War with aim of using the Bulgarian Turks as a fifth column (Ministerstvo na vatreshnite raboti, Dekemvri 1945 33). According to the Bulgarian Ministry of War documents, the Turkish minority in South East Bulgaria bordering Türkiye, comprising of the majority population in the region, was an imminent security threat. Therefore, to eliminate the threat, the Ministry was proposing to encourage the voluntary emigration of as many minority Turks in the region as possible to Türkiye. The plan also aimed at resettling the region with ethnic Bulgarians to create an ethnic balance and to fill the vacuum in the economy caused by the deportation of the Turks (Ivanov, M. and Jalamov, I. 579-580). It was hoped that the remaining Turks would then assimilate into the Bulgarian culture, abandon the “Great-Turkish aspirations”, and embrace Communist values (Ministerstvo na voynata, Generalen Shtab 1947, 103 - 104; 109 - 111) These were necessary steps to build a bright future for the People's Republic (Ministerstvo na voynata, Generalen Shtab 1947, 103).

Reports of various ministries on the threat that the Turkish minority posed will resonate in the closed plenum of the Central Committee (CC) of the BCP in August 1948. Georgi Dimitrov, complained that there was a persistent problem on Bulgaria's southern borders due to a population of non-Bulgarian origin (referring to the Turkish minority) and added that "as a party and government, stands before them the question of finding a way to remove them from there and settle our Bulgarian population" (Ivanova 62). Following Dimitrov's sudden death in July 1949, finding a solution to this question fell to his successor Chervenkov.

For Chervenkov, Bulgarian Turks were different from ethnic Bulgarians, and their cohesion as a community made their integration into the Bulgarian Communist people almost impossible (Kostanick 41). On the other hand, the solution that Chervenkov proposed for dealing with the problem of Turkish minority in South East Bulgaria was to forcefully expulse them from the country. The eagerness of the Turks to leave the country as a result of oppression and ill-treatment they were exposed to, was an excuse for the implementation of this policy. On the 18th of August 1949, the CC of BCP agreed on sending Türkiye of Turkish minority in South East Bulgaria who no longer wanted to stay. It was also agreed to forcibly relocate the remaining Turks to other regions within Bulgaria. More than 250,000 visa applications were made in the first few months of the process majority of which were peasant Turks who lost their lands due to the collectivization policies. Most of the missing paperwork were deliberately ignored by the authorities to maximize the number of emigrants (Poulton 118-119). Over 150,000 people had left Bulgaria until the closure of borders in 1951 by Ankara (Büchschütz 124).

After the 1950-1951 emigration, the BCP followed a softer approach towards the remaining Turkish population, introducing the "special care" plan with the goal of reducing the social unrest, and discouraging their extant desire to leave Bulgaria. Accordingly, modernization plans were put in force to increase their standard of living (TİKA 220).

The BPC leaders argued that Stalinist concessions to the Turks have led the undesirable result of strengthening their national consciousness. The attempts to infiltrate into the Turkish minority life and integrate them into the communist society resulted to a great extent in vain (Kofos 41).

Therefore, the end of Stalinism in the Soviet Union and easing of Moscow's control over Bulgaria has given greater freedom of action to those who were not satisfied with the Stalinist minority policies. The policies shifted more pronouncedly from Zhivkov's early years onward. Discrimination was felt most through the linguistic and cultural barriers put in front of the Turkish minority.

The new trend gained momentum with the introduction of 'theses for work among the Turkish population' adopted in the special plenums of the BCP Politburo in June and October 1958 whereby a more intensified struggle started against the so called 'display of nationalism and religious fanaticism among the Turkish minority' (The Central Party Archives of the BCP, Fond 1, Record 5, File 353). In this regard, major de-facto limitations were introduced on the use of Turkish language and practice of Islam which were seen as driving forces behind the national unity of the Turks and a stronghold of their resistance to integration (Stojanov 133-134). Accordingly, the Turkish and Bulgarian schools were merged by the state based on the "unity in language thesis" and the high school curriculum was taught exclusively in Bulgarian with the exception of elective Turkish courses (Marinov 506). Meanwhile, number of Turkish-language newspapers and magazines decreased drastically and remaining ones became bilingual (Gruev and Kalionski 113).

The 'theses for work among the Turkish population' also aimed at weakening the ties of Turkish minority with religion. From 1959-1960 onwards, Islam was suppressed through closure of Mosques, reduction in the number of Muslim Turkish clergy, confiscation of religious literature and introduction of the state appointment system, replacing the previous system of election for local imams (Ministerstvo na vätrešnite raboti, November 1959).

External factors also played an important role in the shaping of the BCP's Turkish minority policy throughout the 1960s. After the outbreak of the Cyprus crisis in late 1963, the Turkish minority came to the fore as an irredentist threat to the Bulgaria. According to the Bulgarian authorities, the intercommunal crisis on the island was a demonstration of the conflict potential that the Turkish minority possessed. However, the Cyprus crisis did not have a long-term impact on the minority conditions and a period of relaxation started with the improvement in Bulgaria-Türkiye relations

following the 1964 Johnson's letter crisis. Ankara's search for a rapprochement with the Soviet Union following the crisis, caused Moscow to show its good intentions by ordering Sofia to repair its relations with Ankara, as well as to soften its attitude towards the Turkish minority (Bishku 85).

The bilateral relations between Bulgaria and Türkiye developed further with the launch of the Détente period. The softening of international conflict environment was crowned with Zhivkov's official visit to Ankara in 1968, during which the two sides signed a new Bulgarian-Turkish immigration agreement, called the Close Relative Migration Agreement. Under this agreement, Bulgarian citizens of ethnic Turkish origin whose close relatives had migrated to Türkiye by 1952 were to migrate to Türkiye between April and November of each year until 1978 (Şimşir 255).

However, the improving relations between Türkiye and Bulgaria did not have a lasting effect on Turkish minority. By the end of 1960s Bulgarian authorities were once again voicing their disappointment with the failure of the linguistic homogenization policies. (Bojkov 355-356). As a result of the calls for more radical steps, the BCP's CC passed a resolution in February 1969 to "carry out party activities for the Turkish minority". The aim of the resolution was described as the achievement of the cultural advancement of Turkish minority and accelerating the natural process of overcoming ethnic differences. The mechanisms of this process which was deemed to be natural and progressive were: facilitating the coexistence and work of ethnic Bulgarians and ethnic Turks; promoting mixed marriages between Turkish women and Bulgarian men; improving educational infrastructure in the mixed regions (Büchschütz 131).

Beginning of Explicit Discrimination: The 1971 Constitution and Beyond

The decades long de facto discrimination of the Turkish minority turned to de jure politics following the promulgation of the Zhivkov constitution, which no longer referred to national minorities in Bulgaria. After the constitution came into force in 1971, the number of attempts to systematically erode the Turkish minority from the public domain increased tremendously. There was an increased level of anti-Muslim and anti-Turkish rhetoric in media, which resulted in a change in the ethnic Bulgarians perception about the Turkish minority. The Turks who continue their traditional way of life and

attachment to Turkish nationalism were marginalized and accused of being national traitors, and agents of Türkiye (Engström 81).

Accordingly, a new official history of Bulgaria was created, with very little emphasis on the Turkish minority. Historians were delegated the task of revising the old history books and writing new ones which would provide the scientific basis of regime's claim that there are no Turks in Bulgaria and there is no Turkish influence in Bulgarian history and culture (Dechev 40). On the other hand, there was an increasing emphasis on the antiquity of Bulgarians through extensive use of symbols and rituals from the periods of the medieval Bulgarian Empire, and the Bulgarian National Revival. In this regard one of the strongest symbols used in the new history writing was the term "Turkish Yoke" which was used in reference to Bulgaria's suffering under Ottoman-Turkish rule (Mahon 150-151).

In 1974, the BCP adopted new measures intended for the ideological and political inclusion of the population of Turkish origin. The goal was to strengthen the integration of the Turkish minority to the Bulgarian society by separating Turkish Muslim children from their families who were believed to be interfering in the success of modern communist education (Tahirov 57-62). The state-built hostels and boarding schools for Turkish students, to which, a third of all ethnic Turkish students have been attending by the late 1970s (Ivanova 133-134). By 1975, all the Turkish courses were dropped from the school curriculum while atheist propaganda was strengthened as a mean to weaken the religious ties of the conservative Turkish Muslim community (Gruev and Kalionski 85).

The BCP's attitude towards the Turkish minority became more suppressive in the 1970's due to Türkiye's military intervention in Cyprus (Neuburger 71). The intervention of the Turkish Armed Forces in 1974 was instrumentalized in the domestic political discourse to nourish threat perceptions and anti-Turkish prejudices (Bojkov 355). The BCP, to spread fears among the Bulgarian population, propagated that Türkiye would repeat the "Cyprus scenario" in Bulgaria to support Turkish minority in South East Bulgaria (Dimitrov 12).

Discrimination in the Late Socialist Era and the Revival Process (1980-1989)

Living up to the hype created around the Cyprus issue, the intelligence reports from the 1980s claimed that Ankara was planning terrorist attacks on Bulgarian territory through secretly founded organizations which recruited the most reactionary members of the Turkish minority (Ministerstvo na vatreshnite raboti, May 1980. 806). Reportedly, the Turkish Intelligence Organization (MIT) was attempting to undermine the moral and political unity of the Bulgarian People and government efforts for the inclusion of the Muslim population in the construction of Communism (Ministerstvo na vatreshnite raboti, May 1980. 809). Other sources reported that Türkiye would propose administrative autonomy for regions with Turkish populations in Bulgaria (Ministerstvo na vatreshnite raboti, Fevruari 1982 829). Accordingly, Georgi Dzhagarov, a prominent ideological pundit of the BCP argued that current living conditions, confining ethnic Turks within their communities, was making them a tool of international powers to damage Bulgaria's security. He further argued that ethnic differences should be overcome for the security of the state (Avramov 78).

The coercive identity politics of the BCP culminated in large-scale assimilation campaigns by 1984. In mid-1984, the Politburo discussed a detailed report on the failed integration of the Turks. Then, two consecutive resolutions have passed, in May and June, underlining the necessity to further the attempts for involving Turks in the cause of socialism (Prava i Svobodi, Nr.5, 18.3.1991, p.12). Finally, the regime started a systematic assimilation campaign on 10 December 1984, under the code name "national revival process". The campaign of the forced change of names of the minority Turks in South East Bulgaria started the very same day. Bulgarian police and army units, acting under the official orders of Bulgarian Minister of Interior Dimitar Stoyanov, surrounded the villages and towns inhabited by Turks in Momcilgrad, Krumovgrad, Kardzhali and Dzebel (Gruev and Kalionski 135-136). The operation was held under strict secrecy. Entrance of foreign observers and visitors to the region were not allowed and communication with the outside world was completely cut off (Avramov 99). By 14 January 1985, a month after the beginning of the Revival Process, 550,000 Turks had been given ethnic Bulgarian names in South East Bulgaria (Büchschütz 172). The BCP Secretary Georgi

Atanasov, in his address to the first secretaries of the local committees on 18 January 1985, described the Revival process as a historical act with which the last scar from the Turkish yoke upon the Bulgarian people was removed, creating new conditions for the national unity and the enhancement of the moral-political cohesion” (Atanasov, G., 18 January 1985 7-20). At the same meeting, Zhivkov stated that the Turks were descendants of Slav Bulgarians who had converted to Islam under Ottoman rule, a statement which he later on repeated to the general public (Neuburger 6).

The same name changing procedure was then repeated in Ludogorie (Deliorman) region of northeast Bulgaria, including the municipalities of Razgrad, Shumen, Sliven, Rousse, Dobriç, Varna and Targovishte. When the name changing process was completed by 11 February 1985, the number of minority Turks who were forcibly given Bulgarian names reached to 822,588 (Avramov 110). No official statement was made about the ongoing campaign until March 1985 and then, it was presented as an entirely voluntary act by the local population (Dimitrov 10). On 30 March 1985, in the Politburo meeting of the BCP, Zhivkov said that the Turkish minority problem of Bulgaria was not completely resolved, but a decisive step was taken in this direction. He added that everything will be forgotten in 15-20 years (Lubanska 55-96).

The National Revival Process continued throughout the second half of the 1980's with additional discriminatory practices, such as ban on speaking Turkish in public, performing religious rituals (including male circumcision), and wearing traditional clothing (Asenov 94). There was resistance among the members of the Turkish minority, who pursued justice through organizing street protests, forming underground organizations and showing passive resistance. Those who opposed the name changing process were punished by the regime through dismissals, torture, fines, and imprisonment (Tsoneva 12). The ones who were arrested were sent to the infamous Belene Prison which was reopened in 1985 for Turkish prisoners after being closed for many years. After their release from prison, Turks were sent to other regions of Bulgaria with an obligation to stay there for one to three years (Sharlanov and Ganev 6).

The waves of protests to the ongoing Revival Process grew in size in the early 1989. Increased demands for migration to Türkiye were initially ignored,

as the BCP was planning to resettle the Turks in other parts of Bulgaria. However, by early 1989, the Ministry of Interior started preparing special application forms for international passports and distributed them among the Turks (Bakalova 235). On 29 May 1989, Zhivkov gave a live speech on state television and radio, stressing the Bulgarian origin of Turks while also saying that those who wanted to leave could do so. During the same speech he also called on Türkiye to open borders. As a response to Zhivkov's speech, Turkish government opened borders in 3 June 1989, through which started one of the biggest migration waves in the modern times, known as the "Great Exodus". More than 300,000 Turks left Bulgaria for Türkiye until the Turkish authorities, under a state of emergency, closed the borders on 21 August 1989. Meanwhile tens of thousands of others were still waiting to cross the border.

On 7 June 1989, the BCP's Politburo CC held a meeting of all high ranking BCP members to discuss the nationwide protests in which the revival process was presented as necessary and migration was considered more than welcome for the protection of Bulgaria's national security (Dalekova, 7 June 1989 87). The Revival Process officially ended on 10 November 1989, when the party leadership, under great pressure from the international society, forced Zhivkov to step down. On 22 December 1989, all the imprisoned protesters were released under an amnesty. On 29 December 1989, a CC special plenum of the BCP, dominated by the reformist wing of the party, condemned Revival Process, declared Zhivkov and his close circle as responsible for the events (Baeva 68) and allowed Turkish minority to restore their names (recognized by law in March 1990)

Conclusion

Despite the multi-ethnic character of the socialist Bulgarian state, minorities in the country were considered as alien elements to be suppressed and assimilated to a mainstream cultural context which was strongly paired with the culture of the ethnic Bulgarians. The circumstances from the 1940s to the mid-1950s mandated an ideological orthodoxy which the BCP rulers must exhibit in all spheres of society, the realm of minority policy being no exception. State-minority relations had to be organized based on the Soviet model of nationalities that recognizes the existence of various ethnic minorities with equal rights and opportunities. However, the promotion

of ethnic Bulgarian culture remained the de facto policy by means of the privileged position that is granted to it. The move towards assimilation became explicit in the early years of Todor Zhivkov's rule through the gradual shift away from communist orthodoxy to nationalist ideology and reached its zenith with the adaptation of the Unified Bulgarian Socialist Nation thesis and one nation one language policy.

This paper intended to inquire into the results of the discriminatory attitude towards the Turkish minority that came to the fore in both implicit and explicit ways in the policies of the BCP regime. It is argued that from the Stalinist years until the promulgation of the 1971 constitution, discrimination was present in more implicit and indirect ways. It is observable in the high degree of marginalization of the minority Turks compared to other minorities, and in the discourses of the BCP rulers in closed party meetings or intra state exchanges of documents. In this regard, discrimination was implicitly practiced in various forms such as the linguistic (Bulgarian language monopoly since the late 1950s), and cultural (exclusion of the Turks from the national history, mythology etc. since the late 1960s) policies followed by the BCP. Next, discrimination was transformed into more explicit forms after the promulgation of the 1971 constitution. Legislative regulations paved the way for action against the Turkish minority, which was followed by verbal antagonism, as well as, physical attacks and denial of their minority identity until the demise of the regime in 1989.

Bulgarian archives and books in Bulgarian, English and Turkish provide rich primary and secondary source material for researchers who study the history of the Turkish minority in Socialist Bulgaria. The topic is also chosen as case studies by various researchers who used different lenses of social sciences (e.g. economics, political science, international relations, sociology, social psychology, etc.) to explore the answers to their research questions. However, research in social sciences is moving towards more interdisciplinary endeavors. Therefore, future research should address the topic from the combined lenses of the relevant fields of social sciences.

Support and Acknowledgment Statement

The authors would like to thank Assoc. Prof. Dr. Stefan Detchev and Prof. Dr. Nonka Bogomilova for their valuable cooperation and support in carrying out this work.

Contribution Rate Statement

The authors' contribution rates in this study are equal.

Conflict of Interest Statement

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of this study. There is no conflict of interest between the authors.

References

- 5-o Narodno sabranie. Konstitutsiya na Narodna Republika Balgariya, 1971. Svaleno ot Narodno sabranie na Republika Balgariya, 18 May 1971: <https://parliament.bg/bg/19> (Accessed: 02.06.2021).
- 6-toto Veliko Narodno Sabranie. Konstitutsiya na Narodna Republika Balgariya. Svaleno ot Narodno sabranie na Republika Balgariya. 06 Dekemvri 1947: <https://parliament.bg/bg/18> (Accessed: 03.06.2021).
- Aleksandrieva, Liljana, and Dejan Kiuranov. Balgarizirane na Balgaria (1984-1985). *Nasilstvenata asimilatsia na Turtsite v Balgaria*, ed. Rumen Avramov. Riva, 2019, pp. 69-90.
- Asenov, Boncho. *Vazroditelniyat protses i Darzhavna sigurnost*. Sofia, 1996.
- Atanasov, Georgi., 18th of January 1985. "Doklad na Georgi Atanasov." *Istinata za "Vazroditelniya Protsets" dokumenti ot arbiva na CC of BCP*, In III. Institut za izsledvane na Integratsiyata (III), 2003, pp. 7-20.
- Avineri Shlomo. "Marxism and Nationalism." *Journal of Contemporary History*, vol. 26, no. 3, 1991, pp. 637-657. doi:10.1177/002200949102600315
- Avramov, Rumen. *Ikonomika na "Vazroditelniya Protsets"*. Riva, 2016.
- Baeva, Iskra, and Evgenia Kalinova. "Bulgarian Turks During the Transition Period." *Bulgaria and Europe: Shifting Identities*, ed. Stefanos Katsikas, Anthem Press, 2011, pp. 63-78.
- Bakalova, Maria. "The Bulgarian Turkish Names Conflict and Democratic Transition." *Innovation*, vol. 19, no. 3-4, 2006. 233-246.
- Bates, Daniel. "What's in a name? Minorities, Identity, and Politics in Bulgaria." *Identities*, vol. 1 no. 2-3, 1994. pp. 201-225.

- Bishku, Michale B. "Turkish-Bulgarian Relations: From Conflict and Distrust to Cooperation over Minority Issues and International Politics." *Mediterranean Quarterly*, vol. 14, no. 2, 2003, pp. 77-94.
- Blaut, James M. *The National Question: Decolonizing the Theory of Nationalism*. Zed Books, 1987.
- Bojkov, Victor. "Bulgaria's Turks in the 1980s: a Minority Endangered." *Journal of Genocide Research*, vol. 6 no. 3, 2004, pp. 343-369.
- Büchschütz, Ulrich. *Minderheitenpolitik in Bulgarien: Die Politik der Bulgarischen Kommunistischen Partei (BKP) gegenüber den Juden, Roma, Pomaken und Türken 1944-1989*. Digital Library Eastern Europe, 2004.
- Crampton, Richard J. *Bulgaria*. Oxford University Press, 2007.
- Dalekova, M., 7th of June 1989. Sreshta na Politburo of CC of BCP. In I. z. integratsiata, Istinata za "Vazroditelnia protses." *Dokumenti ot arhiva na Politburo i CC of BCP*. Institut za izsledvane na integratsiata, 2003, pp. 85-127.
- Dayıoğlu, Ali. *Toplama Kampından Meclise: Bulgaristan'da Müslüman ve Türk Azınlığı*. İletişim Yayınları, 2005.
- Dechev, Stefan. "Balgarskata istoriografiya i proto ideologiyata na t. nar. Vazroditelen protses." *Nasilstvenata asimilatsiya na turtsite v Balgariya 1984-1989 : razmisli varhu ideologiyata, istoriyata, posleditsite*, ed. Rumen Avramov. Tsentar za akademichni izsledvaniya, 2019, pp. 15-42.
- Dimitrov, Martin K., and Joseph Sassoon. "State Security, Information, and Repression: A Comparison of Communist Bulgaria and Ba'athist Iraq." *Journal of Cold War Studies*, vol. 16, no. 2, 2014, pp. 3-31.
- Dimitrov, Vesselin. *In Search of a Homogenous Nation: the Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984-1985, 23 December 2000*. Retrieved from Heinonline: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jemie2000&div=6&id=&page=> (Accessed: 01.06.2021).
- Eminov, Ali. "The education of Turkish Speakers in Bulgaria." *Ethnic Groups*, vol. 5, no. 2, 1983, pp. 129-150.
- Eminov, Ali. *The Elimination of Turkish language instruction in Bulgaria*. Wayne State College, 1989. Retrieved from https://ia803101.us.archive.org/19/items/ERIC_ED317459/ERIC_ED317459.pdf (Accessed: 31.05.2021).
- Eminov, Ali. "Nationality Policy in the USSR and in Bulgaria: Some Observations." *The Anthropology of East Europe Review: Newsletter of the East European Anthropology Group*, vol. 9, no 2, Fall 1990.
- Eminov, Ali. *Turkish and other Muslim minorities in Bulgaria*. Routledge, 1997.
- Eminov, Ali. "Turks and Tatars in Bulgaria and the Balkans." *Nationalities Papers*, vol. 28, no. 1, 2000, pp. 129-164.

- Engström, Jenny. *Democratisation and the Prevention of Violent Conflict: Lessons Learned from Bulgaria and Macedonia*. Routledge, 2009.
- Ezergailis, Andrievs. "The Nationality Question in Bolshevik Ideology." *Bulletin of Baltic Studies*, vol. 2, no. 5, 1971, pp. 3-19.
- Gruev, Mikhail, and Aleksey Kalionski. *Vazroditelniyat Protses. Myusyulmanskite obshtnosti i komunisticheskiyat rezhim*. Institut za izsledvane na blizkoto minalo, 2008.
- Gustavsson, Sven. "Socialism and Nationalism. Trends and Tendencies in the Language, Nationality and Minority. Policy of the Socialist Countries in Post-War Europe." *Sociolinguistica*, vol. 4, no. 1, 1990, pp. 50-83. <https://doi.org/10.1515/9783110245097.50>
- Hechter, Michael. *Internal Colonialism: Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966*. California Press, 1975.
- Ivanov, Mihail, and İbrahim Jalamov. "Turskata obshtnost v Bulgaria i neyniyat periodichen pechat (1878-1997)." *Balgarsko mediaznanie. Entsiklopedichno izdanie za mediyanauka i mediyapublitsistika*, ed. Rosen Milev, Tom 2. Balkanmediya, 1998, pp. 556-600.
- Ivanova, Evgeniya. *Othvarlenite priobshteni ili protsesat, narechen, vazroditelen*. Institut za iztochnoevropska Humanistika, 2002.
- Jalamov, İbrahim. *İstoria na Turskata obshtnost v Bulgaria*. IMIR, 2002.
- Kalinova, Evgenia, and Iskra Baeva. *Bulgarian Transition, 1939-2002*. Paradigma, 2002.
- Kamil, İbrahim. "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri." *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, vol. 5, no. 2, 2016, pp. 31-65.
- Karpat, Kemal. *The Turks of Bulgaria: The history, culture and political fate of a minority*. University of Wisconsin Press, 1990.
- Kamusella, Tomasz D. *Bulgaria's Denial of its Ottoman Past and Turkish Identity*. Retrieved from New Eastern Europe: <https://neweasterneurope.eu/2019/03/24/bulgarias-denial-of-its-ottoman-past-and-turkish-identity/> (Accessed: 03.07.2021).
- Kofos, Evangelos. "Balkan Minorities under Communist Regimes." *Balkan Studies*, vol. 2, no. 1, 1961, pp. 23-46.
- Kostanick, Huey L. "Turkish Resettlement of Refugees from Bulgaria, 1950-1953." *Middle East Journal*, vol. 9, no. 1, 1955, pp. 41-52.
- Lubanska, Magdalena. *Muslims and Christians in the Bulgarian Rhodopes. Studies on Religious (Anti)Syncretism*. De Gruyter Open, 2015.
- Mahon, Milena. "The Turkish Minority Under Communist Bulgaria - Politics of Ethnicity and Power." *Journal of Southern Europe and the Balkans*, vol. 1, no. 2, 1999, pp. 149-162.

- Marinov, Tchavdar. "Ot "internatsionalizam" kam natsionalizam. Komunisticheskiyat rezhim, makedonskiyat vapros i politikata kam etnicheskite i religioznite obshtnosti." *Istoria na Narodna Republika Balgariya. Rezhim i Obshtestvoto*, ed. I. Znepolski. CIELA, 2009, pp. 481-516.
- Ministerstvo na vatesnite raboti, 10 Noemvri 1959. "*Spravka otnosno: Dopusnatite izvrashteniya v razferedzavaneto sred turskoto naselenie v Razgradski okrag.*" KRDOBPBGDSRSBNA, Darzhavna Sigurnost - Smyana na imenata - Vazroditelniyat Protse (1945-1985) Tom 1, KRDOBPBGDSRSBNA, 2013, pp. 259-263.
- Ministerstvo na vateshnite raboti, Dekemvri 1945. Raport na nachalnika na VI grupa , „B“ v Balgariya, Sofia, 12 Dekemvri 1945. Ot KRDOBPBGDSRSBNA, Darzhavna Sigurnost - Smyana na Imenata - Vazroditelniyat Protse (1945 - 1985) KRDOBPBGDSRSBNA. 2013, pp. 31-38.
- Ministerstvo na voynata, Generalen Shtab 1947. Turškiyat maltsinstven i izselnicheski vapros, Sofia, 30 June 1947 (M, f. 3, op. 3, a. e. 55, l. 1-68). In, Darzhavna Sigurnost - Smyana na Imenata - Vazroditelniyat Protse (1945 - 1985) KRDOBPBGDSRSBNA. 2013, pp. 39-111).
- Ministerstvo na vateshnite raboti,. Februari 1982. Informatsiyata otnosno harakterni momenti ot obstanovkata v stranata vav vrazka s predstoyashoto poseshtenie na darzhavna glava na Turciya, M, f. Az, op. 12, a. e. 414, l. 113-17. In, Darzhavna Sigurnost - Smyana na Imenata - Vazroditelniyat Protse (1945 - 1985) KRDOBPBGDSRSBNA. 2013, pp. 827-831.
- Ministerstvo na vateshnite raboti, Mart 1983. Informaciya otnosno sazdadenata mezhdovedomstvena komisiya v Turtsiya za borba sreshu „asimilatsiyata“ na balgarski turtsi v NRB; M, f. 1, op. 12, a. e. 506, l. 59-62. Ot KRDOBPBGDSRSBNA, Darzhavna Sigurnost - Smyana na Imenata - Vazroditelniyat Protse (1945-1985) Sofia: KRDOBPBGDSRSBNA. 2013, pp. 940-943.
- Ministerstvo na vateshnite raboti, May 1980. Informaciya otnosno podrivnata deynost na "Asotsiatsiya za kultura i solidarnost s rodopskite i dunavskite turci" protiv Balgariya i meropriyatiyata za neynoto neutralizirane i komprometirane, Sofia, 28 maj 1980 g. ; M, f. Az, op. 12, a.e. 388a, l. 11-22. In, Darzhavna Sigurnost - Smyana na Imenata - Vazroditelniyat Protse (1945 - 1985). KRDOBPBGDSRSBNA, 2013, pp. 801-812.
- Ministerstvo na vateshnite raboti, Noemvri 1959.. Spravka otnosno poluchenite signali za predstoyashoto izselvane na turtsite ot Balgariya za Turtsiya i dopusnatite izvrashteniya po razferedzavaneto. In, Darzhavna Sigurnost - Smyana na Imenata - Vazroditelniyat Protse (1945 - 1985). KRDOBPBGDSRSBNA, 2013, pp. 264-267.

- Nairn, Tom. "The Modern Janus." *New Left Review*, vol. 1, no. 94, 1975, pp. 3-29.
- Orridge, Andrew R. "Uneven Development and Nationalism: I." *Political Studies*, vol. 29, no. 1, 1981, pp. 1-15.
- Poulton, Hugh. *The Balkans: Minorities and States in Conflict*. Minority Rights Group.
- Prava i Svobodi, Nr.5, 18.3.1991. (1993).
- Savova-Mahon Borden, Milena. *The Politics of Nationalism under Communism in Bulgaria. Myths, Memories, and Minorities*. Ph. D. Thesis. University of London, 2001.
- Sharlanov, Dinyu, and Venelin Ganey. "Country Report - Bulgaria - Crimes Committed by the Communist Regime in Bulgaria." *Proceedings of an international Conference held in Prague, 24-26 February 2010*, Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague, 2010.
- Stalin, Joseph. *Marxism and the National Question*. n.d. , 1913.
- Syğkelos, Yannis. *Nationalism From the Left*. Leiden. Brill, 2011.
- Şimşir, Bilal. *The Turks of Bulgaria (1878-1985)*. K. Rystem and Brother, 1988.
- Tahir, Nuri A. "Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 8, no. 41, 2015, pp. 578-587.
- Tahirov, Şükrü. *Rolyata na uchilishteto za priobshstavaneto na Turskoto naselenie kam Balgarskiya Narod v Borбата za Socializam i Komunizam*. Sofia: Narodna prosveta, 1970.
- The Central Party Archives of the BCP, Fond 1, Record 5, File 353.
- TİKA. *Balkanlarda İslam*. 2016. Retrieved from TİKA: <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/PREST%C4%B0J%20ESERLER/Balkanlarda%20%C4%B0slam%20PDF/4.cilt.pdf> (Accessed: 03.07.2021)
- Tsoneva, Denitsa. *The Puzzle of the Bulgarian-Turkish Interethnic Cooperation in Post-Communist Bulgaria*. Budapest, Hungary. Masters Thesis. Central European University, 2005.
- Warhola, James, and Orlina Boteva. "The Turkish Minority in Contemporary Bulgaria." *Nationalities Papers*, vol. 31, no. 3, 2003, pp. 255-280.
- Zhivkov, Todor. *Memoari*. Abagar, 1997.
- Znepolski, Ivaylo et al. *Bulgaria Under Communism*. Routledge, 2018.

Entegrasyondan Asimilasyona ve Zorunlu Göçe: Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türk Azınlık Siyasetinin Bir Değerlendirmesi*

Ivo Kirilov Ivanov**
Murat Önsoy***

Öz

Bulgaristan'da komünizmin iktidara gelişinden Stalinist dönemin sonuna kadar geçen sürede azınlıklara yönelik yasal düzenlemeler sosyalist enternasyonalizm ilkelerinin etkisi altında şekillenmiş, Bulgaristan vatandaşları arasında sınıfsal dayanışma bilincinin geliştirilmesi amacıyla etnik ve kültürel farklılıkların muhafaza edilmesi öngörülmüştür. Gerçekte ise, azınlıklara sağlanan anayasal güvenceler ve verilen sözler, modern sosyalist toplum ve kimlik inşası uğruna, görmezden gelinmiştir. Stalinizm sonrası dönemde ise komünist ortodoksiden milliyetçiliğe doğru gerçekleşen ideolojik kayışın da etkisiyle ayrımcı politikalarda artış yaşanmış. Devlet eliyle sürdürülen ayrımcı politikalar Bulgaristan'daki etnik azınlıklar içinde en kalabalık ve kültürel farkındalığı en yüksek azınlık olan Türkler için geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur. Sosyalist dönem boyunca Bulgar toplumunun yabancı bir unsuru olarak algılanan Türk azınlık, devletin entegrasyonist/asimilasyonist politikalarının öncelikli hedefi olmuş, istenilen sonuçlar alınmadığında ise Bulgaristan'dan zorla göç ettirilmiştir. Bu makale,

* Bu makale birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Geliş Tarihi: 21 Aralık 2021 – Kabul Tarihi: 02 Ağustos 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Ivanov, Ivo Kirilov, and Murat Önsoy. "From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 31-58.

**Bağımsız Araştırmacı – Blagoevgrad/Bulgaristan
ORCID: 0000-0003-1158-4470
ivokirilovivanov@yahoo.com

***Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0002-8990-1547
onsoymurat@hotmail.com

devlet sosyalizmi döneminde Bulgar Komünist Partisi'nin Türk azınlığa dayattığı ayrımcı politika ve uygulamaları ele almakta ve sonuçlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Türk Azınlık, Bulgaristan Komünist Partisi, entegrasyon, asimilasyon, yeniden doğuş süreci.

От интеграции к ассимиляции и вынужденной миграции: оценка политики Болгарской коммунистической партии в отношении турецкого

меньшинства*

Иво Кирилов Иванов**

Мурат Онсой***

Аннотация

Положения о меньшинствах в Болгарии от коммунистического переворота до конца сталинской эпохи формировались под влиянием социалистической интернационалистической политики, которая предусматривала сохранение этнических и культурных различий для создания классовой солидарности среди болгарских граждан. Однако на практике данные им конституционные гарантии и обещания зачастую игнорировались государством в угоду построению современного социалистического общества. Дискриминация еще больше усилилась в постсталинские годы параллельно с идеологическим сдвигом режима от коммунистической ортодоксии к национализму. Спонсируемая государством дискриминационная политика имела далеко идущие последствия для турок, самого многочисленного и культурно осведомленного из всех этнических мень-

* Статья написана на основе магистерской диссертации первого автора, подготовленной под руководством второго соавтора.

Ссылка на статью: 21 декабря 2021 г. – Принято в номер: 2 августа 2022 г.

Ссылка на статью:

Ivanov, Ivo Kirilov, and Murat Önsoy. "From Integration to Assimilation and Forced Migration: An Evaluation of the Bulgarian Communist Party's Turkish Minority Policy." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 31-58.

** Независимый исследователь – Благоевград / Болгария

ORCID: 0000-0003-1158-4470

ivokirilovivanov@yahoo.com

*** Доц., д-р, Университет Хаджеттепе, факультет экономики и управления, кафедра международных отношений – Анкара / Турция

ORCID: 0000-0002-8990-1547

onsoymurat@hotmail.com

шинств. Воспринимаемое как чужеродный элемент болгарского общества, на протяжении всего социалистического периода турецкое меньшинство подвергалось интеграционистской/ассимиляционистской политике и насильственно изгонялось из страны в периоды, когда эта политика не давала желаемых результатов. Эта статья посвящена дискриминационной политике и практике, навязанной турецкому меньшинству Болгарской коммунистической партией в эпоху государственного социализма, и намерена исследовать их результаты.

Ключевые слова

Турецкое меньшинство, Болгарская коммунистическая партия, интеграция, ассимиляция, процесс возрождения

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye's Climate Policies in the Context of Sustainable Security*

Senem Atvur**

Çağla Vural***

Abstract

Climate change is becoming one of the most crucial problems threatening the integrity of the global system. The impacts of climate change have been posing new threats to the states' interests, human prosperity and environmental sustainability. This article aims to analyze Türkiye's climate policies within the context of the sustainable security approach, which focuses on the balance between national, human and environmental security. The study argues that Türkiye's economic priorities prevail over its climate strategies. Moreover, Türkiye becomes more vulnerable and less resilient to the impacts of climate change as long as the country's carbon emissions continue to rise. Therefore, this article argues that if Türkiye considers the risks of climate change with a sustainable security approach; economic advantages, social prosperity and environmental protection for both present and future generations could be equivalently guaranteed.

Keywords

Climate change, Türkiye, sustainable security, carbon emission, Paris Agreement.

* Date of Arrival: 01 March 2021 – Date of Acceptance: 21 December 2021

You can refer to this article as follows:

Atvur, Senem, and Çağla Vural. "Türkiye's Climate Policies in the Context of Sustainable Security." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 59-93.

** Assoc. Prof, Akdeniz University, Department of International Relations – Antalya/Türkiye
ORCID: 0000-0003-3616-1749
senematvur@akdeniz.edu.tr

*** PhD Candidate, İstanbul Medeniyet University, Department of International Relations – İstanbul/
Türkiye
ORCID: 0000-0001-8474-2316
cagla.vural@hotmail.com

Introduction

Among the growing ecological problems of the 21st century, climate change stands out with its global dimension and destructive impacts. Climate change refers to large-scale and long-term changes in the world's weather patterns and average temperatures (Met Office). The increasing density of the greenhouse gases (GHG) in the atmosphere, especially carbon dioxide/carbon (CO₂), causes the average temperature on Earth to rise; which in turn leads to changes in precipitation regimes and moisture balance, resulting in the melting of glaciers, changing ocean currents, rising sea levels, intensified extreme weather events, and destruction of human habitats (NOAA). In history, natural causes such as volcanic eruptions had triggered changes in climatic conditions and warming in the atmosphere. However, the scientific reports published by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) prove that the climate change experienced today is caused by human-induced (anthropogenic) activities, occurring notably in the last 250 years (IPCC, Special Report, IPCC, Climate Change 2021). The industrialization process spreading the use of fossil fuels, urbanization, changing agricultural practices and deforestation have accelerated climate change by increasing CO₂ emissions (Cubasch et al. 100). IPCC reports state that climate change affects freshwater resources, food production systems, urban and rural areas, economic sectors, human health, and poverty rates (Field et al.). Depending on these effects, political, economic, social, and humanitarian crises have been deepening in different parts of the world and the impacts of climate change have become emerging security threats.

Climate change as a global problem with multidimensional impacts requires global efforts for mitigation and adaptation. The adoption of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (United Nations, Framework Convention) at the UN Conference on Environment and Development held in Rio de Janeiro in 1992 under the auspices of the UN Environment Program (UNEP) was the first international initiative launched in this context. Based on the UNFCCC, the Conference of the Parties (COP) was formed to conduct climate negotiations to develop mitigation and adaptation policies, and coordinate the global partnership and cooperation for coping with climate change. The adoption of the 1997 Kyoto Protocol opened a new phase for the efforts to fight against

climate change, and imposed obligations to developed countries to reduce or limit their GHG emissions. Due to the limited implementation of the Kyoto Protocol, the need for an international agreement came to the fore (UNFCCC, Durban Climate Conference), and the Paris Agreement was signed on 12 December 2015.

This study focuses on Türkiye's climate policies determined within the framework of the Kyoto Protocol and the Paris Agreement. The study aims to discuss the role of a sustainable security approach in Turkish climate policies by examining the security risks for the country posed by climate change. The sustainable security approach is considered as an alternative security approach that can be integrated with economic, social, and environmental policies. In this context, firstly the basic assumptions of the sustainable security approach, then Türkiye's perspective on the environment and sustainable development will be briefly analyzed. After the international regulations on climate change and Türkiye's compliance with these regulations are examined, the sustainability of Türkiye's climate policies will be discussed. Finally, considering the security risks posed by climate change for Türkiye, the possible contributions of sustainable security will be assessed. In this regard, along with the descriptive method and certain empirical data, the discussion on how the sustainable security perspective can reshape Türkiye's climate policies will be conducted with a normative perspective.

Sustainable Security

Since the 1970s, alternative approaches to the traditional security perspective, which accepts that the main actor in security is the state and it aims to provide national security by focusing only on military issues, have gained ground in the literature (Brown, Mathews, Myers, Rothschild, Ullman). The new security approaches prioritize the safety of different elements beyond the state such as individuals, the environment, and institutions. Human security focusing on individual and environmental security on the environment-security nexus has evolved in this process. Within the discussions on broadening security, the Copenhagen School examined the interrelated role of political, economic, social, and environmental security sectors along with military security through differentiated referent objects (the unit under threat). In this context, the Copenhagen School revealed

whether an issue is related to security or not through the *securitization* approach (Baysal et al., Buzan). Securitization is a speech act that transforms a situation into a security issue by persuading the audience. Accordingly, the securitization process is constructed by the securitizing actor, who represents an existential threat against the reference object that needs to be protected, thus the measures to be taken and the actions to be applied for preventing the threat are legitimized (Buzan et al.). In this regard, while the scope of security studies has been expanded, the state's conventional security policies and the securitization of certain problems, including environmental ones, have prevailed. The environmental security approach, on the other hand, criticizes the securitization of environmental problems and claims that *desecuritization* of the environment -or removal of it from the context of security- would allow focusing on the underlying causes for solving the problems (Deudney, Barnett, Dalby). However, the sustainable security approach, which integrate the environment into the security agenda without securitizing it, provides a framework to consider environmental problems together with economic and social factors.

With the Oil Crisis, which took place in the 1970s, the resource scarcity became evident. Therefore, environmental impacts of the Green Revolution -the intensive agricultural policies of the developing states-, the correlation between internal conflicts and natural resources deprivation, first findings on ozone depletion and climate change were begun to be discussed. Thus, questioning the economic models and considering the environmental factors triggering the insecurity due to their transboundary impacts were prompted. The Limits to Growth, the report prepared by the research team led by Donella Meadows with the initiative of the Club of Rome in 1972, focused on the effects of exponential growth on the environment and the infinite supply of resources, and sowed the first seeds of the sustainability approach (Meadows et al.).¹

The report titled Our Common Future, known as the Brundtland Report, published in 1987 by the World Commission on Environment and Development under the auspices of the United Nations (UN), used the concept of *sustainable development* for the first time. In this regard, it was emphasized that despite the developmental goals, natural resources should be used upon considering future needs (WCED). As the sustainable

development approach is defined as a process of change in which economic policies should be integrated with the social welfare and environmental protection, the needs of present generations should also be met without compromising the needs of future generations. Moreover, sustainable development was also seen as the basis of partnership and cooperation against the security risks created by environmental degradation and poverty (WCED 240-248). With the Agenda 21 action plan adopted at the Rio Earth Summit held in 1992 that included the participation of states, non-governmental organizations, and private sector representatives, the policies to realize sustainable development and to minimize the pressures on the environment were crystallized (United Nations, *Agenda 21*). It was reminded that environmental protection is an integral part of sustainable development, the common but differentiated responsibilities are recognized regarding the protection of ecosystems, and states have an obligation to establish an effective legal framework that determines environmental standards (Boyar 1934). The Millennium Development Goals, adopted in 2000, revised in 2015 and transformed into Sustainable Development Goals, consist of 17 titles related to ending poverty, protecting the planet, and spreading peace and prosperity to everyone through global cooperation (UNDP *Sustainable Development*). As Barbak (39-40) points out, since the end of the 1980s, many international reports focused on sustainable development have associated development with security and defined security as one of the components of sustainable development. By considering the interdependence between the sustainability of nature and socio-economic development, the sustainable development approach aims to consistently balance human's economic and social needs with environmental protection and management (Upreti 221, Khagram et al. 296). This approach has also brought in several planning, analyzing, monitoring, and control processes for economic investments, business, centralized and local governments, and individuals (Scoones 591). As Boyar (1932-1933) stated, sustainable development is a process bringing duties and responsibilities to all public, private and civil actors, emphasizes the present and the future needs in a dynamic context considering the changing conditions. Sustainable security is thus the reflection of this transition process on the security studies. Sustainable security offers a new perspective at the nexus of economic,

environmental, and security politics by focusing on the common security needs of states, humans, and nature in a sustainable manner.

Sustainable security has been shaped in parallel with new security approaches criticizing the conventional approach to security. Accordingly, it is argued that in the complex interdependencies, it is difficult to find a clear-cut distinction between security approaches, therefore it becomes challenging to implement consistent and sustainable policies.² Sustainable security proposes a comprehensive perspective to respond to the question of whose security and it presents a balancing and dynamic focus on the referent objects by prioritizing the interactions between the state, humans, and the environment (Khagram et al.). Beyond the instrumental value of nature for humans, sustainable security aims to redress the balance between the preservation of nature and the protection of life support systems for human needs, and underlines the importance of nature's standalone value and its sustainability (Barbak, Khagram et al., Zala).³ According to Voigt (175), sustainable security is “*based on the creation of long-term sustainable livelihoods*”. The author claims that the sustainability of livelihoods will foster stability, as it will guarantee the operation of basic services, the continuity of life support systems, the successful resource management and long-lasting peace; so sustainable security will contribute to the development of cooperation and prevention of conflicts (Voigt).

In a global interdependent system structure, sustainable security also contributes to the rethinking of national security, from a perspective that integrates collective and human security elements (Center for American Progress). Shifts in the international conjuncture after the Cold War have globally changed the perceptions on security. Global terrorist acts, particularly the September 11 attacks, have strengthened the assumptions on national security (Barbak 38) and according to the Oxford Research Group (ORG) the criticism of this situation has shaped the sustainable security approach. The report published by the group states that international terrorism is a relatively minor threat compared to other, more serious global problems. It is envisaged that responding to threats with the use of force within the scope of national security will exacerbate rather than alleviate the problems that cause instability, and possibly increase the risk of further terrorist actions. The sustainable security approach, on the other hand, aims to eliminate

the root causes of intersecting threats and problems through cooperation between governments, international institutions and civil society (Abbott et al.). In this process, since the global impacts of climate change became more evident and security risks have multidimensionally increased, the need for holistic security approaches focusing on the interdependence between different units and actors has prevailed for both mitigating the effects of climate change and solving the intermingled problems. The sustainable security approach is one of the alternatives to assess the security risks created by climate change not only from the perspective of conflict but also together with economic, social and ecological sustainability. Before examining Türkiye -located in one of the climate hotspots and facing serious economic, social, political and environmental risks due to the climate crisis- within the sustainable security approach, Turkish perspective on the environment and sustainable development will be briefly discussed. Then, international initiatives for climate combat and Türkiye's compliance with international regulations will be assessed.

Environment and Sustainable Development in Türkiye

Since the beginning of the Turkish Republic, industrialization-based development policies have been the core element of the Turkish economy. The 1972 Stockholm Conference, which emphasized the negative environmental impacts of industrialization and brought the environmental issue into the international agenda, played a crucial role for Türkiye to take into consideration the environmental degradation and restructuring of environmental institutions and regulations. The Environmental Research Unit in 1972, and the Undersecretariat for Environment in 1978 were established under the Prime Ministry (Bahçeci 49-50); and a separate chapter -mentioning the importance of the environment- has been added to the Third Five-Year Development Plan (1973-1977) (Keleş et al. 508). The 1982 Constitution emphasized in Article 56 that everyone has the right to live in a healthy and balanced environment. This article formed the basis for the decisions of the Constitutional Court underlining the connection between the environment and personal rights and freedoms; hence, the protection and enhancement of the environment have been accepted as the obligation of the state and also the duty of the citizens (Boyar 1944-1946). In the Sixth Five-Year Development Plan (1990-1994) the relationship

between human health and environmental protection was indicated and the basic principles of the sustainable development approach -without using the term itself- were referred (Keleş et al. 509). In the Seventh Five-Year Development Plan (1996-2000), the integration of environmental policies into all economic and social policies was required within the framework of sustainable development; in this context, the plan highlighted the importance of creating a stable and sustainable growth milieu (DPT 17, 20). The Environment Law No. 2872 adopted in 1983 stated that all arrangements and precautions for the “protection and improvement of the environment, for improving and securing health, civilization and life conditions of present and future generations” should be “in conformity with economic and social development objectives”. With the regulation made with Law No. 5491 in 2006, the main objective of the Environmental Law was determined as the protection of “the environment, the common area of all living things, following the principles of sustainable environment and sustainable development”.

Although Türkiye quickly implemented the necessary legal arrangements supported by international initiatives for the adaptation of the sustainable development approach, she had not adopted the UNFCCC for a long time. Türkiye eventually completed the ratification process on 24 May 2004, ten years after the framework convention entered into force (T.C. Dışişleri Bakanlığı). In 1992, the UNFCCC listed the countries in the transition process to the market economy in Annex I, along with the industrialized countries that are members of the Organization for Economic Development and Cooperation (OECD) and the European Union. Moreover, in Annex-II, it was accepted that the OECD member industrialized countries listed in the Annex-I group were responsible to support the developing country parties. Türkiye as an OECD member drew attention to her special position by arguing that she was economically less developed than most of the countries in the Annex-I and Annex-II lists. Türkiye’s main hesitation to adopt the framework convention was related to the commitment to assist developing countries, arguing that some of which were more developed than herself (Depledge). Türkiye’s special circumstances were eventually recognized with the 26/CP.7 Decision taken at COP7 in Marrakesh (UNFCCC, *Report of the Conference*), and then Türkiye ratified the UNFCCC with a *sui generis* position. Thereby, while Türkiye remained in Annex I, including the

states subjected to the legally binding targets on reducing GHG emissions, she was deleted from the Annex II list of the states obliged to provide financial resources and supply technology transfer to developing countries (Depledge). In this regard, Türkiye began to shape her climate regulations in compliance with international climate policies, but in a way without harming her economic growth.

International Initiatives for the Climate Crisis and Türkiye's Adaptation to Climate Politics

The Kyoto Protocol, which aims to reduce global GHG emissions, was adopted on 11 December 1997 and entered into force on 16 February 2005. In this regard, industrialized countries, which have the greatest responsibility for historical emissions, were allowed to use new market mechanisms to reach the GHG emission reduction targets and certain flexibility mechanisms known as Joint Implementation, Clean Development Mechanisms, and Emissions Trading were provided (UNFCCC, *Kyoto Protocol* 12-18, Telesetsky). The Kyoto Protocol also presented principles respecting the development rights of developing countries regarding common but differentiated responsibilities, voluntary commitments, and participation (Bodansky). Despite some controversial points, the Kyoto Protocol was an important step in climate combat with its concrete and restrictive regulations. However, while it was observed a decrease in the GHG emissions of the countries that fulfill the protocol obligations, the emissions of the non-participating countries have kept increasing (Aichele et al.). Hence, the deepening impacts of climate change have persisted due to the low emission cuts.

Türkiye ratified the Kyoto Protocol in 2009 (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Since Türkiye was not a party to the UNFCCC when the protocol was adopted (1997), she was not included in the Annex-B list, which comprised the OECD countries that committed to reducing GHG emissions by set amounts (5% on average) during the 2008-2012 period relative to 1990 levels. Therefore, Türkiye as an Annex-I country did not assume the obligation to reduce mandatory GHG emissions. There are some arguments to explain why Türkiye delayed the adoption of the protocol by 2009. As a developing country, Türkiye claimed that her economic and sectoral structure was not suitable for reducing GHG emissions; the structural

change was costly; the emission reduction commitments required by the protocol were problematic in terms of fair and equitable responsibilities. However, Türkiye's candidature for EU membership, her position in world politics, and the status shift in Annex-I have positively affected her decision to ratify the protocol (Alkan-Olsson et al. 18-22, Köse 62-66).

After Türkiye became a party to the Kyoto Protocol, the preparation of a national action plan for combating climate change was accelerated as specified in the Ninth Development Plan (2007-2013) (Turhan et al., *Beyond Special* 450), and the Climate Change Strategy 2010-2023 document was published by the Ministry of Environment and Urbanization. This document, reflecting Türkiye's national vision, objective, and commitment strategy, targeted to integrate climate policies with development/industrialization policies, enhance energy efficiency, increase the use of clean and renewable energy resources, and offer "high quality of life and welfare to all citizens with low carbon intensity". It was also emphasized that active participation in the fight against climate change would be ensured by considering her particular conditions (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *İklim Stratejisi* 10). Thereby, the principle of common but differentiated responsibilities has become the basis of Türkiye's climate policies by underlining her special circumstances. It was also stated that Türkiye's adaptation and mitigation policies would be carried out through international cooperation following the principles of sustainable development. On the other hand, Türkiye also claimed that instead of a GHG reduction commitment based on any previous year, "the emission limitation through measures that will not adversely affect her sustainable development and efforts to fight poverty" would be implemented (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *İklim Stratejisi* 14-15). In this regard, the Climate Change Action Plan 2011-2023 prepared by the Ministry of Environment and Urbanization repeated hereof that Türkiye aimed to ensure energy efficiency for low carbon intensity and to develop the use of clean and renewable energy resources by emphasizing special circumstances and common but differentiated responsibilities (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *İklim Eylem Planı* 14).

Türkiye's developmental priorities have undoubtedly influenced climate mitigation and adaptation policies. In the strategy documents, the common but differentiated responsibilities and the special conditions of the country,

as well as the priority of the sustainable development policies were clearly emphasized. However, as Türkiye did not pledge any emission reduction commitment in the Kyoto process, she became the country with the highest GHG emission increase rate among Annex-I countries with a 110.4% rise in 2013 compared to 1990 levels (Turhan et al., *Beyond Special* 448-449). Although Türkiye generally shows her willingness to participate in climate negotiations and cooperation, Turhan et al. (*Beyond Special* 453) claim that she has been reluctant to adopt mitigation commitments.

In 2015, at COP21, the Paris Agreement, as a crucial keystone for global climate politics and the regulations for post-2020, was adopted. The Article 2 of the agreement aims to hold “the increase in the global average temperature to well below 2°C above pre-industrial levels and pursue efforts to limit the temperature increase to 1.5°C above pre-industrial” (United Nations, Paris Agreement). As the Agreement recognized the importance of appropriate financial support, implementation of new technologies and capacity building framework to strengthen the countries’ ability to cope with the impacts of climate change, and affirmed that developed countries should provide financial support to developing countries (therefore the Green Climate Fund was established). The Paris Agreement represents a common ground for all countries to take responsibility and strengthen global efforts in this context, rather than strictly dividing the responsibilities of developed and developing countries (United Nations, *Paris Agreement*).

While the Kyoto Protocol was mainly based on the roles and responsibilities of industrialized countries to reduce GHG emissions, the Paris Agreement brought obligations for all states parties -no matter developed or developing- in terms of emission reduction by guaranteeing their common but differentiated responsibilities (Karakaya). With the Paris Agreement, the states’ parties have determined their GHG reduction targets and climate change adaptation policies with their Intended Nationally Determined Contributions (INDCs). Before COP21, 187 countries submitted their voluntarily determined INDCs. However, the Agreement has not brought any sanction mechanism for monitoring whether the state fulfills her commitment. It is also argued that the targets presented by nation-states are not consistent with the agreement’s objective of keeping global warming below 2°C (European Commission). Türkiye, like other UNFCCC

parties, submitted her INDC before COP21. In this document, Türkiye, by emphasizing her developing country status, pledged to limit its GHG emissions by 21% until 2030, however, rather than reducing the emissions she guaranteed to lower the increase in GHG emission rate (INDC).

Türkiye signed the Paris Agreement at the High-Level Signing Ceremony in 2016; but it took five years to complete the ratification process of the agreement in the Grand National Assembly of Türkiye (United Nations Treaty Collection).⁴ This could be relied on the ambiguity regarding whether Türkiye's *sui generis* position in the UNFCCC would also be accepted for the Paris Agreement. As a result of special circumstances, Türkiye was guaranteed to benefit from UNFCCC mechanisms for financial assistance such as the Global Environment Facility (GEF). However, whilst Türkiye was still on the Annex-I list of the Convention, and it was uncertain how she would access the financial assistance mechanisms formed through the Paris Agreement such as the Green Climate Fund and the Clean Development Mechanism (CDM), the ratification process of the agreement was delayed (İklim Haber, *Türkiye'nin Önerisi*).

According to Semra Cerit Mazlum, from the very beginning of the climate negotiations, Türkiye has adopted a passive approach and preferred not to participate in collective efforts, and she explained this through the *precious loneliness* strategy (Çelik 73-77, Güranlı). She claims that this strategy in the climate negotiations put the country in a difficult position in terms of expressing its demands and representing its interests (Cerit Mazlum). The states parties have the opportunity to represent and negotiate their common interests within the groups they formed. For instance, the Environmental Integrity Group, which was created in 2000 with the initiative of Switzerland, including South Korea and Mexico, is one of these groups. Türkiye keeps attending the negotiations -defending her own *special circumstances* – without participating in any group. Nevertheless, Türkiye has shown her willingness to stay in the negotiation process. Although she did not ratify the Paris Agreement, she attempted to host the 2020 UNFCCC negotiations (Turhan). Moreover, at COP 24 held in Poland in 2018, Türkiye reiterated her request to leave the list of *developed countries* and enter the list of *developing countries*, however, this request was not included in the agenda of the conference (Akal). Moreover, another result of Türkiye's isolated

position in the negotiations is the insufficient relations with non-state actors such as companies, local authorities, environmental organizations and social movements, which have become active and inseparable elements of climate politics (Cerit Mazlum 148).

Deputy Minister of Environment and Urbanization and Chief Climate Change Negotiator Prof. Dr. Mehmet Emin Birpınar, in his statement, said that Türkiye would continue to fight against climate change by prioritizing renewable energy; in this respect, he stated that Türkiye aimed to enter the category of developing countries such as South Korea, Argentina, Brazil, Mexico, Chile, Saudi Arabia and China, which can receive financial support and assistance, and benefit from the Green Climate Fund. He added that Türkiye's main objective was to access the credits necessary for emission reduction and renewable energy investments, and if the obstacles in this regard would be removed, Türkiye would ratify the agreement (İklim Haber, *Mehmet Emin Birpınar*). Environment and Urbanization Minister Murat Kurum announced on his official Twitter account that they put the Paris Agreement on the agenda at the Climate Change Coordination Meeting on 6 April 2021 (Kurum). President Recep Tayyip Erdoğan, also stated in his speech at the 76th UN General Assembly that Türkiye is ready to ratify the Paris Agreement (DW). Before the COP 26 Glasgow Summit got started, the Paris Agreement was approved at the General Session of the Turkish Parliament on 6 October 2021, and on the 11th of October, the UN Secretary-General, who is in the position of depository, was informed that the Agreement would come into force on 10 November 2021 (Erkul Kaya).

The Paris Agreement brings a bottom-up mechanism; therefore, all states parties determine their own national carbon reduction target. While the Agreement does not create a control and sanction system, the commitments of the parties whether they have historical responsibilities or are responsible for current emissions are not officially binding. It is evident that the climate crisis requires common and coordinated policies of developed and developing countries because both face the threats posed by climate change. However, the negligence of these policies or delayed actions creates unexpected results, especially increasing climate vulnerability of less developed countries and the poor who are not responsible for GHG emissions. Therefore, Turkish

climate policies could not solely create a significant change in the global context. Türkiye is not among the historically responsible countries, and it is clear that there are many developed and developing countries with higher carbon emissions than Türkiye. Even though the ratification of the Paris Agreement and the transformation of the Ministry of Environment and Urbanization into the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change are positive steps, Türkiye's current GHG emissions keep rising and due to the transboundary impacts of GHG emissions and climate change, the geographical, political, socio-economic and environmental vulnerabilities of the country are imminent. The lack of substantial mitigation and adaptation measures negatively affects the climate resilience of Türkiye. In this regard, the next section will discuss the sustainability of Türkiye's climate policies.

Are Türkiye's Climate Policies Sustainable?

Türkiye's climate strategy, like development policies, put emphasis on sustainability. In the last three decades, the GHG emissions of Türkiye have been rising due to her developing economy and rapid growth trend. As Türkiye did not set a greenhouse gas reduction target in the Kyoto process and adopted a rapid economic growth model, carbon emissions, which were at the level of 219 million tons in the early 1990s, started to increase rapidly after 2007, as seen in Figure 1.

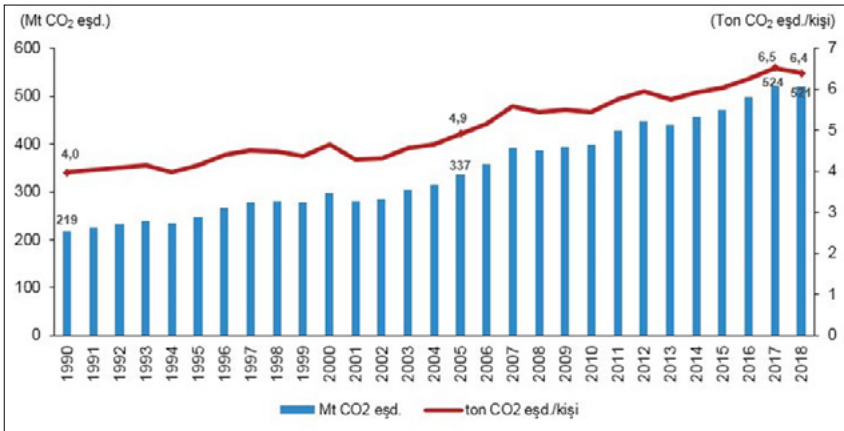

Figure 1. Total and Per Capita Carbon Emissions in Türkiye (TÜİK, "Sera")

Carbon emissions per capita, which was slightly over 4 tons during the 1990s, increased rapidly in the 2000s and peaked in 2017, reaching 6.5 tons. Carbon emissions also have a positive correlation with the post-2001 GDP growth seen in Figure 2.

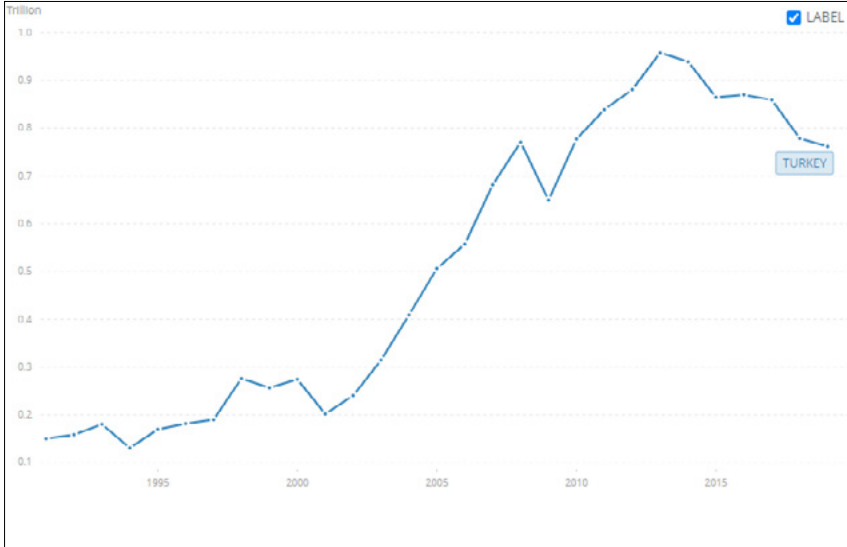

Figure 2. *Türkiye's GDP between 1990-2019* (The World Bank, “The GDP”)

According to the Global Carbon Atlas, Türkiye -with its 83 million population, 761 billion dollars GDP, and 9,126 dollars per capita income in 2019 (The World Bank, *Data*)- is the 16th biggest carbon-emitter country in the world, and responsible for 1.05% of global GHG emissions (Friedrich et al.). Moreover, despite the increase in her carbon emissions per capita, Türkiye still ranks 54th in the world (Knoema). Factors such as the geographical scope of states, population size, and level of development affect carbon emission rates; therefore, Türkiye's climate policies could be compared with other developing countries having similar aspects. For instance, South Korea, as an important actor with her growing economy, 52 million population, 1.646 billion dollars GDP, and a national income of over 31 thousand dollars per capita (The World Bank, *Data*), ranks 9th in the world with an annual 668 million tons carbon emission, and she has committed to reduce emissions by 37% by 2030 (Global Carbon Atlas). With a population of 127 million, a GDP of 1.268 billion dollars, and a

national income of 9.946 dollars per capita, Mexico has economic indicators closer to Türkiye (The World Bank, *Data*). Mexico, with an annual carbon emission of 663 million tons, is the 14th largest carbon emitter in the world and aims to reduce its carbon emissions by 36% by 2030 (Global Carbon Atlas). Climate Action Tracker classified Türkiye's 21% reduction target as critically inadequate, South Korea's reduction target as highly inadequate, and Mexico's target as insufficient (Climate Action Tracker). Although the targets of all three countries were found insufficient to mitigate the impacts of climate change, Mexico and South Korea presented more detailed mitigation targets than Türkiye's INDC. Türkiye's current carbon emissions are less than Mexico and South Korea, therefore this may explain the lower carbon reduction target. However, Türkiye has determined its reduction target according to the future level of carbon emissions based on business-as-usual scenarios in 2030, not based on present values. On the other hand, although Türkiye has not yet announced its national contribution statement (NDC) after ratifying the Paris Agreement, Minister Kurum stated that the zero-carbon target will be adopted by 2053 in accordance with the green development policies (*Sabah*). Despite this will, at COP26 held in Glasgow in November 2021, Türkiye did not join the "Global Declaration on the Transition from Coal to Clean Energy" and the "Oil and Gas Alliance", which foresee a gradual exit from fossil fuels; but supported the declaration on the deforestation combat and the agreement to zero emissions in vehicles (*Yeşil Gazete*). In this context, it is important for Türkiye to understand that other actors with their detailed plans for a low-carbon economy transition may get a more advantageous position in a global transition process. If Türkiye insists on a fossil fuel-based economy, this may negatively affect not only her climate adaptation but also her political prestige, and her present and future competitiveness in the global economy as well.

Most of the empirical studies on the sustainability of environmental and climate policies in Türkiye, and the relation between economic growth and sustainability, underline the necessity to ameliorate sustainable policies and increase the use of renewable energy resources. According to the studies on Türkiye through the Environmental Kuznets Curve Hypothesis⁵ there is a correlation between energy consumption and economic growth and rising CO₂ emissions in Türkiye between 1960-2010. These studies also draw attention to the increase in CO₂ emissions due to the fossil fuel use

and Türkiye's energy dependency to the external resources. Accordingly, studies have suggested the implementation of robust policies focusing on the use of renewable energy resources, reducing energy dependency and minimizing environmental degradation through the regulations within the context of a sustainable environmental approach (Koçak, Lebe, Zambak et al.). Furthermore, it is also argued that despite a significant progress in the environment and energy sectors in terms of green growth and sustainable development with certain practices like taxation or incentives, Türkiye needs to enhance her policies to reduce energy dependence, increase the use of renewable energy, develop green technology, and adopt an active strategy to be part of international cooperation and regulations (Al, Altunbaş, Aydın et al., Kılıç, Özdemir et al.).

In the Eleventh Development Plan (2019-2023), it is noted that Türkiye has been conducting a policy to limit the emission increase trend with a green growth strategy, and also takes the importance of climate adaptation efforts into account along with high and sustainable growth expectations (T.C. Cumhurbaşkanlığı 24). However, Türkiye continues to use fossil fuels, coal in particular, for the energy consumption of the growing economy (Timperley). Since 2000, an increase has been observed in renewable energy investments in Türkiye. Despite the remarkable renewable energy potential of the country, the installed renewable energy generation capacity was 235.2 watts per capita in 2010, but reached 538.4 watts per capita in 2019; however, the share of renewable energy in total energy consumption decreased to 7.6% in 2019 while it was 9.9% in 2010 (TÜİK, *Sürdürülebilir Kalkınma*).⁶ Furthermore, it has been determined as a priority to increase the production share of renewable energy sources to 30%, increase the geothermal installed capacity to 3 GW by 2023, and increase the solar and wind installed capacity to 16 GW by 2027.⁷ Even though Türkiye aims to increase the share of renewable energy, it is emphasized that GHG emissions have doubled due to the coal investments in the country (Climate Action Tracker). According to the report prepared by the Mining Policies Specialization Commission of the Eleventh Development Plan, the use of national resources especially hard coal and lignite reserves should be encouraged in order to reduce foreign dependence on electricity production. In this regard, the report underlined that the legislation related to the environmental impact assessment process, which measures the negative/positive impact of economic investments

on the environment, deteriorates mining investments, and the natural protected area announcements deter the investors (T.C. Kalkınma Bakanlığı 50-51, 133-135). Moreover, considering the thermal power plant projects neglecting the negative impacts on the environment and human health, legal adjustments to change the status of mandatory air filters for industry, and the absence of measures such as tax regulations aiming to reduce emissions (Avcı, Tokyay, Ocak), Türkiye's sustainability discourse becomes disputable. To eliminate the negative impacts of the hydroelectric and geothermal energy investments, which have a high share in renewable energy, on green areas/ forests, agricultural areas, and water resources, regulations that will keep the balance between economic interests and environmental sustainability are indispensable (Erkul, Turhan et al., *Beyond Special*). Turkish policies prioritizing economic growth over climate policies and environmental sustainability (Gönenç et al. 13) that disregard long-term losses and costs have aggravated the irreversible environmental degradation. An analysis within the framework of sustainable security may contribute to responding why Türkiye necessitates a new perspective in climate policies.

Security Risks Created by Climate Change in Türkiye and Possible Contributions of Sustainable Security

Türkiye is located in the Eastern Mediterranean Basin, which is defined as a climate hotspot by the IPCC, hence the country becomes highly vulnerable vis-a-vis climate change. The IPCC reports forecast that precipitation will decrease and a warmer and drier climate will be seen in the Mediterranean basin (IPCC *Climate Change 2014*). In this context, Türkiye's GHG/carbon emissions as well as the increasing trend in average temperatures pose new challenges. Despite the emphasis on sustainability in economic growth-oriented policies, fossil fuel-based energy policies and the negligence of ecological sustainability affect the efficiency of the climate policies. Figure 3 reflects the average temperatures observed in Türkiye between 1970 and 2017.⁸ In parallel with rising temperatures, extreme weather events such as sudden and excessive precipitation, floods, droughts, severe storms, and tornadoes have also been intensified in Türkiye.⁹

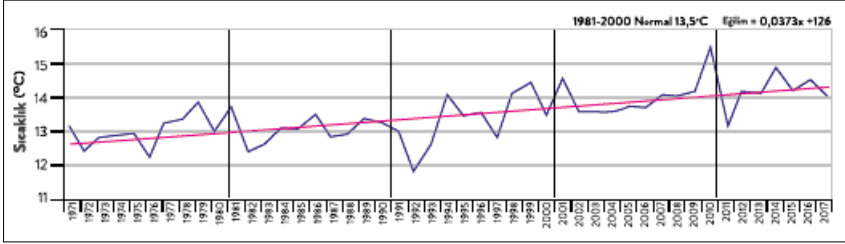

Figure 3. *Annual Average Temperatures in Türkiye Between 1971-2017* (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Türkiye'nin Yedinci Ulusal Bildirimi*)

According to the 2020 data of the General Directorate of Meteorology, the increase in both temperature and extreme weather events is remarkable. It is stated that the average temperature was recorded as 14.9°C in 2020 that is 1.4°C above the temperature average of 1981-2010 period. Additionally, the risk of drought became more imminent due to falling precipitation averages (12.9% below the 1981-2010 period and 14.5% below the previous year's average) and in 2020, the frequency of extreme weather events reached the highest number with 984 cases (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü 4-11). Projections based on different scenarios point out that temperatures will increase by an average of 2.2°C to 3.8°C by the end of the century in Türkiye, thereby, a decrease in precipitation but an increase in precipitation irregularities are estimated (Demircan et al. 61-117).

In this regard, it could be predicted that the destructive impacts of climate change would exacerbate in Türkiye due to the continued carbon emissions and the ineffectiveness of national and global efforts against the climate crisis. Scientific studies (Demircan et al. 132, Bayraç et al. 33-46, Öztürk) forecast that rising temperatures and changing water cycle would adversely affect the precipitation regime in Türkiye, therefore drought, desertification, and forest fires that negatively affect water resources would pose new challenges for water and food security, public health, land and marine ecosystems, and coastal areas; and a risk of resource scarcity would become more acute because of potential drought and its impacts on agricultural production and productivity. The forest fires of the 2021 summer, the most extensive in Türkiye's history, have clearly shown the risks caused by high temperatures and drought. Furthermore, Türkiye is a country that experiences moderate to high levels of water stress, and even in the optimistic climate scenarios

for 2030, it is estimated that the water stress will be extremely high in the central parts of the country (Aqueduct). In this case, agricultural activities, food prices and access to food, meeting vital needs and providing hygienic conditions could be exacerbated due to the problems in access to water. Related to the aforementioned climate risks, the emergence of new public health problems and the potential of rising social and political tensions may challenge not only human security but also national, economic and environmental security in Türkiye. At the nexus of intermingled problems, economic burdens, disruption of agricultural production, and destruction of living spaces caused by extreme weather events may result in additional costs for both citizens and the state. Türkiye's fossil fuel-based economy may trigger new human and economic problems regarding health and health expenditures due to the health problems caused by fossil fuels, especially coal, such as respiratory, heart and lung diseases or death (especially in infants, children, pregnant women and the elders) (Gacal et al.).

Climate change has created complex transboundary impacts. In this regard, the multidimensional risks posed by climate change have mutually threatened both Türkiye and other regional states, and the problems in the regional countries are expected to have direct consequences for Türkiye. For instance, the civil war that was inflamed by many intersected internal and external factors in Syria in 2011 can be evaluated in this context. According to Homer-Dixon, environmental degradation, drought and famine can trigger conflict in regions facing political, social and economic problems. Certain studies focusing on the Syrian conflict reveal the role of the drought in 2010 (Arap Center for Studies of Arid Zones and Dry Land ASCAD, De Chatel, Gleick). Accordingly, the drought, which was directly due to climate change, had been among the reasons igniting the conflicts. For Türkiye, the Syrian Civil War has created new national, humanitarian and economic security risks (particularly due to the migration flows) in the context of border security, internal security problems, social unrest, living conditions of migrants, and the increase in military and social expenditures. Considering the exacerbating impacts of climate change by 2050, especially the potential of new migration flows from Southeast Asia and Africa (IMO, Rigaud et al.), Türkiye may face new and more serious challenges in the not-so-distant future.

Türkiye's priority on economic development affects her vision on climate strategy. Despite the sustainable development discourse, Türkiye's emphasis on economic growth by referring to the special circumstances and the lack of comprehensive policies to lower carbon emissions makes sustainable practices controversial. Turkish climate policies have not sufficiently and holistically focused on the impacts of climate change on the economy, social life, and politics of the country in the 21st century. In the Sustainable Security Index created by ORG, Türkiye was ranked 140th among 155 countries (ORG). South Korea and Mexico, which were compared with Türkiye in the previous sections, rank, respectively, 17th and 99th in the same index. Although more detailed comparisons are necessary for this context, it is observed at first glance that developing countries in competitive global markets are able to implement growth policies together with more sustainable climate policies. In the process where the climate crisis has been deepening and a binding international climate regime on the basis of global common interest has remained missing, the role of the states becomes crucial to develop more effective and comprehensive policies. Sustainable and climate-resilient national policies that focus on the root causes and interdependent impacts of climate change could contribute not only to protecting the state and its citizens' interests but also stimulate a global transformative action. Renewing the security agenda in accordance with the national political shift is an integral part of this process.

It is clear that climate change has created multidimensional internal/external security risks in Türkiye. However, it is observed that the country's security strategy does not include the internal risks posed by and the external threats related to climate change. While Türkiye's perception of security and security strategy focuses on external and internal threats against national integrity in the context of hard power and military, since the beginning of the 21st century Türkiye has been taking into account economic, humanitarian, and cultural challenges (Aydın et al.). On the website of the Ministry of Foreign Affairs, the security risks posed by climate change are considered in the context of migration and instability (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Although Minister Kurum defined the climate change problem as a national security issue in a statement dated 2019 (Boztepe et al.), a security strategy document holistically addressing the national, human, and environmental impacts of climate change in Türkiye has not been formed yet. Kaya et al. (191) state

that Türkiye assesses climate change not as a security problem that requires urgent and extraordinary measures, but as a problem to be coped with through decisions on sectoral change within the sustainable development framework. In addition, it is emphasized that Türkiye does not consider climate change from national security or climate security perspective, but rather focuses separately on the risks to water, food, and energy security (Gönenç et al.). In this regard, it could be claimed that Türkiye has not securitized climate change, however, it should be added that the lack of a holistic security perspective increases the vulnerability of the country to multidimensional security risks created by climate change. Therefore, we argue that this contradiction could be overcome with a sustainable security approach that will enable Türkiye to adopt a new perspective integrating economic, social, and environmental policies with security strategies. The risk of securitization (of climate change) might be eliminated through integrated security policies considering the root causes and interdependent factors that are aggravating the problem.

A sustainable security approach and strategies developed within this framework would be an alternative to protect the long-term interests of the country by anticipating future risks and enhancing the preparedness capacity for domestic or external threats. In this regard, beyond the implementation of sustainable policies with economic and developmental objectives, a climate strategy that would emphasize the balance of ecological sustainability and social equity would also guarantee the right of future generations to live in a country that would not have been devastated by the effects of climate change. Instead of carbon-based investments, it is necessary to focus on more profitable and efficient long-term renewable projects without compromising labor rights and environmental risks. Even though their financial costs seem high in the short term, they will contribute to reducing the costs of climate change. Furthermore, Türkiye, as an importer of renewable technologies, should aim to become a manufacturing country to enhance climate resilience and reduce foreign dependency as well. Hence strengthening the R&D investments, increasing the quality of education, and spreading environmental and climate change awareness have to be achieved through integrated and sustainable climate policies.

With its developing economy, Türkiye endeavors to be an influential actor in global and regional politics. It is estimated that international efforts for climate mitigation and adaptation will be accelerated by the mid-century due to the destructive impacts of the climate crisis. Although Türkiye has taken part in climate negotiations, she has not played an active role in climate cooperation. Moreover, the avoidance of the country to ratify the Paris Agreement (together with countries that faced internal conflicts) had negatively influenced the image and prestige of the state. In this context, Türkiye's return to the Paris Agreement process is an important step, but being a party to the Paris Agreement is not solely sufficient for Türkiye to enhance the resilience and for fighting the climate crisis. The economic priorities of Türkiye in the Kyoto Protocol process had slowed down the climate policies and access to the new market mechanisms (Gündoğan et al.). The ratification of the Paris Agreement provides Türkiye some benefits to access certain financial aid and technology supply mechanisms, as Minister Kurum emphasized that this would also create new opportunities for access to climate finance (*Sabah*). However, the global system has been transforming; with Industry 4.0 the production process has entered into a new phase, new climate-compatible economic models such as the Green Deal have begun to be discussed, and the pressure of transnational public opinion on a zero-carbon transition has been accelerating. In the context of the Green Deal, the EU in particular brings up new measures toward its trade partners. Türkiye needs to closely observe these current issues and create new strategies not to be excluded from this transition process. Instead of focusing on access to finance, Türkiye should consider climate change more seriously to protect the national interest, social welfare, nature, and the rights of future generations. Türkiye's climate resilience and future can be strengthened by the implementation of long-term, sustainable transition policies rather than prioritizing short-term economic benefits. Therefore, the sustainable security approach could be the basis for creating more comprehensive, balanced, and sustainable policies against the climate crisis in Türkiye. Sustainable security could open a new path for Türkiye to defend her long-term interests in global initiatives and enhance her role in global cooperation.

Conclusion

The problem of climate change has been accelerating despite global initiatives and its impacts have become more frequent and destructive. The essential factor aggravating climate change is GHG emissions, but restrictions to reduce emissions have still not been effectively implemented. Therefore, problems caused by climate change such as extreme weather events, rising sea levels, widespread health problems, or climate-induced migration have created several risks and threats from national security to human and environmental security. There are different approaches -state, human, or ecosystem centric- in the literature focusing on the nexus of climate change and security. This study focuses on the sustainable security approach, which aims to find balance between national, human, and environmental security perspectives. In this context, we examine Türkiye's approach to international climate regulations, and her sustainable development and climate strategy in order to evaluate whether these policies are effective to fight climate change. As a result of policies prioritizing economic development, Türkiye has not been able to conduct consistent policies with the global climate regulations to lower GHG emissions, and this has accelerated the phenomena such as increasing temperatures, decreasing precipitation, and intensified extreme weather events due to climate change. The projections show that without a GHG reduction target, Türkiye may become more vulnerable to the effects of climate change in the future. The vulnerability derives from both the challenges within the country and the low climate resilience of the geography where the country is located. In this context, this study claims that Türkiye has not sufficiently considered the security risks created by climate change, and needs to develop a new security perspective regarding the climate crisis. It is argued that sustainable security could be an alternative for Türkiye to strengthen her preparedness for the intermingled security risks posed by the climate crisis. It is also claimed that establishing a climate security policy prioritizing only national security may neglect the root causes of the problem and result in the securitization of the process. Therefore, with a sustainable security approach balancing economic, social and ecological concerns, Türkiye would be able to develop integrated climate policies that holistically consider all threats against different reference objects of security. Therefore, an economic transition allowing for an equitable model of social welfare, ecological sustainability, and the rights of future generations to live

in a healthy environment could be prevailed. Through a sustainable security strategy, Türkiye will be able to strengthen the climate resilience of the country, and at the same time could improve her role in global cooperation. Hence, the new strategy adopted by Türkiye could also contribute to regional peace in a geography that will become more vulnerable due to the impacts of climate change.

Notes

- 1 In this context, it is stated that while the complex interdependence and self-renewal capacity of ecosystems ensure the continuation of natural resources, especially economic activities lead to a faster deterioration than the self-renewal capacity of nature. In order to prevent this, the importance of sustainable use of resources should be understood (Meadows et al.).
- 2 In this regard, sustainable security criticizes the narrow perspective of national security and the broad individual-centered perspective of human security. It also questions whether environmental security can be consistent with sustainable development.
- 3 The ecological security approach also proposes similar assumptions. However, the broad perspective of ecological security focuses on ecosystems by admitting that all species are equal and vital, and ecological balance is necessary to be preserved. In addition, while ecological security aims for systemic transformations through international law and binding regulations, sustainable security considers the improvements in the existing system by taking into account the economic fundamentals. Both ecological security and sustainable security attempt to present an alternative to anthropocentric approaches (Atvur et al., Vural).
- 4 As of 2022, countries that have not ratified the Paris Agreement are Eritrea, Iran, Libya and Yemen.
- 5 The Environmental Kuznets Curve Hypothesis argues that economic growth would continue to degrade the environment until the average income reaches an optimum point, then the growth would contribute to improve environmental conditions.
- 6 At this point, the share of water in renewable energy is at the forefront. According to 2019 data, 342.8 watts of energy per person were produced from hydropower. In the same period, solar energy production remained at 91.3 watts, and wind energy production at 72.1 watts (TÜİK, *Sürdürülebilir Kalkınma*).
- 7 As of the end of 2018, 28.29 GW of Türkiye's total installed energy capacity consists of hydroelectric, 7.01 GW of wind, and 5.07 GW of solar resources. Different investment models and incentive tools have been designed to

strengthen the position of renewable energy sources in the market after 2020 (T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi).

8 From 1997, the increase of average temperatures became more obvious, in this regard the highest temperature increase was recorded in 2010 (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Yedinci Ulusal Bildirim* 28).

9 Between 1971 and 2017, there was a rising trend in extreme weather events; storms and tornadoes increased 36%, heavy rain and floods 31%, hail 16%, heavy snowfall 7%, and avalanches 2% (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Yedinci Ulusal Bildirim* 30).

Contribution Rate Statement

The authors' contribution rates in this study are equal.

Conflict of Interest Statement

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of this study. There is no conflict of interest between the authors.

References

- Abbott, Chris et al. *Global Response to Global Threats: Sustainable Security for the 21st Century*. Oxford Research Group, 2006.
- Aichele, Rachel, and Gabriel Feldermayr. "Kyoto and the Carbon Footprint of Nations." *Journal of Environmental Economics and Management*, no. 63, 2012, pp. 336-354.
- Akal, Değer. "BM İklim Konferansı | Türkiye'yi 'gelişmiş ülkeler' listesinden çıkarılmak istiyorlar." *T24*, December 8, 2018, <https://t24.com.tr/haber/bm-iklim-konferansi-turkiyeyi-gelismis-ulkeler-listesinden-cikarilmak-istiyorlar,767211>.
- Al, İbrahim. "Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi: Türkiye için bir endeks önerisi." *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 12 no. 1, pp. 112-124.
- Alkan-Olsson, Johanna, and İlhami Alkan-Olsson. "Turkey's Signature of The Kyoto Protocol." *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no. 47, 2013, pp. 1-30.
- Altunbaş, Derya. "Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış." *Yönetim Bilimleri Dergisi*, no.1, 2003, pp. 1-2.
- Aqueduct. "Water Risk Atlas." February 22, 2021, <https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas/#/?advanced=false&basemap=hydro&indicator>.

- Arap Center for Studies of Arid Zones and Dry Land ASCAD. Drought Vulnerability in the Arab Region / Case Study: Drought in Syria The Years of Scarce Water (2000-2010). ASCAD, 2011.
- Atvur, Senem, and İnan Rüma. "Ekolojik Güvenlik: Hayati Tehdit." *Güvenlik Yazuları Serisi*, no. 25, February 22, 2021, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/EkolojikGuvenlik_SenemAtvurInanRuma_v.1.pdf.
- Avcı, Sedat. "Türkiye'de Termik Santraller ve Çevresel Etkileri." *Coğrafya Dergisi*, no. 13, 2005, pp. 1-26.
- Aydın, Halil İ., and Muhammed M. Nasıroğlu. "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Yeşil Büyüme Göstergelerinin Değerlendirilmesi." *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, vol. 7, no. 13, 2020, pp. 1-30.
- Aydın, Mustafa, and Fulya Ereker. "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı." *Uluslararası İlişkiler*, vol. 11, no. 43, 2014, pp. 127-156.
- Bahçeci, Hazal I. "Türkiye'de Çevreciliğin Tarihi." *Türkiye'de Çevre Politikaları*, eds. Burak Hergüner and Erol Kalkan, Nobel Yayıncılık, 2018, pp. 45-62.
- Barbak, Ahmet. "Sürdürülebilir Güvenlik Yaklaşımı ve Kamu Yönetimi İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, vol. 20, no. 2, 2018, pp. 37-50.
- Barnett, Jon. *The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era*. Zed Books, 2001.
- Bayraç, H. Naci, and Emrah Doğan. "Türkiye'de İklim Değişikliğinin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, vol. 11, no. 1, 2016, pp. 23-48.
- Baysal, Başar, and Çağla Lüleci. "Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi." *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, vol. 11, no. 22, 2015, pp. 61-95.
- Bodansky, Daniel. "International Law and the Design of a Climate Change Regime." *International Relations and Global Climate Change*, eds. Urs Luterbacher ve Detlef F. Sprinz, The MIT Press, 2001, pp. 201-220.
- Boyar, Oya. "Anayasa ve Sürdürülebilir Kalkınma." *İstanbul Hukuk Mecmuası*, vol. 78, no. 4, 2020, pp. 1921-1957.
- Boztepe, Ayşe Ş., and Zehra Aydın. "Çevre ve Şehircilik Bakanı Kurum: İklim değişikliği artık milli güvenlik meselesidir." *Anadolu Ajansı*, April 5, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cevre-ve-sehircilik-bakani-kurum-iklim-degisikligi-artik-milli-guvenlik-meselesidir/1670283>.
- Brown, Lester R. "Redefining National Security." *Challenge*, vol. 29, no. 3, 1986, pp. 25-32.
- Buzan, Barry et al. *Security: A new Framework Analysis*. Lynne Rienner Publishers, 1998.

- Buzan, Barry. "New Patterns of Global Security in the twenty-first Century." *International Affairs*, vol. 67, no. 3, 1991, pp. 431-451.
- Çelik, Ahmet H. "Türk Dış Politikasının Niteliği Üzerine Kavramsal Bir Tartışma: Değerli Yalnızlık mı, Şuurlu Dinamizm mi?" *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 5, no. 2, 2015, pp. 67-89.
- Center for American Progress. "Sustainable Security." *CAP*, February 21, 2021, <https://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2009/08/pdf/ss101.pdf>.
- Cerit Mazlum, Semra. "Turkey and post-Paris climate change politics: still playing alone." *New Perspectives on Turkey*, no. 56, 2017, pp.145-152.
- Climate Action Tracker. April 4, 2021, <https://climateactiontracker.org/>.
- Cubasch, Ulrich v. "Historical Overview of Climate Change Science/ Working Group I." *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, eds. S. Solomon, D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M. Tignor and H.L. Miller, Cambridge University Press, 2007, pp. 94-127.
- Dalby, Simon. *Environmental Security*. University of Minnesota Press, 2002.
- De Chatel, Franceska. "The Role of Drought and Climate Change in the Syrian Uprising: Untangling the Triggers of the Revolution." *Middle Eastern Studies*, vol. 50, no. 4, 2014, pp. 521-535.
- Demircan, Mesut et al. "Yeni Senaryolar ile Türkiye İklim Projeksiyonları ve İklim Değişikliği." *TÜCAUM - VIII. Coğrafya Sempozyumu*, 2015.
- Depledge, Joanna. "The Road Less Travelled: Difficulties in Moving between Annexes in the Climate Change Regime." *Climate Policy*, vol. 9, no. 3, 2009, pp. 273-287.
- Deudney, Daniel. "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security." *Millennium*, vol. 19, no. 3, 1990, pp. 461-476.
- DPT. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000. April 1, 2021, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/plan7.pdf>.
- DW. "Erdoğan'dan Paris İklim Anlaşması Açıklaması." September 21, 2021, <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-paris-iklim-anla%C5%9Fmas%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1/a-59255749>.
- Erkul Kaya, Nuran. "Türkiye, 10 Kasım'da Paris Anlaşması'nın Tarafı Olacak." *Anadolu Ajansı*, October 15, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/cevre/turkiye-10-kasimda-paris-anlasmasinin-taraf-olacak/2392859>.
- Erkul, Hüseyin. "Jeotermal Enerjinin Ekonomik Katkıları ve Çevresel Etkileri: Denizli-Kızılderle Jeotermal Örneği." *Yönetim Bilimleri Dergisi*, vol. 10, no. 19, 2012, pp. 115-133.

- European Commission. "Climate Action / Paris Agreement." February 20, 2021, https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en.
- Field, C. B. et al. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part A: Global and Sectoral Aspects, Working Group 2 Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, 2014.
- Friedrich, Johannes et al. "This Interactive Chart Shows Changes in the World's Top 10 Emitters." *World Resources Institute*, April 1, 2021, <https://www.wri.org/blog/2020/12/interactive-chart-top-emitters>.
- Gacal, Funda, and Anne Stauffer. "Türkiye'de Kronik Kömür Kirliliği." *HEAL*, February 26, 2021, <https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2021/02/Chronic-Coal-Pollution-Turkey-TR.pdf>.
- Gleick, Peter H. "Water, Drought, Climate Change and Conflict in Syria." *Weather Climate and Society*, vol. 6, no. 3, 2014, pp. 331-340.
- Global Carbon Atlas. February 21, 2021, <http://www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions>.
- Gönenç, Defne, and Ayşegül Kibaroğlu. "İklim Güvenliği Kavramının Türkiye İklim Politikasındaki Yeri." *Alternatif Politika, İklim Değişikliği ve Enerji Özel Sayısı*, 2017, pp. 1-26.
- Gündoğan, Arif C., Dursun Baş, Rıfat Ünal Sayman, Yunus Arıkan, and Gülçin Özsoy. *A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi*. REC, 2015.
- Gürcanlı, Zeynep. "Dış Politikada 'değerli yalnızlık' Dönemi." *Hürriyet*, August 21, 2013 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602>.
- Homer-Dixon, Thomas. *Environment, Scarcity and Violence*. Princeton University Press, 1999.
- İklim Haber*. "Mehmet Emin Birpınar: 'Her Koşulda İklim Değişikliği ile Mücadeleye Devam Edeceğiz'." December 12, 2018, <https://www.iklimhaber.org/mehmet-emin-birpinar-her-kosulda-iklim-degisikligi-ile-mucadeleye-devam-edecegiz/>.
- İklim Haber*. "Türkiye'nin EK-1'den Çıkma Önerisi, Müzakere Gündemine Giremedi." December 3, 2018, <https://www.iklimhaber.org/turkiyenin-ek-1den-cikma-onerisi-muzakere-gundemine-giremedi/>.
- IMO. "IOM Outlook on Migration, Environment and Climate Change 2014." February 22, 2021, http://publications.iom.int/system/files/pdf/mecc_outlook.pdf.
- INDC. "Intended Nationally Determined Contribution Turkey." February 21, 2021, https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Turkey/1/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf.

- IPCC. *IPCC Special Report 2018*. February 19, 2021, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2018/12/ST1.5_OCE_LR.pdf.
- IPCC. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, 2014.
- IPCC. *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, 2021.
- Karakaya, Etem. "Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme." *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 3, no. 1, 2016, pp. 1-12.
- Kaya, Sezen, ve Aslı İlgıt. "İklim Değişikliği ve Çevresel Güvenlik: Türkiye Örneği." *Alternatif Politika*, vol. 13, no. 1, 2021, pp. 175-207.
- Keleş, Ruşen, Can Hamamcı, ve Aykut Çoban. *Çevre Politikası*. İmge Kitabevi, 2009.
- Khagram, Sanjeev et al. "From the Environment and Human Security to Sustainable Security and Development." *Journal of Human Development*, vol 4, no. 2, 2003, pp.289-313.
- Kılıç, Cüneyt. "Küresel İklim Değişikliği Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma Çabaları ve Türkiye." *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, vol. 10, no. 2, 2009, pp. 19-41.
- Knoema. "CO2 emissions per capita-2019." April 1, 2021, <https://knoema.com/atlas/topics/Environment/CO2-Emissions-from-Fossil-fuel/CO2-emissions-per-capita>.
- Koçak, Emrah. "Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı." *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, vol. 2, no. 3, 2014, ss. 62-73.
- Köse, İsmail. "İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci." *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, vol. 9, no. 1, 2018, ss. 55-81.
- Kurum, Murat [@murat_kurum]. "Bugün Sayın Bakanlarımız ile İklim Değişikliği Koordinasyon Toplantımızda iklim değişikliğine karşı çalışmalarımızı ve politikalarımızı istişare ettik; Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Paris Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı gündemimize aldık." April 6, 2021, 16:09, https://twitter.com/murat_kurum/status/1379421127441838080.
- Lebe, Fuat. "Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: Türkiye için Eşbütünlük ve Nendensellik Analizi." *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, vol. 17, no. 2, 2016, pp. 177-194.

- Mathews, Jessica Tuchman. "Redefining Security." *Foreign Affairs*, vol. 68, no. 2, 1989, pp. 162-177.
- Meadows, Donella et al. *The Limits To Growth. Universe Book* (E-Kitap), 1972, February 22, 2021, <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>.
- Met Office. "What is Climate Change." February 19, 2021, <https://www.metoffice.gov.uk/climate-guide/climate-change>.
- Myers, Norman. "Environment and Security." *Foreign Policy*, no. 74, 1989, pp. 23-41.
- NOAA. "How is weather different from climate?." 19 February 19, 2021, <https://www.noaa.gov/explainers/what-s-difference-between-climate-and-weather>.
- Ocak, Serkan. "Avrupa Kömürlü Santralleri Kapatıyor, Türkiye Yenilerini Kuruyor." *Deutsche Welle* Türkçe, April 4, 2021, <https://www.dw.com/tr/avrupa-k%C3%B6m%C3%BCrl%C3%BC-santralleri-kapat%C4%B1yor-t%C3%BCrkiye-yenilerini-kuruyor/a-56391106>.
- ORG. "Sustainable Security Index Rankings Table." February 22, 2021, <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/sustainable-security-index-rankings-table>.
- Özdemir, Tarık et al. "Sürdürülebilirlik İçin Yeşile Odaklanma." *Climatehealth*, vol. 1, no. 1, 2021, pp. 16-21.
- Öztürk, Kemal. "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri." *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, vol. 22, no. 1, 2002, pp. 47-65.
- Rigaud, Kanta Kumari et al. "Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration." *The World Bank*, 2018.
- Rothschild, Emma. "What is Security?" *Daedalus*, vol. 124, no. 3, 1995, pp. 53-98.
- Sabah. "Bakan Kurum'dan Paris İklim Anlaşması açıklaması." *Sabah*, October 9, 2021, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/10/09/bakan-kurumdan-paris-iklim-anlasmasi-aciklamasi>.
- Scoones, Ian. "Sustainability." *Development in Practice*, vol. 17, no. 4-5, 2007, pp. 589-596.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. *Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. *Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. *Türkiye'nin Yedinci Ulusal Bildirimi*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. "Enerji." February 21, 2021, <https://www.invest.gov.tr/tr/sectors/sayfalar/energy.aspx>.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye’nin Çevre Politikası. Uluslararası Süreçler”. February 20, 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa:778d9159-cb86-4ffb-b1d8-e3062458b076>.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. On Birinci Kalkınma Planı (2010-2023) *Madencilik Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Kalkınma Bakanlığı, 2018.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. *Türkiye 2020 Yılı İklim Değerlendirmesi. Meteoroloji Genel Müdürlüğü*, 2021.
- Telesetsky, Anastasia. “The Kyoto Protocol.” *Ecology Law Quarterly*, vol. 26, no. 4, 1999, pp. 797-814.
- The World Bank. “Data for Turkey, Mexico, Korea, Rep.- 2019.” April 3, 2021, <https://data.worldbank.org/?locations=TR-MX-KR>.
- The World Bank. “The GDP (current US\$)- Turkey.” February 21, 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?contextual=default&end=2019&locations=TR&start=1976&view=chart>.
- Timperley, Jocelyn. “Carbon Brief Profile: Turkey-2018.” *Carbon Brief*, April 3, 2021, <https://www.carbonbrief.org/carbon-brief-profile-turkey>.
- Tokyay, Menekşe. “Türkiye’de kömürlü termik santraller nerelerde var?” *Euronews*, 04 Nisan 2021, <https://tr.euronews.com/2019/11/22/komurlu-termik-santrallere-iki-bucuk-y-l-daha-filtresiz-cal-sma-izni-verildi>.
- TÜİK. “Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2018.” February 21, 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2018-33624>.
- TÜİK. “Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2010-2019.” February 21, 2021, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=37194>.
- Turhan, Ethemcan et al. “Beyond Special Circumstances: Climate Change Policy in Turkey 1992–2015.” *WIRE’s Climate Change*, no. 7, 2016, pp. 448-460.
- Turhan, Ethemcan. “Right here, right now: a call for engaged scholarship on climate justice in Turkey.” *New Perspectives on Turkey*, no. 56, 2017, pp. 152-158.
- Turhan, Evren, Hatice Özmen Çağatay, ve Abidin Keçeci. “Hidroelektrik Santrallerin (HES) Çevresel ve Sosyal Etkileri: Alakır vadisi örneği.” *4. Su Yapıları Sempozyumu*, 2015, pp. 67-76.
- Ullman, Richard H. “Redefining Security.” *International Security*, vol. 8, no. 1, 1983, pp. 129-153.
- UNDP. “Sustainable Development Goals.” February 19, 2021, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>.
- UNFCCC. “Durban Climate Change Conference - November 2011.” February 19, 2021, <https://unfccc.int/process-and-meetings/conferences/past-con>

- ferences/durban-climate-change-conference-november-2011/durban-climate-change-conference-november-2011.
- UNFCCC. *Kyoto Protocol Reference Manual on Accounting of Emissions and Assigned Amount*, February 22, 2021, https://unfccc.int/resource/docs/publications/08_unfccc_kp_ref_manual.pdf.
- UNFCCC. *Report of the Conference of the Parties on its Seventh Session, Held at Marrakesh. Decision 26/CP.7.*, January 12, 2021, <https://unfccc.int/resource/docs/cop7/13a04.pdf>.
- United Nations Treaty Collection. "7.d. Paris Agreement." February 26, 2021, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en.
- United Nations. Agenda 21, January 12, 2021, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>.
- United Nations. Paris Agreement, February 22, 2021, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>.
- United Nations. *United Nations Framework Convention on Climate Change*, January 12, 2021, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.
- Upreti, Bishnu Raj. "Environmental Security and Sustainable Development." *Environmental Security. Approaches and Issues*, eds. Rita Floyd and Richard A. Matthew, Routledge, 2013, pp. 220-233.
- Voigt, Christina. "Sustainable Security." *Yearbook of International Environmental Law*, vol. 19, no. 1, 2009, pp. 163-196.
- Vural, Çağla. "Çevresel Güvenliğin Gelişimi." *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, vol. 6, no. 1, 2018, pp. 20-38.
- WCED. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, February 21, 2021, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
- Yeşil Gazete. "COP26 Sonrasında Türkiye Enerji Politikalarını Gözden Geçirmeli." November 15, 2021, <https://yesilgazete.org/cop26-sonrasinda-turkiye-enerji-politikalarini-gozden-gecirmeli/>.
- Zala, Ben. *Looking For Leadership: Sustainable Security in Latin America and the Caribbean*. Oxford Research Group, April 4, 2021, <https://reliefweb.int/report/world/looking-leadership-sustainable-security-latin-america-and-caribbean>.
- Zanbak, Mehmet vd. "Çevre Dostu Büyüme Mümkün mü? Yükselen Piyasalara Yönelik Ampirik Bir Analiz." *Nevebir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, vol. 10, no. 2, 2020, pp. 453-478.

Sürdürülebilir Güvenlik Çerçevesinde Türkiye'nin İklim Politikaları *

Senem Atvur**

Çağla Vural***

Öz

İklim değişikliği, küresel sistemin bütünlüğünü tehdit eden en önemli sorunlardan biri haline gelmektedir. İklim değişikliğinin etkileri devletlerin çıkarlarına, insan refahına ve çevresel sürdürülebilirliğe yönelik yeni tehditler ortaya koymaktadır. Bu makale, Türkiye'nin iklim değişikliği politikalarını ulusal, insani ve çevresel güvenlik arasında denge kurmaya odaklanan sürdürülebilir güvenlik yaklaşımı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'nin ekonomik önceliklerinin iklim stratejisinin önüne geçtiğini savunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin karbon salımı artmaya devam ettikçe ülke, iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha kırılgan ve daha az dirençli hale gelecektir. Bu çalışmada Türkiye'nin iklim değişikliğinin yarattığı riskleri sürdürülebilir güvenlik yaklaşımı çerçevesinde ele alması halinde ekonomik çıkar, toplumsal refah ve çevresel korumanın hem mevcut hem de gelecek kuşaklar için dengeli şekilde garanti altına alınabileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İklim değişikliği, Türkiye, sürdürülebilir güvenlik, karbon salımı, Paris Anlaşması.

* Geliş Tarihi: 01 Mart 2021 – Kabul Tarihi: 21 Aralık 2021

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Atvur, Senem, and Çağla Vural. "Türkiye's Climate Policies in the Context of Sustainable Security." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 59-93.

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Antalya/Türkiye
ORCID: 0000-0003-3616-1749

senematvur@akdeniz.edu.tr

*** Doktora Adayı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0001-8474-2316
cagla.vural@hotmail.com

Политика Турции в области изменения климата в контексте устойчивой безопасности*

Сенем Атвур**

Чагла Вурал***

Аннотация

Изменение климата становится одной из важнейших проблем, угрожающих целостности глобальной системы. Последствия изменения климата создают новые угрозы интересам государств, процветанию человечества и экологической устойчивости. Данная статья направлена на анализ климатической политики Турции в контексте подхода к устойчивой безопасности, который фокусируется на балансе между национальной, человеческой и экологической безопасностью. В исследовании утверждается, что экономические приоритеты Турции преобладают над ее климатическими стратегиями. Более того, Турция становится более уязвимой и менее устойчивой к последствиям изменения климата, пока выбросы углерода в стране продолжают расти. Таким образом, в статье утверждается, что если Турция будет рассматривать риски изменения климата в контексте устойчивой безопасности, тогда экономические преимущества, социальное процветание и охрана окружающей среды как для нынешнего, так и для будущих поколений могут быть в равной степени гарантированы.

Ключевые слова

Изменение климата, Турция, устойчивая безопасность, выбросы углерода, Парижское соглашение.

* Поступило в редакцию: 1 марта 2021 г. – Принято в номер: 21 декабря 2021 г.

Ссылка на статью:

Atvur, Senem, and Çağla Vural. "Türkiye's Climate Policies in the Context of Sustainable Security." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 59-93.

** Доц., д-р, Университет Акдениз, Факультет международных отношений – Анталья/Турция
ORCID: 0000-0003-3616-1749
senematvur@akdeniz.edu.tr

*** Аспирант, Стамбульский университет Медениет, Факультет международных отношений – Стамбул/Турция
ORCID: 0000-0001-8474-2316
cagla.vural@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article

Safevî Devleti'nden Sonra İran'da Siyasî İktidarların Meşruiyet Arayışları *

Ata Mohamed Tabriz**

Öz

Safevî Devleti'nin çöküşünden sonraki yetmiş sene boyunca, İran'da dört farklı boy devlet kurdu. Ancak bunlardan sadece biri (Kaçarlar) hâkimiyetini bir yüz yıldan fazla sürdürebildi. Bu araştırmada, İran'da söz konusu dönemde kurulan ilk üç yapının istikrarsızlığı, dördüncü yapıyı kuran Kaçarların devlet inşasındaki başarısı ve tüm bu devletlerin kendi hükümlerliklerini meşrulaştırma çabaları konu edilmiştir. Bu nedenle, birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak, bahsi geçen devletlerin kuruluş aşamaları incelenip aralarındaki benzerlik ve farklılıklar irdelenmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuç, kurulan devletlerden ilk üçünün, Safevî mirasını önemsemekle birlikte, onların meşruiyet kaynaklarını temin edemedikleri yönündedir. Buna karşılık diğerlerine nispeten daha uzun ömürlü olabilen Kaçar Devleti'nin, Safevî Devleti'nin meşruiyet kaynaklarından öne çıkan dinî kimlik, nesep, coğrafi bütünlük ve askerî güç ilkelerini göz önünde bulundurduğu, bunları benimsediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

İran, Meşruiyet, Safevî, Afganlar, Zendiler, Avsarlar, Kaçarlar.

* Geliş Tarihi: 01 Eylül 2020 – Kabul Tarihi: 07 Ekim 2021

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Mohamed Tabriz, Ata. "Safevî Devleti'nden Sonra İran'da Siyasî İktidarların Meşruiyet Arayışları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 95-118.

** Dr. Öğr. Gör., Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler – İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0002-0938-1423

a.mohamedtabriz@gmail.com

Giriş

15. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, Doğu Anadolu bölgesi, Suriye, Irak'ın kuzeyi ve İran'ın kuzeybatısında (Azerbaycan) yerleşmiş olan ve çoğunluğu Türk boylarından oluşan dinî ve siyasî bir birlik, kendine özgü siyasi bir iktidar kurma uğruna, Safevî hanedanlığının liderliğinde Akkoyunlu Devleti'ne karşı ayaklanmalar başlattı ve gittikçe büyüyen bir siyasî-askerî topluluk oluşturdu. Farklı boylardan oluşan bu birliğin -ki sonraları Kızılbaşlar olarak tanındılar- güçlenmesi ve 14 yaşındaki İsmail'in şah olarak benimsenmesiyle, Akkoyunlu Devleti'nin (1378-1501) başkenti Tebriz, ele geçirildi ve İran coğrafyasında yeni bir siyasî yapı olarak Safevî Devleti kuruldu.

Safevî Devleti'nin dinî farklılığı ve bu farklılığı toplumun asıl karakterine dönüştürme çabalarının yanında, kurulan devletin toplum nezdinde meşrulaştırılma şekli, ilk andan itibaren dönemin tarihçileri ve sonraları o dönemi inceleyen araştırmacıların oldukça ilgisini çekmiştir. Araştırmacılar, Safevîlerin kendilerini nasıl meşru kıldıklarını ve toplumu hükümetlerine nasıl bağdaştırdıkları konusunda farklı cevaplar ulaşılmış, buldukları cevapları bu Devletin kullandığı çeşitli pratiklere uyarlamışlardır. Örneğin Mitchell, Safevî Devleti'nin kendini meşru göstermek için kullandığı kaynaklar arasında, eski İran'ın görkemi, İbrahimî inanç geleneği, imamet ve Türk-Moğol ilkelerini dört temel unsur olarak belirtmektedir (Mitchell 4). Ayrıca Safevîler, bağlı oldukları hanedan itibarı ile kadrolarının oluşturduğu siyasî söylemin getirdiği olanaklardan da faydalanmışlardır (Mitchell 17). Ancak Safevî Devleti'nin meşruiyet kaynakları zaman içinde ve koşullar çerçevesinde değişim göstermiştir.¹ Mesela ilk yıllarda bu devlet daha çok hanedanın oluşturduğu tasavvufî-dini konumundan faydalanılırken, sonraları fıkha dayalı Şîa inancı, devlet erkânında etkin bir rol almıştır.²

Safevî Devleti'nin meşruiyet kazanmak için kullandığı farklı ve bazen katmanlı kaynaklara rağmen, bu dönemi mercek alan araştırmaların çoğunluğu, Safevîlerin meşruiyet kaynaklarının, dinî eylem ve söylemlerden ibaret olduğunu belirtmiş, onların askerî gücü ve bu gücün zaman içerisinde değişimi daha az bir meşruiyet kaynağı olarak konu edilmiştir. Hâlbuki Şah İsmail, Tebriz Camii'nde Şîa hutbesi okumak istediğinde, Kızılbaş liderleri onu bu sevdadan vazgeçirmek istemiş, ancak o, "eğer reâyâ bir söz söylese kılıç çekeriz ve kimseyi sağ bırakmayız" demiştir. Böylece hutbe, kılıç elinde olan Kızılbaş askerleri eşliğinde ve ilk üç halîfeye lanetler eşliğinde okun-

muştur (Anonim 144-149). Neticede kılıç gücü, Şîa inancının ülkede yayılma sebeplerinden biri haline gelmiştir.³ Ancak yine de başlangıç döneminde etkisi fazla olan kılıç gücü, zaman içerisinde yerini devletin uyguladığı dinî pratiklere bırakırken, bu dönemde halkın farklı kültürel kalıplarda olması devlet mekanizması tarafından fazlaca önemsenmemiştir.

Hem Safevîlerin iktidarları boyunca değiştirdikleri davranışlar hem de araştırmacıların bu döneme farklı yaklaşımları⁴, aslında bize, meşruiyet konusunun bu dönemde ne denli karmaşık, akışkan ve zaman ile koşullara bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak zaman ve koşullar belirleyici olsada, meşruiyet konusu incelenirken devlet yapısının bu değişimlere veridiği reaksiyon da unutulmamalıdır. Zira devlet, toplumsal değişimlere yanıt veren, farklı söylemler ve eylemler yaratabilecek bir yapıdır. Bu nedenle meşruiyet, koşullar ve hatta toplumun isteklerinden ziyade devletin arzusuna bağlıdır. Yani devletin isteği doğrultusunda gerçekleşen pratikler, meşruiyeti oluşturmaktadır. Meşrulaştırmak için kullanılan, yani benimsenen ve tekrarlanan uygulamalar, salt meşruiyet kavramını incelemekten daha aydınlatıcıdır (Duyvesteyn). Weber'in ifade ettiği gibi inanca veya Beetham'ın Weber'i eleştirirken söylediği gibi (Beetham 10 ve 11) inançların nasıl işleme geçirildiğine bakarak, bir siyasî yapının meşruiyeti nasıl sağladığı anlaşılması zor bir konudur.

Diğer taraftan meşruiyetin ne anlama geldiğini tartışmadan, uygulamadaki farklılıklar önemsenmeyebilir. Meşruiyet kavramının, siyasî bir bütünlüğe, mite veya gruba destek, bağlılık, itimat, rıza ve sadakat gibi anlamları çağrıştırmaması, aslında bu anlamın görece karmaşıklığına işarettir. Peter G. Stillman, *Meşruiyetin Kavramı* adlı makalesinde, bu kavrama farklı yaklaşımları eleştirerek, meşruiyet hakkında genel bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre meşruiyet, devletin ürettiği sonuçların, ilgili toplumun değer kalıplarıyla bağdaşmasıdır. Burada Stillman, meşruiyetin kültürel boyutuna dikkat çekmekte ve onun toplumdan topluma değiştiğini göstermektedir (Stillman).

Siyaset teorilerinde egemen olan meşruiyet anlayışı, daha çok yumuşak güç odaklıdır ve halkın kültürü ve düşüncesine bağlı bir durumu tasvir etmektedir. Ancak Ted Gurr, klasikleşmiş *İnsan Neden İsyan eder?* adlı kitabında, şiddet ve meşruiyet ilişkisine değinmektedir. Ona göre siyasî yapının uyguladığı şiddet oranı ile meşruiyet arasında iki taraflı bir ilişki vardır. Şiddet hem

meşruiyeti sağlayabilir hem de ortadan kaldırabilir (Gurr 181-187). Fakat yine de; siyasî meşruiyet daha çok “rıza” meselesiyle ilişkilendirilir (Hardin) ve söz konusu rıza, belirli bir kesim tarafından siyasî ve nizami güç sahibine verilir. Yani egemen olmuş bir siyasî iktidar, egemenlik yolunda kullandığı askerî güçle, çoğunluğun rızasını önceden elde eder.

Tüm bunları göz önünde bulunduran bu makalede, şiddetin, siyasî meşruiyetin yaratılmasında etkili olduğu savunulacaktır. Bu husus özellikle Safevî döneminde açıkça görülmektedir. Şia düşüncesinin, ilgili yıllarda İran toplumunun büyük çoğunluğunda karşılığı olmadığı halde öne çıkarılıp devlet ideolojisi haline getirilmesi ve boylar ile grupların bu doğrultuda belirlenmesi, aslında şiddet olmadan mümkün olamazdı. Çünkü -en azından egemen meşruiyet teorilerine göre- toplumda olmayan bir kültürel anlayış üzerine meşruiyet kurulamaz.

Meşruiyet üzerine farklı bir yaklaşım Metternich tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre meşruiyet, evrensel gerçekliğe bağlı bir şekilde, diğer devletler tarafından siyasî iktidara verilen bir statüdür (Sediv'y 394). Bu yaklaşım, elinizdeki makalede önemsenecek başka bir kıstastır. Örneğin İran'daki Afgan döneminde özellikle komşu Osmanlı Devleti'nin bu yeni siyasî yapıyı nasıl algıladığı, Afgan yönetimi tarafından ciddiyetle takip edilmiştir. Bu konu -ki İran tarihinde uç bir örnektir- ve meşruiyetle ilgili değinilen diğer hususlar, meşruiyetin iki farklı zaman diliminde incelenebileceğini göstermektedir: Birincisi, siyasî iktidarın kuruluş anı, ikincisi, o yapının zaman içinde toplumla olan ilişkisidir. Bu iki zaman dilimini dikkate alıp Safevî çalışmalarına dair örnekler göz önünde bulundurulduğunda, meşruiyet meselesinin ne denli değişken olduğu aşikârdır.

Safevî dönemindeki meşruiyet kaynaklarının çeşitliliği, Safevî devletinin çöküşünden (1722) sonraki dönemde daha da karmaşık bir hal almıştır. Bu durum, istikrarsız siyasî yapıların ortaya çıkmasından anlaşılabilir. İran Coğrafyası, 1722'den 1796'ya kadar, küçük siyasî yapıların yanı sıra, dört ana siyasî yapılanmaya şahit olmuştur. Dönemin bu şekilde çalkantılı geçmesinde çok farklı sebepler aranabilir. Ancak bu makale çerçevesinde, sadece, oluşan siyasî yapıların kendilerine nasıl meşruiyet yaratıklarına odaklanılacaktır.

Safevî Devleti'nin çöküşünden sonra kurulan siyasî iktidarlar arasında, sadece Türk kökenli boylar tarafından kurulanlar İran'da bütünlük sağlayabilmiş, bunların arasından da yalnızca Kaçar Devleti, görece istikrarlı bir devlet kurmayı başarmıştır. Bu noktada akla şu soru gelmektedir: Afganlar, Avşarlar ve Zendîlerin aksine, Kaçarların başarılı bir devlet kurması, hangi meşruiyet ilkelerine dayanarak mümkün olmuştur? Bu soruya cevap verebilmek için, önce XVIII. yüzyılında İran'da oluşmuş siyasî gelişmeler incelenip, sonra da siyasî iktidarların farklı meşruiyet araçlarına bakılacaktır. Bunun için, söz konusu devletlerin kuruluş zamanlarına odaklanılacak ve onların hangi meşruiyet ilkelerini kullandıkları ile o ilkeyi nasıl kurguladıkları sorgulanacaktır.

Safevî sonrası iktidarların dinî tutumları ile din kurumuna karşı davranışları belirleyici bir husustur. Başka bir deyişle, Safevî hanedanından sonra gelen iktidarların başarısız veya başarılı olma sebeplerinden ilki, onların egemen dinî algı ve kurumlarla kurdukları ilişkidir. Esasen, ulemanın bir yönetimle iş birliği yapması ve o siyasî yapıyı meşru kabul edip etmemesi araştırmacılar tarafından önemsenen bir tartışmadır. Bazı araştırmacılara göre ulema ile devletin iş birliği, devleti meşrulaştırmak anlamına gelmektedir (Âğâçeri 25). Ancak karşı görüşteki bazı yazarlar, ulemanın devletle iş birliğinin, siyasî yapıyı meşrulaştırmadığını söylemektedir (Sadâkat 81-91). Bu noktada özellikle Şîa fikhının büyük bir bölümünün, Gâip İmam zamanında meşru bir devletin mümkün olamayacağını söylemesi önemlidir (Firehî 209). Bu yüzdende, mevcut fikhî tartışmaların çoğu, devletle işbirliği yapıp yapmama yetkisi üzerinedir. Bunun tartışma konusu olmasının sebebi ise, Safevî devletiyle birlikte Şîa fakihlerinin sarayın yanında başka bir toplumsal- siyasî güç oluşturmaları ve böylece siyasî yapı içinde bazı çıkar çatışmalarına sebebiyet vermeleridir (Tucker 17-19). İncelenen çalkantılı dönemde, söz konusu çatışma arka plana çekilse bile, dinî vurguların yine de meşruiyete etki ettiği görülmektedir. Din-devlet ilişkisinin bu dönemde daha az etkili olması, Safevî hanedanının çözülmesiyle birlikte İran'ın önemli fakihlerinin Atâbât-ı Alîyât'a göç etmesinden de kaynaklanmaktadır. Bu göç, sonradan Kaçarlar döneminde fikhî olarak önemli bir değişime yol açmış, Safevî zamanında egemen olan Ahbarî ekolünün güç kaybedip yerini Usulî ekolüne bırakmasını sağlamıştır. Bu eksen değişimi, Şîa fakihleri arasındaki bir çatışmadan ötürü, din âlimlerinin bizzat kendi aralarındaki sorunlardan dolayı da siyasete mesafeli durduklarını göstermektedir.

Afganlar

1694 yılında Muhammed Bâkır Meclisî, Safevî tarihinde bir ilke imza atarak, Şah Sultan Hüseyin'in kemerine kılıç takmıştı (Nesirî 35 ve 36). Oysa bundan önceki taç giyme merasimlerinde, şahın kemerine kılıcı sûfiler tatar, onların uzantıları da İran'daki askerî gücün omurgasını oluştururdu. Bu nedenle bu olay, İran'da düzenin değiştiğinin göstergesi oldu. Safevî sarayında artık birçok şey eskisinden farklıydı. Padişah ve halk arasında ciddi bir mesafe oluşmuş, vergiler artmış, rüşvet çoğalmış ve Din adamlarının gücü ülkede açık şekilde hissedilmeye başlamıştı (Matthee 197-201). Bunun sonucunda ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan boylar, durumdan rahatsızlık duydu ve buna karşı çıkmak için siyasî ve ekonomik hayata daha fazla müdahil olmaya çalıştı.

Safevî hanedanı, belirli bölgelerde toplumsal bir karşılığı olan bir sûfi akımın öncüsü olarak, bu dünya görüşünün askerî gücü olan Kızılbaşlıların vasıtasıyla kendi inançlarını siyasî bir boyuta taşımış (Karakaya-Stump 222-226) ve devleti ele geçirebilmişlerdi.⁵ Ancak zaman içinde Kızılbaşlar, Safevî Devleti'ni tehdit eden bir unsur haline geldi. Böylece devlet, onları kendi çıkarı için İran'ın farklı bölgelerine yerleştirmeye çalıştı. Devlet, başta Kızılbaşları oluşturan boylar olmak üzere, nüfusu kontrol altına alabilmek için, özellikle sınır bölgelerinde boyları zorla göç ettirmeye çalıştı. Dolayısıyla bu Kızılbaş tayfaları ve onlarla birlikte bazı Kürt boyları, XVII. yüzyılın başlarında ve Şah İsmail'in ölümünden sonara farklı bölgelere yerleşti/yerleştirildi. Mesela dört bin beş yüz Avşar ailesi Azerbaycan'ın Urumiye bölgesinden, on üç bin Belbas Kürt'ü Erzurum'dan, Bayat ve Kaçarlar, Erivan Gence ve Karabağ bölgesinden Horasan'ın kuzeyine yerleştirildi (Amanat 56 ve 57).

Bu siyasetin bir diğer boyutu, Afganistan bölgesinde uygulandı. Devlet, çoğunlukla oradaki yerel güçleri bölgelerin yönetimi için kullandı. Bu siyasetin sonuçlarından biri, Gilzai boyunun Hotakî tayfasının güçlenmesiydi (Hanifi). Ancak devletin bu bölgeye yaptığı ideolojik ve ekonomik baskılar, toplumsal rahatsızlıklara sebep oldu. Hotakî ailesi bu rahatsızlıklara liderlik yaptı ve devlet için önemli olan bu bölgenin vergisini (Beyânî 141) devlete göndermedi. Safevi Devleti, bölgede kontrolü sağlamak için Gürcü Gurgin Han'ı (XI. George) Kandehar'a vali olarak gönderdi, ama rahatsızlıklar daha da yayıldı (Malcolm 404-406).

Afganlar, yeni valinin yaptıklarından dolayı yaşadıkları rahatsızlığı, Hotak aşireti lideri Mir Veys vasıtasıyla Şah'a duyurmaya karar verdi. Onların lideri Mir Veys, başta İsfahan'a gitti, ancak orada çözüm bulamayınca Mekke'deki Sünnî din âlimlerinden "dinsiz Gürcüler"le savaşmak için fetva aldı (Taşağıl). Aldığı fetvayla Afganların yanına dönen Veys, halk desteğiyle Gurgin Han'ı öldürerek özerklik ilan etti. Bunun, Afganların resmi bir şekilde Osmanlıyla kurdukları ilk politik ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Böylece Afganlar, kendilerine destek verecek ilk siyasî yapıyı bulmuşlardı.

Az zaman sonra Veys'in oğlu Mahmud, İran içinde farklı bölgelere saldırıp kendisine İran'dan da destekçi güçler buldu ve bu boyların desteği ile İsfahan'a doğru hareket etti. İsfahan, uzun süren bir kuşatma sonucunda, özellikle şehirde baş gösteren kıtlıktan dolayı Afganlara teslim oldu ve böylece Safevî Devleti çöktü (1722). O günlerde İsfahan'da olan Krusinski'ye göre, Safevî Devleti'nin çökmesine sebep olan en önemli etken, şer'i kanunun artık icra edilmemesiydi (Krusinski 25).

Şah Sultan Hüseyin'in Afgan ordusuna teslim olması ve siyasal iktidarın değişmesi bir ziyafette gerçekleşti. Eski ve yeni iktidarın liderlerinin bir araya geldiği bu ziyafette, Şah Sultan Hüseyin, önceden yapılmış antlaşmaya dayanarak, kızını Mahmud'a verdi ve sonra onun yanına gidip elleriyle tacı Mahmud'un başına koydu, onu İran şahı ilan etti. Bunun üzerine Mahmud, "Ben ahdettim, seni kendi babam bileceğim ve senin iznin olmadan hiçbir eylemde bulunmayacağım" diye söz verdi (Fasayî 501). Mahmud'un taç giymesi, Afgan bir şeyhin duasıyla gerçekleşti (Krusinski 66 ve 76). Böylece Afganların meşruiyetinin, hem İranî hem de Sünnî bir geleneğe dayandırılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

İsfahan'da bu olaylar yaşanırken, Şah Sultan Hüseyin'in oğlu Tahmasb, 1723'te Kazvin'de padişahlığını ilan edip ve farklı boylardan, hatta Rusya'dan yardım isteyerek Safevî Devleti'ni yeniden canlandırmaya çalıştı. Rusya ile yaptığı antlaşmaya göre, Rus Çarı, Safevî Devleti'nin yeniden istikrarı için gereken askerî gücü karşılayacak, karşılığında da Derbent, Bakü ve Hazar Denizi'nin bütün kıyı bölgelerinin yönetimini daimî olarak elde edecekti (Ahmedi 100-102). Ancak bu antlaşma, Osmanlı Devleti'nin İran'ın kuzeybatısına saldırması ve Tebriz'i ele geçirmesiyle bozuldu (1725).

Osmanlı'nın Tebriz'e gelmesini, Afganlar fırsat olarak değerlendirdi. Afganlar, daha önce Osmanlı âlimleriyle işbirliği yapmış, böylece Sünnilik üzerinden bu devletle bir bağ kurulmasının beklentisindedelerdi. Bunun üzerine bu iki devlet arasında görüşmeler başladı. Bu başlangıçsa, Eşref'in Mahmud'un yerine geçmesiyle eş zamanlı oldu. Afgan liderlerinin oy birliğiyle tahta geçen Eşref, Mahmud'un kuzeni ve askerî liderlerinden biriydi (Krusinski 79-80). O da, Mahmud gibi bu makamı tekrar Şah Sultan Hüseyin'e önerdi. Ancak Şah Sultan Hüseyin, tacı kendi eliyle yeniden Eşref'in başına koydu, "seni kendimize damat ve veliaht olarak tayin ettik" dedi (Âsıf 168). Bu mesele, Eşref'in Afganlar tarafından seçilmesi ve taç giymesinden sonra gerçekleştiğinden, sadece simgesel boyutta olduğu ve meşruiyeti kazanmak için yapıldığını söylenebilir.

Afganlar bir taraftan İsfahan'da Sünni bir nüfus yaratmak peşindediler,⁶ diğer yandan da İran'ın farklı bölgelerini kontrol etmek istiyorlardı. Bu anlamda onlar, nüfus politikalarını ve kılıç gücünü kendilerine bir meşruiyet alanı sağlamak için kullanıyorlardı. Ayrıca güçlü bir Sünni devletin onları teyit etmesi, meşruiyetlerini daha da sağlamlaştırıracaktı. Ancak Osmanlı Devleti bu gelişmelere sıcak bakmadı ve Şah Sultan Hüseyin'in tekrar tahta çıkmasından yana tavır sergiledi (Floor 17 ve 18). Bunun sonucunda iki olay gerçekleşti. İlk olarak, İran'daki rahatsızlıkları yatıştırmak ve Osmanlı'nın geri çekilmesini temin etmek için Şah Sultan Hüseyin bir fetva ile öldürüldü (Âsıf 187). İkincisi, Afgan uleması, Osmanlı Devleti'ne mektup yazıp Eşref'in bağımsız bir hâkim olarak kabul edilmesini istedi. Onlara göre bu mesele, dine de uygundu. Çünkü iki Sünni devletin başkenti birbirlerinden oldukça uzaktı (Tucker 26). Tucker'ın aktardığı bu meseleden anlaşılmaktadır ki; Sünni âlimler, Afgan hükûmetini "istila" kaidesi üzerinden meşru saymışlardı. Bu yüzden de meşruiyeti İran toplumunda değil, Osmanlı Devleti'nin Afgan Devleti'ni tanımlamasında aramışlardı. Ancak Osmanlı Şeyhülislamı Abdullah Efendi, muhtemelen Padişah'ın da isteği ve onayıyla, gönderilen mektuba ret cevabı verdi, onların halifeye tabi olmasını istedi (27). Ve bu husus, savaş ilanıyla birlikte gerçekleşti. Zira Eşref de elde ettiği "sultanlık imtiyazını" kaybetmek istemiyordu (Floor 18). Yapılan savaşlar neticesinde, Osmanlı yönetimi, Afgan Devleti'ni fiili olarak tanıdı. Dolayısıyla Afgan Devleti, farklı bir ülke tarafından meşru kabul edilmiş oldu. Fakat bu meşruiyet Osmanlı nazarında dinî gerekçelerle gerçekleşmediği gibi, İran içinde de yaygın bir kabul görmedi.

Avşarlar

Afganların, İsfahan'ı ele geçirdikleri dönemde 8 yıl boyunca İnan'ın kuzeyi ve Horasan bölgesine girememesinin sebebi, zamanında Safevî padişahlarının o bölgeye zorla yerleştirdikleri boyların Afganlara karşı birlik kurmasıydı. Afganların bölgeyi ele geçirmek için gerçekleştirdikleri çabalar işe yaramadı ve karşılaştıkları başarısızlıklar, onları İsfahan'a geri çekilmek zorunda bıraktı. İsfahan'a çekilen Afganlar, 1730'da Horasan boylarının liderliğini üstlenmiş olan Tahmasb Kulu Han'ın (sonradan Nadir Şah)⁷ cesareti ve zekâsı sayesinde şehirden kaçmaya mecbur oldu (Esterâbâdî 103-106). Avşar boyundan olan Tahmasb Kulu Hân -ki kazandığı savaşılarından dolayı Safevî şahından *Sipehsâlâr* unvanı da almıştı- Afganları gittikleri yerlere kadar takip etti, hepsini kılıçtan geçirdi.

Gittikçe ünlene ve kuzey boyları tarafından desteklenen Tahmasb Kulu Han, İsfahan'ın ele geçirilmesinden sonra taç giymiş olan II. Şah Tahmasb'ın sevincini çabuk sonlandırdı. İsfahan'ın ele geçirilmesinden sonra, sıra, dış düşmanlara gelmişti. Tahmasb Kulu, Osmanlıların elinden, Afganlar döneminde ele geçirdikleri Tebriz'i geri aldı ve oradan Herat'taki isyanı bastırmak için harekete geçti. Bu sırada, Osmanlılar Tebriz'deki boşluğu fırsat bilip yeniden Tebriz'e saldırdı. Safevî Şahı Tahmasb, bu saldırıya karşı durmak için ordusuyla Tebriz'e yöneldi. Fakat yenilgiye uğradı ve Aras'ın kuzeyi ile Kirmanşah'ın bir kısmını bir antlaşmayla Osmanlı Devleti'ne bıraktı (Esterâbâdî 176-185). Yaşanan durumdan rahatsızlık duyan Sipehsâlâr, Horasan'dan bir orduyla İsfahan'a yöneldi. Orada bir ziyafet esnasında Hasan Ali Hân Mu'eyir Bâşi vasıtasıyla hiç bir direniş olmadan Şah Tahmasb'ın elinden tacını aldı, yerine sekiz aylık oğlu Abbas Mirza'yı yeni şah olarak seçti ve kendisini "Naibü's-Saltana" ilan etti (Tevhidî 554 ve 555). Sonra da kararını diğer Kızılbaş liderlerine ilettili. Niyabet makamını elde eden Nadir'le ilgili diğer bir önemli olay, Safevî soyunu taşıyan bir toruna sahip olmasıydı. Şah Tahmasb'ın diğer kız kardeşiyle evlenmiş olan Tahmasb Kulu'nun (Nadir'in) oğlu Rıza Kulu, bir erkek çocuk dünyaya getirmişti. Nadir bu haberi öğrendiğinde, bu çocuğun doğuşunu, saltanatın Safevî Devleti'nden kendi devletine meşru bir geçiş olarak değerlendirdi (Minorsky 44).

1734 yılında Tahmasb Kulu Han'a bu haber, Tebriz'e doğru tekrar hareket ettiğinde geldi. Bu sırada, İnan'ın kuzeybatısında uzun süren savaşlar veren

Tahmasb Kulu hem Rusya'yı hem de Osmanlı ordusunu Safevî Devleti'nin sınırları dışına itmeyi başarmıştı. En son Dağıstan, Tiflis ve Erivan (İrevan/Revan) savaşlarını yaptıktan sonra, İran'da bulunan farklı boyların liderleri, eyalet yöneticileri ve Osmanlı Devleti'nin elçisiyle 23 Ocak 1736'da Mugân Ovası'nda toplandı.⁸ Bu toplantı, Türk-Moğol geleneğinden olan kurultayı devam ettirme ve böylece bu gelenekten meşruiyet olarak bir konsensüs oluşturma çabası şeklinde değerlendirilebilir. Tahmasb Kulu bu toplantıda, kendinden önceki İran tarihini anlattı ve bu konuma gelişini "Allah'ın lütfü" ile "kılıç gücü"ne bağladı. Daha sonra toplantıya katılanlardan, Safevî hanedanından bir kişiyi devleti yönetmek için seçmelerini istedi. Ancak toplanan liderler, Tahmasb Kulu'nun kılıç gücüne işaret ederek, kendisinin ülke yönetimine uygun olduğunu, buna "rıza göstermekten başka çare olmadığını" söylediler (Merv 453 ve 454). Bu toplantıda, sadece Mirza Ebül-Hasan Mollâbâşi, "Safevî Devleti'ne karşı çıkanın yeryüzünden izi silinir" ifadesini kullandı, ancak bu, onun silinmesi için yeterli oldu (Merv 455). Kurultayın sonucunda, Tahmasb Kulu Han, -Nadir ismiyle- kendini İran şahı ilan etti.

Kurultayın diğer bir önemi, Nadir'in dinî görüşlerinin burada öne çıkmasıydı. Nadir'e göre İranlılar, Safevî Devleti idaresinde eski adetlerinden kopmuştu. Hem eski adetlere geri dönmek hem de Osmanlı Devleti'yle barış sağlamak için, "İmam Cafer Sâdık'ın taklitçisi olarak ehl-i sünnet" olmayı ve onun da beşinci mezhep olarak kabul edilmesini istedi (Fasayî 538). Bu mesele onun neden bir mollabaşı'nı öldürdüğünü açıklamaktadır. Bu anlamda o, kuracağı devleti, Safevîlerin kurduğu dinî anlayıştan arındırmak istedi. Tucker, Nadir Şah'ın yeni bir gelenek icat ederek Safevî Devleti'nden koptuğunu söylemektedir (Tucker 74). Ancak, Türk-Moğol geleneğine sarılarak bir uzlaşma sağlamak, devlet için dinî bir ideoloji oluşturmak ve en önemlisi Safevî hanedanıyla evlilik bağı kurmak, Nadir'in Safevî geleneğini, belli bir filtreden geçirerek kabul ettiğini göstermektedir.

Nadir Şah, Avşar boyunun Kırıklı tayfasındandı. Avşar boyu, Oğuzlara mensup önemli bir boydur. Faruk Sümer'e göre Avşar boyu İran'da ilk kez XII. yüzyılda Hûzistan bölgesinde yerleşmişlerdi. Avşarlar bu bölgede uzun bir dönem yaşamadılar ancak, İran'a tekrar geri dönmeleri Akkoyunlu iktidarının oluşmasıyla mümkün oldu. Avşar boyları Anadolu bölgesinden İran'a geldiler ve Safevî devleti zamanında çoğunlukla Horasan bölgesinde yerleştiler. Nadir Şah, mensubu olduğu boyun Türk olmasından dolayıdır

ki meşruiyetini kurmak için Timur'a, yanı bir Türk "sembolüne" kendisini bağlıyor (Tucker 74-75).

Nadir Şah'ın meşruiyet kazanması için en büyük imtihanı din meselesi üzerine oldu. O, İran'ı, Sünnî anlayışa bir şekilde entegre etmek suretiyle hem içte hem de dışta saygınlık kazanmak ve böylece kendi yolunu Safevî yolundan ayırmak istedi.⁹ Bu, siyasî, ideolojik ve dinî politikalarda hem Safevî Devleti'nden kopuş hem de yönetim ağı ile idari teşkilat bağlamında Safevî Devlet kurumlarının idamesi demektir. Ancak bu mesele, Şiâlaşmış toplum nezdinde saygınlık kaybetmesine yol açtı. Bu dönemde, durumun farkında olan vakanüvisler, onun padişah olmasını, Şiâ'da önemli bir meşruiyet kaynağı sayılan rüya meselesiyle ilişkilendirdi ve babasının, rüyasında onun bir gün taç giyeceğini gördüğü motifini işledi. Bazı yazarlar ise Nadir Şah'ın, tacını III. Abbas'ın elinden aldığını söyledi (Kazvinî 93).

Nadir Şah döneminde, halk arasında iki önemli huzursuzluk ortaya çıktı. Bunlardan ilki, Nadir'in Sünnîlere yakın tutumundan hoşlanmayan Şiî aşiretlerin ve boy beylerinin rahatsızlığı; ikincisi ise vergilerin artmasından kaynaklı genel rahatsızlıktır. Nadir Şah, bu rahatsızlıkları bastırmak için bir taraftan Sünnî Afganların askerî gücünü kullandı, diğer taraftan aşiretlerin yerlerini değiştirmeye çalıştı. 1730'ların sonunda bu siyaset çerçevesinde elli-altmış bine yakın aşiret mensubu Azerbaycan'dan İran'ın merkezine (Fars ve Irak-ı Acem) göç ettirdi. Nadir Şah, Bahtiyarîleri Horasan eyaletine, Herat eyaletindeki bazı boyları da Meşhed civarına gönderdi (Lambton 195-240). Bunun yanı sıra Nadir, toplumsal birliği sağlamak için farklı aşiretlerden asker almaya karar verdi ve aşiretlerin itiraz ve ayaklanma olanaklarını azaltma politikası güttü (Şebânî 86). Aynı zamanda, Avşarların farklı aşiretlerini birbirlerinden ayırarak onları farklı yerlere göndermeye çalıştı. Bu arada, bir yandan dinî tutum, diğer yandan siyasî hareketler ve en nihayetinde vergilerin artması, Nadir Şah aleyhine ciddi bir muhalefetin ortaya çıkmasına sebep oldu.¹⁰ Genel olarak ekonomik sorunlar ve sürekli bir askerî harekâtın olması ve bilhassa diğer Avşarlar tarafından düzenlenen isyanlar, ülkede siyasî çalkantılara yol açtı (Feridî 143-175). Nihâyet, Nadir Şah 1747 yılında bir suikasta uğradı.

Zendîler

Afganların ve Nadir Şah'ın kurdukları devletler, meşruiyet konusunun üç temasında birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Her iki devlet, Safevî hükûmetiyle akrabalık kurmuştu. Safevîlerin egemen dinî ideolojilerinden farklılık yaratmak istiyorlardı. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin zımni de olsa onayını almak peşindelerdi. Ancak Avşar Devleti'nin Afgan (Hutakî) Devleti'yle ciddi bir farkı vardı. O da Nadir'in askerî gücüydü. Nadir, bu güç vasıtasıyla İran'ın farklı bölgelerini yönetimi altında toplamayı başardı. Ancak Nadir'in ölümüyle bu bölgelerdeki güçler, isyan ederek kendilerine özerk yönetimler kurmaya çalıştı ve hiç kimse yarım asır boyunca onlar arasında birlik kuramadı. Bu anlamda, dönemin İran coğrafyasında tek bir hükümdardan söz edilemez.

Diğer taraftan, mevcut özerk hükûmetler arasında sadece Kerim Hân liderliğindeki Zend boyu, İran'ın büyük bir kısmını kontrol altına alabildi. Bu da onun ömrünün sonuna doğru gerçekleşti. Kerim Han, Nadir Şah ve halefi Ağa Muhammed Şah gibi bütün bu boyları tek bir yönetim altında toplamak için bunların tamamıyla savaşmak durumunda kaldı. Bu savaşların bir kısmınıysa kazanamadı. O, Nadir Şah gibi güçlü bir hükümdar olmamanın yanında, Nadir Şah zamanında farklı boylar arasında yaşanan rahatsızlıkların vârisi oldu (Dandamayev vd. 298). Bu dönemde, Nadir Şah'ın yerine geçen Adil Şah, Horasan'da; Ahmed Şah Abdâlî, Afganistan'da; Zengene boyundan Hasan Hân, Kirmanşah bölgesinde; Tekeli aşiretinden Muhammed Hân, Hemedan bölgesinde; Azad Hân, Azerbaycan'da ve Mazenderan bölgesinde Muhammed Hasan Hân Kaçar, özerk hükûmet teşkil etti ve Zendîlerin rakibi haline geldi (Tehrani 36-38). İsfahan'sa Bahtiyarî boyu tarafından yönetiliyordu. (Bu arada Bahtiyarîler iki önemli aşiretten oluşmaktaydı: Heft-Leng ve Çihar-Leng. İsfahan'ın Heft-Leng lideri Ebül-feth Hân tarafından yönetilmesi, Çihar-Leng aşiretinden olan ve Safevî döneminden beri yüksek mevkilerde bulunan Ali Merdân Hân'ı bu durumdan rahatsız etmişti (Esterâbâdî 13).

Yerel liderlerin yanı sıra, Adil Şah'ın kardeşi İbrahim de yeni Şah'a karşı çıkmış, kendisine tâbi bir ordu toplamıştı. Bu ordunun parçası olan Zendîler, gösterdikleri "yiğitliklerle" İbrahim'in kazanmasına sebep oldu. İbrahim ile Ali Şah arasında Tahran yakınlarında yapılan savaşın gerçekleştiği anda, Nadir Şah'ın torunu olan Şâhruh Hân da Meşhed'de tahta geçip şahlığını

ilan etti. Bu durum İbrahim'in etrafındaki birliği bozdu ve kendi yakınları onun kellesini Meşhed'e götürdü (İsfahanî 25). Şâhruh da uzun süre tahtta kalamadı. Önce tahttan indirildi, sonra da kör edilerek tekrar tahta çıkarıldı (Fasâyî 585-588). Bu sırada Zendiler, Ali Merdân Hân ile birleşip İsfahan'ı fethetmek istediler. Ancak başarısız oldular ve İsfahan hâkimi ile “Şehit Sultan Hüseyin'in kız torunlarından birini saltanat makamına getirmek” hususunda uzlaşma sağladılar (İsfahanî 15). Onlar, Sultan Hüseyin'in torunu Mirza Mürteza'yı, saltanat için seçip, ona III. İsmail lakabını verdiler ve adına sikke bastırdılar. Ancak Ali Merdan, İsfahan valisini öldürdü ve Şiraz'ı fethetmek için yola çıktı. Ali Merdan'ın yaptıklarını öğrenen Kerim Han, onu öldürerek III. İsmail'i yanına aldı ve önce ülkenin güneyinde ve sonra da kuzey batısında hüküm sürmeyi başardı. Kerim Han, hiçbir zaman Safevî İran'ının sınırlarına sahip olamadı. Başka bir deyişle, Kerim Han, İran'ı yönetmek için gerekli askerî güç ve beceriye asla ulaşamadı. Bundan dolayı da Şah'ın şahsına dönük ve bir devlet için gerekli meşruiyeti sağlayamadı. Büyük ihtimalle bu eksikliklerin farkından olmasından dolayı da taç giymedi. Kendini şah olarak değil, Vekilü'd-devle olarak tanımladı. Bu tanımın sebebi, Safevî hanedanından olan III. İsmail'in hayatta olması, dolayısıyla Kerim Han'ın bir nevi sözde hükûmet ediyor olmasıydı. Söz konusu tanımlama, 1765'ten sonra Vekilür'r-reaya olarak değişti. Ancak III. İsmail 1773'te öldükten sonra şah konumuna gelmesine rağmen, eski lakabını kullanmayı tercih etti. Perry'ye göre, Kerim Hân makamını meşru kılmak için ulemaya yanaşmadı. Ona göre bunun sebebi, ulemanın o dönemki zaafiydi (Perry 122). O, Nadir Şah gibi, Safevî Devleti'nin dinî kimlik politikasını değiştirmede. Dinî kimlik olarak Şia inancını savundu. Ancak halka karşı genel bir tolerans içerisinde hareket etti.

Kerim Hân döneminde, diğer dönemlerde olduğu gibi, aşiretler ve boy-lar arasında savaş dışında uzlaşma yolları arandı. Bu yöntemlerin en yaygınlarından olanı, boy liderlerinin, veliaht konumundaki oğlunu hâkimin (padişahın) sarayına rehin olarak göndermesiydi. Bu rehin, şahın sarayında misafir gibi yaşar ve eğitilirdi. Diğer yöntem ise saraya gelin göndermektir. Bu gelin de, genelde hâkimle evlendirilir, diğer kadınlarla birlikte haremde kalırdı. Bu şekilde gelin olanlardan biri de Hatice Hanım'dı. Kerim Hân'ın sarayına Kaçar boyundan gelen Hatice, Kerim Hân'ın ölümünden sonra Ağa Muhammed'in Şiraz'dan kaçmasına ciddi bir yardımda bulundu (Perry 48).

Kaçarlar

Esterâbâd'da yerleşmiş olan Kaçar boyu, Safevî hanedanının çöküşünden sonraki savaşlarda taraf olmakla birlikte, devlet kurma isteğinin peşinden koşmuş, ama ilk denemede bu başarıya ulaşamamıştı. Bu esnasında da Kaçar ailesinin önde gelen bazı üyeleri, yaşanan hezimetlerden dolayı esir alınmıştı. Muhammed Hasan Hân'ın oğlu olan Ağa Muhammed Hân, liderin büyük oğlu olma hasebiyle iki kez farklı saraylara esir olarak gönderilmişti. İlk esareti Avşarların elinde, ikincisi Kerim Hân'ın sarayında geçmişti. Kerim Hân'ın sarayındaki gençliğinde eğitilmiş ve büyük ihtimalle burada devlet yönetimine aşina olmuştu. Ancak Kerim Hân'ın ölümü ile saraydan kaçma şansı buldu. Ağa Muhammed Hân, kendi bölgesine geri dönüp ailevi engelleri aştı ve boy liderliğini üstlenerek Gurgan ve Mazenderan bölgelerini, bazen kılıç, bazen de antlaşmayla birleştirdi. Sonra da Tahran, Kum, Kaşan ve İsfahan'ı (1785) ele geçirdi. İran'ın kuzey ve merkez kısmını kontrol eden Kaçar Hânı, Zendilerin başkenti Şiraz'a doğru hareket etti. Fakat orada yenilgiye uğradı ve geri döndü. 1791'de Azerbaycan eyaletini aldı ve tekrar güneye doğru hareket ederek 1794'te Kerim Hân'ın varislerini öldürüp İran'ın büyük kısmına sahip oldu. Nihayet 1796'da Horasan'ı da alınca, padişahlık tacını başına koydu (Hurmoci 7-9).

Ağa Muhammed Hân'ın 1796'daki taç giyme merasiminin nasıl gerçekleştiğine dair çok fazla detay yoktur. O dönemi anlatan *Tarih-i Muhammedî* eserine göre, taç giymeye karar verilmesi, Horasan'a yapılan saldırıda büyük bir ganimet elde edilmesinin akabinde oldu. Bu noktada diğer Türk liderleri, Ağa Muhammed Şah'ın taç giyme zamanının geldiğini söyledi. *Tarih-i Muhammedî* nin bu merasimden aktardığına göre; İran'ın mitolojik padişahlarına fazlasıyla gönderme vardı. Bunun yanı sıra, bu merasime ulema da katıldı (Sarevî 282-284). *Tarih-i Zülkarneyn*, Kaçarların taç giymesinin nedenini ve son yetmiş yılda gerçekleşen olayları şu şekilde anlatmaktadır: “Safevîler, kılıç ve tedbir gücüne dayanarak İran'ı yabancılardan kurtardı. Ancak Afganların gelmesiyle bu çabalar boşa gitti. Nadir Şah, cesurca işler yaptı. Fakat ferasetli değildi... Zendiler, bu şansı beceriksizliklerinden dolayı kaybetti”. Metnin devamında yazar, Kaçarları İran'ın birliğini yaratabilen bir güç olarak tanımlamaktadır (Haverî 17 ve 18). Kurulan bu birliğin temelinde, ailevi bağlar ve şiddet vardı. Kaçar ordusu, “öyle bir dehşet yarattı ki, ağalar ve sultanların gözlerine uyku girmez oldu”¹² (Âsif 474).

Ağa Muhammed Şah, devletini kurarken, Safevî hanedanına saygısını esirgemedi. Gerçi onun döneminde bu hanedanın çok fazla üyesi kalmamıştı. Ancak o, Ebü'l-feth Muhammed Mirza'ya (II. Muhammed) mektup yazıp, onun namına sikke bastırıldı (Kazvinî 98). Bu mesele, dönemin tarih kitaplarının çoğunda yer almasa da, en azından ortada bir saygı duygusunun olduğu görülmektedir. Zira Kaçarlar, Safevî Şahı I. İsmail'in annesinin Akkoyunlu tayfasından olduğunu iddia etmekteydi (Hidayet 7077) ve böylece ailevi bir aidiyet de söz konusuydu. Ayrıca Kaçarlar kendilerine, Safevîler gibi, dinî bir soy kütüğü oluşturmaya çalışmadı. Onlar, Nadir'in yaptığı gibi veya daha da doğrusu Türk devletlerinin soy anlayışı çizgisinde hareket ederek, bazen kendilerinin Cengiz Hân soyundan, bazen de Timur soyundan geldiğini vurguladı (Tekmil Hümayun 55-81 ve İtizadussaltana 7). Âğâzade, çalışmasında, Kaçarların resmî tarih belgelerinde Ağa Muhammed Hân hakkında yazılan bölümlerde, Cengiz Han'ı anımsatan pasajları ortaya koymuştur (Âğâzade ve Hüseyini 171-198).¹³

Bununla birlikte Kaçarlar, dinî olarak Safevîler döneminde İran'da gittikçe önem kazanan Şîa mezhebini benimsediler ve bu mezhebin fakihlerine yakınlık duydular. Ancak dönemin uleması ile devlet arasında nasıl bir ilişki kurulduğu, en azından ilk dönemlerde çok belli değildi. Nitekim bu devirde ulema da çok etkili değildi (Algar 65). Ayrıca dinî anlayış içinde çok farklı akımlar ortaya çıkmıştı. Ağa Muhammed Şah kişisel olarak dindar, hatta mutaassıptı. Ama buna rağmen, dönemin ulemasıyla iyi bir ilişkisi yoktu. Bu bilgileri aktaran Algar'a göre, Kaçarların kendi boylarına dayanan yönetim yapıları, başka grupların bu yapıda yer almalarına izin vermiyordu (Algar 82-85).

Ağa Muhammed Han, yıllarca farklı bölgelerde verdiği savaşlarda, Safevî dönemindeki sınırlara yakın bir İran haritası oluşturdu. Fakat ülkeyi korumak ve gereken diğer hususları yerine getirmek Feth Ali Şah'a kaldı. Feth Ali Şah, Ağa Muhammed Şah'ın vârisi ve seçtiği kişi olmasına rağmen, ülkede tekrar birlik yaratmak ve padişahlığı elde etmek için ayaklanmaları bastırmak zorunda kaldı. Bu yüzden de ülkenin kontrolünü elde etmesi ve padişahlık makamına oturması 1801 yılında mümkün oldu. İlk yıllarında ise vergi yükümlülüğünü yerine getiren vali sayısı oldukça düşük olduğundan, devlet ekonomik sorunlarla boğuştu (Dandamayev vd. 307). Feth Ali Şah, ülkeyi yönetmek ve diğer boy ile aşiretlerle bir arada yaşamak için farklı siya-

setler uyguladı. Boylar ve aşiretlerle evlenme geleneği onun döneminde artış gösterdi. Hatta Feth Ali Şah, o kadar çok evlilik yaptı ki, dönemin tarihçileri onun evliliklerinin sayısını “bine yakın” olarak ifade etti (Sepehr 551).¹⁴ Bu evliliklerin işlevi, yalnızca aşiretleri merkezi güce bağlamak değildi. Bazen farklı aşiretleri de birbirine bağlıyordu. Feth Ali Şah, evlendiği kızları boşayarak, onları başka bir aşiret lideriyle evlendiriyordu (Saâdet Nuri 121-125). Uyguladığı diğer yöntemler ise kendi ailesinden olanları vali tayin etmek, ayan arasında toprak dağıtmak ve onlardan asker almaktı. Aslında bu yöntemler, meşruiyeti sağlanmış bir hükümet çerçevesinde uygulanmakla birlikte, hükümetin meşruluğunu koruyan mekanizmalardı.

Sonuç

Safevîler döneminde siyasî iktidar, şiddet kullanarak İran coğrafyasında siyasî bir bütünlük sağladı ve bu iktidarı dinî bir gerekçeyle meşru kılmaya çalıştı. Bu iki gerekçe, zaman içerisinde halkın rızasını beraberinde getirdi. Lakin yönetim sorunları ve artan vergiler, toplumun belirli kesimlerini ötekileştirerek farklı muhalif grupların ortaya çıkmasını sağladı. Bu da devletin çöküşünü hızlandırdı. Nihayetinde, Safevî başkenti İsfahan'ı ele geçirmeye başaran Afganlar, İran siyasî tarihinde yeni bir sayfa açtı. Çeşitli boyların iktidar savaşı olarak özetlenebilecek bu dönemde, devlet kurmak isteyen güçlerin çoğunluğu başarılı olamadı. Başarılı olanlarsa uzun süre iktidarda kalamadı (Kaçarlar hariç).

Bu çalışmada, İran'da XVIII yüzyıl boyunca siyasî iktidarların kuruluş anlarında kullandıkları meşruiyet araçlarına odaklanıldı. Görüldüğü kadarıyla, kurulan dört devlet, çok sayıda yöntemle meşruiyetlerini sağlamaya çalıştı. Bu yöntemler arasında farklılıklar olmasına rağmen; uygulanan bu meşrulaştırma politikalarından genel bir model oluşturulabilir. Ancak özellikle vurgulanması gereken husus, Zendilerin ve Afganların kurduğu devletlerin ilk başlarındaki meşruiyet meselesine dair bilgi eksikliği bulunduğu ve esasında taç giymeme meselesinden dolayı doğru tespitlerde bulunmanın zor olduğudur. Bu ise başka araştırmaların konusu olabilir.

Safevî devletinin son yıllarından itibaren İran'daki boylar, ülke genelinde var olan ve kendilerine de yönelen baskılar neticesinde yeni bir devlet kurma peşinde oldular. Bunun için de, önce bölgesel küçük ittifaklar içerisinde yer aldılar ve daha sonra bu ittifak üzerinden daha geniş bir coğrafi alanda ikti-

dar sağlamak için şiddet araçlarını kullandılar. Bu şiddetin amacı da çoğunlukla siyasi iktidarı zor kullanarak elde edip ve meşruiyet kazanmaktı. Adı geçen ittifaklar (ki bazen sadece tayfalar arasında yapılmaktaydı), yalnızca bir coğrafi gerçeklik olarak İran'ı kuşatmak değil, belirli bir zenginliğe de ulaşmak için yapıldı. Bu zenginlikse, genel olarak eski devletin başkentini ele geçirerek elde edildi (bu mesele, Afganlar ve Kaçarlar döneminde daha belirgin olarak görülmektedir). Eski devletin başkentini ve oradaki maddi zenginlikleri elde ettikten sonra, lider/liderler, bu kez daha büyük bir uzlaşma kurmaya çalıştı. Bu uzlaşma içerisinde de çeşitli meşrulaştırma araç ve kaynakları aynı anda baş gösterdi.

Önceden kesinleşmiş olan padişah, söz konusu uzlaşma çerçevesinde liderler ve ayanlar tarafından seçiliyordu ve bu seçim ve meselenin önceden belirlenmiş tarafı, padişahın mensup olduğu boyun ve bölgesel ittifakın gücüne dayalıydı. Burada, boyun sadece askerî gücü değil, belki de belirli bir toplumsal yapıya olan aidiyet, kuruluş anının en önemli meşrulaştırma unsurlarındandı. Zendiler hariç, adı geçen diğer boyların hepsi, hem bölgelerinde yönetici olmuş hem de Safevî devletinde önemli konumlarda yer almıştı. Ayrıca güçlü bölge ittifakları kurmuşlar, “kurucu şiddet”¹⁵ kullanmada başarılı olmuşlardı. Belirli bir boya aidiyet, padişaha, kendini başka bir tarihi şahsiyete bağlama imkânı vermişti. Bu husus, Nadir Şah ve Ağa Muhammed Şah'ta açıkça görülmektedir. Bunların ikisi de, Türk boyundan olmalarından dolayı, kendilerini Timur ve Cengiz Han'a bağlamaya çalıştılar.

Büyük uzlaşma toplantısında önemli olan bir diğer mesele, orada geleneğe yapılan göndermelerdi. Ağa Muhammed Şah örneğinde görüldüğü gibi, taç giyme merasiminde eski İran'ın mitolojik simgeleri hem söylem düzeyinde hem de fiili düzeyde¹⁶ kullanıldı. Soy meselesi ve eski İran padişahlarından gelmiş olan gelenekler ve mitolojik vurgular, iç içe geçerek, Nadir Şah döneminde Türk-Moğol geleneğine bağlı kurultay gibi örnekleri de oluşturdu. Bu mesele, siyasî iktidarın meşruiyet katmanlarına bir kat daha eklenmesine sebep oldu.

Uzlaşma içerisinde kullanan diğer bir unsur, dindi. Farklı örneklerde görüldüğü gibi, din adamları kurulacak devletin arkasında dinî kurumun temsilcileri olarak yer aldı. Uzlaşma sağlandıktan sonra ise, devletler din konusuna farklı biçimlerde yaklaştı. Zendiler hariç diğer üç devlet, aktif bir dinî politika benimseyip ve ulema ile işbirliği yaptılar. Ancak yine de dinî kimlik husu-

sunda sadece Kaçarlar, Safevîlerin uyguladığı siyaseti benimsedi. Hâlbuki Afganlar, Safevî Devleti'nin kurmuş olduğu dinî kimliği tamamen yıkmaya çalıştı ve Nadir Şah, onu göreceli olarak sahiplendi. Kerim Hân ise bu kimliği koruyarak hareket etti. Dinî kimliğe dair özellikle Afganlar ve Nadir Şah'ın yapmaya çalıştığı bir diğer husus, yukarıda Metternich'den örnek verildiği gibi, Osmanlı Devleti'nin teyidini almaya çalışmak ve böylece meşruiyeti güçlendirmektir.

Bu incelemede öne çıkan bir diğer nokta, siyasî iktidarlar nezdinde yeni bir geleceğin icadıydı. İstisnasız olarak, devlet yönetimini ele geçirmiş olan tüm güçler, kuruluş anlarında Safevî hanedanıyla bağ kurmaya çalıştılar. Bu mesele, Safevî hanedanı ve devletin İran tarihinde ne denli ağır bir siyasî özne olduğunu gösterip ve meşruiyet arayışlarında onun gibi Türk olma veya Şîa mezhebine bağlı olma bir avantaj teşkil etmektedir. Bu meşruiyet araçlarının yanında, tabii ki farklı araçlar da kullanıldı. Bu manada, meşruiyet meselesinin akışkan bir ilişkiler biçimi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Söz konusu devletler, bazen boyları zorla göçe tabi tutarak, bazen farklı aşiretlere toprak vererek, bazense evlilik bağı kurup vergileri azaltarak halkın rızasını ve kendi meşruiyetini sağlamaya çalıştı. Bütün bu politikaların, yani meşru olma ve meşru kalmanın amacı, siyasî iktidarı az bir çabayla kalıcılaştırmaktı. Bunun için de, kendi ideolojileri, toplumsal koşullar ve maddi olanakları çerçevesinde hareket ettiler.

Açıklamalar

- 1 Matthee'de farklı meşruiyet kaynaklarının farklı dönemlerde değişmesini belirtmekle birlikte, Safevîlerin meşruiyetinin temelini eski Timurluların döneminden gelen geleneklere bağlı olduğunu söylemektedir (Matthee). Karadeniz, farklı tarikatlar ve din adamlarının Safevî devleti içerisine nüfuz etmeleriyle devletin siyasetinin de değiştiğini söylemektedir (Karadeniz 1-16).
- 2 Kullandıkları yöntem tartışmalı olsa da, Ahmedvend ve Meşhut, Safevî Devleti'nin kullandığı meşruiyet söylemlerinin üç belirgin ikilem içerisinde olduğunu belirtmektedir, Sünni-Şii, Tasavvufî-Fikhi ve Saray-Ordu (Ahmedvend ve Meşhut 109-148).
- 3 Burada din ve kılıç kelimelerinden kastedilen, İslamî literatürde şevket ve istila kavramlarıdır.
- 4 Safevî Devleti'nde meşruiyet meselesini daha ayrıntılı okumak için bkz. (Quinn ve Calder 91-105).
- 5 Konsensüs ve sonrasında bir uzlaşma oluşturmak devletlerin meşruiyet kurmasında önemli bir stratejidir. Matthee, Safevî Devleti'ni incelerken, İran'da devletin

- merkezi gücünün, yerelle yapılan pazarlık sonucunda oluşmuş olduğunu iddia etmektedir (Matthee 62). Buna benzer bir değerlendirmeyi, Kaçar Devleti'ni incelerken ortaya koyan Vanessa Martin'e göre ise, Kaçarlar, siyasî bütünlüğünü karmaşık bir müzakere sistemi üzerine kurmuştur (Martin 1).
- 6 Afgan Devleti, Afganları toplumun en üst, "Rafizi" İranlıları toplumun en alt tabakası olarak değerlendiren bir nüfus politikası güttü (Krusinski 70).
 - 7 Tahmasb Kulu Han, asıl adı Nadir Kulu olan ve sonraları Nadir Şah olarak tanınan İran padişahının Safevî şahı canibinden aldığı lakaptır.
 - 8 Liderlerin toplanması Hasan Ali Hân Mu'eyir Bâşi'nin önerisi üzerine gerçekleşti (Merv 447).
 - 9 Abdî, Nadir Şah'ın dinî politikasını bir meşruiyet kaynağı olarak tanımlamamaktadır (Abdî 33-45). Bu görüş Nadir Şah'ın bu konuda ısrar etmesini açıklamamakla birlikte, görüşün Safevî Devleti'nin politikalarıyla bir bağı bulunmamaktadır.
 - 10 Boyların yerlerini değiştirmekle birlikte, Nadir Şah, onların isyanlarını önlemeyi amaçladı ve onları Horasan'a yerleştirerek aşiretlerden oluşan nizami gücü kendi başkenti Meşhed'e toplamayı hedefledi.
 - 11 Zendiler, Irak-ı Acem'in Melâyır bölgesinde yer alan Lor kavminin boylarından biridir (Fasayî 589). Bazı yazarlar bu aşiretin, Fili boyundan olduğunu belirtmişler (Hidayet 7089).
 - 12 Bu mesele emniyetin oluşmasına ve yol kesme ile yağmalama gibi olayların azalmasına yol açtı. Ancak sonraları yeni padişahların gelmesiyle değişti. Abbas Mirza Mülk-Arâ'nın anlatısına göre, Kürt aşiretler, Miyanduab bölgesine saldırmış ve 800 Müslüman, 20 Ermeni ve 50 Yahudi'yi bu bölgede öldürerek eşyalarını yağmalamışlardı. Devlet bu hareketi cezalandırmak için Tebriz'den bu bölgeye asker gönderdi. Bu askerler yol boyunca köyleri ve şehirleri yağmalayıp kadınların ırzına geçti (Mülk-Arâ 156).
 - 13 Hidayet, kitabında Ağa Muhammed Han'ın yazdığı bir mektubu tekrar yayımlayarak, Türk olma meselesini de önemsedğini göstermektedir (Hidayet 738 ve 739).
 - 14 Bu durumun şehzadelerin seçiminde sorun yaşatacağı aşikârdı; bunun için, şehzade seçiminde yeni bir kural geliştirildi; kurala göre, padişah Koyunlu tayfası erkeği ve Develi tayfası kadınının vuslatından seçilmekteydi.
 - 15 Bu kavram, Walter Benjamin'in "Şiddetin Eleştirisi Üzerine" adlı makalesinden alınmıştır (Benjamin 19-43).
 - 16 Taç giyme merasiminde, padişahın giydiği elbise, taktığı mücevherler, başına koyduğu taç ve beline bağladığı kılıçta önemlidir, zira devletin ne kadar zengin olduğunu gösteriyor, ayrıca bu ayrıntılar İran'ın eski geleneklerini de yansıtmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abdî, Zehra. “Endişe-yi Takrîb-i Şîa ve Sünnî: Siyâset-i Sünnî-gerâyî-i Nâdir Şâh.” *Mütâlaât-i Takrîb-i Mezâhib İslâmî*, vol. 11, no. 41, 1394/2015, ss. 33-45.
- Âğâcerî, Hâşim. *Koneş-i Dîn ve Devlet der İrân-i Asr-i Safevî*. Tahran: Merkez-i Bâzşinâsî-i İslâm ve İrân, 1380/2001.
- Âğâzâde, Cafer, ve Seccâd Hüseyinî. “Menâbi-i Meşrûiyet-i Hükümet-i Âğâ Muhammed Hân Kâçâr.” *Custârbhayî Târihi*, vol. 8, no. 2, 1396/2017, ss. 171-198.
- Ahmedî, Hüseyin (Haz.). *Esnâdî ez Revâbit-i İrân ve Rûsiye (ez Safeviye ta Kâçâr)*. Çev. R. Müselmâniyân Kübadiyânî ve B. Müselmâniyân Kübadiyânî. Merkez-i Çap ve Entesârât Vezâret Hârice, 1387/2008.
- Ahmedvend, Şucâ, ve Âmir Megdur Meşhud. “Tebârşinâsiye Olguy-i Meşruiyet der Dorey-i Safeviye.” *Faşnâme Ulum-i İçtimâyî*, vol. 25, no. 72, 1395/2016, ss. 109-148.
- Algar, Hamid. *Dîn ve Devlet dar İrân; Nakş-i Âlimân der Dore Kâçâr*. Çev. A. Serrî. Tus, 1369/1970.
- Amanat, Abbas. *Iran a Modern History*. Yale University Press, 2017.
- Anonim. *Cihângüşâ-yi Hakan (Tarih-i Şah İsmâil)*. Yay. Haz. A. D. Muztar, Merkez-i Tahkikat Fârsî İrân ve Pakistan, 1986.
- Âsîf, Muhammed Haşim. *Rüstemü't- Tevârih*. Haz. A. Alizade. Firdevsi, 1380/2001.
- Beetham, David. *The Legitimation of Power*. Palgrave Macmillan, 2013.
- Benjamin, Walter. “Şiddetin Eleştirisi Üzerine.” Çev. E. G. Çelebi, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Metis Yayınları, 2010, ss. 19-43.
- Beyânî, Han-bâbâ. *Tarih-i Nizâmî İrân dar Dor-i Safaviye*. Setâd Büzürg Arteştârân, 1353/1974.
- Calder, Norman. “Legitimacy and Accomodation in Safavid Iran: the Juristic Theory of Muhammad Bâqir al-Sabzawâri.” *Iran: Journal of the British Institute of Persian Studies*, no. 25, 1987, ss. 91-105.
- Dandamayev, Muhammad, vd. *Tarih-i İrân az Zemân-i Bâstân ta İmruz*. Çev. K. Kişaverz. Tahran: Mürvârîd, 1359/1980.
- Duyvesteyn, Isabella. “Rebels & Legitimacy; An Introduction.” *Small Wars & Insurgencies*, vol. 28, no. 4-5, 2017, ss. 669-685.
- Esterâbâdî, Mirza Mehdi Hân. *Tarih-i Cihângüşâ-yi Nâdirî*. Haz. A. Enver. Encümen-i Asâr ve Mefâhir Ferhengî, 1377/1998.
- Fasâyî, Hasan. *Fârsnâme-yi Nâsirî*. Haz. M. Rastgâr-Fasayî. C. 1. Emir Kebir, 1367/1988.

- Feridî, Muhammed vd. “Nâdir Şah, Meşruiyet ve Şuriş-hâyi İçtimâyî.” *Târihnâme İrân bad ez İslâm*, vol. 8, no. 1, 1396/2017, ss. 143-175.
- Firehî, Davut. *Nizâm-i Siyâsî ve Devlet der İslâm*. Semt, 1382/2003.
- Floor, Willem. *Aşraf Afgân der Tahtgâh İsfahan*. Çev. Ebulkasim Serri. Tüs, 1367/1988.
- Gurr, Ted R. *Why Men Rebel*. Princeton University Press, 1970.
- Hanifi, M. Jamil. “Gîlzî.” Erişim Tarihi 07.18. 2020, <https://www.iranicaonline.org/articles/gilzi->
- Hardin, Russell. “Compliance, Consent, and Legitimacy.” *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Ed. Carles Boix, and Susan C. Stokes. Oxford University Press, 2009, ss. 236-256.
- Hâverî, Fazlullah. *Târih-i Zülkarneyn*. Haz. N. Avşar-fer. C. 1. Vezareti Ferheng ve İrşat İslâmî, 1380/2001.
- Hidayet, Rıza Kulu Hân. *Rovzetüssefa-yi Nasrî*. C. 9. Haz. C. Kiyânfâr. Asatir, 1380/2001.
- Hurmoci, Muhammed Cafer. *Târih Kâçâr; Hakâyikül-Ebbar Nasrî*. Haz. H. Hadiv-Cem. Zevvar, 1344/1965.
- İsfahânî, Muhammed Sadık. *Târih Gitigüşâ*. Haz. S. Nefisî. İkbâl, 1363/1984.
- İtizadussaltana, Ali Kulu Mirza. *İksirü't-Tevârih*. Haz. J. Kiyânfâr. Veismen, 1370/1991.
- Karadeniz, Yılmaz. “Erdebil Tarikatı’ndan Safevî Devleti’ne Siyasallaşma Süreci ve Meşruiyet Meselesi.” *Akademik Matbuat*, vol. 3, no. 1, 2019, ss. 1-16.
- Karakaya-Stump, Ayfer. *The Kizilbash-Alevis in Ottoman Anatolia: Sufism, Politics and Community*. Edinburgh University Press, 2020.
- Kazvinî, Abulhasan bin İbrahim. *Fevayid-ul-Safaviye*. Haz. M. Mir Ahmedi. Müsiseyi Mutaliat ve Tahkikat Ferhengî, 1367/1988.
- Krusinski, Tadeusz Juda. *Sefernâme-yi Krusinski*. Çev. A. Dünbülü. Haz. M. Ahmedi. Tüs, 1363/1984.
- Lambton, Ann. “Târih İllât İrân.” Çev. A. Tebrizî. *İllât ve Eşâyir*. Agah, 1362/1983, ss. 195-240.
- Malcolm, Sir John. *Târih-i Kâmil İrân*. Çev. İ. Hayret, Tahran: Efsun, 1379/2000.
- Martin, Vanessa. *The Qajar Pact: Bargaining, Protest and the State in Nineteenth-Century Persia*. I. B. Tauris, 2005.
- Matthee, Rudolph. *The Politics of Trade in Safavid Iran: Silk for Silver 1600–1730*. Cambridge University Press, 1999.
- Matthee, Rudolph. “Safavid Dynasty.” Erişim Tarihi 20.01.2021, <https://iranicaonline.org/articles/safavids>.
- Matthee, Rudolph. *Persia in Crisis: Safavid Decline and the Fall of Isfahan*. I. B. Tauris, 2012.

- Merv, Muhammed Kâzım. *Âlem Arâyî Nâdirî*. Haz. M. E. Riyahî. C. 2. Zevvar, 1364/1985.
- Minorsky, Vladimir. *Târihçe-i Nâdir Şah*. Çev. K. Reşid Yasemi. Komisyon Maârif, 1313/1934.
- Mitchell, Colin P. *The Practice of Politics in Safavid Iran. Power, Religion and Rhetoric*. I.B. Tauris, 2009.
- Mülk-Arâ, Abbâs Mirzâ. *Şarh Hâl-i Abbâs Mirzâ Mülk-Arâ*. Haz. A. Nevâei. Babak, 1361/1982.
- Nesirî, Muhammed İbrahim. *Destur Şehriyârân*. Haz. M. Nesirî Mukaddem. Bonyad Mogufat Mahmud Avşâr, 1373/1994.
- Perry, John R. "The Last Safavids." *Iran: Journal of the British Institute of Persian Studies*, no. 9, 1971, pp. 59-71.
- Perry, John R. *Karim Khân Zand*. Oneworld Publications, 2006.
- Quinn, Sholeh. *Historical Writing During the Reign of Shah `Abbas: Ideology, Imitation, and Legitimacy in Safavid Chronicles*. University of Utah Press, 2000.
- Rohborn, Klaus Micheal. *Nizâm-i Eyâlât dar Dore-i Safevî*. Çev. K. Cihandâr. İlmî Ferhengî, 1383/2004.
- Saadet Nuri, Hüseyin. "Feth Ali Şah ve Zenhâyi Sigeysi." *Armağân*, vol. 37, no.3, 1347/1968, ss. 121-125.
- Sadâkat, Kasım Ali. "Ruhâniyet ve Taâmul ba Hükümet dar Hukûk Esâsi Asr-i Safeviye." *Marifet*, no. 93, 1384/2005, ss. 81-91.
- Sarevî, Muhammed Takî. *Târih Muhammedî*. Haz. K. Tabâtâbâi Mecc. Emir Kebir, 1371/1992.
- Şebânî, Riza. *Tarih İctimâyi İran der Asr-i Avşâriye*. Dânişgâh Millî İran, 1359/1981.
- Sediv'y, Miroslav. *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*. University of West Bohemia, 2008.
- Sepehr, Muhammed Takî. *Nasihût-Tevârih*. Haz. C. Kiyânfer. Esâtir, 1377/1998.
- Stillman, Peter. "The Concept of Legitimacy." *Polity*, vol. 7, no.1, 1974, ss. 32-56.
- Sümer, Faruk. "Avşâr." *İslâm Ansiklopedisi*, 4. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, ss. 160-16.
- Tehrânî, Mehbube. *Kerim Hân Zend*. Pârise, 1386/2007.
- Taşğul, Ahmed. "Hüseyin Mirza." *İslâm Ansiklopedisi*, 19. cilt. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, ss.1-2.
- Tekmil Hümayun, Nasir. *Hâstgâh Târihi İl Kâçâr*. C. 1. Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mütâlâât-i Ferhengî, 1394/2015.
- Tevhidî, Kelimullah. *Nâdir-i Sâhipkırân (Nâdir Şah ber Esâs Esnât Hattî)*. Jiyâr, 1382/2003.
- Tucker, Ernest S. *Nadir Shah's Quest for Legitimacy in Post-Safavid Iran*. University Press of Florida, 2006.

Searching for Legitimacy of the Political Powers in İran after Safavid Period*

Ata Mohamed Tabriz**

Abstract

During the 70 years after the collapse of the Safavid state, four different tribes established states on İran's borders, but only one of them (Qajar) continued to rule for more than a century. In this research, the instability of the first three states established in İran in the given period, the success of the Qajars, who founded the fourth state, in state-building and the efforts of all these states to legitimize their sovereignty are discussed. The article will examine the founding stages of these four states using primary and secondary sources and discuss the similarities and differences in this process. This study suggests that these first three states valued the Safavid heritage, however failed to provide their legitimacy. On the other hand, it is seen that the Qajar state, which reigned longer than the previous three states, considered the principles of religious identity, paternity, geographical integrity, and military power which are the essential sources of legitimacy of the Safavid state.

Keywords

İran, Legitimacy, Safavid, Afgans, Afshar, Zand, Qajar.

* Date of Arrival: 01 September 2020 – Date of Acceptance: 07 October 2021

You can refer to this article as follows:

Mohamed Tabriz, Ata. "Safevi Devleti'nden Sonra İran'da Siyasi İktidarların Meşruiyet Arayışları." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 95-118.

** Assist. Prof. Dr., Halic University, Faculty of Business Administration, Political Science and International Relations – İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0002-0938-1423

a.mohamedtabriz@gmail.com

В поисках легитимности политической власти в Иране после периода Сефевидов*

Ата Мохамед Табриз**

Аннотация

За 70 лет после распада государства Сефевидов четыре разных племени смогли основать государства на границах Ирана, но только одно из них (Каджар) продолжало править более века. Чтобы понять успех Каджаров и неудачи других племен, это исследование сосредоточится на усилиях этих племен по легитимации созданного ими государства. В статье будут рассмотрены этапы формирования этих четырех государств с использованием первичных и вторичных источников, а также обсуждены сходства и различия в этом процессе. Все эти племена ценили наследие Сефевидов, но не все они могли обеспечить легитимность этого государства. Принимая во внимание принципы религиозной идентичности, отцовства, географической целостности и военной мощи, которые являются важными источниками легитимности государства Сефевидов, только государство Каджаров обладало этими принципами в той мере, в какой другие племена могли их принять; и, следовательно, может установить относительно стабильное состояние.

Ключевые слова

Иран, легитимность, Сефевиды, Афганцы, Афшариды, Зандиды, Каджары.

* Поступило в редакцию: 1 сентября 2020 г. – Принято в номер: 7 октября 2021 г.

Ссылка на статью:

Mohamed Tabriz, Ata. "Safevî Devleti'nden Sonra İran'da Siyasî İktidarların Meşruiyet Arayışları." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 95-118.

** Доц., д-р, Университет Халич, Факультет управления, Кафедра политологии и международных отношений – Стамбул/Турция
ORCID: 0000-0002-0938-1423
a.mohamedtabriz@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article

Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları*

Yasemin Türkkkan Tunalı**

Öz

Türkiye’de imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinin önemli iki gelişmesi; 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın ve 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılması, tüm dünyada olduğu gibi İspanya basınının da ilgisini çekmiştir. Gazeteler, bu kurumların tarihsel arka planını vermiş, saltanatın kaldırılmasıyla hilafetin kazandığı yeni konumu belirtmeye çalışmıştır. Egemenliğin TBMM tarafından kullanıldığı, dini gücün ise yine Meclis tarafından seçilmiş bir halife tarafından temsil edildiği bu yeni durum, basın tarafından İslami gelenekler ve Türkiye’nin Müslüman dünyasına yönelik politikaları bağlamında değerlendirilmiştir. Hilafetin kaldırılması ve son Halife Abdülmecid Efendi’nin sürgüne gönderilmesinin ardından tekrar gündeme yerleşen konu, İslam dünyasında yaratacağı dini-siyasi tepkiler, Müslüman sömürgeleri nedeniyle İngiltere ve Fransa siyasetine etkileri ve yeni Türk Devleti’nin devrimleri çerçevesinde ele alınmıştır. İspanya basınının konuya yaklaşımı, gazetelerin siyasi duruşlarına göre farklılık göstermişse de hilafetin kaldırılmasına dair nihai değerlendirmesi, evrensel siyasi bir güç olarak Panislamizm’in sonlanması olmuştur. Hilafetin kaldırılmasına dair haber ve köşe yazıları İspanya kamuoyunun, Türkiye nezdinde Doğulu-Müslüman dünyasına dair oryantalist bakışını yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler

İspanya basını, saltanat, hilafet, ilga, kamuoyu.

* Geliş Tarihi: 18 Haziran 2021 – Kabul Tarihi: 03 Aralık 2021

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Türkkkan Tunalı, Yasemin. “Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları.” *bilig*, no. 103, 2022, ss. 119-148.

** Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0002-1001-0240
yturkkan@hacettepe.edu.tr

Giriş

3 Mart 1924 tarihinde hilafetin kaldırılarak, Halife Abdülmecit Efendi ve Osmanlı Hanedanı üyelerinin yurtdışına çıkarılmaları, yeni Türk Devleti'nin siyasi ve laik yapılanmasının bir aşamasını oluşturmuştur. Ne var ki hilafetin ümmet temeline dayanan yapısı ve dini liderlik özelliği nedeniyle bu gelişme, ulusal bir nitelikte kalmamış, Osmanlı hilafetine tabi olan İslam dünyasının diğer milletlerinde de yankı bulmuştur. Afganistan dışında, bu milletlerin yaşadığı ülkelerin, sömürge, manda ve etki alanları olarak İngiltere ve Fransa yönetiminin altında olmaları ve bu iki Büyük Gücün konuya müdahil olma arzuları ile konu Avrupa siyasetine de girmiştir. Böylelikle yalnız Türkiye'nin değil, İslam tarihinin ve Avrupa siyasetinin geleceği üzerinde bir mesele olarak beliren hilafet, uluslararası gündeme oturmuştur. Hemen her ülkede olduğu gibi İspanya basını da bu gelişmeyi yakından takip etmiş, hilafet kurumu üzerine kamuoyunu bilgilendirmiştir.

İspanya basınında 1920-1927 yılları arasında faaliyet gösteren 2.200'ü aşkın ulusal ve yerel yayın bulunmaktadır. Bunlar içinde günlük gazetelerin oranı %12'lerde kalmakla birlikte, Madrid ve Barcelona merkezli siyaset ve haber gazeteleri en yüksek satış sayısına sahiptir (Desvois 161). Özellikle Fransız Havas, İngiliz Reuters ve 1919 yılı itibariyle İspanyol Fabras haber ajansları aracılığıyla okuyucularına dış politika gelişmelerini de aktaran ulusal gazeteler, bu sayede basında ağırlıklı bir konuma sahip olmuşlardır (Seoane ve Sáiz 41). Türkiye'de saltanat ve hilafetin kaldırılışını ele almaları nedeniyle bu çalışmada incelenen siyaset ve haber gazeteleri¹ sahaya kendi muhabirlerini göndermemiş; gelişmeleri, adı geçen ajansların İstanbul, Roma, Paris, Londra vb. merkezlerinden aldıkları telgraf haberler aracılığıyla takip etmişlerdir. Aynı haber kaynaklarından faydalanan bu gazetelerin, söz konusu gelişmelere yaklaşımları ise kendi siyasi görüşlerine bağlı olarak şekillenmiştir. *La Época* monarşi-aristokrasi taraftarı; *La Acción*, Katolik ve aşırı milliyetçi özellikleriyle muhafazakar gazeteler arasında yer almıştır. *El Sol* ve *La Voz*'un yanı sıra İspanyol basınında liberal kanadında yer alan *El Liberal* cumhuriyetçi ve kilise karşıtı; *El Heraldo de Madrid* demokrat, monarşi ve kilise karşıtı; *El Imparcial* liberal-sağ ve *La Libertad* cumhuriyetçi çizgisiyle ön plana çıkmaktadır. Katolik, fakat aynı zamanda liberal olma iddiasındaki *ABC Madrid* ise yayınlarında sağ ağırlıklı bir duruş sergilemiştir. Kültür, sanat ve aktüalite dergisi *La Esfera* ile haber gazeteleri *El Globo* ve *La Correspondencia*

de España siyaseten tarafsız yayınlardır (Seoane ve Sáiz 69). İspanya'nın Kuzey Afrika'daki kolonyal politikaları hakkında kamuoyunu yönlendirmeyi hedefleyen *Revista Hispano Africana* adlı aylık dergi ise monarşi taraftarı muhafazakar bir kimliğe sahiptir ("Amacımız").

İspanya'nın Müslüman dünyası üzerinde doğrudan bir çıkarı bulunmama-
la birlikte, 1912 yılında Fransa ile yaptığı Fas Antlaşması ile kuzeyde Ceuta
ve Melilla şehirleri ile Fas'ın güney batısında toplamda 23.000 km² gibi
oldukça dar bir alanın mandatörü olmuştur (Balfour 16-18, Morales 99).
Bu alanın 20.000 km²'lik bir kısmının nüfustan yoksun, dağlık kırsal bir
bölge oluşu nedeniyle İspanya'nın buradaki Müslüman toplumuyla man-
datörlük ilişkisi Fransa kadar etkili ve güçlü olmamıştır.² 1921 yılı itibarıyla
burada kurulan Rif Cumhuriyeti'ne karşı Fransız ordusuyla birlikte bir sa-
vaşa girişmesiyle bölge, İspanya için etki kurabilmekten öte güvenliğini ve
varlığını koruma sorununa dönüşmüştür. Dolayısıyla, 1898 İspanya-Ameri-
ka Savaşı'ndaki hezimetinden itibaren dış politikada inziva politikasını be-
nimseyerek kendi siyasi, ekonomik ve toplumsal iç meselelerine yoğunlaşan
İspanya'yı hilafet meselesi, İngiltere ve Fransa gibi resmi bir politika takip
etmeye yöneltmemiştir.

Hilafetin iç ve dış kamuoyunda bir mesele olarak ortaya çıkışı, Türkiye Bü-
yük Millet Meclisi (TBMM)'nin 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat ve hilafeti
ayırarak, saltanatı kaldırması ile gerçekleşmiştir. İspanya basınında gelişme 4
Kasım günkü gazetelerde "Osmanlı Egemenliği Ankara Hükümeti'ne Geç-
ti" (*LCE*), "Türkiye Sultanının Görevden Alınışı" (*EG*), "Ankara Hükümeti
Türkiye Sultanını Görevden Aldı" (*LL*), "Ankara Meclisi Kararları" (*LV*),
"Doğu Sorunu" (*EHM*) başlıklarıyla sunulmuş, Osmanlı İmparatorluğu'na
son veren kanunun metni yayınlanmış ve 1 Kasım gününün milli bayram
olarak kutlanacağı belirtilmiştir. Ankara Hükümeti'nin padişahı tahttan in-
dirdiği, devlet başkanını seçme hakkını saklı tuttuğu ve Osmanlı İmparator-
luğu'nun adını Türk Devleti ile değiştirdiği de ayrıca belirtilmiştir. Bu haber,
egemenlik hakkı olmayan halifenin niteliği üzerine İspanya basınında yaşana-
cak kavram karmaşasının ilk örneği olması bakımından önemlidir. İspanyol
kamuoyunun 929-1031 yılları arasında Kurtuba Emevî Hilafeti'nin³ İber-
ya topraklarında hüküm sürmüş olması nedeniyle, hilafet kurumuna aşina
olması beklenirken, basının halifeliği kavramsal ve tarihsel olarak betimle-
meye çalıştığı görülmektedir. Basında "Osmanlı ailesi reisi, 'ilahi bir hakla'

padişah ve halife; yani Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyevi ve tüm dünya Müslümanlarının dini lideri idi" denmekte, bunun Katolik dilinde "İslam dünyasının Hükümdar Papası" anlamına geldiği belirtilmektedir. Halifenin, ahlaki ve akli yeterliliğine göre Osmanlı şehzadeleri arasında TBMM tarafından seçilmesiye, "Türklerin padişahın dini kimliğiyle ilgili olarak, tüm Müslüman dünyasına uzlaştırıcı/hakemli bir çözüm dikte etme niyeti" olarak yorumlanmaktadır ("Türk Devrimi"). Müslümanlarca saygı duyulan, kutsal bir geleneğin bozulduğuna dikkat çeken basın, halifeyi seçme hakkının TBMM'ne geçmesi kararının, yükselişte olan Panislamizm'e ket vuracağı görüşü ve hatta temennisinde olduğu söylenebilir.

İspanya basını, saltanat ve hilafet bağıntısını ele alırken "Hukuken bir milli meclis, padişahı dünya Müslümanlarının halifeliğinden yoksun bırakabilir mi?" sorusunun cevabını, esasında olumsuz görmektedir. ("Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu"). Bununla beraber Kemalistlerin saltanatı kaldırma kararında "iki Türkiye hatasının", yani iki başlılığı sonlandırma amacının etken olduğu belirtilmektedir. TBMM'nin halifeyi seçme hakkını saklı tutuşu ise Türk hükümdarlarının yumuşak tutumlarından memnun olmamasına bağlanmakta; Meclis'in İslam halklarına ilham verebilecek daha aktif bir halife aradığı savunulmaktadır. Bu şekilde basın, TBMM Hükümeti'nin milliyetçi-yenilikçi politikasını sömürge toplumlarına yayabilmek için halifeliği etkin olarak kullanmayı hedeflediğini belirtmektedir. Anayasal ve siyasi devrimin bir parçası olarak atılan bu adımların, İslam dünyasının Kemal Paşa'ya duyduğu sempatiyi kaybettiği, basında yapılan bir diğer değerlendirmedir ("Editorial"). Buna göre, İslam hilafetinin, Türk saltanatıyla birleşmesinin tek sebebi, Türk hükümdarının Müslüman hükümdarları içinde en güçlüsü olmasıdır. Öte yandan sadece manevi bir güce dayanmayan İslam, karşı konamaz dünyevi bir gücün kendisine eşlik etmesine ihtiyaç duymaktadır. Ama artık halifelik, "dünyevi bir gücü olmayan bir tür papalık" halini almıştır. Kemalistlerin İngiltere'yi, Türk etkisinin Müslüman sömürgelerinde kendisine karşı bir ayaklanma korkusundan kurtardığına dikkat çekilirken, İspanya basınının saltanatsız bir hilafeti İslam'ın özüne aykırı bulduğu ve temelde İslam toplumlarında siyasi modernleşmeyi mümkün bulmadığı da anlaşılmalıdır.

Son padişah Vahdettin'in 17 Kasım 1922 günü İngiltere'ye sığınarak İstanbul'u terk edişi İspanyol gazetelerine birkaç gün sonra yansımıştır.⁴ *ABC*

Madrid'in 12 Kasım günkü baskısında, bu gelişme henüz yaşanmadan “Tahttan edilen padişahın bir İngiliz zırhlısı ile (İngiltere’ye) sığındığının doğrulandığını” belirtmesi oldukça dikkat çekicidir (29). Bu durum, gazetenin, son padişah Vahdettin’in daha önceki İngiltere’ye sığınma girişimlerini (Hülagü 79-80) bildiği ya da saltanatın kaldırılışının ardından böyle bir gelişmeyi mutlak bir şekilde beklediği şeklinde yorumlanabilir. *ABC Madrid*'in, İngiltere’nin hilafete yönelik politikalarının, Kasım 1922 tarihinden çok daha önce Büyük Savaş zamanına dayandığına İspanyol kamuoyunun dikkatini çeken ilk gazete oluşu⁵ da bu yorumu kuvvetlendirmektedir. Şehzade Abdülmecit Efendi’nin halife seçilmesi⁶ İspanya basınına yine aynı “gerçekte tek bir İslam devletinin tüm Müslüman dünyasını etkileyen bir atama yapıp yapamayacağı” sorusuna yönelmiştir (“VI. Mehmet”). Basında buna cevaben Abdülmecid’in halifeliğini tüm Müslümanlar üzerinde kullanmaya başlaması, öte yandan VI. Mehmet’in, Hindistan’a taşınarak egemenliğini oradan kullanmak niyetinde ısrar etmesi halinde çıkacak ikiliğin, Müslüman sömürgeleri dolayısıyla İngiltere ve Fransa’yı birbirleri ve Türkiye ile karşı karşıya getirebileceğine yönelik bir göndermeyle yetinilmiştir. Gazeteler, 1922 yılı sonunda, halifelik üzerine sayısı bir kaça düşen haberlerinde İspanyol kamuoyuna; “Kemalist Hükümet’in İslami bir politika benimsediğini” (“İslami Propaganda”)⁷ ve TBMM’nin saltanatı kaldırma kararının ve yeni halife Abdülmecit Efendi’nin Hint Müslümanları tarafından kabul gördüğünü, yeni Türk Devleti ve liderinin İslam dünyasında saygın bir konumda olduğunu yansıtmaktadırlar.⁸ Lozan Barış Konferansı’nın sonuçlanması ve özellikle Cumhuriyet’in ilanı ile saltanatın kaldırılışı ve yeni halife seçimi basında; İslam’a rağmen milliyetçiliğin ve laik-dinî ayırımının hayat bulması, otokrasi idaresinin tarihe karışması ve kamusal gücün sivilere ait olduğu, modern kurum ve hukuk kurallarının üstünlüğünün tesis edildiği Türk devriminin adımları olarak nitelendirildiği ve takdir edildiği görülmektedir. İspanya basınına bu zamana kadar hilafet konusuna *Türkiye merkezli* bakış açısının ağır bastığı söylenebilir.

Halifeliğin Kaldırılması

İspanyol gazeteleri hilafetin kaldırılmasına dair ilk -ve içerikçe aynı- haberi, daha 29 Şubat 1924 tarihinde “Türkiye Önemli Reformlara Hazırlanıyor” (*LA*), “Türkiye’de-Halifelik İlga mı Ediliyor?” (*LCE*), “Türk Hükümeti’nin Alkışlanası Projeleri” (*EL*) ve “Türkiye’de” (*ES*) başlıklarıyla sayfalarına taşı-

mıştır. Haber, TBMM’de Halife Abdülmecit’in ödeneğinin düşürülmesi ve Hanedanın yurtdışına çıkarılmasıyla ilgili teklifler verildiğini; dini ve siyasi meselelerin tamamen ayrılması ve evliliğin modern bir hale getirilmesi için Türk Hükümeti’nin önemli kararlar almasının beklendiğini aktarmaktadır. Halifelüğün ilgası meselesinin de söz konusu olduğunu bildiren haberde, “Müslüman bir ülkede böyle bir reformun neden olabileceği sonuçları kestirmek kolaydır.” şeklindeki sözler dikkat çekicidir. 1 Mart 1924 tarihli *El Sol* (5) ve *La Voz* (5) ise -erken bir şekilde- Ankara Meclisi’nin “devlet ve kilisenin” ayrılmasına karar verdiğini, Halife’ye verilen ödeneğin kesileceğini ve Türkiye’den sürgün edileceğini bildirmektedir. Halifelüğün, Meclis ya da onun tarafından seçilmiş bir kişi tarafından temsil edileceği de ayrıca belirtilmiştir. Böylelikle, TBMM’ye atfedilen kararın Halife Abdülmecit Efendi’nin şahsına yönelik olduğu ve makam olarak hilafetin devam edeceği, bir başka deyişle, halifenin değişeceği gibi bir izlenim verilmektedir. 29 Şubat günkü haberin, TBMM’de 1924 yılı bütçe görüşmeleri vesilesiyle 25-27 Şubat günkü oturumlarda hilafet ve Osmanlı Hanedanı aleyhine gelişen tartışmaların (TBMMZC-a 345-346; 405-431); 1 Mart günkü haberin ise Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın, TBMM’nin beşinci çalışma yılı dolayısıyla yaptığı konuşmanın (TBMMZC-b 3-6; Gazi Mustafa Kemal 635) yansımaları olduğu anlaşılmaktadır. Şu halde, bu gazetelerin Türk siyasetini yakından takip ettikleri, arka planını okuyucularıyla paylaşmamasına karşın⁹ gelişmelerin seyrini isabetli bir şekilde tespit edebildikleri söylenebilir.

Halifelığı kaldırarak, hanedan üyelerinin yurtdışına çıkarılmasını teklif eden kanun önergesinin görüşüleceği/onaylandığı haberleri, gazetelerin 3 Mart tarihli sabah ve gece baskılarında ve ertesi günkü sayılarında verilmiştir (EHM 3; LV 8; LA 2; LCE 4; Liberal 4; LÉp. 2; ES 5; LL 1; ABCM 19). Kanunun yurtdışına çıkarma kapsamının halifeyle sınırlanması için verilen Cumhurbaşkanlığı teklifinin reddedildiği, hanedan üyelerine tazminat verileceği, imparatorluğun tüm saray ve konutlarının Milli Müzeler Müdürlüğü’ne tahsis edileceği ve son olarak Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti’nin kaldırılarak Başvekalet’e bağlı Diyanet İşleri Reisliği’nin kurulduğu bilgileri yer almıştır. Aynı gazetelerin 5-6 Mart tarihli haberlerinde ise; kararın Halife Abdülmecit’e pazartesiyi salıya bağlayan gece saat ikide bildirildiği, çocukları ve iki eşiyile birlikte şehri bir saat içinde terk etmesi emri verildiği, Çatalca’ya kadar eskortla giden Halife ve ailesinin özel bir trenle İsviçre’ye yola çıktığı,

daha Meclis kesin bir karara ulaşmadan önce tüm hizmetlilerin Halife'yi terk ettikleri ve Abdülmecit'in gözlerinde yaşlarla milletin refahı dilekleriyle ayrıldığı gibi ayrıntılar görülmektedir. Meclis'in, sürgüne gönderilecek 32 şehzade ve 34 sultana, 100.000 Türk Lirası kadar bir tazminat ödeyeceği yine tekrarlanan bilgilerdir. 7 Mart tarihli haberler ise Türkiye'de hilafetin kaldırılmasının dini emirlere aykırı olmadığını tarihi metinlerden alıntularla doğrulayan bir fetva yayınlanacağını, Meclis'in eğitim sistemini birleştirdiği için dini eğitim veren okulların kapatılacağını, ordunun siyasetle ilişkisinin olmadığını anlaşılması için Genelkurmay Başkanlığı'nın bakanlık olmaktan çıkarıldığını aktarmaktadır. Kararın Türkiye'de nasıl bir tepkiyle karşılandığına yönelik tek yayın; 8 Mart tarihli *El Heraldo de Madrid* (1) ve *El Liberal*'in (3), ülkede Hükümet'e karşı memnuniyetsizlik olduğu ve Trabzon'da hanedanın sürgün edilmesi kararına karşı gösteriler yapıldığına dair söylentileri aktaran İstanbul merkezli bir haberidir. Gelişmeye Türkiye dışından ilk tepkileri yansıtan haberler ise Londra, Berlin, Nauen ve Paris merkezlidir. 5-6 Mart tarihli bu haberlerde, Hindistan'ın tümünde büyük bir şaşkınlık ve öfkenin hakim olduğu ve buradan, Cumhuriyet Halk Fırkası ile müzakerelerde bulunmak üzere Ankara'ya bir komisyonun gönderileceği aktarılmaktadır (*LCE* 4; *LA* 3; *ES* 1; *LV* 5; *LÉp.* 2; *EHM* 1; *EL* 1; *LL* 1). Aynı haberler, Türk dostluğu ile tanınmış Fransız yazar Claude Farrère'in, Fransız gazetesi *La Liberté*'ye verdiği röportaja da değinmektedir. 70 milyon Müslüman vatandaşa sahip olan Fransa'nın, hilafetin kaderine ve İslam'ın manevi egemenliği meselesine kayıtsız kalamayacağını söyleyen Farrère, Fransa Hükümeti'nin Abdülmecit Efendi'yi misafir etmesini ve kendisine Müslümanlar üzerindeki güçlerini kullanabileceği -mesela Tunus açıklarındaki adalardan birinde- bağımsız bir İslam toprağı hibe etmesini önermektedir. *Il Messagero* gazetesiye sürgün halifenin bir kraliyet konutunda ikameti için İtalya'ya davet edilmesini istemektedir. Teklifin diğer İtalyan gazeteleri tarafından da olumlu karşılandığını belirten *La Acción*, bunun "hiçbir şekilde Türkiye'nin siyasetine muhalefet anlamına gelmediğini, sadece İtalyan kraliyetinin misafirperverlik geleneğinden" kaynaklandığını yazmıştır. Bu açıklamaya karşın gazetenin haberi, "Hilafetin Yeniden Kurulacağı Yer Tartışılıyor" başlığıyla vermesi dikkat çekicidir (3). Mısır Başbakanı Zağlül Paşa'nın *Mabrussa* adlı gazeteye eski bir hilafet merkezi ve halihazırda bağımsız en büyük Müslüman devleti olan Mısır'da, Kral I. Fuad'ın yeni halife olabileceği açıklamaları ve Kudüs, Mezopotamya, Ürdün ve Hicaz'ın hilafeti

Kral Hüseyin'e önerdiği ve kendisinin de bunu kabul ettiği bilgileri de aynı gazetelerin 8-10 Mart tarihli nüshalarına yansıyan diğer haberlerdir.

İspanya basınının halifelğin kaldırılmasına dair değerlendirmeleri, çoğunlukla imzasız, kimi zaman da imzalı köşe yazılarında karşımıza çıkmakta ve gazetelerin -temelde siyasi çizgilerine bağlı olarak- farklılık göstermektedir. *El Heraldo de Madrid*, “Katolikler için Papa ile Müslümanlar için halifenin aynı anlamı taşımadığını” söyleyerek (“Hilafet Mücadelesi”), İspanya basınında çoğunlukla eşdeğer gösterilen iki kurum arasındaki farklılığa işaret etmektedir. Bununla birlikte gazete, kararın Osmanlıları ve Osmanlılığı ortadan kaldırma amacıyla alındığını savunarak TBMM’yi açıkça eleştirmektedir (Ximénez). Mustafa Kemal’i izleyen milliyetçi Türklerin, Osmanlılığı neredeyse bir sapkınlık ve hakaret olarak aldıklarını ileri sürmektedir. Oysa gazeteye göre, Osmanlılık bir milliyeti ifade ederken, Türklük en basit şekilde milliyetin inkar edilerek, ırk-kavim kavramına bir geri dönüş anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gazete, Osmanlı milletini -onu alt milletlerden- yaratıp ortaya çıkaran bu sülalenin yurtdışına çıkarılmasını adaletsizlik olarak addetmektedir. İslam dünyasında Türkiye’ye üstünlük verdiği halde hilafetin kaldırılmasını da bir hata olarak gören gazete, Lozan Konferansı’nda şimdiye dek “Türklerin oyununu oynayan” İngiltere’nin, Hint Müslümanlarının ayaklanma tehdidinden kurtulduğunu belirtmektedir. Gazete ayrıca, halifelik yetkilerinin TBMM’ye geçmesini -papalıkla karşılaştırarak- garabet olarak nitelendirmektedir. *El Heraldo de Madrid*, bu topraklardaki devrim hareketinin 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile başladığını fakat bu devrimcilerin “ateist” olmalarına karşın hilafete ve saltanata yönelik bir planlarının olmadığını yazmaktadır (“Yeni Doğu”). “Ancak Kemalist rejim altında gelişen Genç Türkiye maskesini düşürmüştür; Kemalistlerin sistemi, yeni bir yapılanmaya dair hiçbir işaret vermeksizin tüm eski kurumları silmekten ibarettir.”. Batı’da yüzyıllarca süren savaşların sonucunda elde edilen kilise-devlet ayrımı, Türkiye’de 48 saatte olup bitmiştir. TBMM milletvekillerini “nüfusun azınlığını temsil eden ve dörtte üçü şeytanlardan oluşan, sefil günlerini geçirmek için kendilerine önerilen her şeye cehaletle oy veren” sözleriyle açıkça aşağılayan gazete, 3 Mart tarihli kanunların, dini ve siyasi reformlar değil fakat; “Evkaf Vekaleti ve Saray’ın hazinelerinin devletin yararına istifçiliği” olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye ve TBMM’yi Sovyet yönetimi ile özdeşleştiren gazetenin, kilise karşıtı kimliğine rağmen, İspanya

basını içinde hilafetin kaldırılmasına en şiddetli muhalif olduğu görülmektedir.

El Heraldo de Madrid’den farklı olarak, *El Imparcial* ile *ABC Madrid* gerek saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılışının gerekse her iki kurumun kaldırılışının, Jön Türk devriminin devamı olduğu görüşündedirler (Ciges; “Dış Haberler”). Her ikisinin de Büyük Savaş ve Milli Mücadele’de hilafetin gücünden faydalanmaya gitmelerine rağmen hilafetin kaldırılışı, Ankara ve İstanbul arasındaki rekabetin sonunu belirlemiş; “yenilikçilerin, Batıcıların ya da Avrupalıların beşiği Asyalı şehir Ankara; tüm Asya kalıntılarının ve eski rejimin savunucularının yaşadığı Avrupa şehri İstanbul’u” yenmiştir. *ABC Madrid* ayrıca Türkiye’nin, Müslüman dünyası üzerinde çekici bir güç kullanmaktan vazgeçmediği, fakat bunu, laik ve iyi teşkilatlanmış bir devlet niteliğinde sürdürmek istediği görüşündedir. Hilafetin kaldırılışının dini güçlerin gayrimeşruluğunu gündeme getirdiğini, İspanya’nın eski değerlere bağlı Ankara yerine bugünün özgürleşen Ankara’sını tercih ettiğini savunmaktadır (Sánchez 17,18).¹⁰ Gazeteye göre İslam-Hristiyan çatışması halifeliğin kaldırılışından ziyade Milletler Cemiyeti’nin kurulmasıyla son bulmuştur. *ABC Madrid*, özelde İspanya ve genelde Avrupa kamuoyunun Doğu dünyasına bakışını yansıtan bir şekilde; “en doktrinerlerin ve demokrasinin evrenselliğine inanların bile Doğu’nun neo-Avrupa tarzı bir anayasacılık dinine dönebileceklerini, Fransız Devrimi’nin rasyonalist ya da ateist prensiplerini benimsemek için birçok şekli ve ruhi özelliklerini bırakabileceklerini tahmin edemeyeceğini” yazmaktadır. Gazeteye göre, İslam inancının en otantik temsilcileri olan Türkler, halifeye yol vererek “dinsizliğin manifestosunu” yapmışlardır. Bu gelişme, Batı dünyasının Doğu’nun gerçekliğinden bihaber olduğunu da ortaya çıkarmıştır.

El Liberal de hilafetin sonunun, Ankara demokrasisi ve İstanbul kalıntıları arasındaki mücadelenin bu son hamlesi olduğu görüşündedir (“Genç”). Kemalistlerin, halifeliği manevi niteliklerine indirgeyerek Abdülmecit’i “İslam’ın papası” olarak atadığında, asıl amaçlarının İslam’ı tüm saflığıyla yeniden inşa etmek olduğunu düşünen gazete, laik iktidar ile seküler gelenekselciliğin bir arada bulunamayacağı ve “ikonoklastik”-devrimci-milliyetçi Kemalist hareketin de bu sonuca vararak gereken adımı attığı görüşündedir. Bununla birlikte gazetenin hilafet kurumunu “Hristiyanlık düşmanlığı” ile özdeşleştirdiği dikkatlerden kaçmamaktadır (Pedroso). Hilafetin ilgasını

Türklerin “Müslüman barbarlığını” bırakmak istemeleri olarak değerlendirilen gazete, aslında Türklerin İslam’ın büyüklüğünden taviz vermediklerini, sadece İslam kültürünü, Avrupa medeniyetiyle takas ettiklerini savunmaktadır. Gazetenin, “özgün kültür” olarak adlandırdığı hilafet yerine Türkiye’nin milliyetçilik ve medeni kurumlar ortak paydasında Avrupa’ya yakınlaşacağı ve diğer Müslüman toplumların da Türkiye’yi izleyeceği beklentisi açıktır. *El Liberal* hilafetin kaldırılmasını milliyetçi ve devrimci bir gelişme olarak kucaklarken; İspanya basınında kendisini sezdiren *Panislamizm’e karşı duyulan çekince ve korkuyu* açık, fakat ılımlı bir şekilde ortaya koyduğu da söylenebilir. Öte yandan *La Voz* gazetesi, İslam için kullandığı “barbar bir şiir”, “Doğu’nun Batı’yı işgali” ve “doğulu büyük haçlı seferi” ifadeleriyle bunu en şiddetli şekilde göstermekte; hilafetin kaldırılışını “düşmüş, geri kalmış ve siyasi kapasitesi yetersiz (Mısırlı, Türk, Hint) halkların, milliyetçilik yoluyla İslam’ı modernleştirmeye girişmesi” olarak nitelendirmektedir (Gómez). Türk hilafetinin kolayca kaldırılışını, İslam’ın Müslümanlar içinde de çöküşünün işareti olarak gören gazete, hilafetin sonunu “evrensel siyasi bir güç olarak İslam’ın ölümü” olarak değerlendirmekte, aslında hem saltanat hem de hilafetin 20. yüzyıla kadar ulaşabilmesini şartıtcı bulmaktadır.

La Libertad, gelişmeyi “Avrupa ve Asya’da büyük bir manevi rönesansın habercisi” olarak nitelendirerek konuyu tarihsel bağlamda ele almıştır (Barcia). Bilinenin aksine, hilafetin ne Peygamber’in ne de haleflerinin arzusuyla doğan mistik ya da dini bir kurum olmadığını, siyasi nedenlerle vasiyet yoluyla devredilen bir yapıya ulaştığında bile asla “büyük erkek çocuğun doğum hakkı” olarak tanınmadığını vurgulayan gazete, Ankara Meclisi’nin saltanat ve hilafeti ayırarak, aslında halifeliği kuruluş özüne döndürdüğünü söylemektedir. “Türkiye’nin Müslüman dünya üzerindeki büyük manevi gücünü yitireceğini herkesten daha çok bilen Ankara saygınlıklarının bu kahramanca kararlarının arkasında hangi emeller bulunmaktaydı?”. Gazeteye göre bu sorunun yanıtı ve bugün yaşanan olayların ipuçları Lozan Konferansı’nda Lord Curzon’un azınlık haklarının Milletler Cemiyeti garantisine verilmesi teklifine İsmet Paşa’nın verdiği cevabında yatmaktadır.¹¹ Türkiye, hilafeti kaldırarak İngiliz etkisi ve yabancı müdahalesinden kurtulmayı amaçlamıştır. “Dinen ve ticari olarak Doğu halklarını köleleştirerek ahlaki ve ekonomik hegemonyasını kurmayı amaçlayan Anglosakson dehasının bugün bu topraklarda özgürlük ve onur ruhunun doğuşunu gördüğünü” söyleyen gazete, böylelikle Türkiye’nin Avrupa hegemonyasına bir tehdit ve insan-

lık için bir umut oluşturduğunu savunmaktadır. Bu şekilde cumhuriyetçi gazete *La Libertad*, hilafetin kaldırılışını, Avrupa sömürgecilik hareketine karşı bir hamle olarak değerlendirerek takdir etmektedir. Türk devrimine dair sunduğu bu yeni bakış açısı, *La Libertad*'ı diğer İspanyol gazetelerinden farklı bir noktaya yerleştirmektedir. Saltanat ve hilafeti geçmişe ait ve artık hiçbir işe yaramayan, milletlere yardım edemeyen, bilakis onları yok olmaya mahkum eden kurumlar olarak tanımlayan gazete; bunların sonlandırılmasını, Türk halkı adına geleceğin temellerinin şekillendirilmesinden sorumlu olan Ankara Meclisi'nin, Türk modernleşmesinin önündeki engelleri kaldırması olarak değerlendirmektedir (Ortega). Mustafa Kemal'in kişisel güç peşinde koşmayarak askeri zaferinin şanını Meclis'e devretmesini, tek başına yönetmek yerine Cumhuriyet rejimini benimsemesini ve cumhurbaşkanlığını, "vatanının işçisi olmayı tercih etmesi" şeklinde değerlendirerek övmektedir. Halifelik meselesinin, artık ulusallıktan çıkarak tüm Müslüman ülkeleri etkileyen dini bir boyuta büründüğünü belirten gazete, bu aşamada farklı İslami politikalara sahip İngiltere ve Fransa'nın rekabet alanına girdiğine de dikkat çekmektedir.

El Sol, dört yüzyıldan beri Osmanlı Hanedanı'na bağlı olan hilafetin, en zayıf olduğu zamanlarda bile saygınlığını koruduğuna, Müslüman hükümlerinin her zaman her koşulda dünyevi egemenliklerinin halife tarafından da tanınmasını istediklerine dikkat çekmektedir ("Editorial"). Öte yandan Abdülmecid, VI. Mehmet'in ülkeden kaçışının ardından ve ancak "tüm dünyevi otoriteden mahrum bırakılarak ve Ankara Hükümeti'nin gayretli gözetimi altında" bu mevkie geçirilmiştir. Hilafetin kaldırılmasıyla *Müminlerin Komutanı, Peygamber Vekili, Padişah, Tanrı'nın Gölgesi*'nin artık var olmadığını belirten gazeteye göre bu türde bir reform beklenmedik bir gelişme değildir. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin açılışında yaptığı ve Meclis'in çoğunluğu tarafından olumlu karşılanan konuşması "eski teokratik sistemin tümünün sekülerleşmesi planının bir parçası" olarak bu kutsal kurumun sonunu işaret etmiştir. *El Sol*, konuşmanın Meclis içindeki hocalar ve muhafazakarlar tarafından sessizlikle karşılanmasına karşın Türk halkının, kalıtsal inancına derinden bağlı olduğunu ve Türkiye'yi Batı tipi bir devlete dönüştürmenin kolay olmayacağını savunmaktadır. İslam dünyasının büyük bir kesiminin makamın korunmasından yana oluşunu, hilafeti dinden ayrı düşünmemelerine bağlamaktadır. Önde gelen din adamlarının, ortaya çıkan manevi boşluğun devrimci hareketlerle doldurul-

masından korktuklarına dikkat çeken gazete, İslam'ın en güçlü ve en ünlü milletinin teokratik rejiminin dönüşümünün, tüm Müslüman toplumunu etkileyeceğine kesin gözüyle bakmaktadır. Liberal ve *regeneracionista*¹² çizgisi nedeniyle bu gelişmeyi olumlu karşılaması beklenen *El Sol*'ün hilafetin kaldırılışına yaklaşımının net olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, saltanatın kaldırılmasının ve cumhuriyetin ilanının yönetim düzeyinde kalacağı ve toplum içindeki etkilerinin sınırlı olacağı görüşünü bu konuda da koruduğu söylenebilir.

İspanya basını bu köşe yazılarının dışında, 8-19 Mart tarihli sayılarında güncel haberlere yer vermeye devam etmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin adının geçtiği başlıklar atılsa da bu haberlerde; Türkiye dışındaki Müslüman ülkelerin yeni halifeyi belirleme çabalarının ele alındığı görülmektedir.¹³ Mart ayı sonunda bu türdeki haberlerin seyrekleşmesi ve Mayıs ayı itibarıyla tamamen sonlanmasıyla, İspanya basını için hilafet meselesinin haber değerinin kalmadığı söylenebilir.¹⁴

1 Kasım 1922 tarihinden itibaren gündeme yerleşen hilafet meselesinin İspanya basını tarafından ele alınış ve kamuoyuna sunulduğunda birkaç nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki neredeyse ilk günden başlayan ve takip eden süreçte de sıkça tekrarlanarak adeta kalıplaşan kavram karmaşasıdır. Bu karmaşa öncelikle *sultan*, *padişah*, *halife* kelimelerinin birbiri yerine kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Hatta saltanatın kaldırılıp halifeliliğin korunduğu bilgisinin verildiği haberlerde dahi *tahttan alınan*, *saltanatı sonlanan* ya da *eski* ifadelerini kullanmaksızın, Vahdettin'den *padişah/sultan* olarak bahsedilmektedir. Aynı durum, *El Globo*'da TBMM'nin Abdülmecid Efendi'yi yeni halife olarak seçtiğini bildiren haberin, "Türkiye'nin Yeni Sultanı" başlığıyla verilmesinde de görülmektedir. Kullanılan terim ve ifadelerle ortaya çıkan bu manzara, yaşanan gelişmeleri okuyucularına açıklamaya çalışan İspanyol basınının kendisinin de bu ayrımı özümseyemediğinin, en azından henüz yazı diline yerleştiremediğinin göstergesidir. Ne var ki saltanatın kaldırılmasından bir yıl kadar sonra bile eski padişah Vahdettin'le ilgili olarak "Türkiye'nin Sultanının Bir Kınaması" başlıklı haber yapılması (*L'Ép.*), hiçbir egemenlik gücü bulunmayan Halife Abdülmecit Efendi'den "Türkiye'nin sultanı" olarak bahsedilmesi ("Türkiye") ve hatta Cumhuriyet'in ilanından sonra *El Sol*'de "Mustafa Kemal, Osmanlı Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı" başlığıyla yayınlanan köşe yazısı, İspanya basınının, bu

coğrafyada yaşanan siyasi inkılapların yarattığı değişime tam olarak vâkif olmadığını göstermektedir. İspanya'nın kendi tarihinde de hilafet kurumunun bulunduğu göz önüne alındığında entelektüel gazeteci-yazarların, böylesi bir kullanımı; yeni Türk Devleti'nin makam, unvan ve kurum değişiklikleri karşısında okuyucularına bir kolaylık olması, Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantı kurabilmeleri adına tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Bu karmaşayı ileriye taşıyan bir diğer boyut ise gazetelerin sebep-sonuç ilişkisini hatalı bir şekilde sunmalarıdır. Örneğin, *ABC Madrid*, 1 Kasım günü onaylanan kanunun VI. Mehmet'i hem dünyevi hem de manevi güçlerinden ettiğini yazmıştır ("Ankara"). Bu ifade gazetenin, TBMM'nin yeni halife seçimi hakkını saklı tuttuğu hükmünü, doğrudan doğruya Vahdettin yerine yeni bir halife seçeceğinin göstergesi olarak yorumladığını düşündürmektedir. Oysa "Müslümanların şu an itibarıyla, adına ibadet edecekleri bir halifeleri yoktur." sözleri, kanunun içeriğinin, yani Vahdettin'in yalnızca padişahlığının sona erdiğinin, fakat halifeliğinin devam ettiğinin kavranmadığını göstermektedir. *La Época*'nın "Türkiye'nin Sultanı'nın tahtını terk ederek ülkeden kaçtığı için egemenliğini kaybettiğini" belirten köşe yazısı gibi ("VI. Mehmet"), *La Esfera*'nın, "Yunanları yenen Kemalist ordularının ilk birlikleri karşısında İstanbul'dan kaçmak zorunda kaldığını" iddia eden, böylelikle Refet Paşa'nın TBMM Muhafız Grubu'ndan 100 kişilik bir kuvvetle idareyi devralmak için İstanbul'a girişini Vahdettin'in kendisine karşı yapılmış bir harekât olarak aksettiren yazısı da ("Hilafetin Melankolik" 33) dikkatlerden kaçmamaktadır.

İspanya basınının konuyu ele alışında ön plana çıkan diğer özellik, Osmanlı İmparatorluğu ve Türk toplumuna dair oryantalist bir imgelemin hakim olmasıdır. Saltanat ve hilafetin tarihsel- siyasi arka planlarını ele alan ağırbaşlı köşe yazılarında dahi *harem*, *odalık*, *gözde*, *haremağası*, *çok eşliliğe* dair atıfların ve kimi zaman alaya varan betimlemelerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Eski padişah Vahdettin'in "Yıldız'da her ırktan güzelliklerle dolu olan o meşhur haremimi, üç resmi karısını ve 200 cariyesini gözü yaşlı bıraktığı" ve şimdi Malta'da "203 kadından kurtardığı hayatını özgürce yaşadığı" ifadeleri bunların ilki sayılabilir ("VI. Mehmet"). Abdülmecit Efendi'nin sürgünde en azından artık haremde kilitli kalmayacağı ve Paris'te *The King Has Fun (Kral Eğleniyor)* piyesine gidebileceği; "haremine hapsolmuş ve sporla uğraşmayan halifenin resme düşkün olduğu" ifadeleri ("Osmanlı Politikası") bir başka örnek olarak sunulabilir. Abdülmecit Efendi'nin sürgünü

nedeniyle “haremağasının teselli edilemediği ve üç gündür yemek yemeyi reddettiği” ise 5-14 Mart tarihlerinde hemen hiçbir gazetenin atlamadığı bir haber olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine sürgüne gidişyle ilgili olarak haremi ve haremağalarıyla özel trene bindirildiği bilgisi ve İsviçre’de çok eşliliğin yasak olması nedeniyle Abdülmecit’in eşlerine mülteci hakkı tanınmasının İsviçre Meclisi’nin gündemine alındığı haberleri de atlanmamıştır. Kendisini takip eden saraylıları, odalıkları ve haremağalarıyla Avrupa’da sinir bozucu olacağı; İsviçre’de eşlerinin en az birini boşamak zorunda kalacağı ya da Tanrı tarafından kendisine verilmiş bir hak olarak gördüğü çok eşliliğini gizlice devam ettireceği yorumları (“Hilafetin Sonu”) çarpıcıdır. Eski halifenin yeni yaşamında Amerikan gazetelerinde yazar olabileceğine, sinemadaki sınırsız seçeneklerin yanı sıra anılarını yayınlayabileceğine, hatta haremağasının bile saraydaki hikayeleri anlatarak kendi talihini yaratabileceğine yönelik mizahi ifadeler de (Gómez) gözden kaçmamaktadır. Bununla birlikte kalabalık bir aile olarak Osmanlı Hanedanı’nın Avrupa’da ev bulmakta zorlanacağını, aile kadınlarının daktilo ya da göbek dansçısı olarak iş bulabileceklerini ya da ailenin ‘1001 Gece Masalları’ gibi bir film için anlayabileceğini belirten köşe yazısı ise (Azpeitua) mizahtan öte alaycı bir dil kullanmıştır. Bu göndermelerin yalnızca eski padişah ile halife üzerinden saltanat ve hilafete yönelik birer eleştiri olmadığı, genel olarak *Doğulu Türkiye*’ye dair izlenimler olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti’nin eski ile bağlarını tümenden kopardığını vurgulayan bir köşe yazısı yine hareme atıfla bulunarak, yeni Türkiye’nin mimarı Kemal Paşa’nın ilham kaynağını tek eşliliğine bağlamıştır (Casanova).

Sonuç

Hilafet meselesinin İspanya basınının gündemine gelişi, daha 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması ile başlamış, bu tarihten itibaren gazeteler saltanat ve hilafet ilişkisini irdelemişlerdir. Ortaya konan genel kanı; dünyevi güçten yoksun bir manevi gücün, Hristiyanlıktan farklı olarak, İslam’ın tarihsel, kültürel ve dinsel özellikleri bağlamında etkili olamayacağı şeklindedir. TBMM Hükümeti’nin saltanatı kaldırma kararı, millet egemenliğinin tesis edildiği milliyetçi ve devrimci bir hareket olarak değerlendirilmiş, yeni halifeyi seçme yetkisini saklı tutuşu ise bu devrim hareketini, sömürge yönetimi altında bulunan İslam toplumlarına yayabilme amacına bağlanmıştır. Yalnızca Türk milletini temsil eden Meclis’in tüm Müslümanlar

üzerinde böyle bir yetkiye sahip olamayacağı görüşü ağır basmakla birlikte, Türkiye ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu toplumlar üzerindeki prestiji sayesinde kararın kabul göreceği de belirtilmiştir. Abdülmecit Efendi'nin yeni halife olarak seçilmesi karşısında, yine TBMM'nin yetki meselesine dikkat çeken İspanyol gazeteleri, ilerleyen günlerde verdikleri ve İslam dünyasının olumlu tepkilerini yansıtan haberlerle bu öngörülerini doğrulamışlardır. Bu dönemde İspanya basınında, yönetici kadrolarının milliyetçi karakterine karşın, egemenlik hakkı bulunmayan halife vasıtasıyla yeni Türkiye'nin Panislamist bir politika güdeceğine dair bir şüphe de kendisini göstermektedir.

Bu aşamada İspanyol gazetelerinde Türkiye Devleti merkezli olarak ele alınan ve ancak kabul görme boyutuyla diğer Müslüman toplumlarıyla ilişkilendirilen hilafet konusu, 3 Mart 1924 günü halifelüğün kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın yurtdışına çıkarılması ile çok boyutlu bir mesele olarak ele alınmıştır. Saltanatın kaldırılması sonrası İngiltere'nin hilafetin gücünü eski padişah Vahdettin üzerinden elde etmeye çalışacağına dair yorumlara ek olarak; Fransa ve hatta İtalya'nın hilafet merkezini kendi idaresindeki topraklara taşıma gayretlerini ve buna bağlı olarak Filistin, Mezopotamya, Hicaz, Ürdün, Mısır ve Fas'ın giriştikleri rekabeti yansıtan haberler verilmiştir. Basında eski Kurtuba Hilafeti ya da Fas mandatörlüğündeki zayıf ortaklığı vesilesiyle İspanya Hükümeti'nin resmi bir politikaya yöneldiğini gösteren hiçbir emare olmadığı gibi, İspanya'nın hilafet meselesine dahil olma konusu, entelektüel düzeyde dahi tartışmaya değer görülmemiştir.¹⁵

İspanya basınında hilafetin kaldırılması -kimi gazetelere göre 1908 Jön Türk devriminden süregelen- milliyetçi, laik bir devrim; eski teokratik sistemin sekülerleşmesi; Müslüman toplumun milliyetçilik yoluyla modernleştirilme çabası; Ankara'nın temsil ettiği Batıcı, laik ve yenilikçi zihniyetin, dini-gelenekçi İstanbul'a karşı zaferi ve İslam'ın Hristiyan dünyasına düşmanlığının sonlanması olarak değerlendirilmiştir. Basında Türkiye'nin hilafetle birlikte Müslüman dünya üzerindeki otoritesini kaybedeceği fikri paylaşılmakla birlikte; kimi gazeteler bu saygın konumu, milliyetçilik vasıtasıyla çok daha etkili olarak elde edeceğini, Batı tipi modernleşmede diğer Müslüman toplumlarına liderlik edeceğini savunmuştur. Böylelikle, İspanya basınına saltanatın kaldırılması sonrasında TBMM'nin açılışı, 1921 Anayasası ile birlikte milli egemenliğin tesisi gibi inkılaplara karşın Doğulu-Müslüman bir toplumda Batı tarzı modernleşmenin mümkün olamayacağı görüşünün; hilafetin kaldırılması ile

birlikte şaşkın ve heyecanlı bir temenniye evirildiği de görülmektedir. Bu temennide Doğu'nun Avrupa'ya yakınlaşması umudu ağır basmakla birlikte, milliyetçilik hareketlerinin, İngiltere liderliğindeki Avrupa sömürgeciliğinin sonunu getirmesi beklentisi de dikkat çekmektedir.

Saltanat ve hilafetin ayrılışından hilafetin kaldırılmasına kadar olan süreçte basının okuyucularına verdiği haberler ve sunduğu tarihi-siyasi analizler, 16. yüzyılda Katolik İspanya Kraliyeti-Müslüman Osmanlı İmparatorluğu rekabetinden doğan *Büyük Türk* korkusunun ve Avrupa oryantizminin izlerini taşımaktadır.

Açıklamalar

- 1 Çalışmada kullanılan gazete ve dergiler, İspanya Milli Kütüphanesi, Dijital Basın Arşivi ile *ABC Madrid* gazetesinin özel arşivinden temin edilmiştir. *Biblioteca Nacional de Espana, Hemeroteca Digital*, <http://hemerotecadigital.bne.es/index.vm> (Erişim tarihi: 12.11.2021); *Archivo ABC*, www.abc.es/archivo/ (Erişim tarihi:12.11.2021).
- 2 Fas toprakları üzerindeki manda ve himaye koşulları için Fas Sultanı'nın Fransa ile anlaşması, İspanya'nın küçük bir araziye sıkışmış mandatör rolünü oldukça küçülterek, Fransa'ya bağımlı kılmıştır. García Sanz, Fernando. "Between Europe and the Mediterranean: Spanish-Italian Relations, 1898-1922." *Mediterranean Historical Review, Special Issue: Spain and the Mediterranean Since 1898*, vol. 13, no. 1-2, 1998, pp. 28-47.
- 3 bkz. Ziya Paşa. *Endülüs Tarihi*. Selis Kitaplar, 2007; Souto Lasala, Juan Antonio. "El Califato de Córdoba-La Taifa de Zaragoza-Los Almorávides." *Historia de Aragón*, vol. 1, Institución Fernando el Católico, 1989, pp. 125-136.
- 4 Hemen hepsi İstanbul, Paris, Londra merkezleriyle Fabras Ajansı kaynaklı ve birbirini tekrar eden bu haberlerde, padişahın tüm Müslümanların Halifesi sıfatıyla özgürlüğünün ve yaşamının tehlikede olduğunu düşünerek İstanbul'dan hemen ayrılmak için Britanya Hükümeti'nin korumasını talep ettiği; talebin Britanya tarafından resmi bir notayla duyurulduğu; İngiliz notasınının Türk resmi makamlarınca içişlerine müdahale ve VI. Mehmet'in görevden alınması kararının tanınmaması şeklinde algılandığı belirtilmektedir. Padişah, Malaya zırhlısına çıkarken tahttan feragat etmediğini, fakat tehlike karşısında şimdilik Türkiye'den ayrıldığını belirtmiştir. Olayı öğrenen Refet Paşa, sarayı ablukaya alarak mühürlemiş, verdiği beyanatta ise eski padişahın kaçışına ya da kaçış yöntemine önem atfedilmemesi gerektiğini söylemiştir. Haberlere göre, Türk kamuoyu Hristiyanlara sığınan bir halifenin kabul edilemeyeceğini, böylelikle hilafet ve saltanat meselesinin kendiliğinden ve tatmin edici bir şekilde

- çözümlendiğini düşünmektedir. Hicaz Kralı'nın padişahı Mekke'ye davet ettiği, padişahın halifelliğini ilan etmek için Hindistan'a gideceğinin söylendiği ve İngiltere'nin tamamen padişaha ait olan bu kararı desteklediği ise gazetelere yansıyan diğer haberlerdir. *EI*, 19 Kasım 1922, s. 3; *ES*, 19 Kasım 1922, s. 5; *LÉp.*, 20 Kasım 1922, s. 2; *ABCM*, 19 Kasım 1922, s. 27. Şeyhülislam Sabri Bey, eski bakanlar Rıza Tevfik Bey ile Damat Ferit Paşa'nın üç gün önce (15 Kasım) İngiliz yetkililerin koruması altında Hindistan'a yola çıktıkları; 8 milyonluk bir Müslüman nüfusunu yönetenlerin, 380 milyon Müslümanın halifesini tahttan indirerek İslam dünyasının saygınlığına zarar vermesini protesto eden ve Hint halkına elçilerinin emirlerine uymayı emreden padişah tarafından imzalı bir mektubu taşıdıkları da verilen bir başka haberdır. *EG*, 21 Kasım 1922, s. 1.
- 5 Gazete, İngiltere'nin halifelik meselesinde eski Padişah Vahdettin üzerinden etkin bir şekilde hareket edeceğini savunmaktadır. Buna göre İngiltere, bugün Hindistan Müslümanlarının padişahın insani zayıflıklarını ve siyasi hatalarını bilmemelerine; onu sadece kutsal halife olarak görerek Ankara'nın kararına karşı çıkacaklarına güvenmektedir. Hint Müslümanları ise durumu, Britanya dostu ya da düşmanı olmalarına göre oportünist bir şekilde değerlendirmektedir. "İngiltere ve Hilafet", *ABC Madrid*, 19 Kasım 1922, s. 27. Gazetenin bu öngörüsü ilerleyen günlerde diğer gazetelerde yer alan haberlerle doğrulanmaktadır. *The Daily Telegraph*'ın 19 Ocak tarihli baskısından alıntı yapan gazeteler, VI. Mehmed'in Kahire'ye ulaşmasıyla hilafetin Kral Hüseyin'e geçmesinin muhtemel olduğunu, Hüseyin'in, oğulları Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Abdullah arasında mutabakat sağlayarak federal Arap İmparatorluğu rüyasını tekrar canlandırabileceğini yazmıştır. *LÉp.*, 20 Ocak 1923, s. 1; *EI*, 20 Ocak 1923, s. 1; *LL*, 20 Ocak 1923, s. 4.
- 6 Bu gelişmeyi aktaran haberler içinde "Türklerin genel kanaatinin, Ankara Meclisi tarafından seçilen bu yeni Halifenin tüm Müslümanlar tarafından kabul edileceği yönünde olduğu" detayı dikkat çekicidir. *EHM*, 20 Kasım 1922, s. 3; *LÉp.*, 21 Kasım 1922, s. 1; *ES*, 21 Kasım 1922, s. 5; *LV*, 21 Kasım 1922, s. 5; *ABCM*, 21 Kasım 1922, s. 27. Bu kanaat, Hilafet Merkez Komitesi'nin, Ankara Hükümeti'nin saltanatla ve Abdülmecid'in seçimiyle ilgili kararlarını hiçbir şerh olmaksızın onayladığını aktaran haberlerle doğrulanmıştır. Komite, İngiliz Hükümeti'ni padişahı koruması altına alarak İslam dünyası içinde ayrılık yaratmayı amaçlamakla suçlamaktadır. *LCE*, 23 Kasım 1922, s. 3; *LÉp.*, 24 Kasım 1922, s. 3, *ES*, 24 Kasım 1922, s. 5. İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerinin yeni halifenin makama geçiş töreni için aldıkları daveti, "katılımlarının, halifelğin (yeni durumunun) resmen tanınması anlamı vermemesi adına reddettikleri" de basına yansıyan bir diğer detay olmuştur. *LÉp.*, 25 Kasım 1922, s. 3; *EI*, 25 Kasım 1922, s. 2; *ES*, 25 Kasım 1922, s. 5.

- 7 Ankara Hükümeti Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'ne bağlı olarak bir ulemalar komisyonu (Tedkikat ve Te'lifât-ı İslâmiyye Heyeti) kurulduğunu bildiren bu haber, diğer Müslüman ülkelerle ilişki kurmayı başarması halinde halifeliliğin bu komisyonun elinde önemli bir silaha dönüşeceğini savunmaktadır.
- 8 Bir haberde, Hindistan'ın Gaya şehrinde Muhtar Ahmed Ensarî liderliğinde toplanan Hilafet Konferansı'nın "Sultan Abdülmecit"i halife olarak tanıdığı, Kemal Paşa'ya *Halifenin hükümdarı* unvanı verdiği aktarılmaktadır. *LCE*, 13 Ocak 1923, s. 1. Gerçekten de bu tarihlerde toplanan Hilafet Konferansı; İslami yöntemlere çok yakın oluşu nedeniyle halifenin seçimle göreve gelme usulünü onaylamış, Mustafa Kemal Paşa'ya İslam dünyasına hizmetlerinden ötürü *seyf ü'l-İslam ve mücahid ü'l-Hilafet* (İslam'ın kılıcı/askeri ve Hilafet'in savaşçısı) unvanını vermiştir. Muhammed Naeem Qureshi, *The Khilafat Movement in India, 1919-1924*, University of London, Doktora Tezi, 1973, s. 249.
- 9 İngiliz gazete ve ajanslarından yoğunlukla beslenen İspanya basınında, Hint Müslümanları liderlerinden Ağa Han ile Emir Ali'nin Başbakan İsmet Paşa'ya gönderdikleri 24 Kasım 1923 tarihli mektuba ya da Türk siyasetinde yarattığı tartışmalara dair herhangi bir haberin yer almaması dikkat çekicidir.
- 10 Sánchez bu sözlerine neden olarak, ateşkesin hemen ardından Ankara'da Fas, Kahire ve Bağdat'tan birçok Müslümanın katılımıyla toplanan Panislamizm Konferansı'nı göstermektedir. Yazara göre bu toplantıda İspanya'nın adının "milyonlarca mümine zalimlik yapan Büyük Güçlerle bir tutularak" anılması, ülkede İnebahtı Savaşı'nın yarattığı intikam duygusunun halen devam ettiğini düşündürmüştür. Eraslan çalışmasında, *Hakimiyet-i Milliye*'nin 11 Mart 1921 tarihli sayısında böyle bir kongrenin toplanacağı haberinin geçtiğini, fakat bu kongrenin yapıldığına dair başka hiçbir haberin yayınlanmadığını ortaya koymaktadır. Yazar, yalnız yabancı kaynaklarda gerçekleştiği belirtilen kongrenin gerek Milli Mücadele gerekse İtilaf Devletlerince propaganda olarak kullanıldığı sonucuna varmaktadır. bkz. Eraslan, Cezmi. "Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da Büyük İslam Kongresi Tartışmaları Üzerine Değerlendirmeler." *Tarih Dergisi*, vol. 46, 2007, s. 293-317.
- 11 Konferansın 12 Aralık 1922 tarihli Birinci Komisyon oturumunda geçen tartışma için bkz. Meray, Seha L. çev. *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, 1. T, 1. C, 1. K, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 180-208.
- 12 1898 ABD-İspanya Savaşı'nın ardından İspanya'nın gerilemesi karşısında ortaya çıkan *Regeneracionismo* (yenilenmecilik) İspanyol yaşamının siyasi, toplumsal ve ekonomik reformlarla yenilenmesini hedefleyen, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında etkili olmuş siyasi ve düşünce akımıdır. Andrés-Gallego, José. "El Regeneracionismo." *Política Española y Política Naval Tras el Desastre (1900-1914)*, Madrid, 1991, pp. 49-64.

- 13 Kudüs, Mezopotamya, Ürdün ve Hicaz, hilafeti Kral Hüseyin'e önermiş ve kendisi de bunu kabul etmiş; bu gelişme karşısındaysa Kahire'de Ezhar Uleması, Kral Hüseyin'in adaylığını protesto eden ve onu İngiltere'nin sadık bir hizmetkari olarak nitelendiren açık bir mektup yayınlamıştır. *EHM*, 8 Mart 1924, s.1; *EL*, 8 Mart 1924, s.3; *LV*, 8 Mart 1924, s. 5; *EG*, 10 Mart 1924, s.1. Mısır'dan elli kadar şeyh, ulema ve din adamının Kral Hüseyin'e gönderdikleri mektuptaysa, halife adaylarının, dünya Müslümanlarının kararını beklemesi gerektiğini yazmışlardır. *LÉp.*, 10 Mart 1924, s. 2; *EHM*, 11 Mart 1924, s. 2; *LV*, 11 Mart 1924, s. 5; *LA*, 12 Mart 1924, s. 2. Reuters kaynaklı haberlerde, Mısır ve Fas'ın kendi adaylarını gösterecekleri; Kudüs'teyse Müslüman Yüksek Konseyi'nin, hilafet için Arabistan'ın tüm ülkelerinde bağımsız, anayasal hükümetlerin yeniden kurulması koşulunu Kral Hüseyin'in kabul ettiği aktarılmaktadır. *EL*, 13 Mart 1924, s. 3; *ES*, 13 Mart 1924, s.1; *LCE*, 13-14 Mart 1924, s. 1; *LÉp.*, 13-14 Mart 1924, s. 2; *LV*, 14 Mart 1924, s. 5. 18-19 Mart günlerinde yayınlanan Londra merkezli haberler ise Kral Hüseyin'in Afganistan Emiri, Mısır Kralı ya da Fas Sultanı'nın adaylıklarını kabullenmediğini; Mısırlı dini liderlerinse Ankara Hükümeti'nin halifeye yönelik tavrını reddettiklerini bildirmektedir. *LA*, 18 Mart 1924, s. 3; *EHM*, 18 Mart 1924, s.2; *ES*, 18 Mart 1924, s. 5.
- 14 Bu tarihten sonra Müslüman dünyası ile ilgili haberler, Hicaz'daki Vahabi ayaklanması ve Emri Ali'nin Hicaz Kralı oluşu, Mısır'ın tarafsızlığını ilanı gibi hilafet eksenini dışındaki siyasi gelişmelere yönelmiştir. *ES*, 8 Ekim 1924, s. 2; *ES*, 9 Ekim 1924, s. 5; *LV*, 9 Ekim 1924, s. 1; *LÉp.*, 9 Ekim 1924, s. 3; *EI*, 9 Ekim 1924, s. 1; *EL*, 9 Ekim 1924, s.3.
- 15 *El Heraldo de Madrid* İngiltere, Fransa ve İtalya'nın sürgün halife Abdülmecit'e basın üzerinden yaptıkları teklifleriyle "Niçin bize dost bir halife ile Kurtuba Hilafetini canlandırmıyoruz?" diyerek alay ederken; *ABC Madrid*, "İspanyol aşırıcularının bile halifeye Kordoba'nın portakal ağacı gölgelerinin dışında önercek hiçbir şeylerinin olmadığını" yazmıştır. *EHM*, 10 Mart 1924, s. 5; Sánchez, 17-18.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- "Amacımız." *Revista Hispano Africana*, vol. 1, Ocak 1922, s. 1.
- "Ankara Hükümeti Türkiye Sultanını Görevden Aldı." *La Libertad*, 4 Kasım 1922, s. 3.
- "Ankara Meclisi Kararları." *La Voz*, 4 Kasım 1922, s. 5.
- "Ankara ve Hilafet." *ABC Madrid*, 12 Kasım 1922, s. 29.

- “Ankara ve Hilafet.” *ABC Madrid*, 12 Kasım 1922, s. 29.
- “Dış Haberler, Günün Haberi Hilafetin Kaldırılması.” *ABC Madrid*, 7 Mart 1924, s. 17.
- “Doğu Sorunu.” *El Heraldo de Madrid*, 4 Kasım 1922, s. 2.
- “Editorial.” *El Sol*, 8 Mart 1924, s. 5.
- “Editorial.” *El Sol*, 9 Kasım 1922, s. 5.
- “Genç Türk Cumhuriyeti’nin Laik Eğiliminin Seküler Gelenekselciliğe Zaferi.” *El Liberal*, 7 Mart 1924, s. 1.
- “Hilafet Mücadelesi.” *El Heraldo de Madrid*, 10 Mart 1924, s. 5.
- “Hilafetin Melankolik Sonu.” *La Esfera*, 5 Nisan 1924, S 535, s. 33, 34.
- “Hilafetin Sonu.” *La Época*, 12 Mart 1924, s. 1
- “Hilafetin Yeniden Kurulacağı Yer Tartışılıyor.” *La Acción*, 8 Mart 1924, s. 3.
- “İngiltere ve Hilafet.” *ABC Madrid*, 19 Kasım 1922, s. 27.
- “İslami Propaganda.” *El Heraldo de Madrid*, 21 Aralık 1922, s. 1.
- “Mustafa Kemal, Osmanlı Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı.” *El Sol*, 31 Ekim 1923, s. 5.
- “Osmanlı Egemenliği Ankara Hükümeti’ne Geçti.” *La Correspondencia de España*, 4 Kasım 1922, s. 3.
- “Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu.” *El Sol*, 7 Kasım 1922, s. 5.
- “Osmanlı Politikası.” *El Heraldo de Madrid*, 5 Mart 1924, s. 1.
- “Türk Devrimi.” *La Correspondencia de España*, 7 Kasım 1922, s. 1.
- “Türk Hükümeti’nin Alkışlanası Projeleri.” *El Liberal*, 29 Şubat 1924, s. 1.
- “Türkiye Önemli Reformlara Hazırlanıyor.” *La Acción*, 29 Şubat 1924, s. 2.
- “Türkiye Sultanının Görevden Alınışı.” *El Globo*, 4 Kasım 1922, s. 1.
- “Türkiye.” *Revista Hispano Africana*, S 5, Mayıs 1923, s. 158.
- “Türkiye’de.” *El Sol*, 29 Şubat 1924, s. 5.
- “Türkiye’de-Halifelik İlga mı Ediliyor?.” *La Correspondencia de España*, 29 Şubat 1924, s. 1.
- “Türkiye’nin Sultanının Bir Kınaması.” *La Época*, 31 Aralık 1923, s. 2.
- “Türkiye’nin Yeni Sultanı.” *El Globo*, 22 Kasım 1922, s. 2.
- “VI. Mehmet: Malta’nın Yalnız Adamı.” *La Época*, 2 Aralık 1922, s. 6.
- “Yeni Doğu-Türkiye’de Devrimci Fikirler.” *El Heraldo de Madrid*, 7 Nisan 1924, s. 5.
- ABC Madrid (ABCM)*, 12 Kasım 1922-15 Mayıs 1924.
- Andrés-Gallego, José. “El Regeneracionismo.” *Política Española y Política Naval Tras el Desastre (1900-1914)*. Madrid, 1991, pp. 49-64.
- Azpeitua, Antonio. “Diorama.” *ABC Madrid*, 6 Mart 1924, s. 17.
- Balfour, Sebastian. “Spain and the Great Powers in the aftermath of the Disaster of 1898.” *Spain and the Great Powers in the Twentieth Century*, ed. Sebastian Balfour ve Paul Preston, Routledge, 1999, pp. 13-32.

- Barcia, Augusto. “Doğu ve Batı-Hilafet.” *La Libertad*, 11 Mart 1924, s. 1.
- Casanova, Sofia. “Doğu’daki Muamma.” *ABC Madrid*, 15 Mayıs 1924, s. 21.
- Ciges Aparicio, Manuel. “Müsabakayı Kim Kazanacak- Türkiye Yenilenirken İngiltere ve Fransa Pusuda.” *El Imparcial*, 12 Mart 1924, s. 8.
- Desvois, Jean-Michel. *La prensa en España 1900-1931. Siglo XXI de España Editores S.A.*, 1977.
- El Globo (EG)*, 4 Kasım 1922-10 Mart 1924.
- El Heraldo de Madrid (EHM)*, 4 Kasım 1922-18 Mart 1924.
- El Imparcial (EI)*, 19 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- El Liberal (EL)*, 29 Şubat-9 Ekim 1924.
- El Sol (ES)*, 19 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- Elorza, Antonio, y Elena Hernández Sandoica. *La guerra de Cuba, 1895-1898: Historia Política de Una Derrota Colonial*. Alianza Editorial, 1998.
- Eraslan, Cezmi. “Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Büyük İslam Kongresi Tartışmaları Üzerine Değerlendirmeler.” *Tarih Dergisi*, vol. 46, 2007, ss. 293-317.
- Foner, Philip S.. *La Guerra Hispano-Cubano-Americana y el Nacimiento del Imperialismo Norteamericano 1895-1902, 1898-1902*. Akal, 1975.
- García Sanz, Fernando. “Between Europe and the Mediterranean: Spanish-Italian Relations, 1898-1922.” *Mediterranean Historical Review, Special Issue: Spain and the Mediterranean Since 1898*, vol. 13, no. 1-2, 1998, pp. 28- 47.
- Gazi Mustafa Kemal. *Nutuk*. Kaynak Yayınları, 2015.
- Gómez de Baquero, Eduardo. “Görünümler-Hilafetin Üzücü Sonu.” *La Voz*, 14 Mart 1924, s. 1.
- Hülagü, Metin. *Yurtsuz İmparator Vahdeddin İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı*. Timaş Yayınları, 2010.
- La Acción (LA)*, 29 Şubat-18 Mart 1924.
- La Correspondencia de España (LCE)*, 4 Kasım 1922-12 Mart 1924.
- La Época (LÉp.)*, 20 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- La Libertad (LL)*, 4 Kasım 1922-20 Ocak 1923.
- La Voz (LV)*, 4 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- Meray, Seha L. çev. *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, 1. takım, 1. cilt, 1. kitap, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Morales Lezcano, Víctor. “Marruecos en la Historia de España del Siglo XX.” *Jornadas, El Pensamiento de Joaquín Costa*. Monzón, 1997, pp. 95-102.
- Ortega y Gasset, Eduardo. “Bir Halk Yeniden Doğuyor-Türkiye’de Hilafetin İlgası.” *La Libertad*, 15 Mart 1924, s. 1.
- Pedroso, Manuel. “İslam’da Devrim-Milliyetçilik, Peygamber Sancaktarını Yendi.” *El Liberal*, 9 Mart 1924, s. 1.

- Qureshi, Muhammed Naem. *The Khilafat Movement in India, 1919-1924*. Doktora Tezi. University of London, 1973.
- Sánchez Mazas, Rafael. “Roma’daki ABC-Koltuk ve Babıali-Abdülmeccid’in Sürgünü Hakkında Yorum.” *ABC Madrid*, 20 Mart 1924, s. 17, 18.
- Seoane, María Cruz, y María Dolores Sáiz. *Historia del periodismo en España*. vol. 3, Alianza, 1996.
- Souto Lasala, Juan Antonio. “El Califato de Córdoba-La Taifa de Zaragoza-Los Almorávides.” *Historia de Aragón*, vol. 1, Institución Fernando el Católico, 1989, pp. 125-136.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, (TBMMZC-a). 6. cilt, TBMM Matbaası, 1968.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, (TBMMZC-b). 7. cilt, TBMM Matbaası, 1970.
- Ximénez, Saturnino. “Türkler ve Osmanlılar Osman Hanedanı’nın Sürülüşü.” *El Heraldo de Madrid*, 4 Mart 1924, s. 3.
- Ziya Paşa. *Endülüis Tarihi*. Selis Kitaplar, 2007.

•Türkkan Tunalı, *Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basımındaki Yankıları* •

Ekler

La Esfera

EL MELANCOLICO FIN DEL CALIFATO

EL SULTAN ABDEL HAMID II
Reinando en 1909

Una enorme ceremonia del Sultam II que asistió el depósito Califa Abdul Mejid

EL SULTAN MEHMET VI
Murió en 1918

CARACTERES verdaderamente dramáticos y que bien pudieron tocar los confines de la tragedia, si las vicisitudes no hubiesen mostrado absoluta docilidad ante los mandatos gubernamentales, la revocación de la abolición del Califato en Turquía. Este acontecimiento trascendental, ya que ha de repercutir en todo el mundo musulmán, expresando agitaciones que, si la posteridad pudiera alterar la paz universal, haría amonesta hoy por mil fermentos de odio y rencores, por mil odios y apóstrofes inenarrables, merced a la verdad, unas breves líneas informativas que arrojan alguna luz sobre el suceso ocurrido en la antigua capital del Imperio en la noche del 3 al 4 del mes pasado.

Derrotada por la Asamblea Nacional la destitución de Abdul Mejid y su inmediata salida del territorio turco, se acordó con tropas de absoluta confianza el hájirio palacio de Dolma Bagiche, residencia del califa y de su familia. El gobernador civil de Constantinopla, Haskar Bey, acompañado del director de la Policía, Sadık Fikri Bey, hizo su presentación al califa a las doce en punto de la noche, dándole inmediata lectura del decreto fatal y situándole que debía ser ejecutado dicho decreto sin aplazamiento ni demora de ninguna clase. El palacio y sus dependencias tenían que quedar evacuadas antes de las cinco de la madrugada. Comandante y Boroso, el Comendador de los Creyentes hubo de explicar a los funcionarios gubernativos una dilación de dos o tres días, a lo sumo, con objeto de ordenar su propiedad particular, disponiéndola convenientemente para el destierro. Pero como el ruego de Abdul Mejid no fué atendido, el depósito califa tuvo que vestirse de un modo atropellado y amontonar en unas maletas sus ropas de uso diario y los objetos de mayor valor a su alcance. A la hora fijada por los comisarios salía del palacio, con sus dos hijos y una comitiva de cinco personas, siempre bajo la estrecha vigilancia de la policía y de algunos agentes.

Varios automóviles condujeron a los desterrados hasta la estación de Çantaída, donde hubieron de esperar casi doce horas, rebullidos en una vulgar sala de espera, el piso del *Orient Express*, que debía conducirlos al destierro. Cuatro días después, el 7 de

Marzo, llegaban a Territo (Suiza), por Sofía y el Simplón, mientras los príncipes y princesas de la familia imperial, también arrojados de Turquía por razones fulminantes, se dirigían utilizando la vía rusa o por el Báltico a Rumania, Francia, Italia, Suiza, Egipto y Siria. Cada uno de ellos había recibido del Gobierno, como viático de viaje, la suma de mil libras turcas.

Este derrocamiento del Califato es el epílogo de los sucesos de Noviembre de 1922, cuando el sultán Mahomet VI hubo de salir de Constantinopla ante la llegada de las primeras tropas kemalistas, victoriosas de los griegos. Abolida por entonces la monarquía otomana, subsistió, sin embargo, el Califato como institución religiosa, aunque desde aquel momento debía de ser hereditario en la dinastía de Osmán, reservándose la Asamblea Nacional el derecho de elegir a titular. Bajo tan precario régimen ha vivido quince meses el desafortunado Abdul Mejid. Desposeído de toda autoridad temporal, su única afirmación de existencia era el *shahadet* del viernes, que el califa seguía cumpliendo ocupacionalmente en una de las mesquitas de Constantinopla.

Es cierto que se le rendían honores militares; pero sólo por la guardia palatina, reducida a in-

significantes efectivos. Ya estaban bien lejados, ciertamente, los refulsidos del sultán Abdul Hamid, que, sin amarse en rodaje, movilizaba una división completa, tanto por razones de seguridad personal como para dar mayor brillo a la ceremonia religiosa.

Con el triunfo del nuevo régimen no sólo sufrió grave dolo los prestigios del califa, sino también sus recursos económicos. Aunque hubo de autorizarse a continuar habitando con su familia el viejo palacio imperial, se le suprimió la lista civil y se le confiscaron las rentas de la corona, no dejándole otros ingresos para el sostenimiento de las múltiples cargas del Califato Nacional.

Es indudable que, tratándose de un pueblo tan arraigado a las tradiciones religiosas, la presencia de los miembros de una dinastía recientemente derrocada no podía dejar de imprimir temores a los revolucionarios. Como consecuencia de ello, empezó a discutirse primero con timidez, abiertamente luego, la cuestión del Califato, de su prestigio y sus prerrogativas. El proceso de los periodistas y de Lutfi Fikri, presidente de la Asociación, en Diciembre último, vino a agravar la situación. Los procesados, a quienes se perseguía por ataques contra la República, hubieron de ser absolvidos por el Tribunal de la Independencia, organizándose manifestaciones populares en su favor. Entonces se tituló un momento Mustafa Kemal Bahá que precipitar los acontecimientos impulsando todo nuevo brote de la recién desarruinada pléyde anárquica.

Aé, el día 1 de Marzo, con ocasión del dieciséis aniversario del ocaso de la situación política del país, surgió su voto favorable a la supresión radical del Califato. La Asamblea Nacional aprobó la supresión propuesta y el destierro y perpetuidad del califa y de todos los individuos de la familia imperial, constituida por treinta y dos príncipes y treinta y cinco princesas.

Por piedad o por caridad las ferreas, el iniciador de la idea, el combenidido Mustafa Kemal, intentó limitar el acuerdo legislativo a la persona del califa. Mas no fué atendido un ruego, y la moción quedó votada intactamente, desapareciendo del antiguo Imperio

MEHMET VI
Que abdicó en 1922

La ceremonia anual del sacrificio de los creyentes en las gradas de la Mezquita de Estambul, en presencia del Califa, que ya ha quedado abolida por el nuevo Gobierno

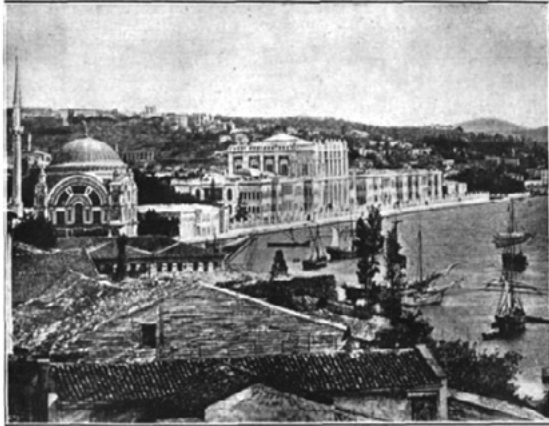
MUSTAFA KEMAL
Presidente de la República
Turca

Ek 1. "Hilafetin Melankolik Sonu." *La Esfera*, 5 Nisan 1924, S 535, s. 33.

La Esfera

Fue una institución secular que, á decir verdad, hubo de experimentar bastantes vicisitudes en la historia del Islam. Es cierto que los musulmanes ortodoxos consiguieron, á través de los sultanes omeyas, los Abasidas de El Cairo, los Almorávidas de Bagdad, los Omeidas de Damasco y los cuatro sucesivos directos del *Felakia*, la erección del Califato. Mas no es menos cierto que los Omeyas se ampararon por la violencia á Ali en el año 661, y que, durante un siglo de dominación, persiguieron sistemáticamente á los descendientes de Mahoma. A su vez fueron exterminados por los Abasidas de Bagdad hacia el año 1010. Uno de ellos logró, sin embargo, escapar á la matanza, llegando á fundar en España la dinastía Omeyya disidente. Cuando los sucesos quedaron expulsados de nuestro suelo, el sultán de Marruecos hubo de aprovecharlos para proclamarse califa, lo que no impidió el que desde 810 se hubiese instalado en El Cairo la dinastía, también disidente, de los *F. álmides*, que subsistió hasta 1173.

Por otra parte, la invasión de los cruzados puso término en 1258 al reinado de los Abasidas en Bagdad, suponiéndose por algunos historiadores que uno de sus auténticos herederos, refugiados en Egipto, dió allí nacimiento á los Abasidas de este país, cuyo obscure reinado de dos siglos apenas alcanzó importancia histórica. Por último, en 1517 el sultán Selim I conquista á Egipto y se hace reconocer Comandante de los Creyentes, luego de renunciar el Califato á su favor el último soberano Abasida. Desde entonces, y durante cuarenta y cinco años, desde 1517 á 1922, la elevada dignidad ha continuado siendo patrimonio de los sultanes turcos. Afianzáronse que el destituido Abdul Medjid se nega á renunciar á su título mientras no se lo arrebatado la Asamblea general de ulemas, ya reclamada por gran número de

Palacio Imperial de Dolma-Baghiché, residencia del depuesto Califa, y que ahora pasa á ser propiedad del Estado

musulmanes. Que no han de faltarle ocupaciones á Abdul Medjid, lo demuestra el hecho de haberse dejado proclamar el 8 de Marzo califa de los árabes el rey Hussein, soberano de la Transjordania y del Hejaz. No sabemos por lo demás, improbable que en Egipto surja también algún otro usurpador.
A. R.

PRINCESA DURI-CHEVVAR
Hija del Califa Abdul Medjid

El Califa Abdul Medjid saliendo del Palacio de Dolma-Baghiché para dirigirse al *Hestorro*

El Califa Abdul Medjid y sus dos hijos en el hotel de Terzetti (Suiza), donde han establecido su residencia

Ek 2. "Hilafetin Melankolik Sonu." *La Esfera*, 5 Nisan 1924, S 535, s. 34.

Ek 3. *ABC Madrid*, 7 Mart 1924, s. 5.

Información general del extranjero

La situación en Alemania

Nueva Coalición en Sajonia—Las últimas elecciones...

SEVEN GOVERNOS EN AUSTRIA—El primer ministro austríaco...

LA ÚLTIMA SITUACIÓN EN POLONIA—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN CZECA—El gobierno checo...

LA SITUACIÓN EN DANIA—El gobierno danés...

LA SITUACIÓN EN SUECIA—El gobierno sueco...

LA SITUACIÓN EN NORUEGA—El gobierno noruego...

LA SITUACIÓN EN FINLANDIA—El gobierno finlandés...

LA SITUACIÓN EN ISLANDIA—El gobierno islandés...

LA SITUACIÓN EN LITUANIA—El gobierno lituano...

LA SITUACIÓN EN ESTONIA—El gobierno estonio...

LA SITUACIÓN EN LETONIA—El gobierno letono...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

LA SITUACIÓN EN POLONIA (CONTINUA)—El gobierno polaco...

Mustafá Kemal, ex-dirigente Presidente de la nueva República de Turquía, instalado con la...

El Sol

Table with financial data, including 'BOLETA', 'BOLETA DE 200', 'BOLETA DE 500', and 'BOLETA DE 1000'.

LA REPUBLICA EN TURQUIA

El apoderamiento... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA

El apoderamiento... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA

El apoderamiento... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA

El apoderamiento... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA

El apoderamiento... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

LA REPUBLICA EN TURQUIA (CONTINUA)

En la mañana... La República en Turquía...

Revista de Prensa: Francia y las reparações

El ministro español en Lisboa... El ministro español en Lisboa...

El discurso del ministro español en Lisboa

El ministro español en Lisboa... El ministro español en Lisboa...

El gaitero

El gaitero... El gaitero...

Mustafá Kemal, Presidente de la República otomana

El discurso del ministro español en Lisboa... El ministro español en Lisboa...

El gaitero

El gaitero... El gaitero...

Ek 4. “Mustafa Kemal, Osmanlı Cumhuriyeti”nin Cumhurbaşkanı.” El Sol, 31 Ekim 1923, s. 5.

• Türkkan Tunali, *Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları* •

ANO XXI—MARTO—VIEN, 1924

El Liberal

EL TIEMPO

23 de marzo de 1924. 17 papeles

NO. 10.307

23 de marzo de 1924. 17 papeles

NO. 10.307

23 de marzo de 1924. 17 papeles

NO. 10.307

ECONOMIA Y MORAL

EL NEGOCIO DE LOS MARCOS

Todo el mundo inteligente sabe ya que el cambio internacional de los marcos ha tenido por objeto captar moneda extranjera por el Estado alemán.

Esta tarde al pasar por una larga entrevista con un alto funcionario alemán, he podido enterarme de ciertos detalles que me permiten comprender mejor el verdadero sentido de esta operación. El cambio de los marcos por el dólar y el franco, no es un simple negocio de especulación, sino un acto de política internacional que tiene por objeto captar moneda extranjera por el Estado alemán.

El gobierno alemán ha sabido que el mundo entero sabe ya que el cambio internacional de los marcos ha tenido por objeto captar moneda extranjera por el Estado alemán.

El cambio de los marcos por el dólar y el franco, no es un simple negocio de especulación, sino un acto de política internacional que tiene por objeto captar moneda extranjera por el Estado alemán.

LOS ULTIMOS MOMENTOS DEL CALIFATO DE TURQUIA

EL CALIFA RECIBIÓ EN SU TRONO LA NOTICIA DE SU DESTRONAMIENTO A LAS OCHO DE LA NOCHE. EL JEFE DEMOCRATA INHIBIÓ LA SALIDA DEL CALIFA.

El jefe del Estado turco, el Sr. Mustafa Kemal, recibió en su trono la noticia de su destronamiento a las ocho de la noche. El jefe del Estado turco, el Sr. Mustafa Kemal, recibió en su trono la noticia de su destronamiento a las ocho de la noche.

El jefe del Estado turco, el Sr. Mustafa Kemal, recibió en su trono la noticia de su destronamiento a las ocho de la noche. El jefe del Estado turco, el Sr. Mustafa Kemal, recibió en su trono la noticia de su destronamiento a las ocho de la noche.

CRONICAS ITALIANAS

EL PAPA-REY Y MUSSOLINI

No es la mayoría quien nos conduce a la Historia futura. En la cuestión romana se basta el Papa para que el problema requiera intensidad.

Esta tarde recibí una noticia que me permitió enterarme de ciertos detalles que me permiten comprender mejor el verdadero sentido de esta operación. El cambio de los marcos por el dólar y el franco, no es un simple negocio de especulación, sino un acto de política internacional que tiene por objeto captar moneda extranjera por el Estado alemán.

El cambio de los marcos por el dólar y el franco, no es un simple negocio de especulación, sino un acto de política internacional que tiene por objeto captar moneda extranjera por el Estado alemán.

ESTE NUMERO HA SIDO VISADO POR LA CENSURA MILITAR

La prórroga del presupuesto

Por lo que va a abrir la tanda de 'Tutankamón'!

La prórroga del presupuesto...

Los republicanos de América van a perder un diputado a España

Los republicanos de América van a perder un diputado a España...

Los reves de Navarra, a España

Los reves de Navarra, a España...

NUESTRA ACCION EN MARRUECOS

NUESTRA ACCION EN MARRUECOS

UN ESCRITOR ALEMÁN AFIRMA QUE EL KAISER FUE EL COLPABLE DE LA GRAN GUERRA

Un escritor alemán afirma que el Kaiser fue el culpable de la Gran Guerra. El escritor alemán afirma que el Kaiser fue el culpable de la Gran Guerra.

EL CASERO PLENO UN DESCENDIENTE DEL CID

El casero pleno un descendiente del Cid. El casero pleno un descendiente del Cid.

EL DIRECTOR MILITAR PIENSA HACER GLACIERNES

El director militar piensa hacer glaciernes. El director militar piensa hacer glaciernes.

LA SITUACION EN GRECIA

La situación en Grecia. La situación en Grecia.

EL ABOLICIONISMO EN EL NOVO MUNDO

El abolicionismo en el nuevo mundo. El abolicionismo en el nuevo mundo.

PALAZOS UNA SEVILLANA Y UN GALLEGO CENTENARIO

Palacios una sevillana y un gallego centenario. Palacios una sevillana y un gallego centenario.

Ek 5. *El Liberal*, 6 Mart 1924, s. 1.

MUNDO MUSULMÁN

EGIPTO

Las elecciones de senadores

A fines de febrero, y ya publicado el número anterior de nuestra REVISTA, celebráronse en El Cairo, sin incidentes, las elecciones de senadores, resultando una aplastante mayoría zaghlulista. De los sesenta y seis miembros elegidos, en efecto, nada menos que sesenta y dos pertenecen al partido gobernante; de los cuatro restantes, tres son adjuistas, y el cuarto, natanista.

Apertura del Parlamento

La solemne apertura del primer Parlamento egipcio se verificó el 15 de marzo, en medio de un entusiasmo indescriptible. Los senadores y diputados zaghlulistas que habían estado deportados, fueron objeto de ruidosas ovaciones por parte de la muchedumbre; pero los vitores y aplausos llegaron a su apogeo al aparecer la carroza real, ocupada por Fuad I y Zaghlul Baxá. Lord Allenby asistió a la ceremonia, siendo, en general, bien recibido por el público, aunque a su paso se oyeron algunos gritos de "¡Abajo la falsa independencia!"

La ceremonia comenzó jurando el monarca "respetar la Constitución y las leyes del país", y a continuación el primer ministro leyó el discurso de Su Majestad, que a cada momento fué interrumpido por aplausos y vivas al rey. Cuando, terminado el acto, volvió éste a palacio, tuvo que salir al balcón, acompañado por Zaghlul, para saludar a la multitud, que no cesaba de aclamarlos.

Oficialmente la solemnidad estuvo admirablemente organizada, y el pueblo, por su parte, dió muestras de tanta sensatez como regocijo, no registrándose ni un solo incidente desagradable.

Egipto y el Califato

La cuestión del Califato ha despertado enorme interés en Egipto, y se ha pensado seriamente en convocar una conferencia islámica para discutir el asunto y procurarle una solución que pudiera ser aceptable para el Islam en general. La gran masa egipcia parece inclinarse a tomar el partido de Abdul Mejid, pero también cuenta con muchos partidarios la candidatura del rey Fuad. Ya se han solicitado la autorización para celebrar dicha conferencia, y el rector de la Universidad de Al Azhar ha sido recibido en audiencia por S. M. y por Zaghlul Baxá para tratar de tan interesante cuestión. Además, se ha pu-

blicado una orden del Ministerio del Wakfs disponiendo que en las mezquitas se lea todos los viernes el nombre del monarca. Todo induce, pues, a creer que en Egipto habrá de resolverse un asunto de tanta trascendencia para el mahometismo.

TURQUÍA

Desde Constantinopla

Las Agencias telegráficas ya habrán comunicado a la Prensa española los recientes acontecimientos en este país. Son muchas y muy variadas las sorpresas y emociones que estamos experimentando con motivo de los cambios políticos de trascendencia que se obran cada momento. Y por esto no he querido retrasar más mi correspondencia.

Después de una serie de debates tempestuosos en el seno de la Asamblea Nacional de Angora, entre liberales y conservadores, fueron aplastados éstos y triunfaron aquéllos, aprobando casi por unanimidad las siguientes disposiciones:

1.ª La separación de la religión y el Estado.

2.ª La unificación de la educación y la enseñanza laica, libre y obligatoria.

3.ª La abstención del ejército de participar en la política.

4.ª La abolición del Califato, como fué abolido el Sultanato; y

5.ª La expulsión inmediata del Califa y demás miembros de la dinastía de Osman.

La República turca rompe de un golpe con las tradiciones del pasado, que impedían la realización de su soberanía íntegra. El último vestigio del Gobierno teocrático desaparece. El 3 de marzo de 1924 es seguramente para las generaciones futuras la fecha más memorable de la

El Califa Abdul-Mejid, destituido y desterrado por el Gobierno de Kemal Pachá

Foto Seib & Joillier. Constantinopla

Ek 6. *Revista Hispano Africana*, S 3-4, Mart-Nisan 1924, s. 92.

Reflections of the Abolition of the Sultanate and the Caliphate in the Spanish Press*

Yasemin Türkkkan Tunalı**

Abstract

Two significant developments of the transition from empire to the nation-state in Türkiye; the abolition of the Ottoman Sultanate on November 1, 1922, and of the caliphate on March 3, 1924, attracted the attention of the Spanish press as happened in the whole world. The newspapers gave the historical background of both institutions and tried to describe the new status of the caliphate aftermath of the abolition of the sultanate. The press evaluated this current situation in which the Turkish Grand National Assembly exercised the sovereignty and elected the caliph to represent the spiritual power in the context of Islamic traditions and Türkiye's policies towards the Muslim world. After the abolition of the caliphate and the exile of the last Caliph Abdülmecid Efendi, the press discussed the issue in the context of the religious-political reactions it would create in the Islamic world, its effects on the policies of England and France due to their Muslim colonies, and the revolutions of the new Turkish State. Although the approach of the newspapers varied according to their political stances, the final assessment of the Spanish press was that the abolition of the caliphate brought the end of Pan-Islamism as a universal political force. The news and columns on the abolition of the caliphate reflected the orientalist view of the Spanish public opinion on Türkiye and the Eastern-Muslim world.

Keywords

Spanish Press, sultanate, caliphate, abolition, public opinion.

* Date of Arrival: 18 Jun 2021 – Date of Acceptance: 03 December 2021

You can refer to this article as follows:

Türkkkan Tunalı, Yasemin. "Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 119-148.

** Dr., Hacettepe University, Atatürk Institute – Ankara/Türkiye

ORCID: 0000-0002-1001-0240

yturkkan@hacettepe.edu.tr

Размышления об упразднении султаната и халифата в испанской прессе*

Ясемин Тюрккан Туналы **

Аннотация

Два важных события в период перехода от империи к национальному государству в Турции, а именно упразднение Османского султаната 1 ноября 1922 г. и халифата 3 марта 1924 г., привлекло внимание испанской прессы, как это случилось и во всем мире. Газеты давали историческую справку об обоих учреждениях и пытались описать новый статус халифата после упразднения султаната. Пресса оценила нынешнюю ситуацию, в которой Великое национальное собрание Турции осуществляло суверенитет и избрало халифа, который представлял духовную власть в контексте исламских традиций и политики Турции в отношении мусульманского мира. Пресса оценила ситуацию, в которой Великое Национальное собрание Турции осуществляло суверенитет и избрало халифа, который представлял духовную власть в контексте исламских традиций и политики Турции в отношении мусульманского мира. После упразднения халифата и изгнания последнего халифа Абдулмеджида Эфенди пресса обсуждала этот вопрос в контексте религиозно-политических реакций, которые он вызовет в исламском мире, его влияния на политику Англии и Франции по отношению к их мусульманским колониям и в контексте революционных изменений в новом турецком государстве. Хотя подход газет различался в зависимости от их политической позиции, окончательная оценка испанской прессы заключалась в том, что отмена халифата положила конец панисламизму как универсальной политической силе. Новости и рубрики об упразднении халифата отражали ориенталистский взгляд испанского общественного мнения на Турцию и восточно-мусульманский мир.

Ключевые слова

Испанская пресса, султанат, халифат, отмена смертной казни, общественное мнение.

* Поступило в редакцию: 18 июня 2021 г. – Принято в номер: 3 декабря 2021 г.

Ссылка на статью:

Türkkan Tunalı, Yasemin. "Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 119-148.

** Д-р., Университет Хаджеттепе, Институт Агатиорка – Анкара/Турция

ORCID: 0000-0002-1001-0240

yturkkan@hacettepe.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İnan'da Türkmen Boyları*

Zeynep Yıldırım**

Öz

Grigory Valerianovich Melgunov 1860 yılında İnan'a seyahat ederek Türkmenlerin yaşadığı bölgede araştırmalar yapmış ve hazırladığı seyahatnameyi Rusya'da yayımlamıştır. Eserde, 19. yüzyıl başlarında Hazar Denizi'nin güney kıyılarında yaşayan Türkmenlerin yerleşim birimleri, İnan ve Rus Devletleri ile olan münasebetleri, sosyal ve siyâsî ilişkileri detaylı olarak tasvir edilmekte ve Türkmen boylarının sınıflandırılmış listesi verilmektedir. Bu çalışmada Melgunov'un Türkmenler hakkında verdiği malumat değerlendirilerek, bölgeye yaptığımız araştırma gezileri esnasında tespit edilen boyların Türkmen Türkçesi adlarının esas şekilleri verilerek Melgunov'un listesindeki hatalı kısımlara işaret edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Melgunov, İnan, Türkmen, Türkmen boyları.

* Geliş Tarihi: 08 Nisan 2021 – Kabul Tarihi: 04 Şubat 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yıldırım, Zeynep. "Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İnan'da Türkmen Boyları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 149-181.

** Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü – Muğla/Türkiye

ORCID: 0000-0001-9398-2514

zyildirim@mu.edu.tr

Giriş

Merkezi Moskova'da bulunan Rus İmparatorluk Coğrafya Topluluğu, Hazar'ın güney kıyılarında, özellikle İran kıyılarında, araştırma yapmak üzere 1858'de akademisyen Baron B. A. Duren'i kısa süreli olarak kuzey İran'a gönderir. Bu gezide ona Kont Bariatinski'nin Tiflis'teki siyasi biriminde görevli Grigorii Valerianovich Melgunov eşlik eder. Gezi toplam 13 gün kadar kısa sürer. 1860'da Tiflis'teki Coğrafya Topluluğunun Kafkasya şubesi başkanı Cruzen Stern, Duren'i ikinci kez kuzey İran'ı gezmeye davet eder. Duren, bu girişim için Melgunov'u işe alır (Mirfendereski 35). Bu seyahat 1860 yılında İran'da Rusya Hükümeti müşaviri olarak görev yapan, Kuzey bölgelerinin tarihi ile ilgili çalışmalar da sürdüren Alman asıllı General Johannes Albrecht Bernhard Dorn'un himayesinde gerçekleştirilir (Gülzarı XIV).

Melgunov'un iki gezi sırasında topladığı gözlemleri, 1863'te St. Petersburg'da *о южномъ каспійскаго моря* adıyla yayınlanır (Mirfendereski 35). Bu eser Hazar Denizi'nin güney sahilleri hakkında yazılan, özgün bir monografi niteliğindedir. İçerdiği değerli kartografik veriler ve İran'ın kuzey eyaleti ile ilgili istatistikler dolayısıyla St. Petersburg Bilimler Akademisi tarafından 1864 yılında Demidov ödülü alır (Emini 10).

Eser bugün halen İran tarihçiliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kaçar döneminin idari yapısının, sosyal, ekonomik ilişkilerin detaylı tasvirler ile ifade edilmesi ve sayısal verilerin sunulması seyahatnamenin değerini artırmaktadır. İran'da yaşayan etnik azınlıkların nüfuslarına ilişkin veriler günümüzde halen kayda alınmamakta ve yaşadıkları coğrafyalardaki dağılımları detaylı şekilde kaynaklandırılmamaktadır. Buna karşın Melgunov 19. yüzyılda bölgede yaşayan Türkmenlerin boylarını ve bu boyların alt bölümlerini sınıflandırarak onların yaşadıkları yerler, nüfusları, sosyal ve iktisadi hayatları hakkında malumatlar vermektedir. Bu nedenle Melgunov'un çalışması İran Türkmenlerinin tarihinin araştırılması açısından da bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Melgunov köylerin ve boyların adlarını lügate veya halkın telaffuzuna uygun yazmaya çok çalıştığını Rusça yazılması mümkün olmayan adları da orijinal yazım hususiyetini gözeterek yazdığını ancak yazılı kaynaklar vasıtasıyla değil, halktan derlediği malumatlar çerçevesinde kayda geçirdiği adların doğruluğundan endişe duyduğunu belirtmektedir (Golbun ve Talebi 19-20).

Bu çerçevede çalışmamızda Melgunov'un gezdiği bölgelere Haziran-Ağustos 2011, Eylül 2012 ve Temmuz 2016 tarihlerinde düzenlediğimiz alan araştırmalarında tespit ettiğimiz boyların Türkmen Türkçesi adlarının esas şekilleri ile Melgunov'un eserinde verdiği boy adları karşılaştırılarak istinsah hatalarına işaret edilecektir. Ayrıca bizzat yazarın düzeltmeler yaptığı Almanca çevirisindeki boy adlarının yazımları da karşılaştırma için verilecektir.

Melgunov'un Seyahatnamesi Hakkında

Melgunov, çalışmasının ortaya konuluş amacını çoğu bilinmeyen coğrafi ve istatistiksel verileri toplu halde sunarak daha detaylı veriler üzerine çalışmalara katkı sağlamak şeklinde ifade eder (Melgunov 16). Eseri Farsçaya çeviren Emir Hüşeng Emîni ise eserin hazırlamasındaki esas amacın I. Peter'in vasiyetini yerine getirmek olduğunu ve askerî hedeflerle yazıldığını belirtir (Emîni 10). Yazılış amacı ne olursa olsun içerik açısından Melgunov seyahatnamesi tarihi, coğrafi, siyasi, ekonomik ve toplumsal açılardan önem arz eder. Bölge ile ilgili bu kapsamda bir çalışma bulunmamaktadır.

Melgunov'un eserinde en başta coğrafi konumların saptanmasına büyük önem verilmiştir. O Eşref şehrinden başladığı seyahatini, Enzeli'ye kadar bilgi toplayarak sürdürmüştür. Söz konusu bilgiler Hazar sahillerindeki Rus üstleri, köyler, binalar ve diğerlerinin konumunu içermektedir (Golbun ve Talebi 19). Müellif bu yerlerin tarihi geçmişini de aktarmaya çalışmıştır. Bu husus eserin değerini artırmaktadır.

Melgunov, muasır olay ve konumları saptamak konusunda da kendine özgü incelikli bir çaba göstermiştir. Eserin önemli özelliklerinden biri de bölge yöneticilerinin kronolojisini ve vaka listesini vermesidir. Ayrıca halkın ekonomik durumu, tarım faaliyetleri, doğal kaynaklar ve bölge haricinde ticaretin nasıl yapıldığına ilişkin gözlemler de çalışmada kayda alınmıştır (Golbun ve Talebi 198-20).

Melgunov'un eserinin farklı dillere çevirileri bulunmaktadır. Eserin Almanca çevirisi bizzat yazar tarafından yapılan değişiklik ve eklemeler ile yeni bir tedvin niteliği kazanmıştır. Yazar bu kapsamda esere Nasireddin Tusi'nin Viyana Krallık Kütüphanesinde bulunan Farsça eserinden Almanca çevirisini yaptığı Hazar Denizi'nin haritasını eklemiş ve daha önce hazırladığı Hazar Denizi'nin güney sahillerine ait haritanın ve buna bağlı olarak şehirlerin konumunun bazı yerlerini iyileştirmiştir (Melgunov 16).

Eser iki kez Farsçaya çevrilmiştir. Bu çevirilerden ilki 1860 yılında (Golbun ve Talebi 16) Kaçar döneminde Fethali Şah'ın II. Dışişleri bakanı (Mü'temînül Mülk) Mirza Seyid Han'ın emri ile devlet resmi mütercimi Mirza Petros'a yaptırılmıştır. Mirza Petros "Birçok sayfadan oluşan mukaddimesini kısalttım çünkü okurların haline yararı yoktu." ifadeleri ile eserin girişinde bazı kısaltmalar yaptığını beyan etmiştir (Golbun ve Talebi 81-82). Söz konusu kısımlarda Türkmenlere ilişkin bilgiler yer almamaktadır.

Petros'un yazma şeklindeki söz konusu çevirisinin tek nüshası İran Milli Kütüphanesi yazmaları arasında bulunmaktadır (Golbun ve Talebi 17). Bu yazma Muhammed Golbun ve Feramerz Talebi tarafından 1984 tarihinde, *Sefername-yi İran ve Rusye / Mevabe-yi Şomal-e İran* adıyla yayınlanmıştır. Eserin giriş kısmında kitabın Rusça asıl metninin ellerinde bulunmaması dolayısıyla yanlış ve anlaşılması zor adların yazımını karşılaştırma imkânı bulamadıklarını belirtmişlerdir. Golbun ve Talebi bunun yanı sıra kâtibin hattının kötü olmasının okumayı güçleştirdiğine ve bazı kelimelerin imlalarının tamamen amiyane halk telaffuzu ile kaydedilmiş olduğuna işaret etmişlerdir (Golbun ve Talebi 23).

Petros'un çevirisi daha sonra Mesud Gülzari tarafından tekrar düzenlenerek ve Rusça metin ile karşılaştırılıp islah edilerek 1985 yılında *Sefername-yi Melgunof ve Sevahil-i Cenubi Derya-yı Hazar* adıyla yayınlanmıştır. Eserin ikinci çevirisi Almanca çeviri esas alınarak Huşeng Emîni tarafından bugünkü Farsçaya yapılmıştır. Bu çeviri *Keraneha-yi Cenubi-yi Derya-yi Hezar* adı ile 1990 yılında yayımlanmıştır (Rüstemnejad 1).

1860'lı yıllarda yayınlanan aynı güzergâhlara ait ilginç benzerlikler içeren iki seyahatname daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki İngiliz konsolosu McKenzie'ye aittir. Britanya'nın İran'ın kuzey bölgelerine gönderdiği ilk konsolosu olan ve 1858-1860 yılları arasında Gilan'da görev yapan McKenzie aynı yıllarda Reş'ten Esterabad'a kadar seyahat ederek Britanya hükümetine sunmak üzere bu geziye ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun yazılmasındaki esas amaç Rusların bölgedeki nüfuzunun tespiti ve yayılımı hakkında detaylı bilgi vermektir. Dolayısıyla raporda bölgenin tarihinden daha ziyade coğrafi konumların detaylandırılması üzerinde durularak stratejik yararlar gözetilmiştir. Ayrıca İngiltere'nin bu bölgede ticaret faaliyetlerini geliştirmesi için olanaklara da dikkat çekilmiştir. McKenzie'ye ait seyahat raporu yayınlanmamıştır, bilinen tek nüshası İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivinde

muhafaza edilmektedir. Söz konusu nüsha Nezam Mafî tarafından Farsçaya çevrilmiştir. Mütercim eserin çevirisinin önsözünde McKenzie'nin çalışmasının son kısmında Mirza İbrahim adlı bir şahsın seyahati boyunca ona hizmet ettiğini kaydettiğini belirterek Mirza İbrahim'in de aynı yıl 1859/1860 tarihinde bir seyahatname yayınladığına değinir (McKenzie 7-12).

Mirza İbrahim'in eserinin çok sayıda nüshası vardır. Mesut Gülzarî Sovyet İlimler Akademisinde kayıtlı C1885 numaralı nüsha esasında diğer nüshaları da karşılaştırmak suretiyle *Sefernâme-i Esterabad ve Mazenderan ve Gilan* adıyla seyahatnameyi yayınlamıştır. Buna karşın yazmanın metni baskıya gönderdikten sonra eline ulaşan Bay Natık'a ait *Sefername-yi Mazenderan* adlı nüshanın, esas aldığı nüshadan farklı olduğunu da kaydetmiş (Gülzarî XIV-XVI), ancak bu farklılığın içeriği hakkında bilgi vermemiştir.

Mafî, McKenzie ve Mirza İbrahim'in bazı benzer ifadeler kullandıklarına dikkat çekerek McKenzie'nin verdiği istatistiklerin Mirza İbrahim'in verileri ile örtüşmesinin ise McKenzie'nin verilerinin güvenilirliğini kanıtladığını (McKenzie 9-10) öne sürmüştür; ancak benzerliklerin kaynağını dikkate almamıştır. Söz konusu benzerlikler Mirza İbrahim'in McKenzie'ye seyahatinde refakat etmesi dolayısıyla verilerin toplanması esnasında aldığı notları kendi eserini kaleme alırken kullanması ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

Mirza İbrahim 1861'de eserini bitirirken yazdıklarının General Bernard Dorn'un isteği üzerine kaleme alındığını ifade eder (Gülzarî 219). Melgunov'un İran'ın kuzeyine yaptıkları seyahatte ona eşlik edenlerden birinin de Dorn olması dikkat çekicidir. Bir diğer dikkat çekici husus şudur ki McKenzie, Mirza İbrahim'in Mirza Muhammed Reştî adlı bir kardeşinin daha önce Ruslar için çalıştığını da kaydetmektedir (McKenzie 10). Bu noktadan hareketle benzerlik hususu sadece Mirza İbrahim ve McKenzie seyahatleri ile sınırlı kalmamaktadır, Melgunov'un incelediğimiz eserinde de eşleşen veriler tespit edilmektedir. Söz konusu benzerliklerin rastlantısal olamayacak ve yalnızca terminoloji ile açıklanamayacak eşleşmeler içermesi Mirza İbrahim ve kardeşi Mirza Muhammed Reştî'nin topladıkları bilgi ve istatistiksel verileri hem Ruslarla hem de İngilizler ile paylaştıklarını göstermektedir.

Hem McKenzie'nin ve hem de Melgunov'un edindikleri bazı bilgileri halkın arasından toplayabilmeleri için İranlı bir rehber ihtiyacı duymaları kaçınılmazdır. Şüphesiz ki McKenzie bir eser ortaya koymak amacından ziyade

siyasi bir rapor sunarak Rusların nüfuz sahasının tam bir portresini ortaya koymayı hedeflemektedir. Melgunov'un eseri de siyasi amaçlar taşımaktadır. Ancak Melgunov'un akademisyen kimliğinin bulunması dolayısıyla ayrıntılara gösterdiği dikkat ve seyahatnamesine bizzat çizerek eklediği haritalar tarihi coğrafyanın anlaşılmasına daha derin bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Melgunov eserini yayımlayarak bilim dünyasına da sunmuştur.

Türkmenler ve Aşurada

Melgunov eserinde Türkmenlerin yaşadığı yerler, Ruslarla ilişkileri, boy teşkilatları ve sosyal, iktisadi hayatları ile ilgili bilgileri *Туркменский Берег и Островъ Ашур'адэ* (*Türkmenский Bereg i Ostov Aşur'ade*) adlı bölümde vermektedir. Melgunov'un bu bölgedeki seyahatinin ilk durak noktası İran Türkmenlerinin yaşadıkları Hazar Denizi kıyılarında bulunan Potomkin, Urus Kâle ve Miyan Kâle adlarıyla da bilinen Aşurada'dır. Rusların üs olarak seçtikleri bu ada Türkmen kıyılarından 15 ila 25 mil ve İran kıyılarından 12 mil uzaklıkta Astrabad Körfezi'nin girişinde yer almaktaydı. Ada, bir tarafında Türkmenler diğer tarafında İranlılar bulunmasından ötürü siyasî ve ticarî açıdan Ruslar, İranlılar ve Türkmenler için stratejik açıdan önemliydi. (Melgunov 105-109).

Melgunov bu adanın tarihî, coğrafi özelliklerini, adada yaşayanları, depoları ve konumlarını oldukça detaylı şekilde tasvir etmiştir. Ruslar tarafından adada inşa edilen binalar İran hükümetinde memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Bu noktada Türkmenler İran ve Rusya arasındaki çıkar çatışmasının ortasında kalmaktadırlar. Her iki ülke kendi menfaatleri doğrultusunda bu alandaki kontrolü kendi üzerinde tutmak gayretiyle çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Ruslar ticaret yapmak amacıyla Aşurada'ya gelen Türkmenlerden boylarının aksakallarından bu yolculuğun sadece barış ve ticaret maksadıyla yapıldığı ibaresinin yer aldığı bir yazılı kâğıt getirmelerini ve silahlarını adadaki Ruslara teslim etmelerini isterken (Melgunov 105-109) İran hükümeti Rusların Türkmenler üzerindeki kontrolünden memnun olmadığından Türkmenlerin körfezleri kullanmaları ve deniz ticareti yapabilmeleri için İran makamlarından izin alabileceklerini emretmektedir. Melgunov, Türkmenlerin bu durumu kullanarak sazlık alanlarda saklanıp Rusların saldırılarından korunarak çoğunlukla Hazar Denizi kıyılarındaki köyleri yağmaladıklarını, buldukları İranlıları esir aldıklarını da kaydetmek-

tedir (Melgunov 109). Buna karşın Rus saldırılarında yakalanan Türkmenler Aşurada'da esir edilmektedir.

İran Türkmenleri, Rusların bölgedeki nüfuzunu artırmak için İran hükümetine karşı kullanabilecekleri bir koz olarak Rus hükümetinin ilgisini çekmekteydi. Melgunov da bu nedenle hem Türkmen bölgesindeki ticari potansiyeli ortaya koymak hem de Ruslar ve İranlılar arasındaki rekabet ortamında işgal sahasında kalan ve varlığını sürdürebilmek için mücadele eden Türkmenleri ayrıntılı şekilde tanıyabilmek adına çaba sarf etmiştir. Günümüzde dahi İran Türkmenleri boy aidiyetine dayanan geleneksel yapılarını sürdürmektedirler ve Türkmen olmayanlara karşı temkinli yaklaşmaktadırlar. Bu nedenle Melgunov'un 19. yüzyılda, dönemin şartları için elde edilmesi güç bilgiler topladığını söyleyebiliriz.

Türkmenlerin yaşadıkları bölgeyi Ruslar için dolayısıyla Melgunov için araştırmaya değer bir alan haline getiren önemli faktörlerden bir diğeri de buranın yer altı kaynakları açısından zenginliğidir. Buna bağlı olarak Melgunov, Türkmenlerin en tanınan yerleşim yeri olarak tanımladığı, 40 Türkmen çadırı tespit ettiği, Hazar Denizi'nin doğusundaki Krasnovodsk'un, güneyinde bulunan Çeleken'e de seyahat etmiştir. Melgunov buranın adının kökenini "Türkmenler bu yeri Çeleken ya da Çeharkan şeklinde adlandırmaktaydılar. Zira bu bölgede dört maden bulunmaktadır. Moravyef'e göre Çeleken adlı köyün adı çelik kelimesine dayanmaktadır." ifadeleriyle açıklamaktadır (Melgunova 117). Çeleken'de çok sayıda petrol kuyusu bulunduğuna işaret ederek kuyulardan çıkarılanlar ve bunların işlenişi hususunda ayrıntılı bilgiler vermektedir. Sayısı en az bini bulan bu kuyulara Türkmenlerin yeterince istifade etme, koruma ve bakımını yapma konusunda yeterli ihtimamı göstermediklerini belirtmektedir.

Melgunov, coğrafi alanları kelimelerle adeta haritasını çizer şekilde tasvir etmenin yanı sıra bu alanlarda yaşayan nüfusa ilişkin bilgileri belirtmekte de oldukça titiz davranmıştır. Bu husus son derece stratejik yerlere ait bilgiler içermesi dolayısıyla ifade edilmese bile askeri hedefleri akla getirmektedir.

Türkmen düzlükleri doğuda Hive şehrine, güneyde Esterabad ili ile sınır olan Gurgan Irmağı'na kadar uzanmaktadır. Türkmen topraklarında Esterabad Körfezi'ne dökülen Bagu Irmağı da bulunur. Türkmenler burayı sınır bilmektedirler. Türkmen düzlüklerinin 300 verest kadar Hazar Denizi'nin doğu kıyılarında Krasnovosk'tan Astrabad'a kadar uzantısı bulunmaktadır. Türkmenler Etrek ve Gurgan Irmağı'nın kıyılarında buğday ekmektedirler.

Genellikle sulamalı tarımla uğraşmamaktadırlar; ancak sulama amacıyla yapılmış bazı kanallar da bulunmaktadır (Melgunov 113).

19. yüzyılda Türkmen boyları çomur ve çarva olarak ikiye ayrılmaktadır. Türkmenlerin çomur olanları sabit bir yerleşime sahiptirler, çoğunlukla tarım ve ticaret ile uğraşmaktadırlar. Tarım ile uğraşmaları dolayısıyla verimli topraklar da onların ellerinde bulunmaktadır. Çomurlar, Estabad ilinin sınırlarında, Gurgan'da yaşamaktadırlar. İranlılar çomurları kendi uruğu kabul etmektedir. İran Hükümeti, *alafçer* (otlatma) hakkı olarak adlandırılan hayvanların otlaması için alınan bir tür vergiyi bu Türkmenlerden almaktadır. Ancak Melgunov'un kaydettiği üzere bu topraklar İran'a ait değildir. Türkmenlerden vergi almak ise kolay olmamaktadır. Bu nedenle İranlılar dolaylı yoldan vergileri almaya çalışmaktadırlar. İran Devletinin yöneticilerinin haberi olmaksızın Esterabad ilinin valisi gece saldırıları ile Türkmen köylerini yağmalamaktadır. Valinin ordusunun geri dönmesinin ardından Türkmenler de İran'ın kendilerine komşu olan köylerine saldırmakta, İranlıları esir ederek çoğunlukla Etrek Irmağının kıyılarına götürmekteydiler (Melgunov 125-126).

Çarva Türkmenler Etrek ve Gurgan Irmaklarının arasında denizden biraz uzaklıkta yaşamaktadırlar. Hiçbir devleti kendi devletleri olarak resmen tanımamaktadırlar. Çomurlardan daha zengin olan çarvalar, genellikle İran köylerine ve Esterabad körfezinde yağma yapmaktadırlar. Ancak barışsever çarvalar da bulunmakta ve deve, at, koyun sürüleri beslemektedirler. Bahar aylarında hayvanlarını Balhan bölgesine götürerek güze kadar orada kalmaktadırlar (Melgunov 126).

Çomurlar 6.450, çarvalar 3.275 çadır idi. Türkmen boyları daima birbirlerinin karşısında savaşmaktaydılar. Türkmenler hiçbir gücü kendilerinden üstün görmemektedirler. Ayrı köylerde yaşamaları nedeniyle sadece bazı hanların emirlerine itaat etmekteydiler. Aksakallar, onbek, gazi ve ruhaniler (din hocaları) boyların üzerinde etkili olabilmekteydi (Melgunov 126).

Melgunov, Türkmen boylarının kendi aralarındaki savaşın sürmesi, İranlılarla düşman olmaları ve Esterabad valisinin bağımsız olma arzusunun Türkmenleri özel bir durumda bıraktığını ve çoğunlukla İranlılar ve Ruslar arasında tercih yapma konusunda tehdit altında yaşadıklarını belirtmektedir. İranlıların Türkmenleri kendilerine bağlı tutmak için defalarca üzerlerine ordu sevk ettiklerine değinen Melgunov, bu saldırıları içi boş bir gö-

rüntüden ibaret temsili saldırılar şeklinde tanımlamakta taktikli ve nizamlı bir saldırı gerçekleşmemesi dolayısıyla İran'ın bir sonuç elde edemediğine değinmektedir. Burada İl Hanı olarak da tanınan Estrabad valisi Cafergüli Han'ın saldırısı konuya örnek olarak verilmektedir (Melgunov 126-127):

Türkmen Boyları ve Nüfusları

Yomut Boyu

Yomutların yaşadıkları yerler Günbed-i Kavus, Germrud Irmağı'nın yatağı ve ayrıca Alborz sıradağlarının bir kısmı ile Göklenlerin topraklarından ayrıdır (Melgunov 125). Yomutların atlı savaşçıları 5.355 çadırdan oluşmaktaydı (Melgunova 302).

Caferbay Alt Boyu

Melgunov, Yomut boyunun Caferbay [Rus. *Джаафаръ-бай* (*Dcaafar-bay*), جعفر باى, Alm. *Dschafer-Baj*] alt kolunu Yaralı ve Nuralı olmak üzere iki ti-reye ayırmaktadır.

Eserde Caferbay alt boyuna mensup Yaralı [Rus. *Ярالی* (*Yaralı*), برعلى, Alm. *Jar-ali*] Türkmenlerinin çadır sayılarının dağılımı şöyledir (Melgunova 297, Melgunof 86):

Tablo 1

Yaralı Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ovnuk Tumaç	انلق توماچ	Унлукъ-тумачъ (Unluk-tumaç)	Unluk-tumadsch	250 çadır
İri Tumaç	ایری توماچ	Ери-тумачъ (Eri-tumaç)	Eri-tumadsch	140 çadır
Çükgän	چوکان	Чуканъ (Çukan)	Tschukan	85 çadır
Purkas	پرخاص	Пурхасъ (Purhas)	Purkhas	110 çadır
Arık	ارق	Арыкъ (Arık)	Aryk	100 çadır
Kel	کل	Калъ (Kal)	Kal	45 çadır

Köseli	كوسه لى	Қусали (Kusali)	Kusali	45 çadır
Gızıl	قزل	Қызыль (Kızıl)	Kyzyl	90 çadır
Sakallı	سقالى	Сақаллы veya Арықтақаллы, Арыкъ-сақаллы (Sakallı veya Arıktakallı, Arık- sakallı)	Sakally	90 çadır

Yaralı Türkmenlerinin alt tireleri çoğunlukla Karasenger, Gümüştepe vb. köylerde yerleşmişlerdir. Nuralı tiresine mensup Türkmenler ise Etrek kıyı-larında yer alan Hocanefes, Gümüştepe, Esenkulı'da yaşamaktadırlar.

Melgunov'un verdiği listede Yaralının alt tiresi olarak belirtilen Rus. *Унлукъ-тумаçь* (*Unluk-tumaç*) انلق توماچ, Alm. *Unluk-tumadsch* boyunun esas adı Ovnuk Tumaç'tır. Bugün de İran'daki Caferbay Türkmenleri arasında varlığını sürdüren bir alt tiredir. Türkmen Türkçesinde *ovnuک* 'küçük' anlamındadır. Eski Türk geleneğine göre Türkmen boy bölünmesinde ikiye ayrılan gruplar adlandırılırken *kiçi-uli*, *ovnuک-iri* vb. zıt anlamlı kelimelerin kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır.

Melgunov'un Rus. *Чукань* (*Çukan*) چوكان, Alm. *Tschukan* şeklinde kaydet-diği alt boy bugün İran Türkmenleri arasında Çukgân adı ile halen varlığını sürdürmektedir. Melgunov'un buradaki okuma hatası Arap harfli listenin harekesiz olmasından kaynaklanmaktadır.

Yaralı'nın bir alt boyu olan ve Türkmenler arasında varlığını muhafaza eden Purkasların adı Orta Asya Türklerinin arasında Burkas, Burtas ya da Barkas etnonimleri ile dağınık halde görülmektedir. X. yüzyılda Batı Oğuz boyları-nın komşuları arasında Burtaslar yer almakta ve İbn-i Said ve Ebu'l Fedâ'nın eserlerinde onların ülkesi Burtasya şeklinde adlandırılmaktadır (Agacanov 116-117). Tarihi kaynaklardaki bilgiler göz önünde bulundurularak Bur-taslardan bir kısmının tarihi süreçte zayıflayarak Türk boyları arasına karışıp eridikleri ve Burtas etnoniminin bu halkın adına dayandığı söylenilebilir.

Listede yer alan Arık Rus. *Арыкъ* (*Arık*) ارق bugün İran'da bulunan bir Türkmen köyünün adıdır. *Arık* kelimesi 'kanal' anlamındadır.

Melgunov'un Rus. *Калъ* (*Kal*) كل adı ile belirttiği alt boy İran Yomutları arasında günümüzde de varlığını sürdüren Kel alt boyudur. Bölge halkının belirttiğine göre, bu alt boy, boy liderlerinin kel olması dolayısıyla kendisine verilen *kel* lakabı ile adlandırılmaktadır. Aynı şekilde Melgunov'un Rus. *Қусали* (*Kusali*) كوسة لى, *Сақаллы* (*Sakallı*) سقالي şeklinde kaydettiği sırasıyla Köseli ve Sakallı alt boyları da fiziksel bir özelliğe bağlı lakaplara dayanarak ortaya çıkmışlardır. *Köseli* 'köse, sakalı çıkmayan'; *sakallı* ise 'sakalı olan bir kişinin sülalesine mensup' anlamı taşımaktadır. Bu şekilde fiziksel özelliklere dayanılarak verilen lakaplar Türkmenler arasında yaygındır. Gızıl (Rus. *Кызыль* (*Kızıl*) قزل) hem şahıs adı hem lakap olarak kullanılmaktadır ve işaret ettiğimiz alt boyların adlandırılması ile aynı yapıda şekillenmiştir.

Caferbay alt boyuna mensup Nuralı tiresinin adı Melgunov Nur-ali (Rus. *Нурь-али*, نور على, Alm. *Nur-ali*) olarak okunmuştur ancak tirenin Ali adı ile ilişkisi bulunmamaktadır. Nuralıların çadır sayılarının dağılımı şu şekildedir (Melgunova 297-298, Melgunof 86):

Tablo 2

Nuralı Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Kem	كم	Камъ (Kam)	Kam	220 çadır
Kör	كر	Кирь (Kir)	Kir	60 çadır
Kürt ya da Kürt tayfa	کرد	Киртъ veya Киртъ-таифа (Kirt veya Kirt-taifa)	Kurt	60 çadır
Garincik	كرنجيك	Каренджикъ, Караиджакъ, Караджа (Karencik, Karaıdcak, Karadca)	Karenschik Karaıdschak, Karadscha	200 çadır
Pañ, Pañ-kötük	پانق	Панъ, Панъ-кутукъ (Pan, Pan-kutuk)	Pan, Pan-kutuk	150 çadır
İğdir, İğdir-Köçek	ايگدر	Игдырь, Игдырь-кочекъ (İğdir, İğdir-köçek)	Igdir, İgdir-kotschek	50 çadır
Kelte	كلتة	Кельтэ (Kelte)	Kelte	170 çadır

Melgunov'un Kam (Rus. Камъ كَم) olarak değerlendirdiği alt boy ise Kem adını taşımaktadır. *Kem* adının İran Türkmenleri arasındaki yaygın anlamı 'eksik, noksan'dır. Kemlerin boy adlarına ilişkin naklettikleri rivayete göre atalarının bıyığının bir tarafı diğerine göre kısadır, bu nedenle ona *kem* lakabı takılmıştır. Vámbéry de seyahatinde Kem Türkmen boyuna ait yaklaşık 150 çadıra rastladığını ve Kemlerin kendilerini Yomut Türkmenlerinden ayırdıklarını kaydetmektedir (Vámbéry 108-109). Bu küçük alt boyun adına İran'da Göklen ve Nohur boyları arasında da rastlanmaktadır.

Melgunov'un كِر'i *Kırp* (*Kir*) olarak okuması hatalıdır. Bu alt tire Kör adını taşımaktadır ve İran Yomutları arasında günümüzde de varlığını korumaktadır. Melgunov'un *Kıpmъ* (*Kirt*) veya *Kıpmъ-мауфа* (*Kirt-taıfa*) كِرِد olarak kaydettiği alt tire Alman mütercim tarafından hatalı şekilde *Kurt* yazılmıştır. Yomutlar arasında Kirt adı ile adlandırılan bir tire ya da alt tire bulunmamaktadır. Alt tirenin adının Kürt olması muhtemeldir. Zira Yomutlar, Türkmen olmayan tüm halk ve boylara Kürt demektedirler. Bu alt tirenin adı Türkmen olmayan, daha sonra onlara eklenen bir sülaleye ait olabilir.

Melgunov'un كَرْنِجِك kelimesine ilişkin *Karendcık*, *Karaidcak*, *Karadca* (Rus. Каренджикъ, Караиджакъ, Караджа) şeklindeki okuması da hatalıdır. Bu alt tire Karaincık adını taşımaktadır. Karaincık, *kara* ve *incik* 'ayak bileği' kelimelerinin birleşiminden türetilen bir sıfattır. Karaincık alt tiresi mensuplarının rivayet ettiklerine göre eski devirlerde Balkan'da petrol yatakları bulunmaktaydı. Bazı Türkmenler de bölgedeki işlenmemiş ham petrolü toplayıp satmaktaydı. Karaincıkların içlerinden biri, buradaki petrol göletlerinden birine yalın ayak girmiş ve çıktığında ayakları inciklerine kadar simsiyah olmuştur. Bu nedenle o şahsa *kara incik* lakabı verilmiştir.

Melgunov'un Rus. Панъ (*Pan*), Панъ-кутукъ (*Pan-kutuk*) پَانِق olarak kaydettiği alt tire Türkmen Türkçesinde Pañ, Pañ-kötük şeklinde ifade edilmektedir. Pañ'ın kelime anlamı 'içi boş'tur.

İğdir ve Köçek birlikte bir alt tire olarak verilmiştir. Ancak bunlar beraber yaşayan iki ayrı alt tiredir. 24 Oğuz boyundan biri olan İğdirlerden bir grup Selçukluların batıya yürüyüşleri esnasında İran'a göçmüşlerdir (Ataniyazov 170-171).

Köçek alt tiresinin adı 'göçer' anlamındadır. Günümüzde de İğdir alt tiresi ile aynı yerde yaşamaktadırlar. Kelte alt tiresinin adı ise 'kısa' anlamına gelmektedir.

Ogurcalı Alt Boyu

Melgunov, Ogurcalı [Rus. *Огурджали (Ogurdcali)* أقور جلی, Alm. *Ogurtschaly*] Yomutlarını Ak, Atabay, Ogurcalı Terekeme, Ogurcalı Semedin, Ogurcalı Gerye veya İrey, Ogurcalı Medin olarak alt gruplara ayırmaktadır. Buradaki sınıflandırma hatalıdır. Ak ve Atabay Ogurcalı'dan değil, Akatabay'dan bölünürler. Ogurcalı ise farklı bir alt boyu teşkil eder ve listenin devamında yer alan Ogurcalı Terekeme, Ogurcalı Semedin, Ogurcalı Gerye veya İrey, Ogurcalı Medin alt tirelerinin birleşiminden ibarettir.

Melgunov bu listede Ogurcalı alt boyunun tiresi olarak belirttiği Akları [Rus. *акъ (Ak)* آق, Alm. *Ak*] iki alt tireye ayırmaktadır (Melgunova 298, Melgunof 86):

Tablo 3

Ak Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Uzun Ak	اوزين اق	Узинъ-акъ (Uzin-ak)	Uzin-ak	320 çadır
Gısga Ak	قسقة اق	Кыске-акъ (Kiske-ak)	Kiske-ak	220 çadır

Türkmenler boydan daha küçük parçalara bölünerek ilerleyen adlandırmalarda aynı grup içerisinde burada da görüldüğü üzere *uzun* 'uzun' ve *gısga* 'kısa' gibi zıt anlamlı kelimeleri genellikle kullanmaktadırlar.

Aslında Akatabaydan ayrılan, ancak Melgunov'un eserinde Ogurcalı'nın altında yer alan Atabay (Rus. *атабай (Atabai)* اتا بای, Alm. *Ata-baj*) tiresinin alt tireleri ise şu şekilde verilmiştir (Melgunova 298, Melgunof 87):

Tablo 4
Atabay Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Sähne	سهنة	Сагәне (Sagane)	Sahane	100 çadır
Sokı	سقى	Саққи (Sakki)	Sakki	75 çadır
Yanpı	یان پای	Янпей (Yanpey)	Janpej	40 çadır
Muhammed Anlık	محمد ائلق	Мухаммед-унлукъ (Muhammed-Unluk)	Muhammed-unluk	170 çadır
Sarıcalı	ساریجالی	Сариджлы (Saridcli)	Sarydschly	40 çadır
Kese	كسة	Каса (Kasa)	Kasa	45 çadır
Kesehalka	كسة حلقه	Каса-халъка (Kasa-halka)	Kasa-halka	150 çadır
Düğünçi	دوكونچة	Дугенча (Dugença)	Dugendscha	80 çadır
Tana	طعنة	Таана (Taana)	Taana	200 çadır
Garjırma	قائقرمة	Кангерма (Kangema)	Kangerma	80 çadır
Gullar	قولر	Кулларъ (Kullar)	Kullar	20 çadır
Garadaşlı	قرا داشلو	Карашлы (Karadaşlu)	Karadaschu	20 çadır

Melgunov'un Sagane (Rus. Сагәне سهنة) olarak verdiği alt tire Türkmen-sahra'da Sähne adıyla varlığını sürdürmektedir. Bu adın Arapça *sahne* ile aynı kökene mi sahip olduğu yoksa başka bir kaynağa mı gittiği bilinmemektedir.

Listenin devamında verilen سقى yanlış okunarak Саққи (*Sakki*) olarak kayda geçirilmiştir. Bu alt tire Sokı adını taşımaktadır. Kelimenin Türkmen Türkçesindeki anlamı 'havan'dır. Türkmen-sahra'nın en ünlü şairi Settar Sokı bu alt tiredendir.

Sokı'nın ardı sıra verilen Янпей (*Yanpey*) یان پای de yanlış kaydedilen bir diğer alt tiredir. Bu alt tirenin esas adı Yanpı'dır. Bu durumun Arap harfli listenin yazımından veya el yazısı listenin matbu hale getirilmesinde ortaya

çıkan bir harf izafesinden kaynaklandığı aşikârdır. Melgunov bu harf izafesi dolayısıyla kelimeyi Yanpey şeklinde okumuştur.

Melgunov tarafından *Михаммед-унлукъ* (*Muhammed-unluk*) محمد انلق olarak kaydedilen alt tire ise Muhammed Anlık adını taşımaktadır. Şecereler de bu alt tirenin mensupları Muhaammet Anna'ya dayandırılmaktadır. Dolayısıyla alt tirenin adı Muhammed Anna'nın sülalesine mensubiyete işaret etmektedir.

Melgunov'un *Сариджлы* (*Saridcli*) ساريجة لى okuması da hatalıdır. Söz konusu alt tire Sarıcalı olarak adlandırılmaktadır. Kelime, Sarıca adlı bir şahsın adı ile ilişkilidir.

Melgunov'un *Каса* (*Kasa*) كسة diye belirttiği boyun adı aslında ince ünlü-lüdür. Kese alt tiresinin adını teşkil eden kelimenin Türkmen Türkçesine iki anlamı vardır: İlk anlamı 'yatay', ikinci anlamı ise 'yabancı'dır. Ancak kelimenin 'yabancı' anlamı sık kullanılmaz. Kese boyunun adında kelime 'yatay' anlamında kullanılmıştır.

Keshalka [Rus. *Каса-халъка* (*Kasa-halka*) كسة حلقة] alt tiresinin yazımında kalın ünlüler kullanılmıştır. Türkmenler Keshalka'yı kendi aralarında Kesarka şeklinde telaffuz etmektedirler. *Kese* ve *arka* kelimelerinin birleşiminden oluşan *Kesarka* 'yabancıya arka çıkan' bu alt tirenin mensuplarının atası Ödemiş'in lakabıdır.

Melgunov'un *Дугенча* (Rus. *Дугенча* دوكونجة) şeklinde kaydettiği alt tirenin esas adı Dügünçü'dür. *Dügün* kelimesi Türkmen Türkçesinde 'dügüm' anlamında kullanılır. Listede Dügünçü'yi takip eden Rus. *Таана* (*Taana*) طعنة alt tiresi 'dana' anlamındadır.

Kangerma (Rus. *Кангерма* قانقرمة) olarak belirtilen alt tirenin adı Türkmen Türkçesindeki görünüşü Gañırma şeklindedir. *Gañırma* kelimesi *gañır*-eğmek, bükmek; mecazî anlamda sökmek' fiilinin mastar adıdır.

Türkmen Türkçesinde Gullar şeklinde telaffuz edilen *Кулларъ* (*Kullar*) قولر alt tiresi kölelerden oluşmaktadır. Türkmen boylarının çoğunun içinde Gul ve Gullar alt tiresine rastlanmaktadır. Geçmişte Türkmenler esir aldıkları halkın erkeklerine *gul* adını vermişlerdir (Ataniyazov 124). Gulların sülaleri de bu ad ile anılarak Türkmen boylarına eklenmiştir.

Garadaşlı [Rus. *Карадашлы* (*Karadaşlı*) قرا داشلو] alt tiresi günümüzde Akkalé'nin etrafında yaşamaktadırlar ve alt tirelerinin adını soyadları olarak taşımaktadırlar. Bu alt tirenin tarihi Yazır boyuna dayanmaktadır. 17.-18. yüzyıllarda Ahal bölgesini Tekelerin ele geçirmesinin ardından dört bir yana göçen Yazır ve Alililerin bir bölümü Göklen, Yomut, Nohurlu, Teke boylarının içine karışmışlardır (Ataniyazov 110).

Melgunov Ogurcalıların Çeleken adasının sakinleri olduklarına değinerek Ogurcalıların Terekeme, Semedin, Gerey veya İrey, Nedim adları ile tanındıklarını söyler. Melgunov, diğer sıraladığı tirelerden farklı olarak bu alt boyun tirelerinin Arap harfli yazımını vermemektedir (Melgunova 298-299, Melgunof 87):

Tablo 5

Ogurcalı Tiresi

Türkm.	Rus.	Alm.
Ogurcalı Terekeme	Огурджали-тәрекме (Ogurcalı-Terekme)	Ogurtscaly-Terekeme
Ogurcalı Semedin	Огурджали-семединь (Ogurcalı-Semedin)	Ogurtscaly-Semedem
Ogurcalı Gerey veya İrey	Огурджали-герей veya Ирей (Ogurcalı-Gerey veya İrey)	Ogurtscaly-Gerey veya İrey
Ogurcalı Nedim	Огурджали-нәдинь (Ogurcalı-Nedin)	Ogurtscaly-Nedin

Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terâkime adlı eserinde Deveciler ve Akevlilerin beraber yaşadıkları yurtlarının aşağısı Ogurça adı ile anılmaktadır (Ebulgazi Bahadır Han 226). Melgunov'da bahsi geçen Ogurca Çeleken yakınlarındaki bir adanın adıdır. Ogurcalı adı burada bu adanın sakinlerine işaret etmektedir.

Terekeme adı 18. yüzyılda Ogurcalı adasında yaşayan Türkmen boylarının birleşmesinden türeyen büyük etnik gruba verilen addır. 19. yüzyılda yazarı bilinmeyen bir şahıs tarafından kaleme alınan *Türkmenlerin Şeceresine Eklmeler* adlı elyazmada; İran'da 18. yüzyılda Ogurcalı adasında yaşayan Semedin, Gerey ve Nedim boylarının aksakallıları kendi aralarında danışarak boylarının hepsine Terakime adını vermişlerdir ifadesi geçmektedir (Atani-

yazov 198). Melgunov'un 19. yüzyıldaki bu derlemesi ise farklı bir görünüm arz etmektedir. Melgunov Terekemeleri Ogurcalı birliğinin bir parçası olarak ele almaktadır. Muhtemelen 18. yüzyılda kurulan bahsi geçen Terekeme birliği adı zamanla Ogurcalı adı ile yer değiştirmiş ve Terekeme adı burada yaşayanların bir bölümünün adı olarak kalmıştır.

Ogurcalı Gerey veya İrey tiresinin İrey adı bugün kullanılmamaktadır. İrey, Gerey'in bir çeşit telaffuzu olabilir, özel bir anlam taşımamaktadır.

Tarihi olarak Gereyler, Moğolların Kereit boyunun kalıntısı kabul edilmektedir. Reşidüddin Kereitleri kendi hükümdarı olan ve Moğollaşan bir Türk boyu kabul etmektedir (Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî 112-113). Moğolistan'ın dağılmasından sonra diğer halkların arasında kaybolan bu boyun bir bölümü Türkmenistan'da Çeleken ve Ogurca civarına yerleşmiştir (Ataniyazov 118).

Yılğay Alt Boyu

Yılğay [Rus. *Елкаи (Yelkai)* يلقای, Alm. *Jelkai*] adı şimdiki Türkmen Türkçesinde her zaman, daima, sürekli anlamında bir zarftır. Yılğay alt boyuna ilişkin eserde verilen nüfus verileri şu şekildedir (Melgunova 299, Melgunof 87):

Tablo 6

Yılğay Alt Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Sakgar	سقار	Саққарь (Sakkar)	Sakkar	65 çadır
Vekilli	وکیلی	Вакиллы (Vakilli)	Wakilli	195 çadır
İri	قیر	Кырь (Kır)	Kyr	40 çadır
Mirzeli	میرزا علی	Мирза-али (Mirza-ali)	Mirza-Ali	65 çadır
Orazlı	اراض لی	Уразлы (Urazlı)	Urazly	25 çadır
Ovnuk	انلق	Унлукь (Unluk)	Unluk	140 çadır

İran Yomutları arasında kafasının ön tarafı kel olan kişilere *sakar* veya *sakgar* denilir. Bu anlam kelimenin Orta Türkçedeki 'alnı beyaz at' kelimesinden

gelişmiştir. 18. veya 19. yüzyıllarda Sakgar adı anılmaya başlayan küçük bir alt tiredir.

Melgunov'un *Вакиллы* (*Vakilli*) وکیلی şeklinde kalın ünlülü okuduğu kelime Vekilli olmalıdır. Bu alt tirenin içinde bir *vekil* bulunması nedeniyle sülele 'vekil sahibi' anlamında Vekilli olarak adlandırılmıştır.

Melgunov Yılğaylar arasında *Kır* (Rus. *Кыр* قیر) alt tiresinin adını vermesine karşın söz konusu alt tire Yılğaylar arasında bulunmamaktadır. Listede Ovnuk alt tiresi yer almaktadır. *Ovnuk* 'küçük' anlamındadır. Alt tire adlandırmalarında *ovnu* zıt anlamlısı *iri* ile beraber kullanılmaktadır. Bugün Yılğayların arasında da Ovnuklar ve İriiler bulunmaktadır. İri adının burada yer almayarak Yılğay alt tiresi olmayan ve varlığı tespit edilemeyen *Kır* adına yer verilmesinin listenin ilk halinin yazımındaki bir hatadan ortaya çıktığı öngörülebilir. Bize göre burada kastedilen İri alt tiresidir.

Melgunov'un *Мирза-али* (*Mirza-ali*) میرزا علی olarak kaydettiği alt tirenin Arap harfli imlası hatalıdır. Bu nedenle Melgunov birleşik bir kelime olarak algıladığı adın ikinci kısmını Ali okumuştur. Bu adın Ali ile ilişkisi yoktur. Türkmen Türkçesinde *mirze* 'kâtip, yazman' demektir. *Mirzeli* ise 'mirzesi olan' ifadesini karşılamaktadır. Bu alt tirenin arasında bir kâtip vardır, ona atfen bu adla anılmıştır.

Orazlı [Rus. *Уразлы* (*Urazlı*) اراض لی] alt tiresi *Oraz* adına dayanmaktadır. Ramazan ayında doğan çocuklara *Oraz* adı verilmektedir.

Düyeci Alt Boyu

Melgunov Estrabad'ın Ketul bölgesinde, Gurgan Irmağı'nın kıyılarında yaşayan Düyeci [Rus. *Дуджу* (*Dudci*), Alm. *Dudschi*] alt boyuna ait nüfus verilerini şöyle vermektedir (Melgunova 299, Melgunof 87):

Tablo 7

Düyeci Alt Boyu

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ödek	اودك	Удэжъ (Udek)	Udek	140 çadır
Sarıcameyvüt	ساريجة ميور	Сариджемяють (Saridcemeyut)	Saridsche-Mejut	70 çadır

Hivaki	خيوقى	Хиваки (Hivaki)	Khiwaki	105 çadır
Kürre	كرة	күре (Kure)	Kure	100 çadır
Abdaliçmek	ابدال وايجمك	Абдалъиджмекъ (Abdalidcmek)	Abdalidschmek	120 çadır
Baga	باقا	Бака (Baka)	Baka	20 çadır
Garacadağı	قراچا داغى	Қараджадаги (Karadcadagi)	Karadscha-dagy	550 çadır

Ödek [Rus. Удэкъ (*Udek*) اودك] alt tiresinin adı 'nehir yatağı' anlamını taşımaktadır. Bu anlam ödek kelimesinin ilk anlamı olan 'yemek borusu' ifadesinden benzetme yoluyla gelişmiştir. Yaşadıkları yerin coğrafi hususiyeti bu alt tirenin adlandırmasında etkilidir.

Hivaki [Rus. Хиваки (Hivaki) خيوقى] Hive'ye mensup demektir.

Melgunov'un eserinde *Күре* (*Kure*) كرة şeklinde belirtilen alt tirenin esas adı Kürre'dir. Türkmen Türkçesinde *kürre* 'sıpa' demektir.

Melgunov'un *Абдалъиджмекъ* (*Abdalidcmek*) ابدال وايجمك şeklinde kaydettiği Abdaliçmek alt tiresinin adı ise *abdal* 'derviş', *içmek* 'post' birleşiminden ibarettir.

Balkan Yomutları Şeref ve Çonı olmak üzere ikiye ayrılır. Bagalar Şeref'e dâhildirler (Irons 644-645). Bugün Baga, Türkmenahra'da hem tire hem de köy adı olarak varlığını sürdürmektedir.

Daz ve Diğer Alt Boylar

Melgunov Yomutların alt boylarına ilişkin açtığı beşinci kategoriye Daz adını vermektedir, ancak aynı maddede Dazlar haricinde çeşitli alt boyları da sıralamaktadır. Bu alt boyların Dazlar ile ilişkisi yoktur.

İnan Yomutları İnan'da Akatabayların başında buldukları Çonı ili ve Caferbayların başlarında buldukları Şeref ili olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Bu iki il birbirlerine düşmandır. Listede ise her iki ilden alt boylar göze çarpmaktadır. Bunların boy tasnifi içerisinde bir arada değerlendirilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle Melgunov'un beşinci maddede Akkale ve Günbed'in etrafında yaşayan alt boylar verdiğini söyleyebiliriz (Melgunova 299-300, Melgunof 87-88):

Tablo 8
Diğer Alt Boylar

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Daz	داز	Дазъ (Daz)	Daz	650 çadır
Badrak	بدراق	Бадракъ (Badrak)	Badrak	300 çadır
Ganyokmaz	قان یقمز	Каниокмазъ (Kaniokmaz)	Kan-i-okmaz	200 çadır
Eymir	ایمیر	Эймиръ (Eymir)	Ejmir	375 çadır
Köçek	كوچك	Кочекъ (Koçek)	Kotschek	454 çadır
Salak	سلاخ	Салахъ (Salah)	Salach	255 çadır
Garravı	قروية	Каравія (Karaviya)	Karawija	250 çadır
Bähelke	بهلكة	Валюка (Balyuka)	Balük	260 çadır
Gocuk Tatar	قچق تاتار	Кудзукъ-татаръ (Kudzuk-tatar)	Kudzuk-Tatar	459 çadır
Ata	آتا	Ата (Ata)	Ata	90 çadır
Mahdum	مخدوم	Махдумъ (Mahdum)	Makhdum	120 çadır

Melgunov Dazların Ak Meşet dolaylarındaki Fakr-ı Emadettin bölgesinde, Badrakların Kethul bölgesinde, Ganyokmazların Bibi Şirvan'da, Eymirlerin Fenderesk bölgesinde, Köçeklerin Fenderesk ve Karatiken arasında, Garravıların Etrek Irmağı'nın kıyısında ve Balhan'da, Behelkelerin Etrek kenarında ve Garravıların Bibi Şirvan yakınlarında yaşadıklarını kaydetmektedir (Melgunova 299-300).

Daz [Rus. Дазъ (Daz) داز] alt boyunun adının anlamı 'kel'dir. Bu kelimenin boy başkanlarının lakabı şeklinde ortaya çıkmış olduğu görüşü yaygındır. Daz hanı Hocam Berdi Han idaresindeki Dazlar, Ağa Muhammed Han Kaçar'a fetihlerinde her zaman askeri destek sağlamışlardır; bu hizmetlerinden ötürü eskiden Kaçarların kalesi olan Akkale'nin etrafındaki topraklar Dazlara bağışlanmıştır (Curcani 1).

Günümüzde İran Türkmenleri Badrak [Rus. Бадракъ (Badrak) بدراق] alt tiresinin adının 'işçi' anlamını taşıdığını ifade etmektedirler.

Ganyokmaz [Rus. *Каниокмазъ* (*Kaniokmaz*) قان يقمز] alt boyunun adı *gan* 'kan' ve *yok-* 'iyi gelmek, hoşuna gitmek' fiilinin birleşmesinden oluşmakta ve 'kan iyi gelmez' anlamını taşımaktadır.

Eymir [Rus. *Эймиръ* (*Eymir*) ايمير] alt boyu tarihi 24 Oğuz boyundan Eymürlerin torunlarıdır. Eymürlerin önemli bir kolu batıya göçmeyerek Mangışlak'ta kalmıştır. Bunlar Mangıtların baskıları sonucunda eski yurtlarını bırakarak güneye inmişlerdir. 16. yüzyılda Gurgan ve Etrek boyları arasında yaşayan Yaka Türkmenleri arasına katılmışlardır (Sümer 341). İran'daki Eymirler Safevi döneminin başlangıcında önemli bir boydur. Eymirlerden Bozoğlan Han Esterabad'a vali olarak atanmış ve 16. yüzyılda Eymirlerin nüfuzu artmıştır. Buna karşın sayıları oldukça azdır ve zamanla Yomutlara karışarak onların bir alt boyu haline gelmişlerdir.

Melgunov bu madde altında sıraladığı alt boylardan sadece Köçeklerin tirelerini belirtmektedir (Melgunova 299, Melgunof 87):

Tablo 9

Köçek Alt Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ustacık	استادجق	Истаджикъ (İstadcık)	Istaddschik	190
Hortum	خورطة	Хурта (Hurta)	Khurta	255 çadır

Ustacık tiresinin adı Melgunov tarafından İstadcık (Rus. *Истаджикъ* استادجق) şeklinde kaydedilmiştir. Ustacık tiresi bugün de Köçekler arasında varlığını sürdürmektedir. *Ustacık* kelime olarak 'küçük usta' anlamındadır.

Melgunov'un Köçek alt boyunun ikinci tiresi olarak belirttiği *Хурта* (*Hurta*) خورطة hatalı kayda geçirilen bir diğer tiredir. Bu tire Hortum adını taşımaktadır. Günbed yakınlarında Köçek-Hortum adlı bir köy bulunmaktadır. *Hortum* kelimesi eski tüfeklerin beşli fişğini ifade etmektedir.

Melgunov'un *Каравія* (*Karaviya*) فروية şeklinde okuduğu alt boyun esas adı Garravıdır. Türkmenler kış mevsiminin bir dönemini *garravca* adı ile anmaktadırlar. Bugün unutulmuş bir anlamı taşıyan Garravı adı bu kelime ile ilişkilendirilebilir.

Bähelke adı *Bähli* ve *eke* kelimelerinin birleşmesinden ibarettir. *Bähli* şahıs adıdır. Eke ise abi, ağa anlamlarında bir kelimedir. *Eke* kelimesinin ön sesi bu birleşme esnasında düşmüş ve zamanla gelişen ses hadiseleri ile kelime Bähelke halini almıştır.

Melgunov'un tek bir alt boy olarak tanımladığı Gocuk ve Tatar ayrı alt boylardır. Gocuk Tatar, Yomutların Garaçuka bölümünde bulunan Tatarlardan bölünmüştür. V. Barthold'a göre Tatarlar Türkleşmiş Moğol boyu olan Gara Tatarların kalıntılarıdır. Bu boyun bir bölümü Merv'e göçmüş, daha sonrasında ise Yomutların arasına karışmışlardır. Ebu'l Gazi Bahadır Han ise bu etnonimin anlamını Oğuz Han'dan çok önce yaşayan Moğollarla uzun zaman savaşan, ancak sonunda yenilerek Moğollara katılan bir hanın adı ile ilişkilendirmektedir (Ebulgazi Bahadır Han 121, Ataniyazov 195).

Ata ve Mahdum, Türkmenlerin diğer tayfalardan bağımsız tutarak kutsal saydıkları, şecereleri dört halifeye dayanan kutsal boylardır. Tarihî süreçte diğer tüm boyar tarafından saygı gördükleri için boy savaşlarının önüne geçmek maksadıyla farklı boyarın sınırlarına yerleşerek bir nevi tampon görevi üstlenmişler ve zamanla beraber yaşadıkları boylara kaynaşmışlardır (Yıldırım 89-90). Melgunov, muhtemelen bu husus hakkında detaylı bilgiye sahip olmaması dolayısıyla Yomutların arasında yaşadığını tespit ettiği bu boyardan Ata ve Mahtum boylarına Yomutların birer alt boyu olarak işaret etmektedir.

Göklen Boyu

Göklenler toplamda 2.550 çadırdılar. Eski zamanlarda 12.000 akraba idiler. Ancak Hive, Yomut ve Muhammet Şah tarafından üzerlerine ordu sevk edilmesi ile giriştikleri üç savaş sonucunda 1836 yılında sayıları azalmıştı. Melgunov Göklenlerin Estrabad ilinin dağlık kısımları, Gurgan Irmağının kıyıları ve Germ Rud başta olmak üzere çeşitli yerlerde konargöçer hayatlarını sürdürdüklerini zikretmektedir (Melgunov 125).

Melgunov Göklen boyunu Dodurga ve Halkdağlı olmak iki kola ayırmaktadır. Dodurga alt boyunu teşkil eden Gırık tiresi Gurgan'ın batısında Muşk-i Amber'in etrafında; Bayındır tiresi Gurgan'ın köylerinde, Yanak tiresi Günbed-i Kavus'un etrafında ve Kebut Came'nin doğusunda; Gerkez tiresi Gurgan kıyılarında yaşamaktadır (Melgunov 123-124). Göklenlerin atlı savaşçıları 1.275 çadırdır (Melgunova 302).

Dodurga Alt Boyu

Melgunov Dodurga alt boyunun tirelerinin adlarını vermesine karşın alt tireleri adlarına göre değil, yer adlarına veya o alt tirenin hanının adına bağlı olarak bölümlenmiştir.

Göklenlerin iki büyük bölümünden biri olan Dodurga 24 Oğuz boyundan biridir. Kelimenin etimolojisine ilişkin olarak Ercilasun, Dodurga'nın *tut-* fiilinin ettirgen çatısı olan **tuttur-* türevinden *-ga* eki ile türediğini açıklamaktadır (Ercilasun 15).

Gırık [Rus. *Кырыкъ* (*Kırık*) قرق, Alm. *Kürük*] tiresinin bölümlenmesi günümüzde de Göklen yerleşim alanları arasında bulunan yer adlarını taşımaktadır. Melgunov'un *Кунлыкъ* (*Kunlık*) كنگ ليك, *Кугеча* (*Kugeça*) كوكجة, *Даганэ* (*Dagane*) دهنة okumaları da hatalıdır. Bu adların doğru okunuşu sırasıyla Ginglik, Gökçe ve Dähene'dir. Bu adlar günümüzde de İran'da yaşayan Göklen nüfusun yaşadığı köyler arasındadır.

Gırık tiresinin çadır sayılarının dağılımı şu şekildedir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 10

Gırık Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ginglik	كنك ليك	Кунлыкъ (Kunlık)	Kunlyk	100 çadır
Sufyan	صوفيان	Суфиянь (Sufıyan)	Sufıjan	100 çadır
Gökçe	كوكجة	Кугеча (Kugeça)	Kugedscha	100 çadır
Dähene	دهنة	Даганэ (Dagane)	Dahane	100 çadır
Çakı	چکة	Чаке (Çake)	Tschake	76 çadır

Melgunov Bayındır [Rus. *Баяндырь* (*Bayandır*) بايندر, Alm. *Bajandyr*] tiresini bağlı buldukları hanlara göre vermiştir. Ak Gılıç Han ve Nefes Han idaresindeki Türkmenleri alt tire adı belirtmeksizin sadece nüfuslarına dikkat ederek belirtmiştir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 11
Bayındır Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Akgılıç Hani	آق قلیچ خانى	АКЪ-КЛЫЧЪ-ХАНИ (Ak-kılıç-hani)	Ak-klistsch-kani	123 çadır
Nefes Hani	نفس خانى	Нефесъ-хани (Nefes-hani)	Nefes-khani	107 çadır

Bayındırlar da 24 Oğuz boyundandır. Bu boyun kalıntıları bugün İran'da da Türkmenler arasında varlığını sürdürmektedir. Araştırmacılar Bayındır adını *bay*, *baylık* kelimeleri ile bağdaştırmaktadırlar (Ataniyazov 73).

Yağjak tiresi [Rus. Янжакъ (*Yangak*) ينفاق, Alm. *Jangak*] iki alt tireden ibaret olup bu tirelerin adları Göklenlerin yaşadıkları yer adlarından ibarettir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 12
Yağjak Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Küti Mecmen	كوتى مجمن	Кути-меджмень (Kuti-medcmen)	Kuti-medschmen	116 çadır
Uçkunlu	اوچ قونلى	Учь-кунлы (Uç-kunlu)	Utsch-kunli	100 çadır

Melgunov Gerkezleri alt bölümlere ayırmadan vermiştir. Gerkez adı Göklenlerin bugün de varlığını sürdüren bir tiresidir. Gerkez etnonimi Burkaz, Varkaz, Çerkez kelimeleriyle aynı morfolojik sırada düzenlenmiş bir addır (Ataniyazov 93). Türkmenlerin milli şairi Mahtumkulu, Gerkez tiresine mensuptur. Eserde bu tireye ilişkin aşağıdaki çadır sayısı haricinde herhangi bir bilgi verilmemiştir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 13
Gerkez Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Gerkez	كرکز	Карказъ (Karkaz)	Karkaz	150 çadır

Seňrik [Rus. *сенгрикь* (*Sengrik*) سكرڪ, Alm. *Sengrik*] tiresinin bölümlenmesi de yer adlarına dayanmaktadır. Goşi veya Garaşor, Horuşur bunların aynı yere ait bir ad olması ve bunun Garaşor'un farklı telaffuzlarının ayrı ayrı yazıya geçirilmesi neticesinde farklı yer adları olarak algılanmasıyla ortaya çıkması muhtemeldir. *Seňrik* kelimesinin iki anlamı vardır: 1. iki göz arası, burnun alınla birleştiği yer; 2. kumluk veya dağlık arazide uzayıp giden tepe (Berdimuhamedow vd. 257). İkinci anlam birinci anlamdan benzetme yolu ile gelişmiştir.

Eserde Seňrik'in nüfusuna ilişkin şu veriler sunulmuştur (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 14

Seňrik Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Goşi ve Garaşor	قوشحی و قراشور	Кушхи ve Карашуръ (Kuşhi ve Karaşur)	Kuschhi ve Karaschur	139 çadır
Horuşur	خروشور	Харушуръ (Haruşur)	Kharuschur	156 çadır

Halkadağlı Alt Boyu

Halkadağlı [Rus. *Хальке-даглы* (*Halke-dagly*) خالفة داغلی, Alm. *Khalke-dagly*] alt boyunun mensupları Çakırbeğdili tiresi Gurgan ve Etrek'in kıyılarında ve Haydarabad'ın etrafında; Ayderviş tiresi Gurgan'ın derelerinde ve Garaşiyh etrafında; Garabalkan tiresi Gurgan'ın derelerinde ve Garnabad'ın yakınlarında; Erkekli tiresi Alıçeşme'nin yakınında, Gurgan'ın yaklaşık 12 km yakınında ve Kayı tiresi Müşk-i Ambar ve Merkzer'in etrafında yaşamaktadır (Melgunov 123-124):

Melgunov'un Çakkerbekdeli (Rus. *Чаккербекдэлы*) şeklinde verdiği tire Çakırbeğdili olmalıdır. Çakırbeğdili birleşik bir kelimedir. Çakır 'beyazımsı bir renk' anlamındadır. *Begdili* ise 24 Oğuz boyundan birinin adıdır. Melgunov'un kaydettiği Çakırbeğdili'ne ilişkin çadır sayıları şu şekildedir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 15

Çakırbezdili Tiresi

Türkmen.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Çakırbezdili	Чаккербекдэлы (Çakkerbekdeli)	Tschakkerbekdelü	350 çadır

Melgunov'un Çakırbezdili'nin peşi sıra sıraladığı Arap ve Ayderviş de günümüzde İran'da Göklen nüfusun yaşadığı köy adlarıdır. İran'da Türkmen yerleşim yerlerinin eski Türkmen Türkçesi adlandırmalarında tire adlarının kullanılması yaygındır.

Bu tirelerin çadır sayılarına ilişkin eserde şu bilgiler yer almaktadır (Melgunova 300-301, Melgunof 88):

Tablo 16

Arap ve Ayderviş Tireleri

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Arap	عرب	Арабъ (Arab)	Arab	100 çadır
Ayderviş	ایدرویش	Айдэрвишь (Ayderviş)	Aiderwisch	66 çadır

Garabalkan [Rus. *Карабалханъ* (*Karabalhan*) قرابالخان, Alm. *Karabalkhan*] da coğrafi bir adlandırmadır. Türkmenler *balkan* kelimesini orman veya dağlık orman anlamında kullanmaktadırlar. Balkan vilayeti adı buradan gelmektedir. Balkan vilayetinde Kici Balkan ve Ulu Balkan olmak üzere iki büyük dağ yer alır. Göklenlerin yurdu da dağlık, ormanlık bir alandır ve Garabalkan adı ile anılır.

Melgunov Garabalkan'ı ikiye ayırmaktadır (Melgunova 301, Melgunof 88):

Tablo 17

Garabalkan Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Alm.	Rus. ve Alm.
Yokarı boyılı	Юкари-буйлы (Yukari-buyılı)	Jukhari-buili	150 çadır
Aşakı boyılı	Ашакы-буйлы (Aşakı-buyılı)	Aschaki-buili	165 çadır

Ergekli (Rus. *Ерге́клы* ارککلی) adı altında verilen alt tirenin adının da yer adı olması muhtemeldir. Bu kelimenin Erkekli şeklinde okunması gerektiği kanaatindeyiz (Melgunova 301, Melgunof 88):

Tablo 18

Erkekli Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Erkekli	ارککلی	Ерге́клы (Ergekli)	Ergekli	122 çadır

Melgunov'un Gayı ya da Gay [Rus. *Гау* (Gai) غای, Alm. *Gaj*] adı ile verdiği tire ise Göklen birliğinin önemli bir parçasıdır. Göklenlerin bu tireye mensup olanları kendilerini Gay olarak adlandırmaktadırlar. Dolayısıyla Gay ve Gayı kullanımları halen rastlanan iki şekildir. 24 Oğuz boyunun Türkmenler arasına karışan bir bölümünü teşkil eden bu tirenin adı Kaşgarlı'da Kayıg, Reşideddin ve Yazımcıoğlu'nda ise Kayı şeklinde kayıtlıdır (Sümer 229-231).

Gayı boyu şu şekilde bölümlenmektedir (Melgunova 301, Melgunof 88):

Tablo 19

Gayı Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Temek	تماک	Тамакъ (Tamak)	Tamak	56 çadır
Darı	داری	Дари (Dari)	Dari	56 çadır
Garnas	قرناس	Карнасъ (Karnas)	Karnas	47 çadır
Bukguca	بوقجة	Букуджа (Bukdca)	Bukidscha	40 çadır

Teke Boyu

Melgunov'un Teke boyuna ilişkin verdiği bilgiler İran'da yaşayan Tekelere değil, Türkmenistan'daki Tekelere aittir. Burası Melgunov'un seyahat ettiği alanın dışında kalmaktadır. Melgunov Tekeleri Ahal'da ve Kum'da yaşayan Tekeler şeklinde ikiye ayırır. Karakum'da yaşayan Tekeler tahminen 1.250, toplam tüm Tekeler ise 11.960 çadırdan ibarettir. Ahal'da yaşayan Tekeler Ötemiş ve Tohtamış alt boylarına bölünmektedir. Melgunov daha ziyade Ahal'da yaşayan Tekeler hakkında bilgiler vermektedir (Melgunova 301-302, Melgunof 89):

Tablo 20
Teke Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Aşgabat	قلعة (عشق آباد)	Ишкь-абадъ (İşk-abad)	Ischk-abad	800 çadır
Küşî	كوشى	Гуши (Guşi)	Guschi	400 çadır
Gökçe	كوكچه	Кукча (Kukça)	Kuktscha	500 çadır
Gırçak	قىچاق	Кыпчакъ (Kırçak)	Kyptschak	300 çadır
Bagır	باقر	Багырь (Bagır)	Bagir	70 çadır
Baba Arap	بابا عرب	Баба-арабъ (Baba-Arab)	Baba-arab	400 çadır
Käriz	كاريز	Каризъ (Kariz)	Kariz	50 çadır
Pariz	پاريز	Паризъ (Pariz)	Pariz	40 çadır
Allaberdi	الله وردى	Алла-вурды (Alla-vurdi)	Allah-wirdi	50 çadır
Harman	خرمن	Хирманъ (Hirman)	Khirman	50 çadır
Nurgala	نور قلعة	Нурь-калеи (Nur-kalei)	Nur-kalei	150 çadır
Herigala	هرى قلعة	Гари-калеи (Gari-kalei)	Hari-kalei	200 çadır
Kelecer	كله جار	Каляджаръ (Kalyadcar)	Kalädschar	100 çadır
Büzmeyin	بوز مهين	Юзмаинъ (Yuzmain)	Juzmaïn	100 çadır
Nava	ناوة	Наве (Nave)	Nawe	100 çadır
Mehin	مهين	Магинъ (Magin)	Mahin	400 çadır
Mürçeli	مورجىلى	Мурджели (Murdceli)	Murdsheli	60 çadır
Kelateişebaşı	كلاتة ايشا باشى	Келятэ-иша-баши (Kelyate-işabaşi)	Keläte-ischabaschi	80 çadır
Kelate	كلاتة	Келятэ (Kelyate)	Keläte	60 çadır

Yaňıgala	ينكى قلعة	Енги-калеи (Engi-Kalei)	Jengi-kalei	250 çadır
Ahal	اخال	Ахаль (Ahal)	Akhal	500 çadır
Akdepe	اق تپه	Актэпе (Актепе)	Ak-tepe	400 çadır
Gökdepe	كوك تپه	Гоктэпе (Goktepe)	Gok-tepe	400 çadır
Yaracı	ياراجى	Яраджи (Yaradci)	Jaradschi	350 çadır
Garagan	قراقان	Караганъ (Karagan)	Karagan	250 çadır
Durun	درون	Дарунъ (Darun)	Darun	350 çadır
Berzengi	برزنو	Барзену (Barzenu)	Barzenu	300 çadır
Munça	مونچة	Мунча (Munça)	Muntscha	80 çadır
Sunça	سونچة	Сунча (Sunça)	Suntscha	80 çadır
Nohur	نخور	Нухуръ (Nuhur)	Nukhur	300 çadır
Arçıman	ارچمان	Арчиманъ (Arçıman)	Artschiman	400 çadır
Bamı	بام	Бамъ (Bam)	Bam	350 çadır
Burma	بورمة	Бурма (Burma)	Burma	350 çadır
Gızılbat	قزل رباط	Кызыль-ребатъ (Kızıl-rebat)	Kyzyl-rebat	600 çadır

Sonuç

İran Türkmenleri hakkındaki tarihî bilgilere belirli dönemlerde bölgeyi ziyaret eden araştırmacılar, çeşitli görevlerle Türkmen bölgesinde bulunan devlet görevlilerinin hazırladıkları raporlar ve seyahatnameler vasıtasıyla ulaşabilmekteyiz. Bu çalışmalardan biri de Rus akademisyen Grigory Valerianovich Melgunov'a aittir. Melgunov'un eseri 19. yüzyıldaki İran Türkmenlerine ilişkin tarihî, coğrafi, toplumsal, siyasi detaylı bilgiler sunması açısından önemlidir. İran'da bugün dahi etnik grupların istatistiklerini içerir nüfus sayımları yapılmamasına karşın Türkmen boylarının nüfus verileri bu boyların coğrafi dağılımları ve bölümlenmeleri ile birlikte verilmiştir.

Melgunov'un vermiş olduğu boy adları ve bölümlenmeleri incelendiğinde Yomut boyunun alt boy, tire ve alt tire adları ile detaylı şekilde tasvirine karşın Göklen boyuna ilişkin sınıflandırmanın daha ziyade yer adları temel alınarak ortaya konulduğu görülmektedir. İran'da bugün de bahsi geçen boy

adlandırmalarının çoğunun yer adı şeklinde kullanılması boy adları ve yer adları arasındaki bağlantının girift gelişimi nedeniyle ayırt edilememektedir. Melgunov'un Teke boyu hakkında verdiği malumatlar İran coğrafyasına ilişkin olmayıp Türkmenistan'a aittir. Yazar burada da yer adları temelinde bir sınıflandırma sunmuştur. Tekelerin bu listeye dâhil edilmesinin en önemli nedeninin de Melgunov'un merkez aldığı coğrafi sahaya yakın Türkmenlerin nüfus istatistiğini vererek olası bir hücumda toplanabilecek Türkmen gücünü hesaplamak olduğu ifade edilebilir.

Melgunov Ogurcalı Yomutlarını Ak, Atabay, Ogurcalı Terekeme, Ogurcalı Semedin, Ogurcalı Gerey veya İrey, Ogurcalı Medin olarak alt gruplara ayırması da hatalıdır. Ak ve Atabay Ogurcalı'dan değil, Akatabay'dan bölünürler. Burada Arap harfli listenin okunması esasında kaydırma yapılmış olması muhtemeldir. Ancak genel hatları ile değerlendirildiğinde olduğu sınıflandırma günümüz İran Türkmen Türklerinin bölünmeleri ile örtüşmektedir.

Kanımızca Melgunov eserindeki boy adlarını bizzat duymayarak yazılı bir listeden aktarmıştır. Arap harfli Türkmen Türkçesi kelimelerin Kiril alfabesi ile yazımında buna bağlı olarak hatalar ortaya çıkmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Ataniyazov, Soltanşa. *Şecere (Türkmenin Soyağacı)*. Çev. Seyitnazar Arnazarov vd. Ötüken Neşriyat, 2010.
- Berdimuhamedow, Gurbanguly vd. *Türkmen dilinin düşündürişli sözlüğü I-II*. Ilım, 2015.
- Curcani, Musa. "Ogulbaht Zen-i Kahraman-i Turkmen." 2019, <https://www.turkmenshura.com/%d8%b2%d9%86%d8%a7%d9%86/%d8%a7%d9%88%d8%ba%d9%84-%d8%a8%d8%ae%d8%aa-%d8%b2%d9%86-%d9%82%d9%87%d8%b1%d9%85%d8%a7%d9%86-%d8%aa%d8%b1%d9%83%d9%85%d9%86-%d9%83%d9%87-%d8%af%d8%b1-%d8%a7%d9%88%d8%ac-%d8%a7%d9%82%d8%aa%d8%af%d8%a7/>.

- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-i Terâkime (Türkmenin Soy Kütüğü)*. Haz. Zuhâl Kargı Ölmez, Simurg Yayınları, 1996.
- Ercilasun, Ahmet Bican. "Oğuz Boy Adlarının Etimolojisi." *Dil Araştırmaları Dergisi*, no 3, 2008, ss. 9-25.
- Emini, Emir Huşeng. Mukaddime. *Keraneha-yı Cenubi-yi Derya-yı Hazar*. Kitabsera Yayınevi, 1997, ss. 10.
- Golbun, Muhammed, ve Feramerz Talebi. *Sefername-yi İıan ve Rusye (Nevahi-yi Şomal-e İıan)*. Donya-ye Kitab, 1984.
- Gülzarî, Mesut. *Sefernâme-i Esterabad ve Mazenderan ve Gilan*. Bunyâd-i Ferheng-i İıan, 1976.
- McKenzie, Charles Fransis. *Sefername-yi Şomal*. Haz. Mansure İttihadiye / Nezam Mafî. Gostere Yayınevi, 1980.
- Melgunova, Grigory. *O yucnom Bereg Kaspıyskago Morya*. V tipografii İmperatorskoy Akademii Nauk, 1863.
- Melgunov, Grigory. *Keraneha-yı Cenubi-yi Derya-yı Hazar*. Çev. Emir Huşeng Emîni. Kitabsera Yayınevi, 1997.
- Melgunof, Grigory. *Das Südliche Ufer des Kaspischen Meeres oder Die Nordprovinzen Persiens*. Leopold Voss, 1868.
- Mirfendereski, Guive, *A Diplomatic History of the Caspian Sea*, Palgrave Macmillan, 2001.
- Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî. *Câmi't-Tevârih*. Haz. Muhammed Revşen ve Mustafa Musevî. Alburz Yayınları, 1994.
- Rüstemnejad, Ali. "Yek Sefernâme, Do Tercüme." 2014, http://www.localhistory.ir/rostannejad/1393/09/28/an_itinerary_two_translator/.
- Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1999.
- Yıldırım, Zeynep. *İıan Sahası Göklen ve Nohur Türkmen Ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.

Turkmen Tribes in Iran in the 19th Century according to Melgunov*

Zeynep Yıldırım**

Abstract

By travelling to Iran in 1860, Grigory Valerianovich Melgunov conducted research in the region where Turkmens lived and published his travel book in Russia. In his book, the settlements of the Turkmen living on the southern shores of the Caspian Sea at the beginning of the 19th century, their relations with Iran and Russian States and their social and political relations are described in detail and a classified list of Turkmen tribes is given. In this study, the information given by Melgunov about the Turkmens is evaluated, and the main forms of the Turkmen Turkish names of the tribes identified during our research trips to the region are given, and the erroneous parts in Melgunov's list are pointed out.

Keywords

Melgunov, Iran, Turkmen, Turkmen tribes.

* Date of Arrival: 08 April 2021 – Date of Acceptance: 04 February 2022

You can refer to this article as follows:

Yıldırım, Zeynep. "Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İran'da Türkmen Boyları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 149-181.

** Dr., Muğla Sıtkı Kocman University, Faculty of Letters and Humanities, Department of Modern Turkish Dialects and Literatures – Muğla/Türkiye

ORCID: 0000-0001-9398-2514

zyildirim@mu.edu.tr

Туркменские племена в Иране в XIX веке по Г.В. Мельгунову*

Зейнеп Йылдырым **

Аннотация

Григорий Валерианович Мельгунов в 1860 году путешествовал по Ирану, проводил исследования в районе проживания туркмен и издал свою путевую книгу в России. В его книге подробно описаны поселения туркмен, живших на южных берегах Каспийского моря в начале XIX века, их отношения с Ираном и Российским государством, их общественно-политические отношения, а также дан классифицированный список туркменских племен. В данном исследовании оцениваются данные Мельгунова о туркменах, приводятся основные формы туркменских тюркских названий племен, выявленных в ходе наших исследовательских поездок в регион, и указывается на ошибки в списке Мельгунова.

Ключевые слова

Мельгунов, Иран, туркмены, туркменские племена.

* Поступило в редакцию: 8 апреля 2021 г. – Принято в номер: 4 февраля 2022 г.

Ссылка на статью:

Yıldırım, Zeynep. "Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İran'da Türkmen Boyları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 149-181.

** Д-р, преподаватель, Университет имени Сыткы Кочмана в Мугле, филологический факультет, кафедра современных тюркских языков и литератур – Мугла / Турция
ORCID: 0000-0001-9398-2514
zyildirim@mu.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Code-Switching Pattern of Turkish-Russian Bilingual Ahıska Turks and Matrix Language Frame Model*

Kayhan İnan**

Abstract

During the 75 years following Ahıska Turks' expatriation from their homeland in Soviet Georgia in 1944 to the Central Asian Soviet Republics, they have evolved into a multilingual society. Ahıska Turks use Turkish and Russian language pairs in their daily communication. They adopt code-switching strategies in their daily communication. Turkish-Russian code-switching pattern of Ahıska Turks was not analyzed linguistically in terms of bilingual communication. Therefore, this study aims to investigate Ahıska Turks from a different perspective. It reflects the code-switching situation by examining the Bishkek show of Miko Şov, an Ahıska Turks' comedy group. The records were investigated based on the Matrix Language Frame Model and the pattern is divided into categories as nouns, adjectives, adpositions, verbs, and adverbs. It is determined that the same strategies were followed with other Turkic languages contacting Russian.

Keywords

Ahıska Turks, code-switching, Matrix Language Frame Model, Turkish-Russian bilingualism, Turkish diaspora.

* Date of Arrival: 28 Şubat 2021 – Date of Acceptance: 01 Mart 2022

You can refer to this article as follows:

İnan, Kayhan. "Code-Switching Pattern of Turkish-Russian Bilingual Ahıska Turks and Matrix Language Frame Model." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 183-209.

** Dr., Amasya University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education – Amasya/Türkiye

ORCID: 0000-0002-7438-0742

kayhan.inan@amasya.edu.tr

Introduction

Ahıska Turks are one of the Caucasian peoples who were exiled to Central Asia and Siberia in the Stalin period. The studies in the literature generally discussed the Ahıska Turks with the issues surrounding social and political problems related to the exile in 1944 (see Trier and Khanzin). However, the investigation of Ahıska Turks in a sociolinguistic context is a relatively recent topic of interest. They are of a unique position in linguistic and cultural terms as they live in the Soviet Union but speak both Turkish and Russian languages.

The issues about linguistic contacts of the Turkish immigrants and minorities living in Western Europe and the Balkans with the dominant languages in those countries are well-known and described thoroughly (Backus, *Patterns of Language, Two in One*; Şener; Petrou; Ahmed). However, the contact between Turkish and Russian languages in bilingual communication has not been studied, especially in code-switching. Several studies examined the contact of Russian with the Turkic languages among the Turkic peoples who lived in the Soviet Union and were exposed to the linguistic and cultural influence of Russian (Menz, Auer and Muhamedova, Jankowski, Killi Yılmaz, Yazıcı Ersoy). The Ahıska Turks share bonds with the two groups mentioned above; therefore, an analysis of bilingualism and code-switching among the Ahıska Turks would contribute to the literature. This paper aimed to describe the Turkish-Russian code-switching patterns using the Matrix Language Frame Model (MLFM).

Following the introduction, the second part provided an overview of Ahıska Turks' community and their language use. The third section briefly introduces the Matrix Language Frame Model (MLFM) and the assumptions related to Ahıska Turks' language use. In the fourth part, the data collection and analysis procedures were presented. The fifth chapter was the main body of the article and described the patterns (e.g., noun, adjective, preposition, verb, and adverb order) in which Turkish was the matrix language, and Russian was the embedded language. The MLFM assumptions were also tested on the data and compared with the findings in the literature. The study results were discussed in the sixth section.

Ahıska Turks and Language Use in Multilingual Context

Ahıska Turks are a Turkish-speaking community originally living in the Ahıska, border region between Türkiye and Georgia (i.e. *Samskhe-Javakheti* today). Due to Türkiye and Ahıska Turks' historical and cultural ties, they were considered "potential enemies" of the Soviet Union in case of a war (Kreindler 392). In 1944, they were exiled to Kazakhstan, Uzbekistan, and Kyrgyzstan and were not allowed to return to their homelands. They were not recognized as an 'official nation' and could not assert their cultural, educational, and political representation rights. Due to the ethnic conflicts in Uzbekistan in 1989, they experienced the second wave of exile and were settled in Russia and Ukraine. Following the Soviet Union's disintegration, the mass migration to Türkiye and the USA began. Today, Ahıska Turks are a transnational community dispersed in nine countries with a population of nearly four hundred thousand (Aydingün, *Creating Recreating*).

Family and kinship ties that extend beyond borders show the evidence of creating a shared identity regardless of geography. It is shaped around Turkish identity and language, which is considered the myth and the reason for the exile. Regardless of the country, they live in, Ahıska Turks have a strong bond with the Turkish language. Although Ahıska Turks do not live in Türkiye and have close relationships with modern Türkiye, Turkish is still their primary language (Trier and Khanzin). As they have been exposed to cultural pressure and discrimination, they assume Turkish to define themselves and an instrument against assimilation (Aydingün et al. 24).

Before the exile in 1944, Ahıska Turks were a monolingual community living in villages in the Ahıska region of Georgia. After the exile, they lived in a closed community in rural and engaged in agriculture. They could not claim their language and cultural rights in those new settlements. As the community members attend Russian schools and learn Russian for a living, bilingualism has resulted among Ahıska Turks. Even the Russian media once mentioned them as a unique community speaking 'a strange mixture of 19th century Turkish and modern Russian' (Whitehouse).

Ahıska Turks use Turkish for daily communication in family and community and prefer Russian for communicating with other communities and public service. The bilingual mode (Grosjean) has become a standard form of

communication among Ahıska Turks. Their language repertoire can include additional languages such as Uzbek, Kazakh, Kyrgyz, and English, depending on the country of residence. Nevertheless, they still cannot use cultural rights, including education in their native language, except in Türkiye and Azerbaijan. The quantitative research results conducted by the İnan with the participation of 131 Ahıska Turks in Kyrgyzstan and the field notes show that Ahıska Turks can be described as three groups according to their Turkish proficiency.

Individuals above 50 years old: This is the oldest generation who speaks Turkish in Ahıska Turk community. This generation was exposed to the exile or was born right after the exile. They had to live in small villages and a closed environment with limited educational and economic opportunities. Turkish was their native language, and they learned Russian. Men's Russian speaking skills were better than women's as women had fewer educational opportunities and men had military service and worked in different jobs. Turkish was the primary communication language in this generation.

Individuals between 30-49 years old: This generation had tight communication with other language societies due to education and business. While these groups also learned Turkish first, they were introduced with Russian at an earlier stage compared to the previous generation. Therefore, this group uses Turkish and Russian in their daily communications. Individuals in this age group have weaker Turkish speaking and listening skills than the previous generation, however, their Turkish reading and writing skills are better. Individuals in this generation had the chance to visit Türkiye and follow Turkish media in their adolescence and early adulthood.

Individuals between 10-29 years old: Turkish was still the first language for those. Besides, this generation was exposed to Russian through media and communication tools at a much earlier age than other generations. They also learned about the Turkish media during infancy and childhood. Some received education in Türkiye or attended Turkish schools in their region. Hence, this generation showed better reading and writing skills in Turkish than former generations. However, the primary language of communication outside was Russian.

Borrowing from Russian to Turkish and code-switching are common in the language, a sign of bilingualism. The community speaks Russian for functional reasons. They use Russian equivalents of daily life devices, tools, and instruments to bridge the semantic gap. Russian words and phrases are also preferred for public institutions, authorities, and the items and situations in public.

Methodology

Although there are many different terms and definitions for code-switching in the literature, this study adopted Myers-Scotton's approach and terminology, which underlines the use of two languages in the same speech (*Multiple Voices* 239). Code-switching occurs in two ways: intrasentential and intersentential forms. Intrasentential code-switching is acknowledged as the classic code-switching by Myers-Scotton and is the central research topic of the MLFM (*Multiple Voices*).

The MLFM describes the typical code-switching in a morphosyntactic framework. In this study, Myers-Scotton's MLF (*Constructing the Frame, Dueling Languages*) and the 4-M (Myers-Scotton and Jake, *Revisiting the 4-M*) models were applied to the Turkish-Russian language data of Ahıska Turks as the model has been validated on very different languages by typological features.

As Myers-Scotton stated, the MLFM describes the relationships between the dominant and recessive structures of two languages in contact (*Constructing the Frame, Dueling Languages*). The dominant language in the model constitutes the discourse's general framework and is called the *matrix language*. On the other hand, recessive language is embedded in this frame and creates a second channel in the matrix language. Therefore, recessive language is called the *embedded language*. Although some scholars find the model problematic the MLFM was performed on the study data without any problems (Gardner-Chloros, MacSwan, Muysken 64-69).

Myers-Scotton argues that grammatical features should be considered with linguistic indicators of a community in determining the matrix language (*Comparing Codeswitching*). They emphasize that the language without any indicator is the matrix language. Besides, Myers-Scotton suggest reflecting the general discourse instead of a single sentence and claim that the lan-

guage with more morphemes can be accepted as the matrix language (*Constructing the Frame*). The study data were collected from the Ahıska Turks performing stage shows in Turkish. The matrix language was Turkish, and the embedded language was Russian. Turkish is richer in grammatical items than Russian, which implies Turkish as the matrix language in the model.

The matrix and embedded languages were structurally examined using the 4-M Model (Myers-Scotton, *Multiple Voices*). In the model, content and system morphemes in the matrix and embedded languages constitute matrix language island, embedded language island, and matrix language + embedded language island patterns. Content morphemes include nouns, verbs, adjectives, and adverbs. System morphemes refer to suffixes, prepositions, conjunctions, and affixation structures that do not have thematic roles (Myers-Scotton and Jake, *Revisiting the 4-M*). Accordingly, it is anticipated that there would be more Turkish language islands than Russian and common language islands based on both Turkish and Russian. Those assumptions were tested on the MLFM.

The Matrix Language Hypothesis, one of those assumptions, describes the roles of content and system morphemes between the dominant language and the recessive language. The matrix language determines the order of system morphemes. Thus, it can be inferred that the Turkish and Russian structures are ordered based on the Turkish syntax. The system morphemes such as an adjective, adverb, possession, and modal also come from Turkish.

When the matrix language and the embedded language morphemes are not typologically compatible, *the matrix language blocking hypothesis* is considered. If the morphemes from Russian do not fit with Turkish's typology, they are blocked, resulting in a composite structure suitable for Turkish. However, if the morphemes from Russian are included in the pattern despite Turkish dominance, it is called *the embedded language trigger hypothesis*. In this case, Russian morphemes are considered an integrative part of the embedded language island. However, the number of morphemes that surpass the matrix language and establish an embedded language island is limited, which indicates *the embedded language hierarchy hypothesis*. The hypothesis assumes that it is difficult for components that are not an integrative structure of the embedded language to form an embedded language

island. (Myers-Scotton, *Constructing the Frame*). Accordingly, it is easier for Russian formulaic expressions to overcome the dominance of Turkish.

Myers-Scotton also acknowledges the single-word structures from embedded languages due to code-switching rather than borrowing (*Multiple Voices* 253-260). It is stressed that code-switching has structural form and phonetic harmony, occurs in bilingual communication, and has a lower frequency (Treffers-Daller, Myers-Scotton, *Comparing Codeswitching*; Matras). Besides, it may be a synchronicity problem between the native language and new language that stems from the meaning gap (Haugen). According to Myers-Scotton and Okeju, it stems from exposure to different cultural influences. As Ahıska Turks were exposed to Soviet education and culture, there were likely borrowings from Russian. However, it is beyond the scope of this paper.

Data and Analyze

The researcher collected the study data were at the show of Miko Şov in Kocomkul Sports Centre in Bishkek on 19.05.2017. Miko Şov is a show group based in Uzbekistan. ‘The group was established to introduce and keep alive the traditions of Ahıska Turks in their language’ (Süleymanov). The group is well known in the community and goes on frequent tours. The show’s recordings were reviewed in this study since it is a non-community show, and many people with different demographic characteristics talk in the show.

The show includes improvised and spontaneous conversations and musical performances on a general topic. The audience actively participates in the conversations during the show. During these conversations, the speakers frequently switch codes. The show provides an authentic atmosphere for observation and recording of the language. Since the researcher was not a community member, to ensure the show’s authenticity, He hid his identity from the audience, except the show’s manager.

The show lasted about 150 minutes and was performed by 4 performers and 3 audiences. It was recorded with a tape recorder, and several notes were taken. Then, the recordings were transcribed except for the 60-minute concert. This concert and songs were excluded from the analysis because it was entirely Turkish and did not contain code-switching examples. The 90-minute conversation was transcribed, and the code-switching exam-

ples were labeled and numbered. The general corpus of research contains 458 sentences. Code-switching examples were found in 61 sentences. 53 sentences were analyzed in this article. 8 examples were considered as intersentential code-switching and excluded from the analysis. Turkish-Russian code-switching data were classified using adjectives, prepositions, verbs, and adverbs as Backus did in his study on the Turkish-Dutch code-switching pattern. The data in this pattern were analyzed using the MLFM (*Codeswitching as One*).

Results and Discussion

Nouns

In code-switching, nouns are switched more frequently than other word types. Muysken used a cognitive approach and stated that nouns are changed more frequently by bilinguals as nouns form a more extensive and united collection of two languages' vocabulary repertoire rather than separate forms. According to Myers-Scotton, code-switching focuses on nouns 'to fill the lexical gap in the discourse' (*Comparing Codeswitching* 30). The lexical gap occurs due to difficulties in remembering the correct word, not knowing the other language's correspondence, and not completely fulfilling the desired meaning by that word. On the other hand, since nouns are content morphemes and have less limitation than system morphemes, they facilitate filling the lexical gaps with the other language's codes. The examples show that content morpheme from the embedded language (Russian) is placed as a single word in the matrix language frame (Turkish).

- (1) Yarın *kosmos*'-a gitseler *kosmos*-a gideriz.
Tomorrow space-DAT go-COND-3PPL space-DAT go-AOR-1PPL
'If they go to space tomorrow, we will go to space.'
- (2) Bizim gençlerimiz *škola*-dan sonra okumaya yönelsinler.
I-GEN young-PL-POSS1PPL school-ABL after read-INF-DAT tend-IMP-3PPL
'Our young people should lead to studying after school.'
- (3) Türlü çeşit *vopros*-ları-n-ı karşılamaya çalışırız.
Sort various question-POSS3PPL-PRO-ACC reply-INF-DAT try-AOR-1PPL
'We try to answer their various questions.'

- (4) Bizim halkın *kaçestva-sı-n-ı* yükseltin.
We-GEN people-GEN quality-POSS3PSG-PRO-ACC enhance-IMP-2PPL
'Increase the quality of our people.'
- (5) Öyle *sejf-te* saklıyoruz filmi.
As such case-LOC keep-PROG-1PPL movie-ACC
'We are keeping the film in the safe like that.'
- (6a) Yok *neopytnyj-ler-e* vurdurmuyorum.
No inexperienced-MAS-PL-DAT inject-CAUS-NEG-PROG-1PSG
'I do not give an injection to inexperienced.'
- (6b) Ben *opytnyj-ler-e* vurduruyorum.
I experienced-MAS-PL-DAT inject- CAUS-PROG-1PSG
'I give an injection to experienced.'
- (7) Dede yeni dörde bölüyoruz *medicina-da?*
Granpa what-ACC four-DAT divide-PROG-1PPL medicine-LOC
'Grandpa, what do we divide into four in medicine?'
- (8) Var mı aranızda *lyubovnica-dan* yanan?
There is Q among-POSS2PPL-LOC mistress-ABL burn-PART
'Does any of you suffer because of a mistress?'
- (9) Gözümü açtım ki *bol'nica-da, palata-da*
Eye-POSS1PSG-ACC open-PAST-1PSG CJ hospital-LOC chamber-LOC
yatıyorum.
lie-PROG-1PSG
'I opened my eyes; I was lying in the hospital room.'
- (10) Doktorlar *mozg-i-n-ı* sıyırdı diyor.
Doctor-PL brain-POSS3PSG-PRO-ACC freak-PAST say-PROG
'Doctors say I went mad.'

The examples above (1-10) show that single words in the embedded Russian language are marked with Turkish system morphemes. Additionally, vowel harmony was applied to Russian structures with Turkish affixes, and morphologically, Russian nouns resembled the matrix language. In this sense, those examples were compatible with the morpheme order principle and system morpheme principles of MLFM. Additionally, in examples (6a) and

(6b), the Russian adjectives *neopytnyj* and *opytnyj* were used as nouns in the matrix language.

(11) *Samolët* desene. O da eğri *samolët*.
Plane say-IMP. That CJ skewed plane
'Just say plane. That is a skewed plane.'

(12) Ameliyat paraları ödenmemiş, *kvitancija*
Operation money-PL-POSS3PSG pay-PASS-NEG-IMPAST receipt
yok.
there is no
'Operation costs were not paid. There is no receipt.'

(13) Şimdi yaz *kanikul*-ı geldi.
Now summer vacation- POSS3PSG come-PAST
'Now we have a summer vacation.'

In examples (11) and (12), Russian nouns do not have Turkish morpheme forms. In example (13) of summer vacation *yaz kanikulı* language island, the Russian *kanikul* word was marked with Turkish third singular possessive case suffix. Although original form of the word in Russian is *kanikuly*, it was used as *kanikul*. Although it is thought that the bare form strategy is adopted in this language island due to the phonetic similarity between *-y* and *-ı*, it is more likely that it is a Turkish noun complement.

Bare forms are preferred in code-switching to eliminate the conflicts due to morpheme order differences between the languages. In examples (11) and (12), not marking by the matrix language was due to Turkish's grammatical properties, and there was no conflict. However, *eğri samolët*, in example (11), is different from others in terms of language island. The study data showed that Russian adjectives and Turkish nouns were combined to create language islands in the examples in which Turkish was the matrix language. However, these examples also revealed that a Turkish adjective described a Russian noun. Thus, the word *samolët* might be a result of borrowing rather than code-switching. A noun with a structural and semantic matrix in an adjective clause formed with Turkish's morphologic and syntagmatic properties cannot come from the embedded language through code-switching. This example can be considered a product of code-switching in the model. However, studies are emphasizing it as borrowing in the literature. For such

ambiguous cases, Myers-Scotton suggested considering the frequency of a word to accept it due to borrowing rather than code-switching (*Constructing the Frame*). However, there were no sufficient data to accept this example as borrowing in this study.

- (14) İstekleri yerine getirmek için *kompozicija* hazırladık.
Request-PL-ACC perform-INF for composition prepare-PAST-2PPL
'We prepared a repertoire to meet those requests.'
- (15) *Koncert-e* başlamak lazım.
Concert-DAT start-INF must
'We must start the concert.'
- (16) Bakıyorum elinden *telefon* düşmüyor.
Look-PROG-1PSG hand-POSS2PSG-ABL telephone drop-NEG-PROG
'I can see that you are glued to that phone.'
- (17) Burada *balet* oynardım.
Here-LOC balette play-AOR-PAST-1PSG
'I used to do ballet here.'
- (18) Ben bir *professor-la* konuşayım.
I a professor-INST talk-OPT-1PSG
'I will talk to the professor.'
- (19) Akademik *licej* fortepiyano bölümünü bitirdi.
Academic highschool forte piano branch-POSS3PSG-PRO-ACC finish-PAST
'He graduated from fortepiano departments of the academic high school.'
- (20) Gençlerimiz *internet-e* bu *virus-a* esir oldu.
Young-PL-POSS1PPL internet-DAT this virus-DAT captive become-PAST
'All our young people are captive of this virus called the internet.'
- (21) Onların içinde *muzyka* var.
They-GEN inside-POSS3PSG-LOC music there is
'They have music in them.'
- (22) Düşmeyesiniz oradan yuvarlanıp *teatr-a*.
Fall-NEG-OPT-2PPL there-ABL roll-GER teatre-DAT
'Do not roll around and fall to the theatre.'

The examples between (14) and (22) are different from other examples of Russian nouns. The Russian nouns inserted in Turkish are borrowed words from Western languages to both standard Russian and Turkish. These structures, described as *cultural borrowing* by Myers-Scotton (*Dueling Languages*), were defined by Johanson as the global copies between languages that are in contact with each other in the global age (*Türkçe Dil İlişkilerinde*). Although cultural borrowings have similar meanings, they are pronounced differently. That is why these nouns in the examples were marked as Russian codes. However, these can be easily understood by monolingual Turkish speakers, too.

From the exile in 1944 to the beginning of the 1990s, Ahıska Turks were separated from Türkiye's cultural and lingual bonds. They were subjected to Russian culture and language like many other nations in the Soviet Union. They have lost the synchronicity with standard Turkish and have followed the technical and social advancements in the Russian language. Therefore, the words in the examples are inserted into Ahıska Turks' languages from Russian. Today, it is believed that as the relationships between Ahıska Turks and Türkiye have increased, especially in media and education, speakers pronounce closer to Turkish when they speak Turkish. Therefore, these examples are thought that there is no intrasentential code-switching.

Adjectives

According to MLFM, attributive morphemes from the embedded language can be found in ML+EL island. Since attributive adjectives are categorized under the content morphemes in the model, an adjective in the embedded language can also be found in the matrix language. Besides, the adjectives from the embedded language can be seen in embedded language islands (Myers-Scotton, *Dueling Languages*).

In the sentences in which Turkish is the matrix language below, there are two types of adjectives from the embedded languages.

- (23) Sonra da *arabskij* dans.
Then CJ Arabic-MAS dance
'And then, oriental dance.'

- (24) *Sovremennyj* şeytan.
Modern-MAS devil
'It is a modern devil'
- (25) Gel çok *sekretnyj* yerde.
Come-IMP very secret-MAS place-LOC
'Come, it is in a very secret place.'
- (26) Bir *voobšče original'nyj* kayda *zakaz* ediyor.
A really original-MAS song order do-PROG
'He really wants an original song.'
- (27) Bir *sovremennyj* kayda çal.
A modern-MAS song play-IMP2PSG
'Play a modern song.'

In examples (23), (24), (25), (26), and (27), the content morphemes in Russian adjectives formed ML+EL islands with Turkish nouns. Adjectives in Russian are used in two forms. First, the adjective describes a noun or a structure with an embedded noun form. Second, adjectives can be used as the verb of sentences in bare and instrumental forms. In Russian grammar, attributive adjectives mark the noun by number, gender, and case, but the adjectives that become verbs are marked for number and gender (Dunn and Khairov 131). The bare form in the masculine and singular conjugated form of an adjective is acknowledged as the original form. These adjectives in the original form have *-yj*, *-ij*, *-oj* affixes. Russian adjectives in examples (23), (24), (25), (26), and (27) have attended to the islands as nominative masculine form. This can be observed in other languages contacting with Russian (Auer and Muhamedova, Johanson, *Remodeling Grammar*, Aqтай, Killi Yılmaz, Forker).

In the examples, the adjectives that formed ML+EL island are in the original form, and embedded language rules were not applied. The model's matrix language blocking hypothesis refers not to applying embedded language rules but following the matrix language rules instead—the examples above, except for the (23), fit with the assumption. In example (23), *arabskij dans* is in ML+EL island. According to the model, only the embedded language island accepts the embedded language system morpheme. However, in the example, a word acting as a noun in the embedded language morpheme did

not have a system morpheme of the matrix language. Therefore, although it was expected to see *arabskij dansı* (*Arap dansı*) in Turkish, the word *dans* were not marked with a possessive suffix. Here, the model uses the bare form strategy. However, as the Russian correspondence is *arabskij tanec*, it is understood that the structure is formed with an embedded language system morpheme. Here, it is believed that the speaker mispronounced the word in the forms of *dans* and *tanec* due to the phonetic properties of Russian and Turkish that coined the word from the Western languages.

(28) Gittim pazardan *prostoj* telefon aldım.
Go-PAST-1PSG market-ABL simple-MAS telephone buy-PAST-1PSG
'I went. I bought a simple phone from the market.'

(29) *Staršaja medsestra* bana öyle iyi bakıyor ki bana
Head nurse I-DAT so well care-PROG3PSG CJ I-DAT
Burası ev.
here-POSS3PSG home
'Head nurse takes care of me so well that this place is like a home to me.'

(30) Bu *praktikantka* kızlar gelmiş her birimizi
These intern girls-PL come-INPAST every one-POSS1PPL-ACC
deldi.
puncture-PAST
'This intern girls came and punctured all of us.'

In the examples (28), (29), and (30), the Russian words in adjective form were used with embedded language elements in the language islands and followed Russian grammar rules. MLFM allows creating embedded islands inside the matrix language. Therefore, the examples fit with the model. The adjective *prostoj*, in example (28), described the noun as masculine and singular, and the adjective *staršaja* (29) was marked as feminine and singular. The word *praktikantka* was a feminine noun in the embedded language (30) and formed the embedded language island with the noun *kızlar*. In the example, the matrix language blocks all rules related to the adjective derivation and adjective clauses in the embedded language. In this regard, those examples did not conflict with the matrix language blocking hypothesis.

Adpositions

In terms of adpositions, Turkish and Russian are languages with different typological features. In Turkish, adpositions are found right after their complements, and called postpositions. However, in Russian, adpositions occur as prepositions. They are placed before nouns, and each preposition is related to cases. Therefore, the Russian nouns must be conjugated after the preposition. It is likely to mention a functional difference between Turkish and Russian adpositions. The function of bound morphemes in Turkish, such as case suffixes, corresponds to Russian free morphemes.

(a) <i>v gorode</i> (in city)	(b) <i>iz goroda</i> (from city)
PRE-city-LOCF	PRE-city-GENF

Although *being* and *leaving* in examples (a) and (b) was given with Turkish *-DA* and *-DAn* bound morphemes, in Russian *v* was used for being and *iz* for leaving. These nouns are conjugated for being and leaving states. Since *gorod* is a masculine and singular word, it should be written as *gorode* for being and *goroda* for leaving. This mismatch between the languages affects the linguistic outcomes of bilinguals.

- (31) Kız oğlanı ot duşi seviyor mu?
 Girl boy-ACC PRE-soul-GENF love-PROG-3PSG Q
 ‘Does the girl love the boy from the soul?’

- (32) Doktor ben zaten hep napravo gidiyorum.
 Doctor, I already always PRE-right go-PROG-1PSG.
 ‘Doctor, I am always going to the right.’

- (33) Adam gerek biraz da nalevo gide.
 Man need some CJ PRE-left go-OPT.
 ‘We need men who go on the left.’

- (34) Doktor bu bezoperaci olmaz mı ki?
 Doctor this PRE-operation-GENF become-NEG Q CJ
 ‘Doctor can’t we have this without operation?’

- (35) Unutmuşum seni *ot sceny* olunca
Forget-INPAST-1PSH you-ACC PRE-stage-GENF be-GER
kıyamadım.
harm-NEG-PAST-1PSG
'I forgot about you. I couldn't harm you because you were away from the stage.'
- (36) Bura *do balkona* *polnyj* idi.
Here PRE-balcony-GENF full-MAS be-PAST
'This was full up to the balcony.'

Although the matrix language prevents the disharmony between the matrix language and embedded language, it triggers the use of content and system morphemes in the embedded language. Myers-Scotton stated that when prepositions in the embedded language do not match with the correspondence in the matrix language, prepositions can be seen in the embedded language island with the related nouns (*Dueling Languages*). Backus analyzed the Dutch-Turkish code-switching phenomenon acknowledged similar examples as collocations and an embedded language island (*Codeswitching as One* 209). Therefore, the structures in the given examples are considered embedded language islands.

In examples (31) and (36), the matrix language is Turkish. *Ot, na, bez, do* prepositions are structurally independent of the matrix language and marked the nouns based on Russian state conjugation. Since prepositions break the matrix language hierarchy and concentrate around Russian grammar rules, they seem to have a double morphology and are recognized as embedded language islands, although they have a single content morpheme.

Verbs

Like nouns, verbs are included in different code-switching processes. Although verbs play a thematic role in transferring the meaning, they are not as common as nouns in code-switching. Myers-Scotton and Jake explained the reason for infrequent use of verbs in code-switching as different processing of verbs in linguistic terms (*Revisiting the 4-M* 13-14). It requires more work for a conjugated verb from the embedded language to interact and form a structure with the matrix language than the bare form. Therefore, speakers tend to use unconjugated verbs or matrix language verbs to avoid this challenging process—unconjugated verbs from the embedded language

form a united structure with an auxiliary from the matrix language. An unconjugated verb can be conjugated in the matrix language or integrated with other structures in the matrix language frame.

In the examples, speakers follow the strategy of using Russian morphemes with Turkish auxiliary verbs. None of the examples in which Turkish is the matrix language have verbs with Russian conjugation or phrases.

- (37) Gerek ki *dvižehie* olsun, hareketler yapasın.
Need CJ move be-IMP-3PSG, move-PL do-OPT-2PSG
'We need to have move. Make some move.'
- (38) Ben yattığım yerde böyle *dvižehie*-lar ediyorum.
I lie-GER-POSS1PSG place-LOC so move-PL do-PROG-1PSG
'I do these moves from where I lie.'
- (39) Biz yere zorla *posadka* ettik.
We ground-LOC hardly landing do-PAST-1PSG
'We landed hardly.'
- (40) Bir *voobščë original'nyj* kayda *zakaz* ediyor.
A really original-MAS song order do-PROG
'He really wants an original song.'
- (41) Son günlerde karı *uže vinovat* etmeye başladı
Last day-PL-LOC wife already blaming do-INF-DAT start-PAST
telephone-u.
telephone-ACC
'In recent days, my wife started to blame the phone.'
- (42) Yarı yolda *zavisat'* ediyor bak doktor.
Half way-LOC hang-INF do-PROG look-IMP doctor
'It is hanging halfway, look doctor.'
- (43) Türkiye'ye *postupat'* etmek isteyebilirler.
Türkiye -DAT apply-INF do-INF want-ABIL-3PPL
'They may want to apply to Türkiye.'
- (44) *Operacija* etmem şart.
Operation do-INF-1PSG MUST
'I must operate.'

- (45) Doktor bu *bezoperaci* olmaz mı ki?
Doctor this PRE-operation-GENF be-NEG-AOR Q CJ
'Doctor, can't we have it without operation?'
- (46) Ben cerrahım ayda üç dört *operacija* yapacağım.
I surgeon-1PSG month-LOC three-four operation do-FUT-1PSG
'I am a surgeon; I will do three-four surgeries per month.'

As seen in the examples above, nouns and infinitive verbs from the embedded language are embedded in the matrix language with Turkish *yap-*, *et-*, *ol-* auxiliary verbs. According to Backus, using foreign elements as unbiased verbs is a localization strategy in agglutinative languages like Turkish (*Codeswitching as One*). With the integration of Russian elements with Turkish verbs, they were protected from the conjugation of Turkish verbs, and thus they did not lose their meanings.

Examples in (37), (38), (39), (40), and (41) mainly have Russian nouns derived from verbs, and examples in (42) and (43) have Russian unconjugated infinitive verbs with an auxiliary verb from the matrix language. In example (37), the speaker used *dvižehie* and the matrix language correspondence *hareket* in the same sentence. Such a double use might be preferred to increase the effect of the message or to ensure comprehension.

In the model, the system morphemes of the embedded language come from the matrix language. However, sometimes the embedded language component does not take the system morpheme from the matrix language and is used in the bare form. Russian structures in all examples are used in bare form, except for the example (38) in which *dvižehie-lar*, morpheme of the embedded language, accepted a plural suffix in the matrix language. According to the 4M model, the plural suffix is a system morpheme (Myers-Scotton and Jake, *A Universal Model*). The plural suffix from the matrix language, Turkish, does not harm the system morpheme. Therefore, all the examples fit with the model.

Similar structures like *zavisat* and *postupat* infinitive verbs in the examples (42) and (43) were observed in multiple language pairs in code-switching researches (Backus, *Two in One*; Şener; Menz; Killi Yılmaz; Ahmed). Backus stated that this strategy was commonly applied by Turkish immigrants in Western Europe and emphasized that *yap-* auxiliary verb was more com-

mon in Holland, but *et-* auxiliary verb was more common in Germany and Denmark (*Codeswitching as One*). In the examples, the most frequently used auxiliary verb was *et-*. However, it is inaccurate to say that the *et-* auxiliary verb is dominant among Ahıska Turks. In examples (38), (45), and (46), the same Russian component was used with different auxiliary verbs. Although the *et-* verb was more commonly used in the examples, there was the flexibility to include other auxiliary verbs from the matrix language.

Adverbs

In the model, adverbs are system morphemes. Therefore, Myers-Scotton emphasized that due to the system morpheme principle, adverbs from the embedded language could not be used alone in the matrix language and could not describe ML+EL islands (*Dueling Languages, Constructing the Frame*). In this case, an adverb from the embedded language can only be included in the embedded language island.

- (47) Attım baktım *točno* düştü.
Throw-PAST-1PSG look-PAST-1PSG exactly fall-PAST
'I throw. I looked; it fell exactly.'
- (48) Siz *uže* kaynana oldunuz mu?
You (PL) already mother in law become-PAST-2PPL Q?
'Have you already been mother in law?'
- (49) Biz toyda düğünde *muzyka* çalmaktan
We bridal-LOC wedding-LOC music play-INF-ABL
uže bıktık.
already bore-PAST-1PPL
'We are already bored to play music in this wedding.'
- (50) *Prosto* doğru dilek.
Just right wish
'Just a right wish.'
- (51) Ben *prosto* oynayacağım.
I just dance-FUT-1PSG
'I will just dance.'

- (52) Bir *voobšče original'nyj* kayda *zakaz* ediyor.
A really original-MAS song order do-PROG
'He really wants an original song.'
- (53) Son günlerde karı *uže vinovat* etmeye başladı
Last day-PL-LOC wife already fault do-INF-DAT start-PAST
telephone-u.
telephone-ACC
'In recent days, my wife started to blame the phone.'

The adverbs in the embedded language above were included in the matrix language in two ways. First, in examples (47), (48), (49), (50), (51), Russian adverbs were placed as single words in the matrix language without forming an embedded language island, which was contrary to the model. It can be stated that the examples with a single adverb change in the embedded language are against the model. However, in examples (52) and (53), Russian adverbs described the entire ML+EL island without creating an embedded language island. Therefore, these examples did not match the system morpheme and contradicted the model.

Although using adverbs from the embedded language and the matrix language does not fit with the model, such use is not unique to Ahıska Turks. For most languages that contact Russian, Russian discourse is used alone in the matrix language (Menz, Muhamedova, Jankowski).

Johanson stated that interlingual contact between the languages in different regions allows copying words from one language to another, and it is called *global copying* (*Türkçe Dil İlişkilerinde*). The use of Persian *hem*, Arabian *ama*, Russian *no*, and *i* in Turkish is an example. In this context, adverb forms that did not fit with the model were believed to be borrowed from Russian to Turkish spoken by Ahıska Turks.

Conclusion

This study aimed to explore and describe the code-switching patterns among Turkish-Russian multilingual Ahıska Turks living in Kyrgyzstan. Therefore, the researcher analyzed the code-switching patterns in dialogues in the Miko Şov by using the MLFM.

The analysis results revealed that code-switching mainly occurred for nouns. The content morphemes were integrated to Turkish from Russian as a single word. Bilingual individuals used this method mainly to fill lexical gaps (Haugen, Muysken, Myers-Scotton, *Comparing Codeswitching*). Şener found similar results in Turkish immigrants in Germany.

In line with the Matrix Language Frame Model, Russian nouns were marked by Turkish morphemes. Highly embedded words in the matrix language might be a form of cultural borrowing. However, since this study had a limited sample, it was difficult to reach a definitive conclusion. As Myers-Scotton highlighted, it is likely to achieve more precise results related to words (*Constructing the Frame*).

It was determined that a masculine-singular form of adjectives was used for Turkish nouns, and Russian adjective conjugations were avoided in language islands created with Russian adjectives. It is also observed in other languages that are in contact with the Russian language (Auer and Muhamedova; Johanson, *Remodeling Grammar*; Aqtay; Killi Yılmaz; Forker). In languages like Turkish, where adjectives are not conjugated, and there is no grammatical gender system, the bare masculine-singular form is used as the matrix form.

Due to Turkish and Russian typological differences for adpositions, only embedded language island with Russian elements was used. None of the Russian prepositions was marked with Turkish morphemes. They were mainly formulaic expressions in Russian. Backus (*Patterns of Language*) investigated Turkish-Dutch code-switching, and Şener explored Turkish-German code-switching. Both studies revealed different findings.

In terms of verbs, Russian morphemes followed Turkish auxiliary verbs. The Russian structures were used as infinitive verbs or bare nouns. Other research also mentioned a Turkish localization strategy (Backus, *Two in One*; Şener, Menz, Ahmed). It was concluded that Turkish components that created language islands with Russian morphemes were *et-*, *ol-*, and *yap-* auxiliary verbs.

Russian adverbs were positioned as a single word without forming an embedded language island, which fit the model. However, such uses are com-

mon in other languages such as Kazakh and Gagauz, which also contact Russian (Menz, Muhamedova, Jankowski).

Generally, the Turkish-Russian code-switching pattern is similar to other Turkish dialects that contact German, Dutch, and Macedonians, especially noun and verb patterns. In addition, it can be said that the adjectives, adverbs, and adpositions in the examples follow similar code-switching strategies with other Turkic languages such as Kazakh, Bashkir, and Gagauz interacting with Russian in bilingual communication. Future studies can focus on the frequency of Russian content morpheme in Turkish and achieve detailed results for borrowed Russian words in Turkish spoken by Ahıska Turks.

Notes

1 ISO9 equivalentents are used in the transliteration of Russian words.

Abbreviations

ABIL	Ability
ABL	Ablative
ABLF	Ablative form
ACC	Accusative
AOR	Aorist
CAUS	Causative
CJ	Conjunction
COND	Conditional
DAT	Dative
FUT	Future
GEN	Genitive
GENF	Genitive form
GER	Gerund
IMP	Imperative
INF	Infinitive
INPASS	Indirect past
INST	Instrumental
LOC	Locative

LOCF	Locative form
MAS	Masculine
ML+EL	Matrix language + embedded language
MLFM	Matrix Language Frame Model
NEG	Negation
OPT	Optative
P	Person
PART	Participle
PASS	Passive
PAST	Past
PL	Plural
POSS	Possessive
PRE	Preposition
PRO	Pronominal /n/
PROG	Progressive
Q	Question marker
SG	Singular

Support and Acknowledgment Statement

Author thanks the World Union of Ahıska Turks Bishkek Branch and performers of Miko Şov for their help.

Conflict of Interest Statement

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of this study.

References

- Ahmed, Oktay. "Copied Verbs in Turkish Dialects of Macedonia." *The Uppsala Meeting*, ed. Eva Csato, Birsal Karakoç, and Astrid Menz, Harrassowitz Verlag, 2016, pp. 9-18.
- Aqtay, Gulayhan. "Adjectives in Modern Kazakh." *Turkey, Kazakhstan and the Crimea: Ten Years of Turkology in Poznan*, ed. Henryk Jankowski, Wydawnictwo Naukowe, 2013, pp. 37-47.
- Auer, Peter, and Raihan Muhamedova. "Embedded Language and Matrix language in Insertational Language Mixing: Some Problematic Cases." *Rivista di Linguistica*, vol. 17, no. 1, 2005, pp. 35-54.

- Aydingün, Ayşegül. "Creating, Recreating and Redefining Ethnic Identity: Ahıska/ Meskhetian Turks in Soviet and Post-Soviet Contexts." *Central Asian Survey*, vol. 21, no. 2, 2002, pp. 185-197.
- Aydingün, Ayşegül, et al. *Meskhetian Turks: An Introduction to Their History, Culture, and Resettlement Experiences*. Cultural Orientation Resource Center-Culture Profile. 2006.
- Backus, Ad. *Patterns of Language Mixing*. Harrasowitz Verlag, 1992.
- Backus, Ad. *Two in One*. Tilburg University Press, 1996.
- Backus, Ad. "Codeswitching as One Piece of the Puzzle of Language Exchange." *Multidisciplinary Approaches to Code-switching*, ed. Ludmila Isurin, Donald Winford, and Kees de Bot, John Benjamin Publishing, 2009, pp. 307-336.
- Dunn, John, and Shamil Khairov. *Modern Russian Grammar*. Routledge, 2009.
- Forker, Diana. "Sanzhi-Russian Code-switching and the Matrix Language Frame Model." *International Journal of Bilingualism*, no. 23, 2019, pp. 1448-1468.
- Gardner-Chloros, Penelope. *Code-switching*. Cambridge University Press, 2009.
- Grosjean, François. "The Bilingual's Language Modes." *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*, ed. Janet Nicol. Blackwell, 2001, pp. 1-22.
- Haugen, Einar. "The Analysis of Linguistic Borrowing." *The Ecology of Language*, ed. Anwar S. Dill. Stanford University Press, 1972, pp. 79-109.
- İnan, Kayhan. "Bilingualism, Language Choice, and Language Loyalty in Ahıska Turks in Kyrgyzstan in Terms of the Generation Variable." *TEKE*, vol. 9, no. 4, 2020, pp. 1557-1580.
- Jankowski, Henryk. "Kazakh in Contact with Russian in Modern Kazakhstan." *Turkic Languages*, no. 16, 2012, pp. 25-67.
- Johanson, Lars. *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. ed. Nurettin Demir, Türk Dil Kurumu, 2007.
- Johanson, Lars. "Remodeling Grammar Copying, Conventionalization, Grammaticalization." *Language Contact and Contact Languages*, ed. Peter Siemund, and Noemi Kintana, John Benjamins, 2008, pp. 61-79.
- Killi Yılmaz, Gülsüm. "Khakassian-Russian Code-switching in the Stories by Ilya Topoyev." *Journal of Modern Turkish Studies*, no. 11, 2014, pp. 208-234.
- Kreindler, Isabelle. "The Soviet Deported Nationalities: A Summary and an Update." *Soviet Studies*, vol. 38, no. 3, 1986, pp. 387-405.
- MacSwan, Jeff. "Codeswitching and Generative Grammar: A Critique of the MLF Model and Some Remarks on Modified Minimalism." *Bilingualism: Language and Cognition*, vol. 8, no. 1, 2005, pp. 1-22.
- Matras, Yaron. *Language Contact*. Cambridge University Press, 2009.
- Menz, Astrid. "Slavic Language Influence on Gagauz." *bilig*, vol. 24, 2003, pp. 23-44.

- Muhamedova, Raihan. "Remarks on the Kazakh Discourse Marker *žaŋaŋı*." *Trans-Turkic Studies*, ed. Matthias Kappler, Mark Kirchner, and Peter Ziem, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 2010, pp. 441-454.
- Muysken, Pieter. *Bilingual Speech: A Typology of Code-mixing*. Cambridge University Press, 2000.
- Myers-Scotton, Carol. "Comparing Codeswitching and Borrowing." *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, no. 13, 1992, pp. 19-39.
- Myers-Scotton, Carol. "Constructing the Frame in Intrasentential Codeswitching." *Multilingua*, vol. 11, no. 1, 1992, pp. 101-127.
- Myers-Scotton, Carol. *Dueling Languages*. Oxford University Press, 1993.
- Myers-Scotton, Carol. *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Blackwell Publishing, 2006.
- Myers-Scotton, Carol, and Janice Jake. "A Universal Model of Code-switching and Bilingual Language Processing and Production." *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-switching*, ed. Barbara E. Bullock, and Almeida J. Toribio, Cambridge University Press, 2009, pp. 336-357.
- Myers-Scotton, Carol, and Janice Jake. "Revisiting the 4-M Model: Codeswitching and Morpheme Election at the Abstract Level." *International Journal of Bilingualism*, no. 21, 2017, 340-366.
- Myers-Scotton, Carol, and John Okeju. "Neighbors and Lexical Borrowing." *Language*, no. 49, 1973, pp. 871-889.
- Petrou, Maria. "Lexical Borrowing and Code-switching in Turkish Varieties of Western Thrace." *Ankara Papers in Turkish and Turkic Linguistics*, ed. Deniz Zeyrek, and Çiğdem Sağın Şimşek, Harrassowitz Verlag, 2015, pp. 4440-4522.
- Süleymanov, Mikail. Personal Interview. 17 May 2017.
- Şener, Serkan. *Code-switching of Turkish-German Bilinguals: A Structural Analysis*. Master Thesis. Ankara: Ankara University, 1998.
- Treffers-Daller, Jeannie. "Towards a Uniform Approach to Code-switching and Borrowing." *Papers for the Workshop on Constraints, Conditions, and Models*, European Science Foundation, 1991, pp. 259-279.
- Trier, Tom, and Andrei Khanzin. "Introduction." *Meskhetian Turks at a Crossroads: Integration, Reparation or Resettlement?* ed. Tom Trier, and Andrei Khanzin, Lit Verlag, 2007, pp. 1-42.
- Whitehouse, Mark. "Politics of Persecution." *moscowtimes.com*, *The Moscow Times*, 24 January 1998, <http://old.themoscowtimes.com>. Accessed 18 November 2019.
- Yazıcı Ersoy, Habibe. "Code-switching Among Languages: The Instance of Bashkir Literary Language." *Dil Araştırmaları*, no. 21, 2017, pp. 61-77.

Ahıska Türklerinde Türkçe-Rusça Kod Değiş-tirme Deseni ve Temel Dil Çerçeve Modeli*

Kayhan İnan**

Öz

Ahıska Türkleri, 1944'te Sovyet Gürcistan'daki anavatanlarından Asya'daki Sovyet Cumhuriyetlerine sürüldükten sonraki 75 yıl içinde çok dilli bir topluma evrilmiştir. Ahıska Türkleri, iletişimlerinde Türkçe ve Rusça dil çiftini kullanmaktadır. Günlük iletişimlerinde kod değiştirme stratejilerine başvurmaktadır. Ahıska Türklerinde Türkçe-Rusça kod değiştirme örüntüsü iki dilli iletişim bağlamında dil bilimsel olarak analiz edilmemiştir. Bu nedenle bu çalışma, Ahıska Türklerini farklı bir bağlamda incelemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda Ahıska Türklerinin komedi grubu Miko Şov'un Bişkek gösterisi incelenmiş ve kod değiştirme durumunu yansıtılmaya çalışılmıştır. Veriler Temel Dil Çerçeve Modeline göre isim, sıfat, edat, fiil ve zarf başlıkları altında incelenmiştir. Rusça ile iletişime geçen diğer Türk toplulukları ile benzer stratejilerin izlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ahıska Türkleri, kod değiştirme, Temel Dil Çerçeve Modeli, Türkçe-Rusça iki dillilik, Türk diasporası.

* Geliş Tarihi: 28 Şubat 2021 – Kabul Tarihi: 01 Mart 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

İnan, Kayhan. "Code-Switching Pattern of Turkish-Russian Bilingual Ahıska Turks and Matrix Language Frame Model." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 183-209.

** Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü – Amasya/Türkiye
ORCID: 0000-0002-7438-0742
kayhan.inan@amasya.edu.tr

Шаблон переключения кода тюрко-русского двуязычия турок-месхетинцев и рамочная модель матричного языка*

Кайхан Инан **

Аннотация

За 75 лет после того, как турки-месхетинцы были изгнаны со своей родины в Советской Грузии в 1944 году в советские республики Центральной Азии, они превратились в многоязычное общество. Турки-месхетинцы используют пары турецкого и русского языков в своем повседневном общении. В своем повседневном общении они используют стратегии переключения кодов. Модель переключения кода между турецким и русским языками у турок-месхетинцев не анализировалась с точки зрения двуязычного общения. Данное исследование направлено на изучение турок-месхетинцев с другой точки зрения. Ситуация с переключением кодов была исследована на основе бишкекского шоу комедийной группы турок-месхетинцев «Мико Шоу». Записи были исследованы на основе рамочной модели матричного языка, и шаблон разделен на существительные, прилагательные, глаголы и наречия. Установлено, что такие же стратегии применялись и при контакте с русским языком других тюркских языков.

Ключевые слова

Турки-месхетинцы, переключение кода, рамочная модель матричного языка, турецко-русское двуязычие, турецкая диаспора.

* Поступило в редакцию: 28 февраля 2021 г. – Принято в номер: 1 марта 2022 г.

Ссылка на статью:

İnan, Kayhan. "Code-Switching Pattern of Turkish-Russian Bilingual Ahıska Turks and Matrix Language Frame Model." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 183-209.

** Д-р., Университет Амасья, Педагогический факультет, Отделение турецкого образования и социальных наук – Амасья/Турция

ORCID: 0000-0002-7438-0742

kayhan.inan@amasya.edu.tr

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi / Turkish World Cultural History from Ötüken to Crimea. Ed. Ahmet Kanlıdere and İlyas Kemaloğlu, Ötüken Press, 2021.*

Başak Kuzakçı**

The book titled “Turkish World Cultural History from Ötüken to Crimea” was prepared in the editorial of Ahmet Kanlıdere and İlyas Kemaloğlu who have international works in the field of Turkish cultural and political history. The study is composed of 18 chapters, including the “Introduction Part”. The book has 541 pages in total, including the contributors’ chapter, information on the index and authors. The book is designed to compile information about the cultural history of the Turkish World until now, to make disclaimers where necessary, and to replicate the literature from the past about the history of the current Turkish World with the current writing. The statement by the editors, “All the topics we can address under the culture roof are the common value of all Turks that spread across the wide geography” can be considered as the main reason for the approach to cultural history.

The chapters of the book were written by academics who contributed to the field in the international arena and produced original knowledge. It is understood from the short description about the authors in the title “Contributors” at the end of the work. The authors of chapters have compiled an up-to-date and holistic text on the subjects, they have dealt with by correct-

* You can refer to this article as follows:

Kuzakçı, Başak. “Ötüken’den Kırım’a Türk Dünyası Kültür Tarihi / Turkish World Cultural History from Ötüken to Crimea. Ed. Ahmet Kanlıdere ve İlyas Kemaloğlu, Ötüken Press, 2021.” *bilig*, no. 103, 2022, ss. 211-223.

** Dr., Yeditepe University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History – İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-8730-1898
basakkuzakci@gmail.com

ing the erroneous information in the historiography by combining the old and new literature about the period studied.

In the book, which examines the historical process in cultural history perspective from the Asian Hun State, which is considered to have been founded in 209 BC, to the sociological and economic transformation of the Turks under the USSR's roof in the 20th century, it is necessary to determine certain common themes, since the state organizations established in quite different time periods and different historical geographies are the subjects. Although a complete unity of style and approach is not expected in the editorial work, the perspective of cultural history is presented in a conceptual framework by the editors in the introduction of the work, and in the world historiography in the 20th century -Turkish historiography is still seen outside the aforesaid trend- explaining the concept developed about cultural history, which has a serious place, the borders drawn, and the elements evaluated under the umbrella of cultural history will certainly serve as an important guide for the readers. The writers of the book state that there is no editorial interference in the content of the articles, but only in terms of form such as spelling and annotation association. Also, the emergence of a basic methodological/theoretical approach contributes to the acquisition of the book as a handbook of the cultural history of the Turkish World and to the emergence of monographs on cultural history.

The "Introduction" chapter was written by Ahmet Kanlıdere, who evaluated the works prepared in general on the history of Central Asia, the main geographical centre of the Turkish World (pp. 15-37). This chapter is also considered as the first part of the book. The introduction is very important in terms of presenting the main works on Central Asian Turkish history and culture, explaining their characteristics, and presenting a kind of inventory of the knowledge that has been revealed until today, in other words, the historiographic balance sheet of Central Asian Turkish history.

The second part of the History of the Turkish Cultural World from Ötüken to the Crimea is divided into "Asian Huns, White Huns/Hephthalites, and Tabghach", the earliest state formations of Central Asia, taking into account the chronology (pp. 39-59). This chapter was written by Tilla Deniz Baykuzu, one of the distinguished experts in the history of the Asian Hun State. Firstly, the different uses of the name Hun in Chinese, Indian, and

Roman sources are mentioned, and the political history of the Asian Hun Empire is introduced (209 BC-216 AD). Baykuzu, preferring a detailed narrative about the Hun state organization, revealed the titles of the rulers, the administrative hierarchy, the administrative system based on functional separation, the periodically primu geniture succession system (seniority) or the merit-based succession system during the enthronement, and finally the functions of the congress in the state administration. The “animal style” seen in the Hun ornamental arts and the “Pazyryk Carpet” found in the Pazyryk kurgan is expressed as the basic cultural products of the Hun art or the earliest Turkish culture. The perspective presented on the earliest history of the Turks also explains the course of the Turkish cultural history in the later periods. Acculturation, cultural interaction, and dominant cultural structure can be mentioned among the main characteristics of the cultural history of the Turkish World.

In the third part of the work, keeping the chronological perspective, “Gök Turks” is examined in the context of cultural history by Ahmet Taşağıl who is expertise in Gök Turks studies (pp. 61-79). Taşağıl wrote the chapter directly based on the Chinese sources of the period, the Chinese Annuals, which contain records about the Gök Turks. Presenting the administration order revealed by the Gök Turk Empire as the model of the Turkish Government understanding that extends to the present day, Taşağıl highlights the political culture in question within the cultural heritage of the Gök Turks. The clan system, on which the Gök Turks were based, continued with some nuances in the later stages of Turkish history and reached today’s cultural geography of the Turkish World. Taşağıl presented the Gök Turks political culture with all its elements by presenting detailed data on the administration model and administrative system of Gök Turks, the function of the toy, the structure of the government, the legal system, and the situation of the foreigners under the Gök Turks administration.

The fourth chapter of the book is devoted to “Uighurs” and the chapter was written by Ayşe Melek Özyetgin (pp. 81-104). After briefly summarizing the Uighur political history on the main points of distinction, Özyetgin identified the prominent features of Uighur culture. After emphasizing the influence they gained in China and the Mongol Empire because of the Silk Road trade under the control of the Uighurs between the 10 to 13th cen-

turies, the development of Uighur cities of the Silk Road such as Turfan, Bishbalik, Kashgar, and Khotan owing to the large incomes obtained from the trade and the contributions of the emerging cultural values to the Turkish culture are stated. Özyetgin mainly emphasized the development of the Uighur language and its contributions to Turkish culture.

The fifth chapter of the book is about “Kyrgyz, Turgish, Qarluqs and Oghuz” who played an important role in the long historical process in Central Asia (pp. 105-136). In the chapter written by Hayrettin İhsan Erkoç, foremost of all, the historical process of each group has briefly explained, and then their contributions to Turkish culture are discussed. Oghuzs, who affected the flow of Turkish history and contributed greatly to the development of Turkish World culture, is another clan system examined in the chapter.

In the sixth chapter of the work, under the title “Turks in Eastern Europe”, Umut Üren examined Turkish groups settled in the north of the Black Sea, such as the European Huns, Siberians, Avars, Bulgarians, Khazars, Cumans, Pechenegs/Patzinaks, with a holistic approach based on geography (pp. 137-164). After giving general information about the political history of the tribes that he dealt with in his departmental planning, Üren explains their cultural history and their contributions to Turkish culture. Evaluating the process of adopting the semi-sedentary lifestyle of the European Huns, the author emphasizes the commercial ties between Rome and the Huns and the cultural influence process caused by this. Among the most important representatives of the Turkish World culture in the Eastern European geography, the Danube Bulgarians were emphasized. Another state that made significant contributions to the cultural history of the Turkic World, examined in the chapter, is the Khazars. The obvious Turkish Khaganate influences in the Caspian administrative and military order are revealed in terms of title and hierarchy. The Pechenegs, Uz and Cuman-Kipchak groups, which settled in the north of the Black Sea, continued their existence within the framework of tribal organizations. Especially the geography where Cuman-Kipchaks lived was named as “Dasht-i Kipchak/Steppe of Kipchak” because of their effectiveness. The north of the Black Sea, more generally, Eastern Europe, is one of the cultural borders of the cultural geography of the Turkish World and in this respect; it is the area of acculturation.

The seventh chapter of the book is devoted to the “First Muslim Turkish States (Khanates)” based on the Turkish Khanate (Karakhanids, (pp. 766-1212), the Ghaznavids and the İlteber of Idil-Bulgarian (pp. 165-204). The chapter was written by Ömer Soner Hunkan. After a brief explanation of the political history of the states he dealt with, Hunkan focused on the cultural products they produced and their contributions to the culture of the Turkish World. Hunkan explained the prominent elements in the Karakhanid social and political culture, in which the nomadic lifestyle was dominant, based on the information in *Divânu Lügâti't-Türk*. Hunkan states that the Karakhanids' combination of the architectural and aesthetic culture brought by the Turks from Central Asia with the Islamic understanding as their main cultural contribution. The contribution of the Ghaznavids to the subject of culture and civilization is explained as bringing Islam to North India and laying the groundwork for new cultural fusion in this region. Another political organization discussed in the chapter is İlteber of Idil Bulgar. Hunkan clearly expressed the contributions of these structures to the culture of the Turkish World, based on the political, literary, architectural, aesthetic and religious culture products of the First Muslim Turkish political organizations.

The eighth chapter of the book is about the “Great Seljuk Empire” and the chapter was written by Sadi Kucur (pp. 205-228). Kucur emphasizes the cultural and political transformation of the Oghuzs, who were included in the settled culture circle of Khorasan and Iran, from the steppe culture in the Central Asian geography, in the cultural history of the Great Seljuk Empire. The Great Seljuk Empire, inheriting the Byzantine political culture and bureaucracy through Sasanian, Islamic States and Anatolia, built a world-wide state, in a way, a classical medieval empire. Nizamiye Madrasahs were determined as the main factor or institution that influenced the Seljuk cultural life. The exceptional aspect of the cultural heritage of the Great Seljuk Empire is that it sets an example for the Ottoman Empire, which inherited its legacy by presenting a classical medieval empire model with its cosmopolitan character, bureaucratic traditions, land regime, law and education system.

In the ninth chapter of the work, the subject of the “State of the Khwarazmshahs”, which was established in the centre of Khwarazm and expanded

to Transoxiana, Khorasan, Azerbaijan, and Iraq, was written by Gülseren Azar Nasırabdı (pp. 229-249). By emphasizing the importance given by the Khwarazm-shahs to the construction of the madrasa and library, their contributions within the circle of Turkish-Islamic civilization were sought especially in these two activities. The great cultural tradition revealed by the Khwarazm-shahs in the field of science and architecture was nourished by the fertile lands and strong trade networks of the Khwarazm geography, where they dominated.

In the tenth chapter of the work, under the title of “Central Asia in the Time of the Mongols”, the cultural life in Central Asia during the period of the Mongol Empire founded by Cengiz Khan and one of its parts, the Cengiz Khanate, in other words, as of the 13th century and the first half of the 14th century, is discussed (pp. 251-272). In the chapter he wrote, Muhammed Bilal Çelik counted the khan and congress-based organization of the Mongols and the bureaucracy, mostly composed of Turks, among the main elements of Mongolian political culture. He even stated that the political structure was called the “Turkish-Mongolian Empire” by some historians in the literature due to the intense Turkish influence in the military, administrative and diplomatic fields. It is stated by Çelik that the Mongol expansionism caused great harm to the existing cultural geographies and rich cultural accumulation rather than the cultural contribution in the initial period. However, it was added that this approach was abandoned at the end of the 13th century, when the administrative regime became relatively settled, and the Silk Road, which was under the rule of Mongolian Chaghatay, was added. As a matter of fact, from the beginning of the 14th century, the Chaghatay Khanate became a part of the cultural geography of the Turkish World by being included in the strong Turkish-Islamic cultural circle. The transformation of the Chaghatay Khanate is remarkable in terms of showing the strength of the Turkish cultural accumulation in Turkestan or Central Asia and its resistance against great destruction.

In the eleventh chapter of the book, the subject of the “Golden Horde State”, which was founded as one of the parts of the Great Mongolian Empire, was established in the centre of the Idil-Ural area called Dasht-i Kipchak (Steppe of Kipchak) (pp. 273-291). The chapter based on Russian sources was written by İlyas Kemaloğlu, who made original and valuable contributions to

the literature on the Golden Horde and the geography of Russia in general. After presenting the political history of Golden Horde State in a very concise manner, he dealt with the cultural developments, which is the main subject of the chapter. The administrative structure of Golden Horde State, its bureaucratic institutions, the function of the congress, the administrative model based on the tribal chiefs, the administrative weakness created by the fact that the Chinggis Khan lineage was seen as the determining factor in the selection of Khan are the main issues evaluated in this regard. The politics of religious tolerance comes first among the features highlighted by Kemaloğlu regarding the political culture of Golden Horde. During the reign of Berke Khan, the first Muslim ruler of Golden Horde, the construction of an Orthodox Patriarchate in the capital Palace was allowed within the framework of this policy of tolerance. Golden Horde State has left deep traces in the cultural geography of the Turkish World with its political-cultural heritage, perspective of urbanism, and commercial culture.

In the twelfth chapter of the book, Kazan Khanate, Kasım/Qasim Khanate, Astrakhan Khanate, and Sibir Khanate, emerged in the lands of the Golden Horde State, which was dissolved in the last quarter of the 15th century, under the title of “Heirs of the Golden Horde: Turkish-Tatar Khanates” examined by Serkan Acar in the context of cultural history (pp. 293-317). After a short explanation of the political history of each khanate, Acar explained the economic, administrative structures, and cultural life of the khanates. In general terms, the economy of the khanates in Golden Horde geography is based on agriculture, animal husbandry and trade. Emphasis on the economic structure of the khanates comes to the fore in the content of the chapter, within the framework of this chapter, the fur trade, the Siberian trade connection, more generally, the role of the khanates in the northern trade and economic culture are discussed.

In the thirteenth chapter of the book, on “Crimean Khanate” and its cultural history (pp. 319-340) was written by Alper Başer. The author firstly gave information about the historical background by addressing the geography of Crimea and the transformation of the political structure in the region during the collapse of the Golden Horde State. After the conflict of the cliques struggling to dominate the Crimean Khanate, which dates back to the last quarter of the 15th century, was expressed in general terms, the pro-

cess of the Crimean Khanate's subordination to the Ottoman Empire after 1475 and the strengthening of the mentioned nationality were mentioned. The author examined the cultural history of the Crimean Khanate based on social and architectural structure. After stating the social status of the Khan family -Girays-, the social structure of the Crimean Khanate, which was shaped based on class/stratum, was depicted in the form of a social pyramid from top to bottom. The author emphasized the density of these groups in the cities of Crimea, especially the origins of the Jews under the aegis of the Crimean Khanate, and the religious division among the Jews of the region. Within the framework of cultural history, the author has examined the architectural works produced within the Crimean Khanate and the architectural understandings they reflect. Madrasahs, Gözleve Mosque built by Sinan, Hansaray are the main building groups discussed in this chapter. As the author emphasized, despite the Russian occupation and destruction, many structures belonging to the Khanate period have survived to the present day, and they reveal the contributions to Golden Horde and the Crimean Khanate to the culture of the Turkish World.

In the fourteenth chapter of the work, written by Azmi Özcan, the subject of "The Turkish States in India" (pp. 341-353) was discussed. . Özcan explained the political and cultural origins of the Turkish presence in India on the axis of the Delhi Turkish Sultanate and the Mughals. In accordance with the main theme of the book, Özcan focused heavily on the administrative, architectural and cultural traces of the Turkish states established in India in this geography. The success of the Turkish states founded in India in managing the geography of India, where many local languages are spoken, and there are quite different religions and origins, under a central state is explained by the establishment of land law on the throne of certain pedestals and the presence of administrative councils assisting the sultan in the central administration. The greatest linguistic heritage left by the Delhi Turkish Sultanate in the geography of India is the Urdu Language, which emerged as a result of the eclecticism of Turkish, Persian and Indian, or Urdu, which is spoken by Muslims in India today. In addition, examples of Turkish-Islamic traditions that emerged in Delhi and its surroundings in the field of architectural and architectural decoration, combined with local architectural styles such as red stonework, were evaluated as outstanding examples of cultural encounters. Delhi, on the political and cultural heri-

tage of the Turkish Sultanate, evaluated in detail the understanding and the cultural policy followed in the Mughal State, which was built in 1526. The chapter in question is remarkable in that it reveals the enriching function of cultural interaction and the combination of religious, political, aesthetic, and social origin elements in the cultural history of the Turkish World.

In the fifteenth chapter of the work, a geographically based perceptive was followed, as in the Indian part, and the cultural history of the Turkish communities that established a state or settled in Iran was analysed with a holistic approach by Gülay Karadağ Çınar under the title of “Iranian Turks” (pp. 355-403). Iran has become one of the important parts of the Turkish cultural geography, centred in Khorasan, as a transit route from Turkestan to Anatolia and exposed to intense Turkish immigration and settlement before Anatolia. By excluding the Great Seljuk State, which was established directly in Iran, Çınar includes the states established by the Oghuz tribes defined under the name of ‘Turkman’ in Iran, and the Ilkhanate State, which took the Turkmen under their rule and acted as a catalyst for Turkish-Mongol cultural interaction. After the Ilkhanid political history is summarized until the dissolution of the central authority at the beginning of the fourteenth century and the period when the administration was shared among Turkmen groups, the cultural influences of the Ilkhanids on Iran and the Turkish groups inhabited in Iran were discussed. Turkmen state organizations such as Aq-Qoyunlu and Qara-Qoyunlu, the Safavid Dynasty, which was transformed from sheikh to shah with the support of Turkmen, and after the collapse of the Safavid Dynasty, the administrations of dynasties of various Turkish tribes such as Avshar and Qajar/Kadjar in Iran were generally and widely examined on a historical frame. In this context, cultural history was taken within the framework of religious life, political culture, administrative structure, and mentality.

The sixteenth chapter of the work is devoted to the “Timurids” (pp. 405-423). In the chapter written by Hayrunnisa Alan, only the cultural products created by the Timurid Dynasty, the elements of the Timurid political culture, and the social texture and administrative order in the geography they dominated, were focused on in accordance with the spirit of the book. Analysing the administrative, financial, and military system of the Timurids in the context of political culture, Alan emphasized their ability to combine

the nomadic tradition with the settled urban culture. The cultural values produced by the Timurid Dynasty, which enriched the Turkish-Islamic civilization thanks to the scholars and craftsmen they gathered under their patronage, spread to almost the entire Asian geography and Anatolian lands under the Ottoman rule. Urbanization and architectural achievements were leading of the contributions of the Timurid Dynasty to civilization. In this context, Alan points out that the developments in literary, architecture, fine arts and political culture in the Timurid period represent a high level in the cultural history of the Turkish World.

In the seventeenth chapter of the book, the khanates, which was formed during the decline of the Timurid and Golden Horde central states, was studied by Mehmet Alpargu under the title of “Turkestan Khanates” (pp. 424-454). Bukhara, Khiva, Yarkand, Kokand, Kazakh Khanate, Nogai Horde/Orda and the nomadic Uzbek political formations were first discussed in this section with their short political histories from their establishment to their collapse. Thus, a holistic background was determined about the geographical and administrative structure of the khanates. Alpargu preferred a monolith approach to the cultural history of the khanates, emphasizing certain common features. The strong cultural environment, which developed based on two cities, created and sustainable the booty income of the khanates from military expedition. The main financing of the madrasa and caravanserai construction activities was provided by the contraband of war. Khanates, which were built in the centres of the Turkic World geography, contributed to the continuity of cultural development by maintaining the preservation of Turkish-Islamic cultural artifacts and the patronage of scholars and craftsmen with the tradition they inherited from the Timurids. Alpargu revealed the contributions of the khanates to the culture of the Turkish World on the basis of common elements and cultural products, in a broad political history background.

The eighteenth chapter, the last part of the study, was written by Ahmet Kanlıdere who has examined the political, social, and cultural transformations of the cultural geography of the Turkish World, excluding the Ottoman geography, in modern times, under the title of “Cultural and Social Transformation in Idil-Ural and Central Asia (1800-1991)” (pp. 455-500). Kanlıdere analyzed the transformations in question primarily through two

major regions: Crimea, Kazan, Caucasus (Idil-Ural area), and Turkestan geography. The framework drawn by Kanlıdere on the transformations in the Idil-Ural area reveals that the developments in the context of innovation or improvement in the Idil-Ural area in the modern period were developed with a focus on the clergy and their strong effects on society. In the world of Idil-Ural and Turkestan, answers were produced against modernity on the basis of religion, as Kanlıdere revealed. In the modern period that started in the 19th century in the cultural geography of the Turkish World, the strong existence of a religion-based social structure and cultural texture in a traditional or reformist line was revealed by Kanlıdere. The last part of the chapter includes an in-depth analysis to explain the construction and shaping process of political culture in the cultural history of the Turkish World.

Cultural history, which is the general concept of the work, was systematized in the 19th century, in the period when all the objects, institutions and traditions put forward by societies with a general definition of economic, social and cultural, related to social theory, took the place of political and military issues in historiography, and these turned into the object of study of history. The process that emerged in historiography after the second half of the 19th century led to the emergence of a total understanding of socio-economic, social and cultural fields.¹

Determining the boundaries of cultural history and clarifying its themes is a very difficult task due to the ambiguity of the concept, and it cannot be said that there is a consensus on this issue in historiography. The object of study of cultural history may seem almost limitless, but the methodological approach to the object of study includes the study within the boundaries of cultural history. The point where cultural history differs should be sought in the emphasis on symbols and symbolism. Symbols and mentality defined as cultural patterns correspond in art and literature creations. As a matter of fact, cultural history cannot be based only on a morphological, abstract approach; the individual and the production are the main subject of cultural history.²

Regarding the history of cultural history in a sense outlined above, it is seen that the approach, which is put forward by the study we evaluated, the construction style of the chapters of the book, the quality of the subjects; in general terms, the content and methodology are in accordance with the

theory of cultural history. At the same time, considering the imagery of culture, it is obvious that there is a lack of visual materials in the work or that the mentioned geographies need to be supported with maps.

The Cultural History of the Turkish World from Ötüken to Crimea has features that approach a holistic study of world history in terms of the wide historical time span and huge geographical area it covers. Of course, no theory and model will unite world history under a single roof, however, the work we have dealt with by going beyond the Eurocentric point of view reveals the historical developments in a significant part of the world by taking into account the historical process, the “long-term/longe durée”³, which is widely accepted in historical methodology, with the work of the Annales Ecole and especially Fernand Braudel. The book, which is examined with a general evaluation, has the characteristics of cultural history in terms of structure, methodology, and construction style. Within the framework of political history, it is seen as a holistic cultural history of the Turkish World, in which social and economic factors are also discussed in this context.

The evaluation of culture and cultural production in Turkish historiography has generally been seen as the field of art history or cultural anthropology. However, culture is too complicated to be the subject of only these fields and is a very important element of the historical process. Contrary to the general trend in the Turkish history literature, the main theme and goal of the Cultural History of the Turkish World from Ötüken to the Crimea is to determine the cultural history and the effects, places, and characteristics of the states in terms of the cultural history of the Turkish World. The exceptional feature of Turkish historiography is that it deals with the cultural boundaries of the cultural history of the Turkish World, the centres of cultural encounter, and the history of establishment, development and rise of Turkish-Islamic culture from politics to daily life, from architecture to literature, with a holistic approach. The political structures that were formed in the Turkish World apart from the Ottoman geography were examined by the leading experts in that field. Thus, the composition of the current literature and past knowledge on the subjects has been provided, and this approach has greatly increased the scientific value and quality of the study. In addition, the authors of the section presenting their investigations on the

principles of cultural history methodology ensured the preservation of the main frame of the work and the holistic approach to cultural history.

Notes

- 1 Burke, Peter. *What is Cultural History*. Second Edition, Polity Press, 2008, pp. 6-27.
- 2 Webster, Gary. "Culture History: A Culture-Historical Approach." *Handbook of Archaeological Theory*, ed. R. Alexander Bentley (et.aliae), Altamira Press, 2008, pp. 11-27; Burke, Peter. *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*. Reaktion Books, 2001, pp. 178-189.
- 3 Braudel, Fernand. *La Méditerranée et le monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Armand Colin, 1949, pp.69-74; Lee, Richard E. "Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel." *Historia Crítica*, no. 69, 2018, pp. 69-77.

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi

© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Yayın İlkeleri

bilig, Türk Dünyasının kültürel zenginliklerini, tarihi ve güncel gerçeklerini ve problemlerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymak amacıyla yayımlanmaktadır.

bilig'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması veya daha önce yayımlanmış çalışmalarını değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olma şartı aranır. Türk Dünyasıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin *bilig*'de yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum açıkça belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

bilig, Kış/Ocak, Bahar/Nisan, Yaz/Temmuz ve Güz/Ekim olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Her yılın sonunda derginin yıllık dizini hazırlanır ve Kış sayısında yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurt içi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Yazıların Değerlendirilmesi

bilig'de makale başvurusu bilig.yesevi.edu.tr web adresinden "Makale Yönetim Sistemi"ne kaydolarak yapılır. E-posta ile gönderilen makaleler değerlendirmeye alınmaz.

bilig'e gönderilen yazılar, önce dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına gönderilir. Yayın için gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir. Yayın ilkelerine uygun yazılar Yayın Kurulu tarafından incelenir. Dergi kapsamına giren ve değerlendirme için uygun bulunanlar, ilgili alanda uzman hakemlere gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar Makale Yönetim Sisteminde saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle

birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, sistemden silinmez. Yazıların yayımlanmasında nihai karar Yayın Kuruluna aittir.

bilig'de yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı*'na devredilmiş sayılır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu ve yazım tercihleri, yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayın Politikası

bilig'de yayımlanan bütün makaleler aynı zamanda tam metin olarak bilig.yesevi.edu.tr web adresinde açık erişimli olarak yer almaktadır.

bilig'de makale değerlendirme ve yayın aşamasında yazardan hiçbir şekilde ücret alınmaz. Yazara da telif ücreti ödenmez.

Yazım Dili

bilig'de Türkçe ve İngilizce makaleler yayımlanır. Makalelerin Türkçe, İngilizce ve Rusça özetlerine (abstracts) yer verilir.

Yazım Kuralları

bilig'de 97. Sayıdan itibaren MLA atf sisteminin yazım kuralları uygulanmaktadır. Alıntılar, göndermeler ve kaynakça ile ilgili temel hususlar aşağıda örneklerle gösterilmiş olup örneği bulunmayan kaynaklar için MLA atf sisteminin 8. versiyonu (<https://style.mla.org/>) esas alınmalıdır.

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: İçerikle uyumlu, içeriği en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **koyu** harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı, en fazla 10-12 kelime arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Makale dosyasında yazar ad(lar)ı ve adres(ler) i bulunmamalıdır. Yazar(lar)la ilgili bilgiler başvuru sırasında Makale Yönetim Sisteminde ilgili alanlara yazılmalıdır.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 75, en fazla 150 kelimedenden oluşan Türkçe öz bulunmalıdır. Öz içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özün altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Anahtar kelimeler makale içeriği ile uyumlu ve kapsayıcı olmalıdır. Makalenin sonunda; yazı başlığı, öz ve anahtar kelimelerin İngilizce ve Rusçaları bulunmalıdır. Rusça özetler gönderilmediği takdirde dergi tarafından ilave edilir.

4. Ana Metin: A4 boyutunda (29.7x21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, *Times New Roman* veya benzeri bir yazı karakteri ile 12 punto, 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Sayfa kenarlarında 2.5 cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar öz ve kaynakça dâhil 7.000 (yedi bin) kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır. Metinde turnak işareti eğik harfler gibi çifte vurgulamalara yer verilmemelidir.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) koyu ve ilk harfleri büyük; ara başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük; alt başlıklar ise ilk harfleri büyük ve italik yazılmalıdır.

6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise sadece tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik yazılmalı; tablo adı ise, bir alt satırda her sözcüğün ilk harfi büyük yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin soluna hizalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası nokta ile bitmelidir. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalı ve kaynağı verilmelidir. Aşağıda tablo örneği sunulmuştur.

Tablo 1

Türk Üniversitelerinde Uluslararası Öğrenciler (2017-2018)

	Erkek	Kadın	Toplam
Toplam Uluslararası Öğrenci Sayısı	81706	43324	125030
TÜRKSOY Tam ve Gözlemci Üye Ülkeler	24309	11686	35995
Azerbaycan	12911	4177	17088
Kazakistan	1051	1014	2065
Kırgızistan	1105	821	1926
Moldova	175	225	400
Özbekistan	435	405	840
Rusya	808	621	1429
Türkmenistan	7824	4423	12247
Türkiye'deki Üniversitelerdeki Toplam Lisansüstü ve Lisansüstü Öğrenci Sayısı	2622936	2168678	4791614
Uluslararası Öğrenci Oranı	3,12%	2,00%	2,61%

Kaynak: "Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu." YÖK, 17 Ağustos 2019, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

7. Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı (yazının üçte birini) aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler.

8. Alıntı ve Göndermeler: Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 2.5 satırdan az alıntılar satır arasında; 2.5 satırdan uzun alıntılar satırın sadece solundan 2 cm içeride, blok hâlinde ve 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı, bu kullanıma yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır:

(Köprülü 15).

İki yazarlı yayınlarda yazarların soyadları aşağıdaki şekilde yazılmalıdır:

(Taner ve Bezirci 22).

Üç ve daha fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve “ve diğerleri/vd.” yazılmalıdır:

(Gökay ve diğerleri 18).

(Gökay vd. 18).

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece sayfa numarası yazılmalıdır:

Tanpınar (131), bu konuda ...

Aynı yazara ait iki veya daha fazla esere gönderme yapılırsa yazar soyadından sonra yayının ilk birkaç kelimesi yazılarak ayırt edilmelidir:

(Dilçin, *Divan Şiiri* 86).

(Dilçin, *Fuzulî'nin Şiiri* 110).

Aynı soyadı taşıyan yazarlara ait yayınlarda soyadından önce yazar adı kısaltılarak yazılmalıdır:

(S. Kaplan 41).

(M. Kaplan 16).

Sayfa numarası bulunmayan elektronik yayınlarda sadece soyadı ya da başlık yazılmalıdır.

Yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yayınlarda ise eser ismi yazılmalıdır, eser ismi uzun ise ilk 2-3 kelimesi yazılmalıdır.

Kişisel görüşmeler, metin içinde soyadı belirtilerek gösterilmeli, ayrıca kaynaklarda da tarihle birlikte belirtilmelidir.

9. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Yararlanılan kaynağın yazarı soyadı önce belirtilecek şekilde gösterilmelidir.

Örnek:

İsen, Mustafa. *Tezkireden Biyografiye*. Kapı Yayınları, 2010.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. MEB Yayınları, 1961.

Kaynağın iki yazarı varsa öncelikle çalışmada ismi önce yazılmış yazarın soyadı bilgisi ile başlanır, künye bilgilerinin alfabetik sıralanmasında ilk yazardan sonrakilerin soyadlarının öne alınmasının işlevi yoktur.

Örnek:

Taner, Refika, ve Asım Bezirci. *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları, 1981.

Kaynağın üç ve daha fazla yazarı varsa, ilkinin soyadı ve adı, sonra “ve diğerleri/vd.” yazılmalıdır.

Örnek:

Altaev, Zhakypbek ve diğerleri. “Essence and Typology of Intellect in al-Farabi’s Epistemology.” *bilig*, no. 95, 2020, ss. 79-95.

Kitap ve dergi adları eğik yazılmalı; makale, kitap bölümü gibi kaynaklar tırnak içinde gösterilmelidir. Kitap künyesinde sayfa numara bilgisi gerekmezken; dergi, ansiklopedi maddesi, kitap bölümü gibi kısa yapıtlarda yararlanılan bölüme ait sayfa aralığı bilgisi mutlaka yer almalıdır.

Örnek:

Berk, İlhan. *Poetika*. Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Demir, Nurettin. “Türkçede Evidensiyel.” *bilig*, no. 62, 2012, ss. 97-117.

Aydınğün, İsmail, ve Ayşegül Aydınğün. “Crimean Tatars Return Home: Identity and Cultural Revival.” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 33, no. 1, 2007, ss. 113-128.

Kitabı çeviren, derleyen, yayıma hazırlayan ya da editörlük yapan varsa ismine yazar ve eser bilgisinden sonra yer verilmelidir.

Örnek:

Shaw, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu*. Çev. Mehmet Harmancı, Sermet Matbaası, 1982.

Aydemir, Yaşar. “Lâmiû Çelebi’nin Mecmualara Yansıyan Şiirleri.” *Bursalı Lâmiû Çelebi ve Dönemi*, ed. Bilal Kemikli ve Süleyman Eroğlu, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011, ss. 149-172.

Yazar ismi yoksa editör, hazırlayan ya da derleyen ismi başta verilmelidir:

Tarlan, Ali Nihat, haz. *Hayâlî Divanı*. Akçağ Yayınları, 1992.

Ansiklopedi maddelerinde madde yazarının biliniyorsa soyadı ve adından sonra, sırasıyla tırnak içinde maddenin başlığı, ansiklopedinin tam adı, cilt numarası, yayınevi, yazılış tarihi ve sayfa aralığı belirtilmelidir:

Örnek:

İpekten, Haluk. “Azmî-zâde Mustafa Hâletî.” *İslâm Ansiklopedisi*, 4. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, ss. 348-349.

Tezler kaynak gösterilirken sırasıyla tez yazarının soyadı ve adından sonra, *eğik harflerle* tezin tam başlığı, tez tipi, tezin hazırlandığı üniversitenin adı, tezin yazıldığı tarih yer almalıdır:

Örnek:

Karakaya, Burcu. *Garibi’nin Yûsuf u Züleyhâ’sı: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi, 2012.

Yazmalar “Yazar. Eser Adı. Kütüphane, Koleksiyon, Katalog numarası, yaprağı.” şeklinde kaynak gösterilmelidir.

Örnek:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr*. Millet Kütüphanesi, A. Emîrî Efendi, No. 1326, vr. 45a.

İnternette yer alan bir çalışmaya atıfta bulunmak için yazarın soyadı, adı, yazının başlığı, yayıncı (web site adı), yayın tarihi, bağlantı adresi bilgilerini vermek yeterlidir.

Örnek:

Gökçek, Fazıl. “Mehmet Akif Ersoy.” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 03 Ocak 2018, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ersoy-mehmet-akif>.

Kişisel görüşmelerde, kaynak kişinin soyadı, adı, görüşme türü ve tarihi şu şekilde yazılmalıdır:

Demir, Adem. Telefon görüşmesi. 22 Mayıs 2018.

Henüz yayınlanmamış ama yayınlanmak üzere kabul edilmiş makale atıfları da şu şekilde gösterilebilir.

Örnek:

Bayram, Bülent. “G.T. Timofeyev’in Notları Çerçevesinde 20.Yüzyıl Başında Orta İdil’de Çuvaşların Etnik-Kültürel İlişkileri.” *bilig*, (yayımlanacak), doi: 10.12995/bilig.9801.

Yazışma Adresi

Ahmet Yesevi Üniversitesi
bilig Dergisi Editörlüğü

Aşağı Öveçler Mahallesi, 1314. Cadde, No: 19
Çankaya / ANKARA / TÜRKİYE

Tel: (0312) 216 06 00 • Faks: (0312) 216 06 09

bilig.yesevi.edu.tr

bilig@yesevi.edu.tr

bilig
Journal of Social Sciences of the Turkic World
© Ahmet Yesevi University Board of Trustees

Editorial Principles

bilig aims to present the cultural riches as well as the historical and contemporary realities and problems of the Turkic world within a scientific framework.

Submissions to *bilig* should be original articles that will fill a gap in the field or to be a review that evaluates previously published studies and produces new and worthwhile ideas. *bilig* also publishes essays introducing authors and works and announcing new and recent activities related to the Turkic world.

An article to be published in *bilig* should not have been previously published or accepted for publication elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if this is clearly indicated

bilig is published quarterly: Winter/January, Spring/April, Summer/July and Autumn/October. At the end of each year, an annual index is prepared and published in the winter issue. Each issue is forwarded to subscribers, libraries and international indexing institutions within one month after its publication.

Review of Articles

Article applications at *bilig* are made by registering to the “Manuscript Handling System” at bilig.yesevi.edu.tr web address. Articles sent via e-mail will not be evaluated.

Articles submitted to *bilig* are first reviewed in terms of the journal’s editorial principles. Those found unsuitable are returned to their authors for revision. Academic objectivity and scientific quality are considered of paramount importance in the evaluation of articles submitted for publication. Articles in accordance with editorial principles are reviewed by the Editorial Board. Submissions found suitable are referred to two referees working in relevant fields. The names of the referees are kept confidential and referee reports are stored in

Manuscript Handling System. If one of the referee reports is positive and the other negative, the article may be forwarded to a third referee for further assessment or alternatively, the Editorial Board may make a final decision based on the nature of the two reports. The authors are responsible for revising their articles in line with the criticism and suggestions made by the referees and the Editorial Board. If they disagree with any issues, they may make an objection by providing clearly-stated reasons. Submissions which are not accepted for publication are not deleted from the system. The final decision regarding the publication of the articles belongs to the Editorial Board.

The royalty rights of the articles accepted to be published in *bilig* are considered transferred to Ahmet Yesevi University Board of Trustees. Authors have full responsibility for the views expressed in their articles and for their stylistic preferences. Quotations from other articles and duplication of photographs are permitted as long as they are fully referenced and cited.

Publication Policy

All the articles published in *bilig* are also available as full text on bilig.yesevi.edu.tr web address as open access.

No fee is charged to the author during article evaluation and publication in *bilig*. No royalties are paid to the author, either.

Language of Publication

bilig publishes articles in Turkish and English. Abstracts of the articles will be in Turkish, English and Russian.

Style Guidelines

In *bilig*, the style of the MLA citation system are applied as of the 97th issue. The main points regarding citations, references and bibliography are shown below with examples, and the 8th version of the MLA citation system (<https://style.mla.org/>) should be taken as a basis for sources without examples.

The following rules should be observed while preparing an article for submission to *bilig*:

1. Title of the article: The title should suit the content and express it in the best way, and should be written in **bold** letters. The title should consist of no more than 10-12 words.

2. Name(s) and address(es) of the author(s): The article file should not contain the name(s) and address(es) of the author. Information regarding the author(s) should be written in the relevant fields in the Manuscript Handling System during the application.

3. Abstract: The article should include an abstract in Turkish at the beginning. The abstract should explain the topic clearly and concisely in a minimum of 75 and a maximum of 150 words. The abstract should not include references to sources, figures and charts. Keywords of 5 to 8 words should be placed at the end of the abstract. There should be a single space between the body of the abstract and the keywords. The keywords should be comprehensive and suitable to the content of the article. The English and Russian versions of the title, abstract and keywords should be placed at the end of the article. In case the Russian abstract is not submitted, it will be added later by the journal.

4. Body Text: The body of the article should be typed on A4 (29.7x21 cm) paper on MS Word in size 12 Times New Roman or a similar font using 1,5 line spacing. Margins of 2,5 cm should be left on all sides and the pages should be numbered. Articles should not exceed 7.000 words including the abstract and bibliography. Passages that need to be emphasized in the text should not be bold but italicized. Double emphases like using both italics and quotation marks should be avoided

5. Section Titles: The article may contain main and sub-titles to enable a smoother flow of information. The main titles (main sections, bibliography and appendices) should be bold and their first letters be capitalized; subtitles, only the first letters should be capitalized; sub-headings should be written in italics with their first letters capitalized.

6. Tables and Figures: Tables should have numbers and captions. In tables vertical lines should not be used. Horizontal lines should be used only to separate the subtitles within the table. The table number should be written at the top, fully aligned to the left; the table caption should be in the lower line and the first letter of each word in the caption should be capitalized. Tables should be placed where they are most appropriate in the text. Figures should be prepared in line with black-and-white printing. The numbers and captions of the figures should be written aligned to the left of the figure. The figure number should be written in italics, ending with a period. The caption should immediately follow the number. The caption should not be written vertically, with only the first letter capital, and the references should be stated. Below is a sample table.

Table 1

International Students at Turkish Universities (2017-2018)

	Male	Female	Total
Total Number of International Students	81706	43324	125030
TÜRKSOY Member and Observer Member States	24309	11686	35995
Azerbaijan	12911	4177	17088
Kazakhstan	1051	1014	2065
Kyrgyzstan	1105	821	1926
Moldova	175	225	400
Uzbekistan	435	405	840
Russia	808	621	1429
Turkmenistan	7824	4423	12247
Total Undergraduate and Graduate Students Number at Universities in Türkiye	2622936	2168678	4791614
International Student Ratio	3,12%	2,00%	2,61%

Reference: “The Report of the Number of the Students regarding” *YÖK*, 17 August 2019, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

7. Pictures: Pictures should be attached to the articles scanned in high-resolution print quality. The same rules for figures and tables apply in naming pictures.

The number of pages for figures, tables and pictures should not exceed 10 pages (one-third of the article). Authors having the necessary technical equipment and software may themselves insert their figures, drawings and pictures into the text provided these are ready for printing.

8. Quotations and Citations: Direct quotations should be placed in quotation marks. Quotations shorter than 2.5 lines should be placed within the flowing text. If the quotation is longer than 2.5 lines, it should be turned into a block quote with a 1.5 cm indentation only from the right and left, and the font size should be 1 point smaller. Footnotes and endnotes should be avoided as much as possible. They should only be used for essential explanations and should be numbered automatically.

Citations within the text should be given in parentheses as follows:

(Köprülü 15).

When sources with two authors are cited, the surnames of the authors should be given as follows:

(Taner and Bezirci 22).

When sources with three or more authors are cited, the surname of the first author is given and 'et. al' is added.

(Gökay et. al 18).

If the text already includes the name of the cited author, only the page number should be given:

In this respect, Tanpınar (131) says ...

When two or more works belonging to the same author are cited, the first few words of the publication should be distinguished after the author's surname:

(Dilçin, *Divan Şiiri* 86).

(Dilçin, *Fuzulî'nin Şiiri* 110).

In manuscripts belonging to authors with the same surname, the name of the author should be shortened before the surname:

(S. Kaplan 41).

(M. Kaplan 16).

In electronic manuscripts with no page number, only the surname or title should be written.

In encyclopaedias and other sources without authors, only the name of the source should be written. If the title is long, the first 2-3 words should be given.

Personal interviews should be cited within the text by giving the surnames and dates should also be cited in the bibliography.

9. References: References should be placed at the end of the text, the surnames of authors in alphabetical order. The work cited should be entered with the surname of the author placed at the beginning:

Example:

İsen, Mustafa. *Tezkireden Biyografiye*. Kapı Yayınları, 2010.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. MEB Yayınları, 1961.

If a source has two authors, the surname of the first author should be placed first; it is not functional to place the surname of the other authors first in alphabetical order.

Example:

Taner, Refika, and Asım Bezirci. *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları, 1981.

If a source has more than three authors, the surname and name of the first author should be written, and the other authors should be indicated by et.al.

Example:

Altaev, Zhakypbek et. al. "Essence and Typology of Intellect in al-Farabi's Epistemology." *bilig*, no. 95, 2020, ss. 79-95.

The titles of books and journals should be italicized; article titles and book chapters should be placed in quotation marks. Page numbers need not be indicated for books. Shorter works like journals, encyclopedia entries and book chapters, however, require the indication of page numbers.

Example:

Berk, İlhan. *Poetika*. Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Demir, Nurettin. "Türkçede Evidensiyel." *bilig*, no. 62, 2012, ss. 97-117.

Aydingün, İsmail, and Ayşegül Aydingün. "Crimean Tatars Return Home: Identity and Cultural Revival." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 33, no. 1, 2007, ss. 113-128.

Translator's, compiler's and editor's names (if there are any) should follow the author and title of the work:

Example

Shaw, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu*. Çev. Mehmet Harmancı, Sermet Matbaası, 1982.

Aydemir, Yaşar. "Lâmiî Çelebi'nin Mecmualara Yansıyan Şiirleri." *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, ed. Bilal Kemikli ve Süleyman Eroğlu, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011, ss. 149-172.

If there is no author name, the name of the editor, preparer or compiler should be given first:

Tarlan, Ali Nihat, pre. *Hayâlî Divanı*. Akçağ Yayınları, 1992.

For **encyclopedia entries**, if the author of the encyclopedia entry is known, the author's surname and name are written first. These are followed by the date of the entry, the title of the entry in quotation marks, the full name of the encyclopedia, its volume number, place of publication, publisher and page numbers:

Example:

İpekten, Haluk. "Azmi-zâde Mustafa Hâletî." *İslâm Ansiklopedisi*, 4. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, ss. 348-349.

For **theses and dissertations**, the surname and name of the thesis author should be followed by the full title of the thesis in italics, the thesis type, the name of the university where the thesis was prepared, the date the thesis was written:

Example:

Karakaya, Burcu. *Garibi'nin Yüsun u Züleyhâ'sı: İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi, 2012.

Handwritten manuscripts should be cited in the following way: Author. Title of the Work. Library. Collection. Catalogue number sheet.

Example:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi, A. Emiri Efendi, No. 1326, vr. 45a.

To cite a **study found on the Internet**, it is sufficient to provide the author's surname, name, title of the article, publisher (website name), date of publication, and link address.

Example:

Gökçek, Fazıl. "Mehmet Akif Ersoy." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 03 Ocak 2018, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ersoy-mehmet-akif>.

In personal interviews, the surname, name, interview type and date of the source person should be given as follows:

Demir, Adem. Phone Call. 22 May 2018.

An article accepted for publication but not yet published can be cited in the following way:

Example:

Bayram, Bülent. “G.T. Timofeyev’in Notları Çerçevesinde 20.Yüzyıl Başında Orta İdil’de Çuvaşların Etnik-Kültürel İlişkileri.” *bilig*, (yayımlanacak), doi: 10.12995/bilig.9801.

Address

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi Editörlüğü

Aşağı Öveçler Mahallesi, 1314. Cadde, No: 19

Çankaya / ANKARA / TÜRKİYE

Phone: +90 312 216 06 00 • Fax: +90 312 216 06 09

bilig.yesevi.edu.tr

bilig@yesevi.edu.tr